

Číslo 4 a 5 s přílohou

19
68

Cesty a křižovatky

19
89

PRVNÍ REPUBLIKA:

Bylo vyhlášení Československa opravdu
předem připraveným omylem?

alespoň tak to tvrdí

HISTORY

20
17

Časopis Klubu novinářů Pražského jara,
pobočného spolku Syndikátu novinářů ČR

STARÉ LEGENDY SLOUŽÍ SOUDOBÝM ŽURNALISTŮM aneb ideje Masarykovy republiky made in HISTORY-revue + era roku 1949 až 1987.

A proč právě tehdy? Neboť už v září 1987 vyšel dokonce i v *Rudém právu* článek Jana Galandauera *K 50. výročí smrti T. G. Masaryka*, kde se při vši vazbě na třídní charakter našeho státu mj. píše: *Vznik Československé republiky 28. října 1918 patří k nejvýznamnějším historickým mezníkům našich národů. Republika vznikla pod živelným tlakem lidových mas. Nepřípravenost dělnické třídy převzít moc a kapitulantská politika sociální demokracie však způsobily, že iniciativu od prvopočátku měla buržoazie. [...] Nenajdeme v něm ani slovo, že by Masaryk jen pasivně přihlížel ke střelbě do dělníků a podobné výmysly. Za to se tu dočteme:*

Vydává: RF HOBBY, s. r. o., Bohdalecká 1420/6
101 00 Praha 10-Michle
tel. 281 090 610, fax: 281 090 623
www.rf-hobby.cz, e-mail: history@rf-hobby.cz

Šéfredaktor: Mgr. Milan Uram (tel. 281 090 699)

Zástupce šéfredaktora: Mgr. Aneta Němcová (tel. 281 090 639)

Redakce:

Bc. Karolína Němcová, Bc. Helena Stejskalová (tel. 281 090 696)

Stálí spolupracovníci: Mgr. Iлона Kučerová, Mgr. Pavel Besta.

V hodnocení politické pozice T. G. Masaryka jakožto prezidenta republiky nelze opomíjet skutečnost, že jak on, tak jeho stoupenci, mezi nimi na prvním místě dr. Edvard Beneš, usilovali o to, aby náš stát nebyl vydán všanc reakčním silám, které se zhlížely ve formách moci uplatňovaných v těch sousedních státech, kde se stále více prosazoval fašismus. V tom měla demokratická buržoazie podporu v KSČ, což, jak známo, sehrálo pozitivní úlohu ve volbě prezidenta v roce 1935, kdy dr. Beneš zvítězil i pomocí hlasů komunistických poslanců. Žel, nejen tzv. hradní křídlo české buržoazie, ale ani ti, kdo s ním byli politicky přímo spjati, představitelé reformistických stran, nebyli ochotni v důsledku své třídní zaslepenosti vyjít vstříc nabídce komunistické strany a vytvořit v naší zemi širokou lidovou frontu čelící růstu reakční pravice a hrozbě fašismu.

Vedle polemiky s časopisem přinášíme i čtení z knihy...

Obsah

Napsali, řekli... / <i>Vojtěch Čelko</i>	3
GALERIE:	
Rok 1968 a Zahraniční vysílání ČsRo / <i>Richard Seemann</i>	5
Radio Praha – 80 let / <i>Miroslav Krupička</i>	9
Stopy života Olgy Jeřábkové / <i>rs</i>	11
Odešel dělník redakce, Vzpomínka z Trutnova / <i>Josef Farský, bek</i>	12
Kronikář novinářského stavu, O časopise <i>Politika</i> / <i>František Helešic, bek</i>	14
Milan Dubský byl šťasten, že mohl glosovat dny ... / <i>ed.</i>	19
Letopisec složitých osudů i smrti Dušan Tomášek / <i>ed.</i>	20
I ve službě obyčejným dnům dokázal Václav Kraus vstoupit do dějin / <i>bek</i>	21
ČTENÍ Z LITERATURY FAKTU:	
Setkávání (nejen) s Michaelem Gorbačovem a paní Raisem před občany Prahy a Evropy / <i>Milan Syruček</i>	25
POLEMIKA:	
Masarykova republika made in <i>History- revue</i> plná korupce... S citací Roberta Kvačka a Pavla Koukala / <i>bek</i>	41
RECENZE S UKÁZKAMI:	
O model socialismu s lidskou tváří. Téma, které si nesu jako dluh / <i>Jindřich Beránek</i>	52
R. Richta, O. Šik, P. Machonin a Z. Mlynář a jejich lidé na rozcestí ve studiích, které napsali Jiří Hoppe, Jiří Suk, Markéta Škodová a Francesco Caccano	55
ZPRAVODAJ KNPJ číslo 4/2016: Osmašedesátý očima tří generací / <i>Jarmila Lakosilová</i>	73
PŘÍLOHA:	
Nevěřte prorokům, všechno je jinak / <i>Václav Kraus</i>	75
ZPRAVODAJ KNPJ číslo 5/2017	
Bratříček Karel / <i>bek</i>	125
Medailéri a vznik ČSR / <i>Jaromír Mucha</i>	127

CESTY A KŘÍŽOVATKY –

časopis Klubu novinářů
Pražského jara,
pobočného spolku
Syndikátu novinářů ČR, z.s.

Vychází čtyřikrát do roka
v Praze.

Vydavatel:

Syndikát novinářů ČR, z.s.,
Senovážné nám. 978/23,
110 00 Praha 1.
IČ: 00408123.

Editor:

Jindřich Beránek (bek),
mluvčí KNPJ,
e-mail: beranekj@iol.cz

Telefony:

241 433 911 nebo
721 725 603

Členové ediční rady:

Helena Pecharová (hp),
Richard Seemann (rs),
Blanka Stehlíková.

Spolupracovníci redakce:

Jarmila Lakosilová (lako),
Agáta Pilátová (ap).
Ivan Noveský, fotograf

Sazba a tisk:

TEMPO PRESS
Milan Jandík

**Číslo 4 a 5
vyšlo 10. února 2017**

Evidenční číslo:

MK ČR E 22 439.

Elektronická verze na inter-
netových stránkách SN ČR:
<http://www.syndikat-novinaru.cz/kluby/klub-novinaru-prazskeho-jara/cesty-a-krizovatky-ctvrtletnik/>.

Editorial

Toto dvoučíslo by se dalo nazvat „převyprávěním pohledu na historické události“ z knížek a periodik, které vyšly jinde. Ať už jde o literaturu faktu, kterou napsal novinář, příslušník šedé zóny MILAN SYRUČEK, *o svém setkávání s Michailem Gorbačovem a Paní Raisou mezi občany Prahy a Evropy*, kterou jsme sestavili z jeho poslední knihy;¹ nebo o publicistickou přílohu, kterou budeme občas přinášet, a tentokrát jde o autobiografické prózy kolegy VÁCLAVA KRAUSE, jenž by se loni na podzim dožil 85 let. Ač byl první, kdo lidem vysvětlil 21. ledna 1968, *Oč dnes jde*,² že v tom roce 5. ledna nastalo Pražské jaro; a pak se pohyboval na pomezí „nepřátel režimu na věčné časy“ a těmi novináři, kterým souhra okolností dovolila vrátit se do některých redakcí.

Václav Kraus zakončil v Listopadu 1968 svoji éru normalizační v *Zemědělských novinách* po boku kolegů, kteří se angažovali v dalších měsících jako generální ředitel vydavatelství Ringier (Petr Schönfeld) nebo ve třetí verzi *Literárek* (Karel Matějka), které umožnil vydávat partě někdejší šedé zóny bývalý redaktor *Mladé fronty* a mluvčí jedné z nejkratších vlád u nás, hlavně však generální ředitel a. s. Economia Miroslav Pavel. Milan Syruček, dlouholetý zahraničně-politický komentátor *Mladé fronty*, je dnes autorem monografií, reportáží a knih literatury faktu. Pro oba kolegy jsou pak charakteristické pohledy do zákulisí režimu a na některé jeho představitele jako lidi. Václav Kraus, když hledal přímluvu u Miloše Jakeše, neboť se s ním setkal ve střední etapě jeho kariéry, kdy jako náměstek ministra vnitra byl šéfem jeho civilního úseku. A shodou okolností s touto postavou se jen o něco málo později setkal i titulní hrdina Syručkovy knihy Michail Gorbačov. Jako funkcionáři měli tehdy v kompetenci zemědělství a vzácně se shodli – na rozdíl od řady jejich kolegů – o prospěšnosti a významu slušovického agrokombinátu v čase, který se nazýval vědecko-technickou revolucí. Ale když Jakeš posléze vystřídal Husáka na „generáltajemnickém fleku“, začaly se jejich cesty rozcházet, byť Slušovicím fandili i v čase, kdy po smrti prof. Richty se na ten čas, který se začal útlou knížkou *Civilizace na rozcestí*, zapomínalo.

Na počátku minulého roku nám jej připomněly čtyři studie o interdisciplinárních týmech, které vznikly v druhé půli 60. let v ústavech Čs. akademie věd a na Univerzitě Karlově. Přinášíme recenzi knížky *O nový československý model socialismu* s ukázkami; jsou dílem čtyř historiků, kteří se do toho času narodili. Dovolil jsem si uvést ji osobní vyznáním, jak jsem prožíval tu dobu. Už proto, že jeden z nich, Jiří Hoppe, započal své vyprávění zamyšlením nad filmem, který tu dobu vyjadřoval. Souhlasím s ním. Už proto, že to byl také můj film a mých vrstevníků osobně, byť jsme už v této chvíli na různých názorových křídlech české společnosti. Jednalo se o první film Evalda Schorma podle scénáře Antonína Máši *Každý den odvahu*. Čekal tehdy rok na svou oficiální premiéru. Ten rok byl vyplněn diskusí o něm. Končila totiž doby, kdy stačilo, aby některý partajtrégr poslal stížnost na příslušná místa a dílo putovalo do trezoru.

Třetí typ je polemikou. Postihla tentokrát tradici našeho státního svátku, která se objevila v 90. letech, kdy se vracely z dob druhé republiky útoky na Masarykův a Benešův stát. Tentokrát přikvačil časopis *History revue* s tou kombi-

nací pomluv z režimu druhé republiky i před Listopadem. Oba režimy měly zvrátit víru lidí ve stát, který jako jeden z prvních uzákonil osmihodinovou pracovní dobu a dal volební právo vedle mužů také ženám. A protože byla spojena se sociálními bouřemi v době velké hospodářské krize, zveřejňujeme vedle rozboru celkové situace, jak ji přináší Kvačková středoškolská učebnice *České dějiny II* také konkrétní sondy do života v příhraniční oblasti na severu Čech. V té souvislosti bych také rád poznamenal, že odpověď Evropy po II. světové válce na zkušenost z velké krize hospodářské byl sociální stát, na který dnes touží vládnoucí vrstvy globalizované společnosti zaútočit.

Konečně poslední z našich sond do literatury je o významu, jaké měly a mají dnes myšlenky Pražského jara, je i první informace o knize chystané k jeho půlstoletému výročí. Její editorka ji předkládá k diskusi o jejím zaměření i rozsahu v členském zpravodaji.

Jindřich Beránek, editor
časopisu CESTY A KŘÍŽOVATKY

Napsali, řekli...

KULTURA č. 7/2016

Naša sesterská organizácia KNPJ zmenila podobu svojho časopisu

Obálku prevzala zo vzoru veľmi úspešnej publikácie *Kvety jará – plody podzimu*, ktorá je rámovaná rokmi 1968 a 1989. O úspechu publikácie, ktorá obsahuje pre historika dnešného, ale aj budúceho veľmi veľa cenných materiálov, zmenil aj obsahovú a vizuálnu stránku štvrtťročník Klubu. S názvom CESTY A KŘÍŽOVATKY ponechal si krásnu zelenú farbu a doplnil letopočty pre tento rok vročením 2016. [...]

V čom spočíva novota časopisu? Je to obsiahlejšie priblíženie osudov významných osobností novinárskej obce, ktorí boli zviazaní so sledovaným obdobím. V prvom dvojčísle je pozornosť venovaná ekonómovi a novinárovi Zdislavovi Šulcovi a Věre Šťovíčkovej-Heroldovej, doplnené úryvkami z ich diel a patričným komentárom a vysvetlením reálií, bez ktorého by mnohé veci zostali najmä pred dnešnú mladšiu generáciu novinárov a ďalších čitateľov ťažko pochopiteľné. [...]

SÁM SOM POZNAL JIŘÍHO JEŠA

Tretie číslo bolo venované významnému novinárovi, prvému nositeľovi Ceny Ferdinanda Peroutku JIŘÍMU JEŠOVI (1926–2011). Na októbrové stretnutie KNPJ, kam som bol pozvaný, bola prítomná aj vdova po Jiřím Ješovi – MUDr. JANA KRČMOVÁ-JEŠOVÁ. Pri spomienke na jeho nedožitú deväťdesiatinu a päť rokov od jeho úmrtia bola predstavená kniha Jiřího Ješa SLOUPKY, čo sú jeho komentáre a reflexie z denníku *Metro* z rokov 1997–2003. Knihu na vydanie pripravila autorka úvodu k monografickému bloku čísla PhDr. Agáta Pilátová, ktorá vybrala také stĺpce, ktoré mali nadčasový charakter. Ako napísala v edičnej po-

známke ku knihe „má zmysel ich čítať pre voľbu tém, spôsob argumentácie, stylistickú a jazykovú kvalitu. Sú zrkadlom doby, obrazom udalostí a „káuzy“, ktoré mali význam vo verejnom priestore na prelomu tisícročia.“

Predstavitel' mladšej novinárskej generácie Radko Kubičko sa v doslove ku knihe vyznal zo svojho obdivu k Jiřímu Ješovi, ako k staršiemu priateľovi a učiteľovi. Charakteristické pre Ješovu tvorbu sú Kubičkovy slová: „S Jiřim Ješom odišla celá epocha. Epocha prvej republiky a jej posledných pamätníkov. Epocha, keď slovo novinár bolo vo veľkej vážnosti“...

Sám som poznal Jiřího Ješu najprv z rozprávania môjho spolužiaka a priateľa Josefa Kašpara, ktorý chodil k nemu v Liberci ešte ako stredoškôľák na výuku jazykov. Osobne až od roku 1974, lebo ako pracovník koncertného jednatel'stva uvádzal koncerty Kruhov priateľov hudby a prichádzal i do Rumburku, kde som vtedy žil a pracoval. Bližším sa mi stal až po mojom návrate do Prahy, keď som pracoval v Dome slovenskej kultúry, ktorého programy navštevoval. Podobne sa tak stalo aj v čase, keď som pracoval v Ústave pre soudobých dejin. Vážil som si ho a rád som ho čítal. Svojho času sa jeho spomienky objavili i v pražskej predajni Levné knihy a kúpil som ich viackrát, aby som ich rozdal najmä tým mimopražským priateľom a známym, ku ktorým by sa inak nedostali. Témy, ktoré si vyberal a ku ktorým sa vracal – február 1948, prezident Beneš, Dr. Milada Horáková, nedostatok poznania vážnej hudby, úpadok úrovne vzdelania a podobné, ma vždy zaujímali a rád som počúval tohto kultivovaného človeka. Preto je dôležité, že stĺpce opätovne vyšli a tiež si cením ešte nápad, že boli pôvodne publikované v masovom denníku Metro, lebo kultivovali mnohých, ktorí by mnohé mená a udalosti nepoznali.

Vojtech Čelko³

Vysvetlivky a poznámky:

- ¹ **Syruček, Milan:** *Michail Gorbačov. Uchránil Prahu od krveproliti?* Praha, Grada Publishing 2016, 208 s.
- ² **Kraus, Václav:** *Oč dnes jde.* Praha, deník Práce, 21. ledna 1968, s. 1. Článek, podpísaný Josefem Smrkovským, o jeho genezi in: Příloha – *Intermezzo: Myslíš, že to mám risknout?* – s. 101n.
- ³ **PhDr. Vojtech Čelko** je místopředsedou Klubu kultury SN ČR, v jehož časopise *Kultura* 2016, číslo 7, tato poznámka vyšla jako jedna ze *Tří glos ku konci leta*. PhDr. Čelko byl za svou činnost během studií na Filosofické fakulty UK zařazen do „seznamu nepřátel režimu na věčné časy“ z r. 1971; také proto mu výbor KNPJ nabídl, aby se stal přidruženým členem KNPJ.

Rok 1968 a Zahraniční vysílání Čs. rozhlasu

Richard Seemann¹

Když se 27. dubna 1970 sešla v budově sekretariátu ÚV KSČ jeho 78. schůze, zabývala se plněním usnesení politbyra pod hrozivým názvem *Problémy boje proti pronikání a vlivu antikomunistické ideologie a propagandy v Československu*. V pětistránkovém usnesení označeném razítkem TAJNĚ se zdůrazňuje, že „do popředí však vystupuje odhalování přímých třídně nepřátelských sil v naší zemi, jejich spojení se zahraničními, hlavně imperialistickými centry“. Úder proti tzv. masově sdělovacím prostředkům byl veden se zdůvodněním, že právě ony pomátly dobromyslný lid, který by jinak nebyl nakažen kontrarevolučním morem.

Přitom zvláště postižené bylo Zahraniční vysílání Československého rozhlasu. To mělo prvorepublikovou tradici, neboť vysílalo od roku 1936, a to především pro posluchače v cizích jazycích do zahraničí. Čistka se netýkala jen členů KSČ, ale všech pracovníků na základě usnesení vlády ČSSR č. 202/70 o státně politických prověrkách. Byly sestaveny nejen „pohovorové“ komise, ale i zvláštní tzv. analyzové skupiny, jejichž jediným úkolem bylo oceňovat a pak vymést všechny „pravcově-opportunistické, kontrarevoluční a protisocialistické živly“. Proč se právě zahraniční vysílání – ač na první pohled protismyslně – stalo takovým středem pozornosti? Jak potvrzuje i šedesátistránková tzv. *Analýza činnosti Československého zahraničního vysílání v období 1968–1969 a jeho konsolidace po nástupu nového vedení rozhlasu z roku 1971*, nešlo zdaleka o zúčtování za rok 1968, ale za celé období vlády jedné strany.

V analýze se konstatuje, že „zahraniční vysílání bylo kádrovým odpadním košem. Kdekoli se někdo stal z nejrůznějších politických důvodů nepohodlným“ – praví se v dokumentu – byl poslán do zahraničního vysílání, kde neměl být na očích a mělo se na něho zapomenout. Tak se na tomto specifickém, československé veřejnosti prakticky neznámém pracovišti vytvořilo zhruba od poloviny šedesátých let krajně nepříznivé kádrové složení. V programu zahraničního vysílání nabyli převahu lidé, kteří v důsledku svého třídního původu, ukřivděnosti, trvalých osobních vztahů s kapitalistickými zeměmi se jako celek nemohli stát důslednými a principiálními zastánci marxismu-leninismu.“

Dlužno říci, že v tomto směru je dokument výstižný, když si dnes doplníme jména některých osobností, kteří tímto „odpadním košem“ prošli. Zahraničnímu vysílání v počátku padesátých let šéfoval nikdo jiný než VLADIMÍR TOSEK, později spoluvydavatel římských *Listů*, který byl této funkce zbaven v antiseptickém tažení a za to, že za války byl příslušníkem naší jednotky na západě.

Další šéf byl dokonce popraven. Nešlo o nikoho jiného než muže číslo dvě procesu se Slánským – BEDŘICHA GEMINDERA. S ním na lavici obžalovaných i na šibenici skončil svůj život komentátor zahraničního vysílání ANDRÉ SIMONE. V zahraničním vysílání pracovali např. polistopadový ministr zahraničí JIŘÍ DIENSTBIER, pozdější přednosta kanceláře prezidenta republiky LUBOŠ DOBROVSKÝ, náš vyslanec v Berlíně FRANTIŠEK ČERNÝ, ředitel slovenského vysílání Svobodné Evropy IVAN CIKL, komentátor téže stanice KAREL JEZDINSKÝ, komentátor *Lidových novin* JIŘÍ HANÁK, spisovatel ARNOŠT LUSTIG a další. Tyto osobnosti zde pracovaly v skut-

ku specifickém prostředí, které v tehdejším Československu bylo ojedinělé. Zaměstnanci nebyli jen osoby, které z různých důvodů nemohly pracovat v domácích sdělovacích prostředcích, ale i naši občané, kteří si z ciziny přivezli manželky, když předtím žili po roce 1939 dlouhá léta v emigraci – především na Západě. K tomu se řadila i značná část cizinců, kteří pracovali v cizojazyčných vysíláních. O nich analýza konstatuje, že „drtivá většina, až na výjimky, sehrála roli krajně negativní.“

Většina zaměstnanců ani nebyla členy KSČ. V této souvislosti analýza konstatuje: „Velkou část zaměstnanců tvořily dále osoby, většinou bezpartijní, které splňovaly jeden ze základních odborných předpokladů pro práci v zahraničním vysílání – znalost cizích jazyků, ale v drtivé většina byly buržoazního, v nejlepším případě maloburžoazního původu a se stranou a socialismem neměly nikdy nic společného.“ Pokud šlo o stranickou organizaci, ta podle analýzy „patřila k nejpravějším v rozhlase vůbec, přijímala ve všech politicky závažných a náročných situacích resoluce pravicově oportunistických charakterů. V programech zahraničního vysílání se začala zastírat a překrucovat podstata socialistického zřízení a vedoucí úloha strany a naopak v pozitivním smyslu vyzdvihoval taková fakta, která neměla se socialismem nic společného...“

K otevřené srážce pak došlo v roce 1963, kdy práci jednotlivých úseků řídili tři šéfredaktoři, kteří na pokyn sekretariátu ÚV KSČ a za aktivní účasti tehdejšího ústředního ředitele ČsRo KARLA HOFFMANNA, byli odvoláni. Byl jím ALOIS SVOBODA, BEDŘICH UTITZ a JIŘÍ NEDĚLA. Jejich osudy jsou příznačné pro tuto epochu. Alois Svoboda, účastník domácího odboje za II. světové války, byl odklizen do zahraničního vysílání, když v souvislosti s procesy byl zbaven šéfredaktorování *Mladé fronty*. Za Pražského jara se stal šéfredaktorem časopisu *Politika*, aby po roce 1970 jako pozdější signatář Charty skončil u fyzické práce. BEDŘICH UTITZ, příslušník naší vojenské jednotky na Západě, kde bojoval na frontách II. světové války, byl v padesátých letech odklizen též do zahraničního vysílání. Nakonec byl nucen po roce 1969 znovu emigrovat, dnes je spolupracovníkem *Lidových novin* v Bonnu. Jiří Neděla patřil k mladší generaci, ale měl velké potíže se svým buržoazním původem, takže se díky svým jazykovým znalostem uchytil v zahraničním vysílání. Stal se nakonec pracovníkem OSN v New Yorku, emigroval a dnes je profesorem na jedné z amerických univerzit.

Nahrazení byli „osobnostmi“, které vynikly jako nemilosrdní normalizátoři: ředitelem vysílání se stal KAREL HRABAL, kterého ústředí strany vyslalo vždy tam, kde potřebovalo provést čistky. Smutně proslul v padesátých letech v ČTK, kde hromadně vymetával „sionisty“. Druhá polovina šedesátých let však nebyla pro tuto činnost nejprůběžnější. O to více mohl odvést svou práci „železného koštěte“ v době normalizace. Jím předložená téměř 200stránková *Analýza činnosti pravicově oportunistických sil v Českém rozhlase v r. 1968–1969* je přímo ukázková. Jako své pomocníky si přivedl též dvě osobnosti, které se v době normalizace plně uplatnily. Byl to KVĚTOSLAV FAIX, o jehož „schopnostech“ dokonce byla vydána satirická kniha, který se v době normalizace stal prvním náměstkem ústředního ředitele, a VLADIMÍR VIPLER, který musel koncem padesátých let opustit rozhlas z morálních důvodů. Vipler se pak na začátku normalizace stal ředitelem zahraničního vysílání a po té, co jej intelektuálně zdecimoval, se stal generálním ředitelem agentury ORBIS.

O jeho činnosti zde kolují téměř neuvěřitelné příběhy. Jednu z nich popsal hamburský *Der Spiegel* s fotografickou dokumentací, jak byli za jeho účasti pasováni vybrané osoby do rytířského stavu. Na dokreslení stačí připomenout, že této trojce sekundovala MILENA BALÁŠOVÁ, která za svou prookupantskou činnost se nakonec stala náměstkyní ústředního ředitele Čs. televize a svou kariéru skončila v OIRT.

Situace těsně před rokem 1968 však neumožňovala novému vedení zahraničního vysílání provést zásadní obrat. Více méně mohla působit jen jako brzda, ale vývoj v celé československé společnosti nezadržitelně šel k Pražskému jaru. Analýza to pregnantně vyjádřila slovy: „V předvečer otevřeného nástupu pravice v roce 1968 vyvstala konstelace sil v zahraničním vysílání v podstatě nezměněné podobě: drtivá a kompaktní většina pravice, téměř neexistuje kolísající živel a hrstka marxistů-leninovců.“ Upřímně řečeno, byla to skutečná hrstka, která dokud nepřišla okupační armáda, neměla naději na jakýkoliv úspěch. Šlo skutečně o několik jednotlivců, jejichž morální profil byl zdiskreditovaný dávno před rokem 1968. Sama analýza vyjmenovala 12 těchto věrných, z nichž jediný neměl jako novinář autoritu – spíše naopak. Sama analýza konstatuje, že tato skupina „sílu neměla a bylo by směšné, kdyby se o to pokusila.“

Navíc počátkem roku 1968 začalo docházet v samotném zahraničním vysílání v jeho vedení ke změnám. Jako nový šéfredaktor nastoupil ředitel plzeňského rozhlasu JAN PROCHÁZKA a dalším se stal po několika týdnech po nástupu IGOR KRATOCHVÍL. Oba tito pracovníci byli v době normalizace vyhozeni z rozhlasu a skončili u fyzické práce. Procházka během normalizace zemřel, Kratochvíl se po Listopadu stal naším vyslancem v Norsku.

Během léta 1968 se stala pozice exponentů konzervativních prosovětských sil v rozhlasu stále neudržitelnější. Ústřední ředitel JÁN MARKO byl vystřídán ZDEŇKEM HEJZLAREM, ze zahraničního vysílání odchází Faix i Balážová a bylo již jen otázkou času, kdy odejde hrstka, jak se sami nazývali, marxistů-leninovců. Zahraniční vysílání zcela jednoznačně stálo na pozicích Pražského jara a pro jeho pracovníky to bylo jen potvrzením, že jejich téměř dvacetileté úsilí za demokratizaci společnosti nebylo marné. Poslechovost se v této době neobvykle zvýšila, protože zájem o dění v Československu byl vskutku obrovský. Vzhledem k tomu, že tehdy se vysílalo v deseti jazycích dohromady na třicet hodin denně, byl jeho efekt, jak se odrazilo v dopisech, které měly stotisícový roční průměr, značný. Bez nadsázky lze říci, že to byl hlas obrozujícího se Československa před tváří demokratického světa.

Do toho přichází 21. srpen 1968. Okupační síly a jejich domácí pomahači si byli dobře vědomi, jaký význam má zahraniční vysílání. Snažili se je od samého počátku eliminovat. Již 20. srpna v noci pozval si tehdejší ministr Hoffmann Karla Hrabala do své kanceláře a sdělil mu, že v příštích hodinách bude Československo okupováno. Sdělil mu, jak se praví v analýze, že je třeba zajistit, aby zahraniční vysílání v této situaci pracovalo politicky správně, v duchu internacionalismu, že budou vydány dokumenty, vysvětlující příchod vojsk atd. Souдруh Hrabal slíbil toto vše udělat. Situace se však vyvíjela zcela jinak, než bylo naplánováno v Moskvě. Sovětská armáda sice obsadila všechny hlavní budovy rozhlasu, televize a ČTK, avšak vysílání se nepodařilo přerušit. Zejména roz-

hlas zde sehrál jedinečnou úlohu. Ani střelba na budovu nezastavila vysílání – včetně vysílání do zahraničí. K překvapení okupantů a jejich domácích služebníků nebylo přerušeno ani po obsazení hlavní budovy na Vinohradské třídě. Zahraniční vysílání přešlo do tehdejší rozhlasové budovy v Praze-Nuslích, odkud vysílalo desetiminutové relace v angličtině, italštině, francouzštině, němčině a ve španělštině, směřované do celého světa. Svět se tak autenticky dozvěděl o okamžité situaci v Československu. Pracovníci zahraničního vysílání, spolu s ostatními zaměstnanci plnili svou vlasteneckou úlohu, aniž pochopitelně věděli, jaké důsledky to pro ně bude mít. Prestiž československého zahraničního vysílání v této době dosahuje svého vrcholu.

Ani po návratu do hlavní budovy, začátkem září 1968, se nepodařilo Hrabalovi ještě po několik měsíců zvládnout situaci, jak si také trpce analýza stěžuje. „Listopadovému plénu ÚV KSČ nebyla poskytnuta výraznější podpora a ještě v dubnu 1969 se objevovaly útoky na časopis *Zprávy*, vysílač *Vltava*, na shromáždění komunistů v Liberci a v Lucerně atd.“ Zlom pak nastal nástupem Husáka do funkce prvního tajemníka ÚV KSČ. Do čela rozhlasu přichází Bohuš CHŇOUPEK, Karel Hrabal se stává ředitelem Českého rozhlasu a Vladimír Vipler ředitelem zahraničního vysílání.

Za pomoci „věrných marx-leninovců“ a StB se připravuje velké zúčtování. To se však pochopitelně netýkalo jen roku 1968, ale vyčištění toho „odpadového koše“ až do samotného dna. Analýza zahraničního vysílání vytipovala 75 hlavních nepřátel lidu, z nichž každého ocejovala slovy: vnitřní nepřátelský živel, antisocialistický živel, angažovaný pravičák, pravicový agitátor apod. Kdo podle názoru prověřovatelů nebyl rasově čistý, obdržel přídomek sionista. Editor tohoto proskripčního listu a realizátor pogromu v zahraničním vysílání byl Vladimír Vipler. Ten byl tak netrpělivý, že již v září 1968 se šel nabídnout ambasádě NDR v Praze, že je připraven se svými věrnými za podpory internacionálních sil převzít celý Československý rozhlas. Je až obdivuhodné, co hrstka kolaborantů a konjunkturalistů byla ve své nenávisti a kariérismu s to vyvinout.

Jak vyplývá z analýzy, spoluiniciátory vzniku smutně proslulého *Slova do vlastních řad* byli ze zahraničního vysílání Faix, Vipler, Balášová, Skála, Dolejš. S nimi se podepsal i Hrabal a sedm zcela bezvýznamných, kteří ani nebyli novináři. V první vlně bylo propuštěno 35 publicistů a pak postupně následovaly desítky dalších. Přes dvacet pracovníků emigrovalo již v roce 1970 do zahraničí, většina zde pracujících cizinců se vrátila zpět do své vlasti. Za tento „úspěch“ udělilo presidium Nejvyššího sovětu SSSR Leninskou medaili Balášové, Skálovi a Viplerovi. Ostatní pak postupně dostávali státní vyznamenání. Zahraniční vysílání tak vstoupilo do normalizace a mělo se proměnit v poslušného služebníka strany. Nebylo nyní ani oficiálně orientováno na zahraniční politiku Československa, ale stalo se nástrojem komunistických stran. Padesátistránkový elaborát, nazvaný *Zahraniční vysílání Čs. rozhlasu k systematickému odhalování protisocialistické propagandy*, otevřeně konstatuje, že v činnosti „vychází z koncepcí záměrů a operativních pokynů a směrnic příslušných orgánů ÚV KSČ, jakož i z výsledků porad tajemníků ÚV komunistických a dělnických stran zemí socialistického společenství, především KSČ a KSSS“.

Elaborát se podrobně věnuje i úkolům, pokud se týkají Československa. „Pokud jde o reakci na protičeskoslovenské kampaně rozpoutávané na Západě“ – praví se v tomto materiálu – „v souvislosti s tzv. disidenty, či procesy – a na protičeskoslovenskou kampaň v souvislosti s procesem se skupinou osob kolem Uhla, Havla a spol. V těchto případech byla vždy zdůrazněna legálnost a právní opodstatněnost zásahu čs. orgánů.“ Prostě byla učiněna veškerá opatření, aby situace v zahraničním vysílání, která vyvrcholila v roce 1968, se nemohla již nikdy opakovat. Všechna mimořádná opatření, čistky ani kádrové komise však nemohly zabránit, aby celá stavba takto orientovaného vysílání a jeho organizace se v listopadu 1989 nesesypala jako domeček z karet. Ironií osudu dnes stojí v čele zahraničního vysílání ředitel, který v smutně proslulé analýze byl charakterizován slovy: „Angažovaný pravičák, účastnil se všech pravicových akcí v zahraničním vysílání, které aktivně podporoval a rozšiřoval pravicové názory.“

Radio Praha – 80 let

Miroslav Krupička ²

80. výročí *Radia Praha* (1936–2016) dává příležitost k zamyšlení nad budoucností zahraničního vysílání. Mezinárodní rozhlas zažil největší rozkvět v době vypjaté ideologické konfrontace. Po roce 1989 se situace dramaticky změnila. Některé stanice zanikly, jiné se transformovaly nebo transformují. Kde a jak si stojí *Radio Praha*?

Zahraniční vysílání vznikala v Evropě a severní Americe ve 30. letech jako státem řízené a financované instituce, jejichž hlavním úkolem bylo šířit vládní politiku a ideologii za hranice státu. Rozhlas byl tehdy jediným médiem, které to umožňovalo. Velká Británie potřebovala vysílat do svých kolonií, nacistické Německo chtělo ovládat Evropu a Sovětský svaz nemohl zůstat pozadu; Spojené státy vysílaly později do okupované Evropy. V Československu se rozhodlo ve vládě, ministerstvo pošt a telegrafů zakoupilo krátkovlnný vysílač a 31. srpna 1936 se začalo vysílat z Poděbrad. Československo se – spíš než propagandě – věnovalo obraně proti vnější propagandě. Ve srovnání se světem bylo vysílání z Československa poměrně chabé – programově i objemově. Nejslabším místem bylo vysílání pro sudetské Němce. To se zlepšilo až těsně před válkou, ale to již bylo příliš pozdě.

Stejně jako před válkou našlo mezinárodní vysílání nové a ještě širší využití po válce, kdy svět rozdělila železná opona. Do rádií na obou stranách opony tekly obrovské sumy peněz. V československém zahraničním vysílání pracovalo přes 300 osob. Navzdory televizi byl rozhlas ideálním nástrojem pro šíření informací až do 80. let 20. století. Jenže po roce 1989 zmizel třídní nepřítel a zajištěný mechanismus se musel změnit.

Zahraniční vysílání na celém světě procházela redukcí, proměňoval se obsah, v některých zemích zanikla. V *Radu Praha* zbylo 50 zaměstnanců a vysílání zůstalo ve čtyřech hlavních světových jazycích: angličtina, němčina, francouzština, španělština plus čeština. Později přibyla ruština. Od vzniku veřejnopráv-

ního Českého rozhlasu počátkem 90. let je financováno ze státního rozpočtu, resp. z rozpočtu Ministerstva zahraničí. A tak s různými peripetiemi funguje dodneška. Z čistě krátkovlnného rádia se v 2. polovině 90. let stalo rádio internetové, které nabídlo zvuk a text na webu.

Kolem roku 2010 prošlo *Radio Praha* velkým krácením rozpočtu. Přestalo se vysílat na krátkých vlnách, snížil se počet zaměstnanců. Program byl nastaven tak, aby produkoval zhruba stejný objem informací jako před tím. Ubylo reportáží a náročnějších žánrů, přibýlo přebíraných materiálů. Návštěvnost webu stagnuje. Lze si v těchto podmínkách představit nějaký rozvoj?

Než se dostaneme ke scénářům, bude dobré se podívat do zahraničí. Již v 90. letech a nejpозději po roce 2000 prožíval mezinárodní broadcasting citelný útlum. Ve velkých zemích, jako je Británie, Francie a Německo, zůstalo zahraniční vysílání zachováno. Evropské velmoci si prostě chtějí zachovat svůj politický i rozhlasový vliv. *BBC World Service*, *Deutsche Welle* a *RFI* prodělaly transformaci a pozměnily zaměření: oblasti vysílání se posunuly dál na východ, přibýly nové technologické platformy, televizní kanály atd. Digitalizace, kterou kdysi sliboval systém DRM, se nakonala. Pojem mezinárodní broadcasting před 20 lety zahrnoval hlavně rádio. Dnes jde o především o televizní kanály, které díky satelitům neznají hranice.

V ostatních západoevropských zemích byla zahraniční vysílání postupně rušena. Zanikla v Rakousku, Belgii, Finsku, Švédsku, Maďarsku, Itálii a dalších zemích. Jednodušší je vyjmenovat, kde dosud fungují. Zbyla jen ve Španělsku, Nizozemí a Švýcarsku, ale i tam se změnila k nepoznání. Ze švýcarského zahraničního vysílání vzniklo *Swissinfo*, což je informační agentura o Švýcarsku, která kromě textového obsahu vyrábí také audio a video. Holandský mezinárodní broadcaster *RNW* je transformován na samofinancovatelnou nevládní agenturu, která v rozvojových zemích realizuje programy na podporu demokracie a lidských práv pro mladé lidi. Rádiem – byť internetovým – zůstalo jen *Radio Exterior de España*.

Jiné je to na východě Evropy. *Hlas Ruska* nikdy nepřestal znít ve světovém éteru a dnes hraje v Putinově globální politice podobnou roli, jako ostatní informační či dezinformační kanály, namířené ven. Kdybychom šli ještě dál, nemůžeme pominout *China Radio International*, které vlastně nikdy neopustilo státostraničné ideologické zaměření. Ale zpět do východní Evropy, kde jakoby se toho moc nezměnilo. Proměnily se technologie (internet), zmizel ideologický balast, ale jinak Bulharsko, Rumunsko nebo Ukrajina vysílají podobně jako před čtvrt stoletím. Stále používají krátké vlny, což je dnes poměrně unikát. Zahraniční vysílání funguje na Slovensku, kde se také vysílá na KV, a v Polsku. Poláci vysílají mj. v ukrajinštině a běloruštině. Polská zahraniční politika vždycky chtěla mít vliv v regionu. K podpoře *Radia Poland* se dokonce přihlásila nová polská vláda. Zbývá Česká republika a Slovinsko. *Radio Slovenia International* se blíží jazykovému servisu pro turisty a motoristy. Slovinsko je tranzitní zemí a tomu přizpůsobilo i své vysílání.

Slábnoucí postavení mezinárodního rozhlasového broadcastingu ilustruje *International Broadcasting Assembly* (fórum pro vysílání v nadnárodním měřítku) Evropské vysílací unie. Z několika desítek členů se k rozhlasu hlásí jen re-

prezentanti Bulharska, Slovinska a Slovenska. Zbytek tvoří zástupci (satelitní) televize. Přesto však lze zahraniční vysílání úspěšně transformovat, jak o tom svědčí příklady z Evropy.

A co *Radio Praha*, které stojí někde mezi východem a západem? Nejčernějším scénářem je další útlum vysílání, který bohužel nelze vyloučit. Vzhledem k tradici a levnému provozu by to byla škoda, ale o tom raději nemluvmе. Přírozenou možností je setrvat u současného stavu a vylepšovat ho. Určitý příslib představuje technologický rozvoj webu. Pokud se týká rozsahu výroby, zde je *Radio Praha* na hranici svého potenciálu. Tento vývoj je nejpravděpodobnější. Otázkou je, jak dlouho bude udržitelný.

Dalším možným scénářem je větší zaměření na domácí trh – tj. na vysílání pro cizince, eventuálně pro menšiny. Taková transformace proběhla ve Švédsku (menšiny) a Slovinsku (turisté). Z České republiky chodí na *Radio.cz* asi třetina uživatelů, což není málo. Na českém trhu by bylo představitelné vysílání v ruštině, protože počet rusky mluvících obyvatel ČR roste. Tento modus se však prosazuje obtížně a vzhledem k malému ohlasu na anglické zprávy *Radia Praha* na *ČRo Plus* není tento scénář příliš pravděpodobný.

Nejvíce logiky by měl posun ke konceptu *Swissinfo*, který je velmi úspěšný. *Swissinfo* zčásti zastřešuje aktivity, které v českém prostředí plní *Radio Praha*, portál *Czech.cz* a *CzechTourism*. Chování uživatelů naznačuje, že web *Radia Praha* již dnes funguje jako informační portál. Většina z 300.000 návštěv měsíčně na *Radio.cz* přichází přes vyhledávače, jen menší část návštěvníků web sleduje pravidelně nebo se vrací. Uživatelé se raději dívají na text, zvuk konzumuje ani ne 10% z nich. Jistě si lze představit i kombinaci načrtnutých scénářů.

Bylo by dobré o tom začít diskutovat. Jenže k diskusi o dalším směřování *Radia Praha* je třeba mít kompetentního partnera, který má zájem o věc. S ohledem na financování jde v první řadě o Ministerstvo zahraničí, dále o Český rozhlas a další instituce. Vzhledem k tomu, že se dosavadní diskuse soustřeďovaly na otázku přežití nebo drobných detailů vysílání, lze výsledek širší debaty, která ještě ani nezačala, těžko odhadnout. Na místě je zdravá skepse.

Stopy života Olgy Jeřábkové

Koncem srpna se rozloučili rodinní příslušníci, spolupracovníci a přátelé v strašnickém krematoriu s Olgou Jeřábkovou,³ která od roku 1958 s dvacetiletou přestávkou v době normalizace až do roku 2005 spolupracovala v Československém, pozdějším Českém rozhlase v Praze.

Prožila všechny životní peripetie XX. století se všemi důsledky z toho vyplývajících. Narodila se za první republiky v Ivančicích u Brna v chudé rodině malíře pokojů. Do školy začala chodit v roce 1939 v době Protektorátu a v roce 1948 nastoupila do Baťovy školy práce a ve Zlíně, kde pracovala na výrobní lince gumových holinek. Odtud nadanou mladou dívku poslali v roce 1950 na pražské Ruské gymnázium a po ukončení v roce 1953 byla přijata na Filosofickou fakultu Univerzity Karlovy kde studovala pět let němčinu a švédštinu, z toho jeden rok na univerzitě v Lipsku.

Pak byla přidělena jako vysokoškolačka do Československého rozhlasu, kde byla zařazena do rakouské redakce Zahraničního vysílání. Protože byla mimořádně jazykově nadaná, tak rychle ovládla novinářskou práci v němčině se všemi žánry včetně hlasatelské práce. Při náročně časovém zaměstnání absolvovala nástavbu na Institut osvěty a novinářství Karlovy univerzity.

V květnu 1971 byla jako vedoucí redakce na hodinu propuštěna pro svůj nesouhlas s tehdejší normalizační politikou. Byla po dvě desetiletí bez trvalého zaměstnání, ale plně využila své perfektní jazykové znalosti. Pracovala až do roku 1989 jako tlumočnice a překladatelka u Pražské informační služby na konferencích a sympoziích technického zaměření. Kromě toho překládala pod pseudonymy desítky převážně vědeckých knih a publikací.

Začátkem roku 1990 se vrátila zpět do rozhlasu, kde byla jako zkušená novinářka zařazena do zahraničně-politické redakce federálního vysílání; pracovala jako pohotová komentátorka a reportérka. Pokračovala i nadále nyní již pod svým jménem v překladatelské činnosti. Bohužel ze zdravotních důvodů v roce 2005 ukončila svou spolupráci s *Radiožurnálem*. Její zdravotní stav postupně zhoršoval, až musela být dlouhodobě hospitalizována. Olga Jeřábková o práci v rozhlasu řekla, že je krásná svou proměnlivostí a dynamikou. „Někdy na to tempo nadávám, ale vlastně mi vyhovuje. Další věc, která mě u této práce drží, je možnost mít přehled o životě.“ (rs)

Odešel dělník redakce Josef Farský

Když jsem hned po čase horkého léta dostal parte Josefa Farského,⁴ uvědomil jsem si, že málokdy jsou slova, zalomená do veršů vedle civilního portréту tak na místě, jako v tomto případě.

*Lásku a úsměv na rtech,
dobrotu v srdci,
poctivost ve své duši.*

Jsou to už dvě třetiny století, co mi jako zpravodaji *Mladé fronty* ze severu Čech předával Liberecko. Žil v Trutnově, a tak mu v tom čase, kdy se malé kraje měnily na velké, a aby si toho lidi všimli, vyměnil k tomu Antonín Novotný českému lvu na jeho hřívě královskou korunu za pěticipou hvězdu. A taky Mirek Rampa, se kterým se dosud Pepík dělil o Hradecko, vyměnil tehdy redakci deníku za rodící se nakladatelství *Kruh*. Takže se naše oblastní redakce ztotožnily s *hranicemi nových regionů*.

Už kapitola v naší loňské knize o normalizaci dokládala, že svazáci funkcionáři přece jen brali ohled na to, že v redakci mají svoje kamarády, a tak se kupodivu v MF ocitlo na dlažbě podstatně míň novinářů než v jiných redakcích. I když jsem sám čistky prožil už v jiné redakci, Pepík Farský, od něhož jsem kdysi přejal štafetu, a Honza Mach, kterému jsem ji v Ústí předal, patřili mezi ty „nežádoucí“ v MF. A také se ani jeden z nich už nemohl vrátit; protože do

redakce celostátního deníku, kterou si novináři zprivatizovali jako první v *tomto státě*, a ti žádné osmašedesátníky mezi sebe ze zásady nepřijímali. Ostatně vzpomínky Vaška Krause z let polistopadových, které jsou publicistickou přílohou tohoto čísla *Cest a křížovatek*, o tom informují podrobněji. Na tomto místě raději otisknu, proč dopadl Pepík Farský v Trutnově tak jako řada redaktorů MF z členů našeho klubu. (bek)

Vzpomínka z Trutnova

Josef Farský

V pět hodin ráno a takový rachot v naší poklidné ulici? „Co se děje, to je zase cvičení?“ – křičím z okna poněkud překvapen kolonou vojenských vozidel. A cizích! Zapínám rádio. „Večer 20. srpna kolem 23. hodiny překročila vojska Varšavské...“

Popadnu sluchátko telefonu. Všude obsazeno. – Přerušili linky? Ne, snad ještě ne! Po chvíli telefon zadrnčel. „Tady Milan, konečně jsme se k tobě propíchlí...“ (Tak časně mne ústřední redakce *Mladé fronty* snad ještě nesháněla.) „Pošli brzy zprávu, kdo ví, jak se dlouho udržíme...“ To je mi naděje.

Po hodině se mi o tomhle smutném podkrkonošském budičku, tolik podobném z podzimu 1938 nebo z 15. března 1939, daří podat situační zprávu. Ať aspoň kolegové v Praze vědí, že se k nám přiblížilo vojsko i kolem hraničního přechodu kdesi u Královce.

Pak utíkám podle gazíků, obrněnců, nákladních aut, dolů k Úpě. Na Polskou ulici. Dodnes je opravdu polská. „Vraťte se domů, na hranici máte dvacet kilometrů!“ volají lidé na vojáky. „To něje Polska?“ diví se mladiček v uniformě. Přijel až odněkud od Białystoku. O „Karkonoszích“ ví, že jsou někde na jihozápadě panstva. Nikdy je neviděl. „Tak se na ně podívej, nejlíp od Žacléře, tam to máš blíž domů.“ Naši lidé nedbají nevraživých pohledů velícího důstojníka, fotografické aparáty přes odmítavá gesta šarží jen cvakají. „Nemáte právo nám cokoliv zakazovat, my jsme tady doma...“ Oprávněný názor, jenže před vojáky se samopaly?

Znovu prosím poštu o spojení do Prahy. Ochota i snaha telefonistek v trutnovské centrále je však marná. Tak rychle do Centrolenu, k dálkopisu. Na jeho válci se po chvíli objeví název naší redakce, ale jméno sekretářky, která by rozhodně přidala svou značku a ahoj, jsem tady, chybí. Zkousím přesto napsat nejčerstvější informace. Žádám o potvrzení příjmu. Nic. Dal jsem to vůbec k nám? „MF Praha“ – potvrzuje volačka. A nic víc. (Za pár dní mi nezbyvalo, než se rozjet do Prahy, abych, málem jako detektiv, vyhledal, kde vlastně moji redakční kolegové po obsazení Panské 8 sídlí a působí.)

Z Centrolenu se vracím do víru města. Z hromady hořících pneumatik uprostřed Polské ulice a na mostě přes Úpu stoupá hustý černý dým. Okupanti prikazují pneumatiky odklidit, nemohou projíždět. Túúhle. Naopak, skupina lidí přikulila další gummy. A v tom jsem zaslechl pochybovače. „Že by přece jen kontrarevoluce? Kdo ví, před několika dny ty zbraně na Černý hoře...“ Marné vysvětlovat, že *Mladá fronta* přece psala o zbytcích munice, rezavějící tam už

od konce druhé světové války. Naštěstí se nebezpečí podařilo pyrotechnikům z Hradce Králové včas zneškodnit. Možná, že tak uchránili mnohé turisty i z NDR. A tyhle hořící pneumatiky? Musíme se bránit, jak umíme, dát najevo, že ani s „bratrským“ násilím nemůžeme souhlasit!

Objevují se kameloti s *Krkonošskou pravdou*, jejíž titul se obrací ke „všem věrným Čechům“. Za chvíli jsou noviny rozebrány. Se zvláštním vydáním *Pochodně* přicházejí poslové z Hradce Králové. Její text je i v polštině, kdyby se našel někdo, kdo by přenesl noviny do Polska. Přihlásil se muž v bundě Horské služby.

...

Vybral a upravil jsem několik svých odstavčků z publikace *Jdi domů, Ivane*, kterou v závěru roku 1990 vydali východočeští novináři. Mohl bych dodat, že některé mé zprávy ještě tehdy vyšly aspoň v brněnském nebo ostravském vydání.

Na počátku září 1968 už to byla opět pondělníkova pohlednice z Pece pod Sněžkou a z Krkonoš: „Klidná horská neděle... V Peci se neobjevil snad jediný voják Varšavské smlouvy, ale příjem národního výboru se snížil vlivem rapidního poklesu návštěvnosti o 100 000 Kčs.“

Z hlediska objevování a sčítání škod po 22 letech to byla zatraceně nicotná částka! A ještě něco dodám z období „uklidňování“. Když naši hokejisté vyhráli nad sovětskými 4:3, byla to i v Trutnově víc než sportovní záležitost; manifestační jízda snad stovek aut se zářícími reflektory a současný pochod občanů od středu města ke kasárnám obsazeným už sovětskými vojáky.

Vzpomínat by se dalo na mnohé. Třeba, jak se při zájezdu sovětská děvčata nechtěla bavit s našimi chlapci. Prý jsou z kontrarevoluční země, a ta připravila o život desítky jejich bratrů. Zřejmě se o to postarala jejich propaganda, zaměřující rok 1968 s tím opravdu osvobozeneckým pětáctýřicátým. Nebo vzpomenout na rozjíždějící se mašinérii vylučování z práce – přinejmenším – atd.

Nemohu však opomenout, že se v *Mladé frontě* našli i tehdy lidé, kteří mi dokázali nabídnout v podniku jiné pracoviště, nakonec i v duchu onoho nerudovského – všim, čím jsem byl, byl jsem rád.⁵

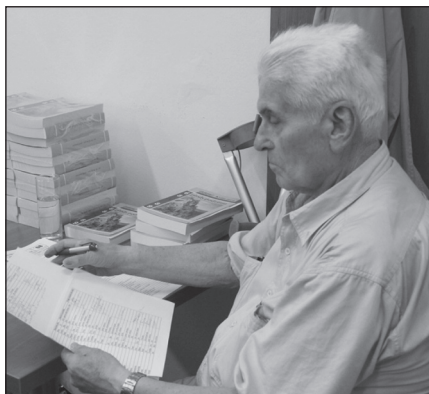
Kronikář novinářského stavu František Helešic

„Po studiích na Filologické fakultě UK pracoval František Helešic v Novinářském studijním ústavu; v normalizačních čistkách byl zbaven svého místa a pracoval v dělnických profesích – většinou společně s novináři a politiky reformního období. Své profesi zůstal věren i v tomto „druhém životě“ 68. roku jako pečlivý archivář i glosátor minulých let.“ Těmito slovy jsem doprovozoval mezi vysvětlivky a poznámky kolektivní monografie *Souboje slova a obrazu s mocnými. Novináři a média v Pražském jaru '68* texty z Františkovy práce *Počátky normalizace v československém tisku...* do její závěrečné kapitoly *My byli s vámi... a zůstali sami*.⁶

Z rozhovorů, které jsme s Františkem vedli nad stránkami, naklepanými na psacím stroji (k počítači a e-mailu přece jen nedospěl), vím, že k právě těmto vzpomínkám na rodící se redakci týdeníku *Politika*, měl nejbližší. Sešli se tam jeho nejbližší kamarádi a program socialismu s lidskou tváří tam měl opravdu

ryzí stoupence. A právě takové bylo vyznání dr. Františka Helešice, CSc., historika mezi členy Klubu novinářů PJ 68, tak mimořádnou pozornost.

František Helešic se staral o distribuci knihy o normalizaci v českých médiích při jejím křtu. Foto: Ivan Noveský

„Vůdčí intelektuální sílu reformního hnutí představovala generace, která vstupovala do veřejného života převážně po válce a zároveň přejímala zkušenost svých otců z Mnichova, protektorátní okupace i své dětství ztrpčené velkou hospodářskou krizí. Záhy po únoru se mnozí setkávali nejen se stalinismem, ale hlavně s byrokratismem, který záhy infikoval ruský pokus o nastolení socialismu. Vedle zrady Marxovy myšlenky, že socialistická revoluce má být uskutečněna ve vyspělé průmyslové zemi, kterou revizionismus nazývaný marx-leninismem popíral, to přineslo mnohým rozčarování mnohem dříve, než poznali, že neměl pravdu S. K. Neumann, když ideály svého mládí, svou anarchii, zaměnil za kolaboraci s bigotní ideologií, ale proklínal André Gide. Když pak udeřila teorie hledání nepřítele ve vlastních řadách i mezi tyto lidi, bylo příliš pozdě. Tradice, ze které vyrůstalo dělnické a socialistické hnutí v někdejší Království českém, se zdály být neskonale vzdálené; a omezující pohled na protinacistický odboj vedl k tomu, že plasticita této tradice byla znormalizována do několika málo pečlivě prokádrovaných „národních hrdinů“, takže se ztratilo povědomí, jak hluboce doplatilo komunistické hnutí – stejně jako všechny další významné myšlenkové proudy naší společnosti – na systematickou čistku mezi českými moderně uvažujícími osobnostmi, jak ji začal Reinhard Heydrich po svém příchodu v září 1941 realizací politiky *So, oder So*.“⁷

Protože celý náklad této publikace *Souboj slova a obrazu s mocnými* je již beznadějně rozebrán, dovoluji si tyto texty znovu otisknout v GALERII CEST A KŘÍŽOVATEK. Dají se sice najít na internetových stránkách Syndikátu novinářů ČR; ale respektuji, že mezi stoupenci této ideje „nejlepší dny našich životů“ je dost těch, kdo podobně jako František nedospěli k počítači, e-mailu a tedy ani k internetu.^{8 a 9} (bek)

Týdeník, který svým zaměřením, zrodem i koncem zosobnil osud celé generace českých novinářů

O časopise *Politika*

František Helešic

Časopis *Politika* rozhodl vydávat ÚV KSČ, [aby zakotvil] „mezi ostatními myslícími čtenáři ve smyslu progresivní politiky, ovlivnit i praktické politické činy na okresech a v místech.“ To měl dokázat za někdejší situace jen tehdy, bude-li „politicky průbojnější než jiné časopisy... nástrojem tříbení myšlenek a hledání

objektivní pravdy“. V praxi to znamenalo, že týdeník může přinést i věcnou polemiku s členem některého orgánu strany. Všechny aspekty politického života doma i v zahraničí, kultury měla být zpracována čtivě, atraktivně. *Politika* měla vycházet od 1. září 1968 a stát se nástupcem *Kulturní tvorby*, která zanikla v srpnu 1968.

Současně s tím projednalo 3. července předsednictvo ÚV KSČ koncepci teoretického a politického měsíčníku ÚV KSČ *Nová mysl* a založení teoretické marxistické revue *Teorie*. Měla být „svobodným teoretickým klubem marxistů, laboratorí marxistického teoretického myšlení a funkcí spojovacího článku československých marxistů se světovým marxistickým myšlením“. Vzorem měl být jugoslávský *Praxis*; šéfredaktorem byl jmenován Lubomír Sochor. *Teorie* měla začít vycházet v r. 1969, ale v souvislosti s vývojem po srpnu 68 vůbec nevyšla.

PŘEDEHRA ANEB *POLITIKA* V SRPNU

PRVNÍ ČÍSLO *POLITIKY* VYŠLO „PŘEDČASNĚ“, V SRPNOVÝCH DNECH OKUPACE ČSSR VOJSKY VARŠAVSKÉ PĚTKY. REDAKCE SE V JEHO ZÁVĚRU OBRACELA KE SVÝM ČTENÁŘŮM: „Máte v rukou nulté číslo časopisu *Politika*, jehož vycházení bylo schváleno v červenci... Připravovali jsme své první číslo na začátek září, ke stanovenému datu XIV. mimořádnému sjezdu. Naši redakci i tiskárnu obsadila okupační vojska. Navzdory tomu vycházíme – ne sice na 48 stránkách, jak jsme předpokládali, ale zato dříve... Zařazujeme se tak do rodiny svobodných časopisů, po bok redaktorů a hlasatelů rozhlasu a televize... chceme dělat politiku, ovšem takovou, která není svinstvo. Kolaboranty nikdy nebudeme. Redakce *Politiky*.“ Číslo z 24. srpna bylo věnováno i mimořádnému XIV. sjezdu KSČ, jeho prohlášením, seznamu zvolených členů ÚV KSČ.

2. ČÍSLO Z 26. SRPNA MÁ ÚVODNÍK *Pátý den*, [kde] se dotýká „příčin“ okupace, prý přišli „pomoci našemu lidu v boji proti kontrarevoluci...“ Kompromis s Indry a Biľaky není možný. *Politika* přinesla informaci o první tiskové konferenci čs. vlády – „pod hlavními děly“, prohlášení ČNR stavící se plně za dosavadní prohlášení legálních ústavních orgánů. Obsah čísla doplňovaly informace o životě v okupované Praze, Brně, příklady lidové tvořivosti proti okupantům, polemika s tzv. argumenty okupantské stanice *Vltava*.

3. ČÍSLO, JAKO VŽDY UVÁDĚNÉ MOTTEM ANTONIA GRAMSCIHO *Pravda je revoluční*, vyšlo opět jako čtyřstránkové ve středoevropském formátu 27. srpna 68. Úvodník *Soudný den* je věnován jednání čs. delegace v čele s L. Svobodou v Moskvě, aniž znal autor výsledek. „Přepad Československa uvrhl světové revoluční hnutí do hluboké krize.“ Ostatní příspěvky jsou komentáře k různým událostem a postojům našich lidí k okupaci. V každém čísle byly také satirické kurzívky – např. *Kafkiáda*, *Tragický omyl*, *Jsem okupantka* (č. 1), *Pevnost se nevzdává*, *Něcharašó* (č. 2), *Kontra* (č. 3), *Folklór z pražských ulic* aj.

SKUTEČNOST PROTI PLÁNU ANEB *POLITIKA* PO SRPNU

V září vyšla konečně *Politika* tak, jak sekretariát strany určil. Měla 48 stran formátu 200 × 290 mm, jen to nebylo 1., ale až 19. září, tzn. skoro tři týdny po plánovaném termínu, bylo to však už 4. číslo. – *Co je legální?* právě pro noviny a sdělovací prostředky, ptala se v úvodníku značka -fš- [František Šamalík].

Ty, které tu legálně existovaly, vycházely v srpnu mimo vlastní redakce, tiskárny a vysílače byly obsazené okupanty. Naopak tu byly na čs. území vysílače, noviny i časopisy, které nesplňovaly právní podmínky svého vzniku (např. *Vltava*, *Zprávy* či *okupantské Rudé právo*). Týž autor přispěl i zamyšlením *Pokus o bilanci* nad klady i záporny uplynulých osmi měsíců, vyústující v 21. srpen.

Mezi autory *Politiky* patřili vedle šéfredaktora Aloise Svobody a jeho zástupce Miroslava Filipa právníci František Šamalík, Zdeněk Jičínský (o federalizaci), historici Karel Bartošek, Karel Kaplan, František Janáček, Milan Otáhal (o knize M. Lvové *E. Beneš a Mnichov*), Miloš Hájek (*Cesta ke ztrátě národní cti* v čís. 7/1968), Jan Galandauer (*O 28. X.* v čís. 9/1968), František Lukeš (*O 2. republice*), Zd. Kárník a František Graus, spisovatel Bohumil Hrabal, její redaktori Olga Šumberová, Milan Petr, Rostislav Volf, Sylva Groszová, Pavel Vranovský, a publicisté Arno Bělohlávek, Luboš Dobrovský (korespondence z Moskvy), Miloš Fiala, Ludvík Pacovský, Jiří Sládek, Miroslav Sígl, Olga Šulcová a Anna Tučková.

5. ČÍSLO (z 26. září) věnovalo pod příznačným titulkem *Černá kniha o ČSSR* pozornost publikaci *K událostem v Československu*, která se začala prodávat v Moskvě. [NEZAMĚŇOVAT S DOKUMENTACÍ Čs. akademie věd *Sedm pražských dnů*. 21. – 27. srpen 1968, které se u nás obecně říká *Černá kniha*; vyšla totiž podle svědectví kolegy Sígla o dva měsíce a jeden den později než *Politika* č. 5/1968, a tak nemohla redakce ani tušit, že si moskevský produkt vyslouží jako její kontrast přízvisko tzv. *Bílá kniha*.]¹⁰

S podzimem začala nejen zima, ale konec nadějného roku

I pro časopis *Politika*

11. ČÍSLO ještě stihlo vyjít 7. listopadu. [Dokonce s původní korespondencí z Moskvy, o kterou se postaral Luboš Dobrovský. Byl jedním z mladší generace novinářů, které přijímal do zahraničního vysílání ČsRo jeho tehdejší šéfredaktor Alois Svoboda.] 12. číslo už nikoliv. 12. listopadu rozhodlo předsednictvo ÚV KSČ „o dočasném“ zastavení časopisu *Politika*. Za další dva týdny zpřesnilo PÚV toto usnesení o úkol předložit zpřesněnou koncepci tohoto časopisu a plán postupu po listopadovém plénu ÚV KSČ. Dušan Havlíček, vedoucí úseku tisku v ideovém oddělení ÚV KSČ, předložil 2. prosince předsednictvu ÚV *Informaci o situaci v časopise Politika*. K projednání byl pozván na úsek tisku šéfredaktor A. Svoboda se svým zástupcem M. Filipem a předsedou ZO KSČ M. Petrem. Dušan Havlíček ocenil, že *Politika* přinesla devět úvodníků a více než 60 zásadních statí a větších článků, že se vyznačuje vysokou profesionální úrovní novinářské práce a je přitažlivá pro čtenáře. Původně předpokládaný náklad 60 tisíc výtisků byl od počátku překračován a vzrostl ze 100 tisíc na 147 tisíc výtisků.

Přes tato positiva však byl časopis zastaven, což vyvolalo velkou pozornost – zejména proto, že nebyly sděleny ani důvody dočasného zastavení. Dlouhodobé vakuum v politickém životě po listopadovém plénu neprospělo a strohé pokyny Úřadu pro tisk a informace nemohly přispět k vytvoření vyhraněné orientace časopisu. Dočasným zastavením nastanou problémy, protože čtenáři *Politiky* vyhledávají obdobné časopisy, které vycházejí, ačkoliv mají tytéž postoje jako

Politika (Zítřek, Svět práce, Listy, Obroda a Reportér, který byl obnoven koncem listopadu). Pro tiskárnu a vydavatelství znamenalo zastavení *Politiky* ztrátu půl milionu Kčs. V návrhu nové koncepce se hovořilo o podpoře závěrů listopadového pléna, věnovat se otázkám stranické práce, uskutečňovat výměnu názoru v socialistickém duchu, věnovat pozornost ekonomické reformě a postavení dělnické třídy ve společnosti.

Na základě diskuse na předsednictvu ÚV byl původní návrh usnesení přeformulován: „Ukládá se s. D. Havlíčkovi propracovat kritické zhodnocení časopisu *Politika*, jasněji formulovat jeho koncepci a další zaměření; zároveň předložit návrh na kádrové složení redakce a redakční rady.” Byl také odmítnut návrh, aby bylo vydávání *Politiky* obnoveno 15. 12. 1968. To byl výsledek diskuse, kterou zahájil L. Štrougal; vyslovil nesouhlas s rozbořením *Politiky*. Není prý garance, že *Politika* bude dobrá – a připomněl v té souvislosti vystoupení Al. Svobody v Lucerně 18. 11. 1968. A. Dubček vysvětlil, že zastavili *Politiku*, když byl zastaven *Reportér*. K Štrougalovu názoru na setkání novinářů v Lucerně se připojil G. Husák. Považuje je za nejostřejší vystoupení novinářů proti listopadovému plénu. On sám četl každé číslo *Politiky* a jeví se mu jako „opoziční časopis proti straně”. Nelze pokračovat ve vydávání bez kádrových změn, bez analýzy. Kritizoval, že někteří novináři z redakce vystupují i v jiných novinách.

Smrkovský žádal, aby byla *Politika* předkládána příslušnému tajemníkovi ÚV KSČ, jako tomu bylo u *Rudého práva* po květnu 1945. Černík řekl, že Havlíček si dělá z ÚV legraci. Svoboda nemůže být v *Politice*, musí tam přijít šéfredaktor, který redakci nadchne a pak předloží koncepci. *Politika* je potřebná, ale ať stojí ještě tři týdny. A. Dubček reagoval na Černíka – postavil se proti jeho požadavku vyměnit Havlíčka.

ZASTAVENÍ ČASOPISU vyvolalo velký ohlas. Nejen pro jeho oblíbenost a rozšíření, ale i proto, že to byl orgán KSČ, který byl zastaven vlastními vydavateli. Např. *Mladá fronta* vyšla v prosinci zpráva: *Bude Politika?* se sdělením, že o osudu časopisu bude rozhodnuto v prvním týdnu ledna 1969 na zasedání nejvyšších stranických orgánů. Prý se očekává na novinových stáncích asi v druhé polovině ledna, bude-li přijata koncepce vypracovaná redakčním kolektivem. Dosaďovací situace trvala déle než tři týdny.

1. ČÍSLO II. ročníku vyšlo až 27. února 1969; předcházelo tomu projednání na sekretariátu ÚV KSČ 7. února. Redaktoři si našli náhradu v jiných titulech. Tak *P69*, příloha *Práce*, měla 4. ledna celou stranu nazvanou *ZADÁNO pro Politiku* s reprodukcí záhlaví 11. posledního čísla tohoto časopisu. Pavel Vranovský napsal ostrý článek *Občane, co teď?* „Publicistika plní tehdy své poslání,“ píše, „když vysílá sondy do budoucnosti... musí mluvit i tehdy, když se žádá mlčet.” Dotýká se otázek federace, vytváření nových orgánů, pobytu 300 tisíc Slováků v českých zemích. Dotýká se Husákova projevu na listopadovém plénu ÚV KSČ ohledně vzájemného působení politiky z Čech na Slovensku a naopak. Miroslav Filip se v kurzívce *Řeč o narozeninách* dotkl ironicky vlivu a působení ledna 68. Končí připitkem na „zdraví zdravých sil v naší vlasti”. A Rost’a Volf uveřejnil imaginární rozhovor s Louis Aragonem, který prý se slovníkem v ruce přečetl všechna čísla *Politiky*. Aragon prý přeje „*Politice* mnoho kuráže a prozíravé politiky.”

POLITIKA V ROCE, KTERÝ UŽ DÁVNO NEBYL OSM A ŠEDESÁTÝ

Sekretariát ÚV KSČ 7. února schválil novou koncepci *Politiky*. Jména členů přechodné redakční rady mluví sama za sebe: J. Lenárt (byl též pověřen účastí na schůzích ZO KSČ), J. Kempný, L. Novomeský, J. Kozel a V. Gerloch – tedy hlídači. Měl být vypracován plán zásadních článků k jednotlivým problémům. *Politika* byla chápána jako „významný prostředník mezi vedením strany a celou veřejností. *Politika* musí být s vedením strany v těsném kontaktu... prosazovat linii strany, upevňování její ideové jednoty... vedoucí úlohu strany ve společnosti... posilování její autority... uskutečňování proletářského internacionalismu.“

1. ČÍSLO II. ročníku vyšlo až 27. února 1969. V tiráži je uveden šéfredaktor A. Svoboda i jeho zástupce M. Filip. V jeho obsahu byly články a příspěvky známých autorů – F. Šamalíka, V. Krause, J. Šedivého, B. Hrabala, O. Šumbeřové, V. Horáka, L. Pacovského aj. 6. číslo, poslední, vyšlo 3. dubna 1969. Definitivně *Politiku* zastavilo předsednictvo ÚV KSČ v čele s Gustávem Husákem 22. dubna 1969.

Milan Dubský byl šťastný, že mohl glosovat i poslední dny svého života

Milan Dubský zemřel v neděli 11. září 2015; poslední zápis v jeho blogu, který si založil na stránkách *idnes.cz*, nese datum 15. srpna 2016 a je 377. článkem, který tam poslal.

JSME PŘED DŮLEŽITÝMI VOLBAMI

Čas prošel a my občané, voliči máme v rukou a uvážení, nejsilnější nástroj demokracie. Jsme voliči.

Volí se také třetina senátu. Byl vložen do ústavy jako pojistka proti tendencím nacionalistickým [...]. Do senátu přicházejí dlouholetí funkcionáři politických stran, dozorčí rad a pracovníků státních podniků. Je to sféra žijící vlastním řádem. Nás má zajímat život v obci. Ta je naším domovem.

V ní pracujeme, trávíme volný čas a vychováváme své děti. Zde v Mnichovicích byl realizován projekt rozšíření a přestavby školy. Zasluky jdou za iniciativní ředitelkou školy paní Erbekovou a ministrem financí panem Babišem, který projekt finančně podpořil a zajistil. Mnichovice jsou krásná obec, ale řadu věcí lze zlepšovat. Není zde dobrá restaurace s vlastnostmi začouzené hospůdky, kde se pije, zpívá, tančí, diskutuje a rozjímá dokud, není vyřčeno *U Bucků zhasli*. V ulici Máchova nedávno krásně pokryli pracovníci komunální služby nepříjemnou díru, kde se držela voda a při přejezdu autem cákala na kolemjdoucí. Nepovšimli si však, že pár metrů od té původní, je stejná kaluž a ta tam zůstala. Bude nutné ji také zasfaltovat. Krajské volby jsou pro nás důležité. Dotýkají se bezprostředně naše-

ho prožívání v obci. Zde je pole pro zlepšení neorané. Zamysleme se každý z nás, co nám zde chybí. Je tu nedostatečné parkoviště aut. Zvláště ve dnech zajímavých akcí. Těmi je naše obec známá a hojně navštěvovaná. [...] Nyní zpráva potěšující. Mgr. Tichý, iniciativní to učitel, zformoval z žáků několika tříd pěvecký sbor. Brzy vešel ve známost a vystupuje při různých příležitostech s náležitým ohlasem. Mnoho z nás má jiný pohled na to, co obci chybí. Nyní je čas, kdy je to možné vyslovit a realizovat. Takže s uvážením a chutí do toho.

15. 8. 2016 v 17:29 | Karma článku: 11.83 | Přečteno: 292

Voleb se už Milan nedožil. Přestal se objevovat se stránkami časopisů, kam doporučoval kolegům psát. Sám spolupracoval s celou řadou internetových periodik, jako jsou *Britské listy*, časopis karikaturistů aj.; glosám dával i tvar aforismů či básnických strof, jak dokládají stránky *Bardie* nebo LUK, týdeníku Unie českých spisovatelů, který se rozloučil s 87letým básníkem ve svém 38 čísle z 5. října jeho verši *Entita a Nemilostná báseň*. Prostě Milan Dubský prožíval každý den doby, kdy se mohl vrátit k právu veřejně vyslovovat svůj názor.

Když vystudoval Vysokou školu ekonomickou, pracoval jako redaktor *Mladé fronty*, v Čs. rozhlasu a v Čs. obchodní komoře. V době normalizace jako popelář, závozník, dělník na stavbě a v JZD. Po roce 1989 se vrátil k novinářské práci a pracoval jako tlumočnický a překladatel; je autorem řady básní, próz, statí a textů k písním, charakterizuje jej autorská glosa v *Britských listech*. A inzeráty knihkupectví dodnes nabízejí „útlou půvabnou knížečku *Příběh pražského orloje* autora textu Milana Dubského a autora kreseb Romana Kelbicha“. (ed.)

Letopisec složitých osudů i smrti Dušan Tomášek

Už trojice knížek, které napsal Dušan Tomášek¹¹ společně s předním českým historikem prof. Kvačkem *Causa Emil Hácha, Generál Alois Eliáš: jeden český osud, Obžalována je vláda* naznačuje, že mu byli blízké osudy lidí, kteří se rozhodli volit těžký osud, který jim připravil složitý konec života.

Při tom mi zůstává v paměti se svým úsměvem, dokud mu zdraví dovolilo přicházet na naše setkání. Mnohem blíže tomu byla role, kdy psával fejetony, kterými si zpěstroval svou práci zpravodaje, kterým byl v *Kulturní politice, Zemědělských novinách, Večerní Praze a Květech*. Po odmítnutí, ke kterému byl odsouzen v 70. letech se pomalu dostal opět ke slovu jako spisovatel literatury faktu. Orientoval se v osmdesátých letech na období 2. světové války a nechyběla ani její přehled – *Deník druhé republiky*. Přitahovala jej skrytá tvář té doby, ať už šlo o *Konfidenty* nebo totální nasazení *Trináctý dopis*. Společně s historikem, který se věnoval osudům česko-německých vztahů a odboje Vladislavem Moulišem napsal dvě knihy o K. H. Frankovi – *Vzestup a pád karlovarského knihkupce* a *Život plný nenávisti*. V devadesátých letech se věnoval tomu, jak režim podvazoval naši profesi *Pozor; cenzurováno* aneb *Ze života soudružky cenzury*. Poslední tematický okruh se týkal méně známých událostí I. světové války – *Únos válečné lodě a Nevyhlášená válka* o bojích o Slovensko po r. 1918. Vstoupil také do Obce spisovatelů a Klubu autorů literatury faktu, kde bylo jeho dílo oceněno až už cenou E. E. Kische nebo M. Ivanova. (ed.)

I ve službě obyčejným dnům dokázal Václav Kraus vstoupit do dějin

V pondělí 11. srpna 2014, 11 dní před svými 83. narozeninami, zemřel novinář Václav Kraus.¹² Ta souhra čísel jeho malých soukromých dějin probíhá v těsném sousedství velkých dějin světových. Dává nám totiž šanci připomenout si článek, který v publicistice patří k těm nejvýznamnějším. 21. ledna to bylo právě 49 roků, co vyšel ve víkendovém vydání deníku *Práce* text s titulkem: OČ DNES JDE? Podepsal jej jeden z mužů Pražského jara, které tehdy začínalo.

Uvedeným článkem se sedm měsíců po Václavových 36. narozeninách otevřel prostor pro veřejnou diskusi, když se veřejnost dozvěděla nejen to, co vůbec znamená Leden 1968, ale také, jaké bylo pozadí odstoupení Antonína Novotného z funkce a nástupu reformisty Alexandra Dubčeka. Právě o vzniku tohoto článku Václav Kraus před rokem napsal jednu z kapitol do reportáže o svém životě s titulem *Osmádesátý nespádl s nebe*. V kolektivní monografii novinářů-osmašedesátníků *Souboj slova a obrazu s mocnými* vyšla pod žánrově stylizovanou větou: *Smrkovský dlouho mlčel, dopil kávu a řekl: „Myslíš tedy, že to mám risknout?“*

Židovské listy

Vydává spolek MAGEN

Rijon 2014

Rok před Vaškovým odchodem vyšla v *Židovských listech* jeho poslední povídka *Maminka*, [kde] zavzpomínal

na léta války, protektorátu i na bolestné ztráty. Jako by se mezi těmito dvěma tématy odvíjel celý Václavův život. Narodil se česko-židovské rodině. Jeho tatínek patřil podle svého vyznání víry mezi československé španěláky. Protože do Prahy dorazila pověst, že zahynul, Václavovu maminku odvezl transport do lágru, odkud se už nevrátila. Vašek, kterého svěřila židovská obec do péče svého člověka, a o jehož dospívání pečovaly Vaškova sestra a především pražské ulice. Jaký div, že tady někde byly kořeny jeho permanentních vzpour. Měl štěstí, že se vždycky našel někdo, kdo mu včas – ve chvíli, kdy se topil – podal pomocnou ruku. Například příští poradce premiérů Jaromír Sedlák, který patřil mezi jeho učitele na filosofii. Po studiu na filosofické fakultě totiž Václav zakotvil v redakci novin, ale musel si odsluhovat odpustky nejrůznějších brigád, aby vydržel mezi byrokraty nové doby a ukázněnými soudruhy.

Osobnosti v redakci *Práce* měly Vaška za toho nejmladšího, který musel směřovat tam, kde nebude jeho jméno ověřeno dodnes citovanými komentáři. Tak jej také poslali za Smrkovským. Svezl se s procesem, který *květy jara proměnil v trpké plody podzimu*, ale v nejdůležitějším článku, že propuklo Pražské jaro, Vaškovo jméno chybí. I když sympatie k reformnímu hnutí odneslo víc než půl milionu lidí, jména šesti tisíc tři sta třiceti pěti z nich jsou v centrálním seznamu těch, na které normalizátoři soustředili zdvižený ukazovák pro ostatní. Tam už jméno Václava Krause nechybí.

SVOBODA MYŠLENÍ JE VELICE LÁKAVÁ...

Pochopili jsme to, když jsme se vraceli do médií, která na rozdíl od hromadných sdělovacích prostředků z doby normalizace měla být založena na svobodě mít svůj názor a právu šířit jej. To nás brzy přivedlo do téže redakce. V jejím čele byl Mirek

Jelínek, který odcházel kdysi řadu měsíců před námi. Nebylo nám však dopřáno setrvat pospolu se sobě blízkými lidmi. Bylo stále méně a méně šancí. Prošli jsme s Václavem pár zaměstnání. A také pár kilometrů, protože mu lékař před řadou let nařídil zdravotní procházky. Začala se projevovat tíha roků, které mu bylo dáno prožít.

S podivem jsem zjistil, že kus svého života, ten, kdy zůstal bez maminky, prožil tamtéž, kde byl můj klukovský domov. Tak jsme si ulehčovali kilometry chůze po pražské dlažbě vzpomínkami na doby své klukovské prehistorie. Žil jsem totiž v tzv. páté pražské čtvrti, a tak prožíval něco obdobného, co popisuje Josef Škvorecký v *Sedmíramenném svícnu* – jenom jsem byl o deset roků mladší; tak on psal, jak mu mizely jeho lásky z tanečních, a já vzpomínal na holčičky, kterým jsem kradl bábovičky na pískovišti... Tehdy, jako by se vracel ke svým kořenům. Nezamířil do páté pražské čtvrti jen na košer obědy do Maiselovy ulice. Konec konců i svůj poslední rukopis viděl vytištěný na papíru novin tady, kde vycházely *Židovské listy*. A dokonce si jej, který začal patřit mezi obecně nevíтанé autory, tam zvolili i do své redakční rady. (bek)

VÁCLAV KRAUS UŽ ŽÁDNOU DALŠÍ POVÍDKU NENAPÍŠE

Narodil se v česko-židovské rodině v Praze. Za války se úspěšně skrýval. [...] Po roce 1989 se stal členem organizace Hidden Child a publikoval v českém tisku. V roce 2013 v *Židovských listech* č. 30 vyšla jeho povídka *Maminka*, v níž vzpomíná na období protektorátu. Tomáš Jelínek v redakčním blogu ŽL

JAKO PŘÍLOHU GALERIE CEST A KŘÍŽOVATEK přikládáme pár článků z druhého řetízku vzpomínkových próz. Ten první, LÉTA S EVŽENEM, je skryt pod větou, kterou jsem o pár řádků výš převzal od kolegy redaktora ŽL Tomáše Jelínka: kterak dávní členové židovské obce zařídili, aby se děti osířelé dík transportům do terezínského ghetta a pak dál, mohly úspěšně skrývat. Václav na ty časy vzpomínal, když mu kardiolog předepsal vedle receptu i procházky. A protože jsem tu dobu včetně transportů prožil stejně jako on v páté čtvrti pražské, ba do školy v Sanytrovce jsme chodili oba stejně – jen Vašek tam nastoupil později a do měšťanky. Zatím co na filosofickou fakultu jsem nastoupil později já – a taky se už jmenovala filologická.

Zato pokusy, které Vašek podnikal, aby mohl pracovat v některé redakci, měly společného jmenovatele, jehož jim Vašek dal jako titul: NEVĚŘTE PROROKŮM, VŠECHNO JE JINAK.

Vysvětlivky a poznámky:

- ¹ **PhDr. Richard Seemann**, *1933, v letech 1951–69 redaktor Zahraničního vysílání Čs. rozhlasu, od roku 1970 do 1989 pracoval jako topič a zaměstnanec státního obchodu; v roce 1990 jako šéfredaktor zahraniční redakce stanice *Československo*, v roce 1991 byl pověřen funkcí ústředního ředitele Československého rozhlasu, 1992–93 ředitel zahraničního vysílání.
- ² **Miroslav Krupička** byl dlouholetým ředitelem stanice *Radio Praha*; v této funkci skončil 31. srpna 2016 a v současné době se věnuje výstavě, která přibližuje veřejnosti mj. práci novinářů v exilu, kteří podíleli na tomto vysílání ČsRo.
- ³ **Olga Jeřábková**, *16. června 1933, †22. srpna 2016, byla redaktorkou a komentátorkou Zahraničního vysílání ČsRo před normalizací a do německy mluvících stanic se vrátila i po Listopadu 1989.

- 4 **Josef Farský**, *27. května 1928, †6. září 2016, patřil mezi zakládající členy Klubu novinářů Pražského jara; před normalizací byl východočeským zpravodajem *Mladé fronty*, jejímž nejvýznamnějším šéfredaktorem byl za jeho služby Miroslav Jelinek.
- 5 **Farský, Josef**: *Vzpomínka z Trutnova*. In: Maleček, Stanislav (ed.): *Byli jsme při tom*. Praha, SN ČR 1993, s. 17n.
- 6 **PhDr. František Helešic, CSc.**, *18. června 1933, †7. listopadu 2016; patřil mezi zakládající členy Klubu novinářů Pražského jara a podílel se na všech jeho publikacích. Citovaná rukopisná studie *Počátky normalizace v československém tisku a novinářských organizacích* (srpen 1968 – květen 1972), Praha 1997, 282 s. + 10 příloh, vznikla v době jeho spolupráce s Ústavem pro soudobé dějiny AV ČR a je také uložena v knihovně ÚSD. Z této Helešicovy základní studie byly vybrány některé partie do obou dosud vydaných knih KNPI, jak o novinářích a médiích v Pražském jaru, tak i o normalizaci v českých médiích od 17. listopadu 1968 do téhož dne 1989 a doby bezprostředně po něm. – *My byli s vámi... a zůstali sami* – 9. kapitola kolektivní monografie *Souboje slova a obrazu s mocnými. Novináři a média v Pražském jaru '68*, Praha, Syndikát novinářů ČR 2013, 182 s.; ss. 133-151; texty Františka Helešice ss. 138n. a 144n.
- 7 **(bek)**: *O žurnálu, který svým zrodem, zaměřením...* In: *Souboj slova a obrazu...*, c. d., ss. 138 a 177 (vysvětlivka č. ²⁵³): „Z levicového spektra tu připomínám, například osobnosti z někdejší Dělnické akademie, které vytvořily v ilegální organizaci Petiční výbor Věrní zůstaneme program *Do nové Československé republiky*; představitelé PVVZ byli zatčeni většinou v r. 1941, ale k jejich likvidaci došlo až na konci okupace (filosof doc. J. Fischer – zatčen v říjnu 1941, popraven byl v únoru 1945, ekonom W. Jankovec – zatčen v prosinci 1941, popraven v témže měsíci 1944, svobodný zednář, právník K. Bondy – zatčen v říjnu 1941, popraven 21. 1. 1945 ad.). Obdobně byly 2. května 1945 popraveny mezi členy *Předvoje* mladé intelektuální osobnosti budoucí KSČ, např. student matematiky Jevgenij Šesták... Nezasáhla zde jen protektorátní nacistická moc; se Slánským byli odsouzeni i ti, kdo vytvářeli v 30. letech, kdy se Gottwald odjel skrýt do SSSR, pod Švermovým vedením program tzv. české cesty k socialismu; i to způsobilo mnohým trpké rozčarování. Ostatně všechny odchylky od sovětské „revize“ Marxe byly odsouzeny záhy po únoru 1948.“
- 8 Situaci po podpisu tzv. moskevských protokolů jsme v 9. kapitole převzali z monografie: **Hoppe, Jiří**: *Pražské jaro v médiích*, c. d., s. 16n. – In: *Souboj slova a obrazu s mocnými*, c. d., s. 133n.; viz následující vysvětlivka:
- 9 TÝDENÍK *Zitřek* vydával Melantrich: první číslo vyšlo 9. 10. 1968; poslední 2. 4. 1969; v čele redakce stál Vladimír Novotný; autorskou základnu tvořili Vladimír Škutina, Michal Lakatoš, Jiří Lederer, Jindřiška Smetanová, Sylva Daničková ad.; náklad v únoru 1969 168 000 výtisků.

ČTRNÁCTIDENÍK *Obroda* byl tiskový orgán Čs. strany lidové.

MĚSÍČNÍK *Tvář* vydával Svaz spisovatelů; první ročníky vyšly v letech 1964 a 1965, znovu začal vycházet od listopadu 1968; poslední číslo vyšlo v červnu 1969. Šéfredaktorem zůstal Jan Nedvěd; autorský kolektiv tvořili Bohumil Doležal, Emanuel Mandler, Václav Havel, Jan Lopatka, Zbyněk Hejda, Karel Štindl, Ladislav Hejdánek, Václav Klaus, Jiří Němec, Marie Šolleová ad. Náklad *Tváře* byl asi 7000–8000 výtisků. TÝDENÍK *Politika*, vydavatel Ústřední výbor KSČ. Od 9. listopadu byly usnesením předsednictva ÚV KSČ zastaveny na jeden měsíc týdeníky *Reportér* a *Politika*. Týmž usnesením bylo „dočasně“ zastaveno vysílání politicko-publicistických pořadů v Čs. televizi a Čs. rozhlas. Zvolený kurz ještě zesílil na listopadovém plénu ÚV KSČ.

„Většinu pravomocí spojených se znovuzaváděním cenzury na sebe strhla vláda a její předseda Oldřich Černík. Ten také 28. 8. 1968 oznámil v rozhlasu, že vláda už přijala „mimořádná opatření týkající se tisku, rozhlasu a televize“. První krok učinila 30. 8. 1968 [...]: zřídila Úřad pro tisk a informace (ÚTI), tedy obdobu dřívější Ústřední publikační správy; do jeho čela byl postaven [člověk se jménem nomen omen] Josef Vohnout. Dne 3. a 9. září 1968 vydal ÚTI pokyny pro šéfredaktory, v nichž nařizoval nezveřejňovat nic, co *by mohlo vyznít jako kritika Sovětského svazu, PLR, NDR, BLR, MLR a komunistických stran v těchto zemích*. Zakazoval také rozšiřování informací o obětech a škodách způsobených okupačními vojsky. Pro řízení ÚTI a pro koordinaci činnosti v oblasti sdělovacích prostředků zřídila vláda 12. 9. 1968 Vládní výbor pro tisk a informace, jehož šéfem se stal místopředseda vlády Peter Colotka (od 5. 12. 1968 Jaroslav Havelka). [...]

Úsek tisku převzal Josef Kempný, který připravil podrobný plán „ke zvýšení účinnosti stranického a státního řízení tisku, rozhlasu a televize“. Ke každé redakci byl přidělen „zmocněnec ÚTI“, který měl mít konečné slovo před uveřejněním všech komentářů a zpráv. Současně měli být vyměněni ti šéfredaktoři a redaktoři, kteří se stále odmítali podvolit stranickým usnesením.“

¹⁰ **Prečan, Vilém** (ed.): *Sedm pražských dnů 21. – 27. srpen 1968. Dokumentace*. Praha, ČSAV – studijní materiál pro vnitřní potřebu, podzim 1968 v nákladu 3000 výtisků, 500 s. „Tato publikace nebyla k dostání v žádném knihkupectví,“ píše její spoluautor Vilém Prečan v doslovu k I. veřejnému vydání. „Černá obálka a události, jež dokumentovala, způsobily, že se pro ni – v rozporu s intencí vydavatelů – velmi brzy ujalo pojmenování: *Černá kniha*.“

¹¹ **Dušan Tomášek**, *13. října 1924, †9. listopadu 2016, od osmdesátých let se věnoval výhradně literatuře faktu.

¹² **Václav Kraus**, *22. srpna 1931, †11. srpna 2014 – Tak začínal nekrolog, který publikoval poslední časopis, kde ještě 25 roků po Listopadu 1989 Vaška Krause tiskli. In: *Židovské listy*, Praha, Magen říjen/2014. [Text je upraven s ohledem na rozdílný čas, kdy jsou obě verze uveřejňovány.] V blogu ŽL uveřejnil jejich šéfredaktor Tomáš Jelinek jako první zprávu, že novinář Václav Kraus zemřel.

Setkávání novináře s Michalem Gorbačovem a paní Raisou mezi občany Prahy a Evropy

Milan Syruček

NEDOVOLILI OMLUVIT SE

Cestou z Anežského kláštera ke Karolinu jsem se při našem rozhovoru, když jsem jí popisoval pamětihodnosti Prahy, mimo jiné zeptal Raisy Gorbačovové:

„Omluví se Michail Sergejevič za invazi sovětských vojsk do Československa?“

„Chtěl by, ale nedovolili mu to,“ tiše odpověděla.

„Kdo?“ vyzvídám jsem.

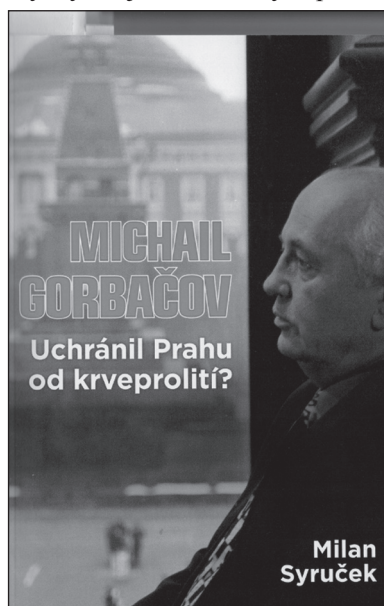
„Naše i vaše předsednictvo strany,“ povzddechla si.

Náš rozhovor se udál v dubnu 1987, kdy sovětský prezidentský pár přijel k nám na návštěvu na pozvání prezidenta a vlády Československé republiky. V některých našich sdělovacích prostředcích se sice uvádělo, že Gorbačov byl v čele stranické a vládní delegace, ale nebyla to pravda. V té době v SSSR již zrušili článek ústavy o vedoucí úloze strany, a proto manželé Gorbačovovi přijeli na státní, nikoliv také stranickou návštěvu. Nuance, kterou někteří u nás stále nechtěli přiznat.

Gorbačov měl oficiální program, jeho žena Raisa také svůj. V jeho rámci navštívila výstavu děl českého umění z 19. a přelomu 20. století a poté měla mít besedu se studenty Univerzity Karlovy. Byl jsem v Anežském klášteře jako novinář a Raisu jsem fotografoval, proto jsem stál vedle ní. V tom chumlu přítomných oficiální tlumočnice uvízla někde v davu, a tak jsem se ujal překladu a na její žádost jsem ji poté doprovázel na setkání se studenty. Využil jsem toho, abych položil otázku, která ležela na srdci všem těm tisícům lidí, kteří tehdy tak spontánně vítali nového sovětského představitele jako symbol změn, které zasáhly jak Sovětský svaz, tak ovlivnily celé mezinárodní ovzduší. Překlad se snad povedl, zato fotografie se nezdařily. Ve spěchu jsem do fotoaparátu zasunul už použitý film. Zjistili to až v redakci časopisu *Slovenka*, jakmile film vyvolali. Požádali mě o něj, když z televize zjistili, že jsem Raisu fotografoval, a z mých fotek chtěli vyrobit celé číslo. Bohužel se to nezdařilo, k použití byly snad jen dvě tři fotky.

CHODILI JSME PO BUDOUCÍ ČESKÉ HIROŠIMĚ?

[...] Literatura faktu není vědeckou literaturou. Navíc, je-li protkaná osobními vzpomínkami více než citáty z archivních materiálů. Tuto knížku spíše chápu jako hold

člověku, který možná zachránil svět od jaderné katastrofy. Nemylme se, že kdyby vzplála jaderná válka, nás by se dotkla jen okrajově. Kdo z nás byť jen tušil, že v době, kdy vrcholilo Pražské jaro, se necelých sto kilometrů od Prahy hloubily základy a betonovaly bunkry, stavěly domy a jiná zařízení, o jejichž účelu neměli ponětí ani ti, co tu ryli v zemi a lili beton do základů. Celý objekt, později nazývaný *Javor 51*, byl dokončen s koncem roku 1968 a předán Sovětské armádě, která si jej objednala (ale neplatila). Avšak i ti, kteří sem přišli z širé sovětské země sloužit, nevěděli, co střeží. Ze stosedmdesátičlenné posádky bylo jen osm zasvěcených, kdo znali, že jde o úložiště jaderných hlavic. Nevěděli to ani naši nejvyšší státní činitelé.

Od roku 2013, kdy se z objektu stalo zásluhou tří nadšenců – Václava Vítovce, Milana Skočovského a Milana Linhartu – ATOMMUZEUM jako jedině toho druhu na světě, sem přijely už stovky návštěvníků z republiky a celého světa se podívat na tento unikát, zachovalý v původní podobě se vším všudy. Dokonce se sovětskými žvýkačkami, jimiž si strážci krátili nudné hodiny hlídkování. Mimo jiné jsem sem doprovázel bývalého generálního tajemníka ÚV KSČ Miloše Jakeše, který v šoku z toho, co viděl, zcela upřímně přiznal, že o tom nic nevěděl, dokonce ani nevěděl, že to neví. Přitom se zde s největší pravděpodobností skladovaly jaderné hlavičky, jejichž ničivá síla překonávala tři sta Hirošim. Sto kilometrů od Prahy, téměř v přesném geografickém centru Evropy. Stačil povel z Moskvy, aby z nedaleké základny vyjely na transportérech rakety, v Míšově se vyzdvihly z bunkru hlavičky a někde u Borovna by se spojily a vzletly. Pár minut by po jejich vzletové dráze k nám zpětně doletěly odvetné rakety. Konflikt by už nikdo nemohl zastavit. A nebylo by komu jej přežít.

Kdyby Michail Sergejevič Gorbačov neudělal nic jiného, než že výraznou měrou přispěl k tomu, aby k takové situaci nedošlo, zaslouží si naše uznání. Doufám, že budu mít ještě příležitost mu to říct. Třeba právě zde, v Míšově, kde taková možnost války se stala už jen muzejním exponátem. Škoda, že by ho na cestě sem už nemohla doprovázet Raisa. Třeba by mi vysvětlila, kdo vlastně oběma prezidentům – sovětskému a americkému, když se už vzájemně oslovovali Rony a Michail – nedovolil učinit ten poslední krok. Nebo ten krok byl přece jen tak dlouhý, že nemohl být posledním krokem ke světu bez jaderné hrozby? ¹

PRVNÍ A POSLEDNÍ SLOUPEK Z KNIHY, která vyšla 16. září 2016, v den, kdy měl Michail Gorbačov přijet do Prahy-Veleslavína na mezinárodní konferenci *Společná evropská bezpečnost po studené válce – Jak řešit nové problémy? – Evropská bezpečnost a Rusko*,² na ní se, bohužel, musel ze zdravotních důvodů omluvit. A tak alespoň ti, kdo si opatřili tuto knihu, měli k dispozici vyznání Československu, kterou napsal muž, kterému řada z jeho občanů dodnes důvěrně říká „Gorbi“ jako předmluvu k nové knize novináře Milana Syručka.

VŽDY JSEM POZORNĚ SLEDOVAL HISTORII VAŠÍ ZEMĚ. Pojí mě k ní zvláštní vztahy. Můj otec byl raněn, když se účastnil osvobození Československa proti německo-fašistickým okupantům.³ Vyprávěl mi hodně o českém lidu a jeho kultuře. Mým blízkým studentským přítelem byl Zdeněk Mlynář, s nímž jsme později posuzovali mnohé aktuální politické problémy včetně příčin a možných důsledků Pražského jara, perestrojky. [...]

Mnohokrát jsem navštívil Československo. Zvláště jsem si zapamatoval nikoliv jednoduchá setkání s pracujícími v roce 1969, kdy ještě zůstávaly v živé paměti dramatické následky Pražského jara. Nemohu také zapomenout mnohé otevřené rozhovory s prezidentem Václavem Havlem, prvním tajemníkem ÚV KSČ a iniciátorem kurzu reforem Alexandrem Dubčekem, premiérem Lubomírem Štrougalem, generálním tajemníkem ÚV KSČ Milošem Jakešem a dalšími. Blízká setkání s těmito význačnými politickými činiteli vaší země měla vliv na můj kladný vztah k vaší „sametové revoluci“ v roce 1989.

Dnes, stejně tak jako v letech přestavby, se do popředí vynořují otázky spojené s tím, aby se nepřipustila nová „studená válka“. To si dobře uvědomují mnozí pokrokově myslící politici a vedoucí činitelé našich zemí. Jak je známo, řešení těchto otázek věnuje mnoho sil váš prezident Miloš Zeman. Tyto řádky píšu na prahu mezinárodní konference, věnované EU, Rusku a evropské bezpečnosti, která se připravuje na září tohoto roku v Praze. Doufám, že kniha Milana Syručka přispěje k tomu, aby proběhla úspěšně.

23. června 2016

Michail Gorbačov

Jak výslovně Milan Syruček zmínil v posledním sloupku své knížky o tom, že byl jako novinář na čtyřech setkáních Reagan-Gorbačov [a na pátém vystřídal Reagana Bush sen.], nepíše historickou publikaci, ale literaturu faktu. Jejím účastníkem je sám autor, jeho vzpomínky i obyčejně lidské naděje. A tak dovolu- te, abych pro *Cesty a křižovatky* neprobíral ony historické události, ale to, co v Gorbiho době prožíval kolega Syruček mezi námi tady v Praze a v Československu. I když jsme se při nich zrovna nemuseli potkat, setkával se s tolika mými kamarády a známými, že mi připadá, jako bychom se zase potkávali jako do půli šedesátých let, než jsem po čtyřech letech opustil redakci *Mladé fronty* a kde Milan strávil 35 roků svého života. (bek)

Posledním Gorbačovovým oficiálním státním vystoupením byla v červnu 2004 jeho účast na pohřbu Ronalda Reagana. Zastupoval tam Ruskou federaci, prezidenta Vladimíra Putina. Bylo to současně symbolické gesto, protože právě s Reaganem je spojena ta etapa jeho politického života, kdy si ve světě vydobyl největšího uznání [...]. Cením si, že jsem u toho mohl být alespoň jako novinář a podělím se o některé své osobní poznatky.⁴

Dialog přátel

Abych vysvětlil, jak Gorbačov dospěl k tomuto rozhodujícímu bodu, musím se vrátit k těm klíčovým okamžikům, v nichž se formoval jeho názor na socialismus a jeho úlohu ve světě, rozbouraném jako moře vzájemnou konfrontací se světem, jenž byl jeho protipólem. Nemíním se vracet ke kořenům jeho vzniku, ale do období, kde se s teorií setkával na hlubším, vědeckém základě. Pravda, jisté zkušenosti mu přinášelo jeho rodinné prostředí, názory jeho děda a otce, ale to hlavní poznávání spočívalo v letech studií na právnické fakultě Lomonosovovy univerzity v Moskvě, což bylo v letech 1950–55. Nejpřesněji to asi vyjadřuje dialog, který vedl se svým spolužákem Zdeňkem Mlynářem.⁵ V létě roku 1993 se rozhodli, že sepiší vše, co prožili od dob svého studentského přátel-

telství, jež přerostlo v celoživotní blízkost. Učinili to od listopadu 1993 do června 1994, a tak vznikla kniha *Reformátoři nebývají šťastní* s podtitulem *Dialog o „perestrojce“, Pražském jaru a socialismu*, kterou vydalo nakladatelství Victoria Publishing v následujícím roce.

Oba autoři se především vyznávají z toho, jak a proč se stali komunisty. Hovoří rovněž o tom, že první pochybnosti, zda existující sovětský či československý model socialismu je správný, nabyli během svých studií. Soudě podle dochované fotografie dokonce seděli ve stejné lavici, byť každý na jejím opačném konci. Škola byla výjimečná jak v tom, že tam přednášeli vynikající profesori, tak také v dostupnosti literatury, třebaže ani to nebylo neomezené. Oba potvrdili, že se právě tam naučili dívat se jinak na mnohé věci a především sami uvažovat. Tak se zrodilo její vlastní myšlení i pocit odpovědnosti. Naučili se chápat nedostatky režimu, který se po éře Chruščovova uvolnění, byť i to bylo omezené, znovu vracel do starých kolejí dogmatismu.

Tak dospěli do okamžiku, kdy byl Zdeněk Mlynář jedním ze strůjců Pražského jara, ale v srpnu 1968 i on pocítil v zátylku sovětský samopal, když jej vojáci Ľumenské divize zatkli a deportovali do Moskvy, aby i on podepsal poputný moskevský protokol. Od ledna 1969 začalo jeho dlouhé období, kdy byl nejprve nucen odejít ze všech svých funkcí a poté emigrovat do Vídně. V té době Michail Sergejevič ještě pracoval v Stavropolu a v říjnu 1969 přijel v rámci sovětské delegace do Prahy. [...] O příjezdu delegace a jejím složení se Mlynář dověděl z denního tisku. Krátce předtím ho vyloučili z ústředního výboru (ze strany až v březnu následujícího roku) a pracoval v muzeu. Jako jednoho z těch, jehož podpis se skvěl po Brežněvově podpisu na moskevském protokolu, si ho nedovolili zavít. Přes své známé ve stranickém aparátu se pokusil s Gorbačovem sejit, ale řekli mu, že delegace odjela mimo Prahu, dají mu vědět, až se vrátí, ale nikdo mu už nic vědět nedal.

Jak ujišťoval sám Gorbačov, okamžitě po svém přiletu do Prahy se rovněž sháněl po svém příteli ze studií, ale řekli mu, že je mimo Prahu. Alois Indra mu však ochotně ukázal kancelář v budově ÚV KSČ, kde Mlynář skutečně předtím pracoval. Poté delegace odjela do Brna a Bratislavy, ale ani tam se nikde vůbec s našimi občany nesetkala. Lidé se od nich odvraceli, nechtěli s nimi mluvit, neuskutečnila se plánovaná návštěva podniků. To byl pro něj šok, který ho vedl k dalším pochybnostem a úvahám, co je na režimu tak špatného. Přesto dál postupoval po stranickém žebříčku, zatímco jeho přítel Zdeněk mlčel, ale nehlásil se ani k disidentům. Uložil si totiž pětiletého bobříka mlčení, domníval se, že stejně jako po maďarských událostech v roce 1956 přece jen i u nás nastane jistá politická a myšlenková obleva. Byl přesvědčen, že to mohou také ovlivnit tehdy silné komunistické strany Itálie, Francie či Španělska, v nichž se stále populárnějším stával eurokomunismus, představovaný především vyzdvihováním myšlenek Pražského jara.

Na rok 1976 se připravovala porada evropských komunistických stran v Berlíně, a tak se Mlynář rozhodl všem účastníkům rozeslat analýzu teoretických východisek i praktického průběhu Pražského jara, psanou s ohledem na její přijatelnost jak na Západě, tak i pro maďarskou, polskou a rumunskou stranu. Poslal ji samozřejmě i na ústřední výbory stran v Praze a Moskvě. Pražská odezva

na sebe dlouho nedala čekat. Místo diskuse se v pět ráno objevila v jeho bytě StB a převrátila ho vzhůru nohama. Odnese si jen rukopis textu, který však už dávno předtím Mlynář rozeslal. Poté se již slídičů nezbavil, provázeli ho na každém kroku. Vyhodili ho z muzea a dostal domácí vězení, ale nezavřeli ho, naopak nabídli emigraci. Bylo po helsinské konferenci, a tudíž si přece jen nemohli dovolit zatýkat všechny, stačilo, že zavřeli první signatáře Charty 77 – Václava Havla, Jiřího Dienstbiera, Petra Uhla.

Tak Mlynář v červnu 1977 emigroval do Vídně, protože tehdejší kancléř, socialista Bruno Kreisky, všem chartistům nabídl azyl. Ve Vídni se časem zabýval stejnou prací jako svého času v Akademii věd: teoretickou analýzou systémů sovětského stylu. Tak [...] z vlastní zkušenosti poznal západoevropský sociálnědemokratický reformismus, co tam znamená „levicová orientace“ a jak jejich chápání socialismu ovlivňuje jejich postoj k jiným problémům včetně třeba ekologie. A vlastně proto zůstal levicově orientovaný, socialistou, byť zcela jiným, než jak jsme ten pojem chápali u nás.

Čím více Michail Gorbačov stoupal ve stranické hierarchii, tím silněji si uvědomoval, jak je nezbytné rozbít staré stereotypy, vyměnit kádry a spolu s nimi změnit formy a způsoby řízení a plně uplatnit demokratické principy. Toto poznání však narůstalo postupně, z počátku se také přizpůsoboval, „znásilňoval se“, jak sám uvedl. Jinak by také ve funkcích nepostupoval. Zásadní zlom se u něj projevil, jak sám přiznává, když na Andropovův návrh připravoval referát k 70. výročí Říjnové revoluce. Chtěl využít tuto příležitost a říci něco nového a zásadního. Vrhł se do studia zejména pozdních Leninových prací, což ho v té době nejvíce znepokojovalo – skutečnost, že se Sovětský svaz po Říjnu vydal nesprávnou cestou a že je třeba zásadně přehodnotit celé pojetí socialismu. To se připravuje rozvojem demokracie a uskutečňuje skrze demokracii. Jenže v té době se moc už soustředila v rukou stranické byrokracie a ta nepotřebovala žádnou tvůrčí aktivitu mas.

Tak oba dospěli do roku 1985, který znamenal pro Gorbačova, a v jistém smyslu i pro Mlynáře zlom. Ten okamžitě pochopil, proč Gorbačov hovoří nikoliv jen o „reformě“ systému, ale o jeho přestavbě. Oba dospěli ke shodnému názoru na základě rozdílných osobních zkušeností: Mlynář vycházel ze zkušeností „západního“ socialismu, Gorbačov poznal neudržitelnost tehdejšího sovětského systému. Proto také o tom Mlynář začal do různých časopisů psát a hovořit s novináři i politiky typu Willyho Brandta a Bruna Kreiského, kteří se ptali na jeho názor. Mohl tak z přesvědčení tvrdit, že Gorbačov se pokouší o zásadní změny jak ve vnitřní, tak zahraniční politice. Celkem správně mohl odhadnout směr těchto změn, nikoliv však jejich tempo. A už vůbec nemohl tušit, že dřív, než se SSSR zásadně změní, rozpadne se. Byl přesvědčen, že Gorbačovovi pomocníci budou šéfa informovat o Mlynářově činnosti, což mu potvrdil například Willy Brandt po svém rozhovoru s novým sovětským vůdcem.

Poprvé od roku 1967 se oba sešli znovu v prosinci 1989. Bylo pro oba složité hodnotit to, co se událo. Mlynář se samozřejmě vracel nejen k Pražskému jaru, v němž pro vztah obou nic sporného nebylo, tak k roku 1987, Gorbačovově návštěvě Československa, kdy jeho občany „strašlivě zklamal“. Gorbačov se odvolával právě na svou perestrojku a glasnost, na demokracii, na to, že sice obě

předsednictva strany mu to nedovolila, ale on také nemohl z toho důvodu, že by porušil vlastní principy nevměšování. Jenže proti tomu zazněla Mlynářova námitka, že všichni, kteří byli dosud zvyklí poslouchat příkazy z Moskvy, také v té chvíli čekali, že Gorbačov „přikáže“, aby se v Československu uskutečnily stejně hluboké změny, jaké se začaly realizovat v Sovětském svazu. A když v zemích Varšavské smlouvy nadešla doba skutečně svobodné volby, tak zněla jednoznačně: pryč od Moskvy. Jinou věcí je, že tento vývoj v řadě zemí, zejména postsovětských, nelze považovat za konečný. „Svobodná volba není jednorázový akt, je to proces hledání v podmínkách svobody,“ dodal Michail Sergejevič.

Asi nejzásadnější pro zhodnocení Gorbačovova období u moci jsou tato jeho vlastní slova: „... roku 1985 a ještě nějakou dobu po tom jsme chtěli vylepšit systém, který nebyl socialistický. A v tom je naše drama. Dnes bych už věděl, že cílem musí být odstranit totalitní systém, že reformy musí být ve všech sférách života – od monopolu vlastnictví až po ideologický monopol – zásadní, radikálnější, hlubší.“

Husák, Jakeš a nesplněné naděje

[...] v otázce omluvy za srpen Gorbačov neuspěl v dubnu 1987 ani u sebe doma.⁶ I tam chtěl respektovat demokratickou zásadu většiny a nemohl ji porušit tím, že by v Praze vyhlásil něco, co neměl. Sovětské vedení tak nechtělo učinit zejména proto, že bylo stále přesvědčeno o nezbytnosti invaze. A protože také uplatňovalo zásadu, podle níž se velmoc za své činy nikdy neomlouvá. [...] Zejména lidé spojení s armádou a bezpečností nechtěli připustit podobný krok. Měli ještě důvod navíc: Antonín Novotný jako nejvyšší náš představitel kupodivu odmítl rozmístění sovětských vojsk na našem území, ač o to sovětská generalita tolik usilovala. Srpen byl záminkou k tomu, aby byla rozmístěna Střední skupina sovětských vojsk se základnou v Milovicích. V případě uznání, že srpnová invaze byla špatným rozhodnutím, by logicky musela být stažena.

Sověti si postupem času stále silněji představovali, že se srpen 1968 v Československu přejde mlčením, za celým rokem se udělá tlustá čára a vůbec se nebude hodnotit. U nás si to představovali tak, že se vyhlásí „národní usmíření“, zruší se všechna omezení pro disidenty a vyzvou se všichni občané, aby společně konstruktivně pracovali pro rozvoj společnosti. Dnes, po mnoha dalších zkušenostech, nejsem přesvědčen, že i Gorbačov sám byl rozhodnut omluvit se za vstup vojsk pěti států Varšavské smlouvy do Československa. Sice zásadně neschvaloval použití síly v mezistátních vztazích a zvláště uvnitř socialistického společenství, na straně druhé však neměl dost sil, a možná ani vůle, aby se rozhodně vzešel svým odpůrcům v politbyru. A také aby on osobně měl dost odvahy přehodnocovat minulá sovětská rozhodnutí, byť tak pod křídly jeho „glasnosti“ činili jiní. [...]

Jak píše tehdejší premiér Lubomír Štrougal ve své knize *Paměti a úvahy* z roku 2009: „Gustav Husák předložil Gorbačovovi žádost, aby z Československa byla stažena vojska Sovětské armády. Tzv. moskevský protokol obsahoval ustanovení, že vojska mají z Československa odejít poté, kdy bude situace v zemi konsolidovaná. A o tom z našeho hlediska nebyly v té době pochybnosti. [...]

Přitom také sovětská strana uvažovala o podobném kroku. V archivu Gorbačovova fondu (AGP) se nachází přísně tajné usnesení ÚV KSSS z roku 1986, které navrhuje „propracovat stažení podstatné části sovětských vojsk z Československa s tím, že při jarní návštěvě M. S. Gorbačova v Praze v roce 1987 by se to stalo darem pro nové vedení v Československu. [...] Splnilo by to nevysslovené přání čs. vedení, které nikdy ani náznakem nepoložilo otázku o odchodu sovětských vojsk. Oficiální důvody pobytu se navíc vyčerpaly, snížení nás neohrozí (na rozdíl od situace v Maďarsku, Polsku a NDR). Nezahrnuje výsadková vojska a raketové komplexy. V případě zhoršení situace by se vojska mohla vrátit zpět.“ Ač obě strany uvažovaly v podstatě o tomtéž, k jednání o této otázce vůbec nedošlo.

[...] Na konci 80. let se u nás nacházely další skupiny sovětských vojáků, které nepodléhaly ani milovickému velení, ale přímo generálnímu štábu v Moskvě. Jednalo se o příslušníky raketových vojsk, ať už šlo o raketovou brigádu v Hranicích na Moravě s raketami středního doletu, či obsluhu a ostrahu tří úložišť jaderných hlavic (*Javor 50 až 52*). Jenže ti všichni zde byli rozmístěni před nástupem Gorbačova do nejvyšší funkce. A právě jeho jednání s Ronaldem Reaganem ve Washingtonu v roce 1987 vyústilo v dohodu o úplné likvidaci raket středního a menšího doletu, a tak byla už v následujícím roce, stažena sovětská raketová brigáda z Hranic na Moravě. Jaderné hlavice a jejich sovětská ostraha však zůstaly.

PROČ CHTĚL GORBAČOV S HUSÁKEM HOVOŘIT JEN MEZI ČTYŘMA OČIMA?

„Z paměti mi nevymizely dojmy z cesty do Československa v roce 1969: Pro mé osobní hodnocení měla velký význam československá postava číslo jedna Husák [...]. Byl jeden z horlivých stoupenců demokratizačního procesu v prosinci 1967 a lednu 1968. K pozvání vojsk Varšavské smlouvy neměl žádný vztah. V roce 1969 nastoupil k tíživé roli odpovědnosti ke společnosti a vytažení země z akutní politické krize. Zdálo se mi, že československé vedení **v čele s Husákem je schopné se vydat na cestu demokratizace a reformem. Události z roku 1968** posoudí, až nadejdou určité objektivní podmínky,“ napsal ve své knize *Život a reformy*. Věřil mu, neboť to byl člověk, který prošel tvrdou školou života – účastnil se Slovenského národního povstání, byl nespravedlivě souzen a odsouzen, souhlasil se svým zvolením do nejvyšší stranické funkce s myšlenkou, že by mohl zabránit *tomu nejhoršímu, ještě tvrdším čistkám po srpnu 1968, kdyby se k moci dostal třeba Vasil Biľak*. „Vývoj událostí ukázal, že Husák a jeho stoupenci neměli reálné šance se pokusit o změnu kurzu, trvajících čtvrt století. Neměli dostatek energie, odhodlání... Tón vedení strany udávali zastánci tvrdé linie seskupení kolem Vasila Biľaka. Zvítězil nad nimi syndrom osmašedesátho,“ napsal Gorbačov.

K tomu snad jen doplním, že vedení strany a zvláště sám Husák neznali ani reálnou situaci. Gorbačov ujišťoval, že strana má vše pod kontrolou. „Opozice se nebojíme, těch pár chartistů hlídáme čtyřicet hodin denně, Obrodu máme přečtenou. Neumíme však rozehnat sta tisíce svíčkových bab a chybějí nám argumenty proti tvrzením ochránců životního prostředí,“ tvrdil tehdy generální tajemník strany podle výpovědí očitých svědků. Všichni víme, že tomu tak ne-

bylo. I to vedlo Michaila Sergejeviče k rozhodnutí doporučit výměnu za mladšího Jakeše, jakkoliv si předtím Husáka vážil. Také doporučoval, aby z vedoucí pozice odešel Vasil Biľak. V listopadu 1988 musel znovu přiletět do Prahy Alexandr Jakovlev, aby Biľakovi připomněl jeho slib, že skutečně odejde. Došlo k tomu 16. prosince, ale už v říjnu podal demisi z funkce premiéra nejbližší Husákův podporovatel Lubomír Štrougal. K tomu se řadí fakt, jež připomněl Vilém Prečan v článku *Svědectví o rozpadu socialistického společenství*.⁷ „Kdyby byl Husák vstoupil do otevřené konfrontace s konzervativními silami a jejich vůdci, nebylo by se mu to podařilo, nebyl by se udržel u moci ani jediný měsíc!“

SLUŠOVICKÝ PŘÍKLAD aneb DVA TAJEMNÍCI PRO ZEMĚDĚLSTVÍ

Mnozí, kteří znají Jakeše pouze jako Milouše a autora tak často citovaných výroků z jeho vystoupení na Červeném Hrádku,⁸ budou možná tímto hodnocením udiveni. Ti se však ani nepozastavili nad tím, že se nejednalo o připravený projev, ale o bezprostřední odpovědi na otázky z pléna a ty byly ještě sestříhané. Miloše Jakeše jsem znal ještě z dob, kdy jsem nastupoval do *Mladé fronty* na počátku padesátých let jako novopečený redaktor a Jakeš zastával funkci tajemníka ústředního výboru Svazu mládeže. Víím, že před politickou dráhou prošel tvrdými zkušenostmi u Bati a z nich se mu mnohé doslova vryly až pod kůži, stejně jako třeba Františkovi Čubovi.

Když byl Miloš Jakeš v roce 1981 jmenován do předsednictva ÚV KSČ, dostal na starost ekonomickou oblast. V ní se snažil o alespoň částečné využití zbožně-peněžních vztahů, ale příliš neuspěl. Byl však horlivým zastáncem JZD Slušovice a podporoval jeho předsedu Františka Čubu v nových metodách řízení. V té době byly zcela nevídané, založené zcela na tržních vztazích. Mám s tím osobní zkušenosti, protože jsem tam často létal jejich letadlem – linka do Prahy a zpět létala třikrát týdně. Zvali mě, abych je informoval o mezinárodní situaci. Nedá se jim upřít i efektivní řízení. Například každý zaměstnanec měl dva účty – jednou služební, na němž se evidovaly všechny jeho náklady, a druhý soukromý. Slušovice měly vlastní banku, která vydávala k účtům platební kartu, s níž mohli nakupovat ve slušovických obchodech, nejlépe zásobovaných z celé republiky. Aby se zaměstnanci nerozptylovali svými problémy, existovalo zvláštní oddělení, které jim je pomáhalo řešit. Slušovice vlastnily celkem tři letouny, jež mohl kdokoli použít ke služebním cestám, když si náklady zaplatil ze svého účtu a zjistil tak, zda je to úspornější.⁹ Když chtěli zmodernizovat výrobu a řídit ji přes počítače, také si je začali vyrábět. Byly to vůbec první počítače v naší republice, které od nich kupovaly další podniky a instituce, to uvádím jen nejnazornější příklady, aby bylo zřejmé, jak propastný to byl rozdíl oproti tehdejšímu systému řízení.

V podpoře Slušovic Jakeš oponoval Bilakovi a dalším, kteří je naopak chtěli doslova „zničit“. To nic nemění na faktu, že Jakeš i dnes stále hájí socialismus jako nejlepší společenský řád a za rozpad SSSR a celé socialistické soustavy obviňuje Michaila Gorbáčova. Zmiňuji se však o Jakešovi v roce 1987 též proto, že Gorbáčov se během své návštěvy velice zajímal o slušovický „socialistický zázrak“. Proto mu byl Jakeš sympatický, alespoň s ohledem na to, jaké bylo složení čs. stranického vedení.

Jak začal a jaký byl Listopad 1989

Ačkoliv o této jedné z nejvýznamnějších kapitol našich dějin byla napsána už řada knih [které popisují události od Listopadu 1989 do června 1990] většinou v nich není ani zmínka o tom, jakou úlohu v průběhu tzv. sametové revoluce hrálo působení vnějších sil a zejména pozice Michaila Gorbačova.

V listopadu 2014 jsme společně s Janem Šoltou organizovali [...] v Evropském domě DISKUSNÍ fórum k 25. výročí 17. 11. 1989. Podařilo se nám shromáždit řadu přímých účastníků těchto událostí [...], kteří v osobních vzpomínkách připomenuli některá málo známá či vůbec neznámá fakta. Patřili tehdy k různým táborům a o to zajímavější byla konfrontace toho, co se dělo venku, v disentu či v mocenských kruzích a také v rozvědce a kontrarozvědce. [...] Jeden z účastníků hovořil o tom, jak už počátkem roku 1989 Brzezinski vytvořil poradní skupinu dvanácti odborníků, kteří připravovali scénář pražského převratu. V dubnu 1989 se ve Washingtonu uskutečnila porada za účasti amerického velvyslance v Moskvě Jacka Matlocka a tajemníka ÚV KSSS Alexandra Jakovleva o možných radikálních změnách, k nimž dozrávaly podmínky v sovětském východním bloku. Jakovlev přítomné ujišťoval, že SSSR nemíní proti nim zasahovat silou a hodlá svým prostředky zajistit, aby ke změnám docházelo pokojnou cestou [...].¹⁰

V roce 1990 jsem měl v Praze [s Jakovlevem] čtyřhodinový rozhovor mezi čtyřma očima, v němž jsme se vrátili ještě k Pražskému jaru. Vysvětloval mi, jak podle jeho názoru probíhalo naivně a neprozíravě. Měl na mysli především to, že v Moskvě bylo třeba lhát. Prostě si dělat svoje, ale nahlas o tom tak otevřeně nehovořit. Na vlastním příkladu dokládal, jak se tehdy dělalo v SSSR: „V začátcích přestavby jsme museli lhát a tvářit se licoměrně. Jedině tak jsme mohli měnit totalitní komunistickou stranu a v tom byla specifika přestavby.“ Abych byl přesný a **neodvolával** se jen na náš soukromý rozhovor, raději ocituji **to, co sám napsal** v úvodním článku pro *Černou knihu komunismu*:

„Režim především držel nomenklaturní aparát, kádry, úředníci. Ti byli různí: chytří i hloupí. Ale všichni byli cynici. Všichni do jednoho, včetně mne. Po XX. sjezdu jsme v nejužším kruhu nejbližších přátel často hovořili o problémech demokratické strany a společnosti. Zvolili jsme prostou, ale účinnou metodu propagandy – ‚ideji pozdního Lenina‘. Skupina reformátorů vypracovala (samozřejmě ústně) plán, jak s pomocí Leninovy autority udeřit na Stalina a stalinismus. Když se to podaří, pak s pomocí Plechanova a sociální demokracie udeřit na Lenina... Když se ohlížím zpět, musím dodat, že tato chytrá a přitom tak prosté taktika, jít mechanismem totality proti systému přinesla ovoce.“¹¹

OKAMŽIKY, KTERÉ SE VRYLY DO PAMĚTI Z TĚCHTO DNŮ

HISTORIK A POLITOLOG ZDENĚK ZBOŘIL¹² v letech 1988-1990 působil na katedře scénografie DAMU, kde spoluzakládal obor multimediální kreativity a nedivadelní scénografie, a poté se [tam] stal proděkanem DAMU. Podtrhl dva okamžiky, které předcházely událostem a vryly se mu do paměti, protože byl jejich očitým svědkem. Jedním z nich bylo rozkrádání wartburgů a trabantů, s nimiž přijeli do

Prahy východní Němci, aby prostřednictvím západoněmeckého velvyslanectví prchali do SRN. „Viděl jsem před dnešním ministerstvem obrany rodinu z Kutné Hory. Tatínek montoval pod jedním odstaveným autem v potu tváře něco, maminka stála u něj, brala to a podávala dětem. Ty to nosily do jejich kutnohorského wartburgu. Kdybych chtěl být zlý, tak bych to přirovnal, že se k tomu postavila tahle rodinka stejně, jako později ke kupónové privatizaci. Prostě k něčemu lacino přijít jak v loterii anebo to pokud možno ukrást. Když tu byly ty trabanty, tak holt trabanty, když šlo o Vítkovické železářny, tak třeba železářny.“

Druhým takovým konkrétním dojmem bylo, když v prostorách velvyslanectví zahlédl babičku, jakoby vystřiženou z knížky Boženy Němcové, jak šestnáctiletému promrzlému chlapci nalévala horký čaj. „Chlapec slušně poděkoval: Danke schön. ‘Babička opáčila: *Žádné* Danke schön, ale pět korun.‘ Vedle mne stál člověk, kterého jsem pak potkal u nějakého soudního líčení jako vysokého pohlavára tajné policie nebo policie, a ten, když to viděl, jen říkal: ‘Tak to je konec!’ Svědkem byl Vít Olmer – i on byl ve stejném šoku.“

Osudný den byl Zdeněk Zbořil na Albertově. „Vzpomínám i na to, jak jsem měl dělat čestnou stráž rektorovi AMU, který tam chtěl vystoupit se zlatým řetězem a bál se, že mu ho ukradnou. Moje zásluha spočívala v tom, že jsem ho přesvědčil, aby si ten řetěz nebral. [...] Až když průvod došel na Národní třídu, tak se mí podařilo utéct, ještě než se uzavíraly ty brány, co tam byly policií přivezeny. Došel jsem na fakultu a tam se začali scházet lidé. V osm ráno už měli studenti vytvořenu jakousi organizaci. Budova fakulty byla polepená jako budova OSN – všude označení, kam se dá chodit na WC, bylo vydáno jakési Desatero chování. Například – že se nesmí pít, a s prominutím, ani souložit,“ dodal s úsměvem.

„Pak se vše rozbíhalo. Už v jednom ze svých prvních prohlášení studenti chtěli, aby z Ústavy vypadl paragraf o vedoucí úloze strany a vědeckém řízení společnosti na základě marxismu-leninismu. Poté jsem byl v Činoherním klubu, kde pořád padala nějaká jména, ale na pódium byli zváni lidé známi i neznámi, kterým Havel potřásl rukou – tím jim doslova požehnal, aby mohli zůstat na pódii. Komu nepožehnal, ten tam nevystoupil. Tam jsem zahlédl poprvé jakéhosi Václava Klause. Ale co bylo podivnější, u vchodu stál muž, který jedněm lidem říkal, že mohou do míst, kde se vybírali lidé na to pódium, a druhí šli na balkón. Na něj jsem se dostal i já. Vedle mne stál Ludvík Vaculík, kterého takovéto dělení neuvěřitelně urazilo, a proto odešel. Ten člověk, který byl tím dveřníkem, co lidi rozděloval, byl Alexandr Vondra,“ uvedl Zdeněk Zbořil. Jen s jistým smutkem v hlase dořekl, že už krátce poté, snad po čtrnácti dnech, se ustavil na AMU nový štáb, v němž nebyl ani jeden z původních organizátorů. Zasedla tam například Petra Buzková, která na oslavě 10. výročí Velké sametové přiznala, že první dny revoluce strávila na chatě, v Praze se objevila až několik dní poté, ve středu. [...]

„MUKL“ KAREL SRP byl zakladatel a vůdčí osobnost Jazzové sekce,¹³ vedle Charty 77 nejvýznamnější disidentské organizace, která rozvíjela mnohostrannou činnost, soustředila desítky významných umělců – nejen hudebníků, ale i výtvarníků, literátů a další stovky nadšenců a měla značný ohlas v zahraničí. Vy-

dávala také literaturu v několikatisícových nákladech, mezi jiným i první knižní, nelegální vydání Hrabalova díla *Obsluhoval jsem anglického krále* nebo nobelovskou řeč Jaroslava Seiferta. Když sekce byla nakonec v roce 1986 zakázána, Karel za své přesvědčení proseděl šestnáct měsíců v kriminále. Po propuštění znovu usiloval o legalizaci organizace, byť pod jménem Artforum.

Bylo samozřejmé, že se rovněž účastnil listopadové studentské demonstrace. Při vzpomínce na ni si však neodpustil i určitou zatrpkllost, kterou v něm průvod zanechal. „Budoucí mluvčí z balkónu opět chyběli. Část chartistů sice nevydala prohlášení jako před rokem, abychom nikam nelezli, že je to komunistická provokace, ale když jsme z Vyšehradu neprošli Vyšehradskou, kde chvíli lítaly kostky a zmlátili, tuším, jen Johna Boka, šourali jsme se po nábřeží kolem Havlova baráku. Byl temný jak poezie Edgara Allana Poea. Můj spolumukl byl opět na chalupě. Další geroj, bydlící o ulici výš, statečně sledoval rodící se mýtus o Národní třídě z malého rádia, na kterém chytal signály policistů.“ [...] Jedním z důvodů, proč se chartisté nemínili na této manifestaci podílet, bylo mj. také to, že oficiálně ji svolal městský výbor Socialistického svazu mládeže. A protože se připravovali významně oslavit 10. prosinec, Den lidských práv. Možná hrála určitou roli i ta okolnost, že v opozičním hnutí se formovala radikálnější skupina mladých, zejména studentů. Zatím co „skalní“ se soustřeďovali především na vydávání různých prohlášení, mladí chtěli akce – a tou byla studentská demonstrace. [...]

[Zatrpkllost Karla Srpa] pramenila též z toho, že Jazzová sekce sice rozsahem své činnosti byla nejvýznamnějším hnutím disentu, ale nikdy se nesloučila s chartisty, a proto její členové byli po Listopadu odstrčeni na okraj dění. O to zajímavější je jeho pohled, jak se listopadové události připravovaly, jak probíhaly a v co vyústily. Využiji k tomu jak svých osobních rozhovorů s Karlem Srpem [...]. Zaujal mě především tím, jak i dneska dokáže přistupovat k hodnocení událostí i lidí, kteří byli jejich účastníky. Například do sídla sekce ve Valdštejnské ulici neváhal

pozvat na znovuodhalení Mitterrandovy busty v květnu 2016 Miloše Jakeše, tehdejšího generálního tajemníka strany. Cenil si u něj toho, že dal rozhodující souhlas k tomu, aby prezident Francie Mitterrand přijel v prosinci 1988 do Československa a uskutečnila se jeho proslulá snídane s disidenty.¹⁴ I to, že v Listopadu 1989 nepovolal proti demonstrantům armádu a milice.

V úterý 13. září byla pokřtěna kniha Milana Syručka, monografie FRANÇOIS MITTERRAND. OSUDY VELKÉHO MUŽE NA POZADÍ DĚJIN FRANCIE. Vydalo ji také nakladatelství Grada Publishing. Jedna kapitola v ní je věnována snídani s disidenty a loňskému odhalení a zahalení busty, která je připomíná před Jazzovou sekci.

Foto Ivan Noveský

[...] Karel Srp ovšem připomíná, že Havlova pozice byla neotřesitelná. Vše řídil, třeba i „balkon“ na Václavském náměstí. „Byl jsem u toho, když rozhodoval, zda-li Čestmír Císař smí nebo ne... Ptal se, zda-li hodlá vystoupit jako představitel Pražského jara, či bývalý ministr školství, člen komunistické strany, zda za Obrodu nebo jen za sebe.[...]“ Do budovy Melantrichu Havla vodili v chumlu – aby ho nikdo nenapadl – od prvního sídla Občanského fóra v Galerii U Řečických.¹⁵

Jak známo, OF přešlo od Řečických do podzemí divadla Laterny magiky. „Zde již fungovaly pořadatelské služby. protože se sjížděli lidé z celé republiky. Ano, objevili se podivíni, kteří vystupovali v duchu – co pět minut, to nová situace. Proto byl pro operativní řešení náhlých situací vytvořen asi třicetičlenný sbor, který permanentně zasedal. Když Václav Malý „dostal“ kostel, nastoupil jsem na jeho místo. Na prvotní šok nezapomenu. Výjma Petra Pitharta jsem nikoho neznal. Marně jsem se pídil po tom, kde jsou Petr Cibulka, Hanka Marvanová, lidi z Jazzové sekce, Šilhánová, Kantůrková, Wolf, Standa Penc, Jarda Tuček, Severočeši, lidi z Moravy... Místo nich se jako vždy vyrojili rychlokvašní znalci.“¹⁶

Karel Srp nikdy nepatřil k patolízalům, a to se mu svým způsobem vymstilo. [...] „Havel mne požádal, abych došel na Václavák náměstí, kde se odbýval „styk s těmi, co nebyli jako oni“. Měl jsem domluvit pochod k Vokovické Sorboně. Tam měl zasedat ústřední výbor komunistické strany. Stále byl totiž legálním orgánem ve státě, nikoli OF. A komunisté mohli nařídít předsedovi vlády vyhlášení výjimečného stavu. Ve všech krajích republiky by vytáhli přísně tajné dokumenty rozkazy Norbert, Vlna a desítky podobných. [...] Obsahovaly také jména ohrožujících bezpečnostní politiku KSČ včetně rozsudků smrti do 48 hodin bez odvolání. Toto zasedání bylo klíčové. Naštěstí se rozplizlo v politických frázích, vzdychání, vzájemném obviňování a nečekané bezradnosti.“¹⁷ [...] a když se Karel Srp vrátil, nalezl Laternu magiku prázdnou. Mezi cáry papírů na stěně visel i jmenovitý rozpis jednotlivých komisí, které se už rozešly zasedat, aby řešily personální otázky. Ani v jedné však své jméno nenalezl. Jeho listopadový příběh skončil tím, že byl jmenován ředitelem odboru na ministerstvu kultury.¹⁸

ZÁSAH, ABY NEBYL ZÁSAH

Řada řečníků diskusního fóra v listopadu 2014 se pozastavovala nad tím, zda události vůbec nazývat revolucí, či jen předáním moci. Do jisté míry to souvisí s tím, nač chci z této diskuse především upozornit, ač se o tom hovoří nejméně, fakticky se mlčí: o roli Gorbačova v pražských událostech. O tom referoval například JAN ŠOLTA, absolvent VŠE, bývalý kolega a přítel Jana Palacha, do roku 1989 pracovník Ústavu pro výzkum událostí v kultuře. „V úterý 21. listopadu jsem byl telefonicky vyzván, abych se dostavil na sovětské velvyslanectví v Bubenči,“¹⁹ [zaznamenal autor v knize Šoltovo vyprávění. Byl tam tehdy poprvé v životě, ale setkal se s radou ambasády, s níž se znal ještě ze studií, kdy bydleli oba v kolejích na Jarově.]

„V dané chvíli jsem považoval za nejdůležitější několik bodů, které jsem si zapsal. Za prvé sovětská vláda prohlašovala, že je znepokojena aktuálním vývojem. Byla nucena konstatovat, že čs. vedení neplní sjednané smlouvy, dohody a závaz-

ky. Proto se sovětská vláda necítí povinována nadále podporovat čs. vedení. Jmenovitě šlo o soudruhy Miloše Jakeše a Ladislava Adamce. Zvláštní bylo, že toto jmenování několikrát opakovali s tím, že ani oni nedisponují jejich důvěrou. Byli taktéž jmenováni všichni členové předsednictva ÚV KSČ. Tím nám dali najevo, že nemají zájem, aby nadále setrvali ve svých funkcích. Ztratili jejich důvěru.“ [...] Zaznělo také, že sovětská vláda by uvítala, aby k těmto personálním změnám, po nichž volají demonstranti, došlo co nejdříve, ideálně do konce měsíce.

„Bylo mi také sděleno, že sovětská vláda disponuje seriózními poznatky, že na Slovensku sílí hnutí, které má odlišný názor na budoucí vývoj v ČSSR. Toto hnutí preferuje vlastní cestu. V blízké době lze proto očekávat, že politický vývoj v ČSSR bude v obou zemích rozdílný. Sovětská vláda tuto oprávněnou snahu o odlišnou orientaci v budoucnu chápe. Dokonce v souladu s jinými mocnostmi. Proto oznámila, že nebude na Slovensku jeho snahám bránit, spíše naopak. Praze pak nezbude jiná možnost, než aby tuto cestu vzala na vědomí.

Nemohu tvrdit, že jsem byl jediný, kdo byl takto pozván na sovětské velvyslanectví. Informace jsem předal Václavu Havlovi, který mi odpověděl: „Nás nezajímá, co udělá sovětská vláda, nás zajímá, co udělá československá vláda.“ [Rovněž] jsem si vyslechl výtky směrem k vedení KSČ. Velkou překážku vidí Sověti i v tom, že tehdejší vláda nechtěla rehabilitovat bývalé komunisty a nedostatečně zvládala dialog s veřejností. Zajímavé bylo, že za celou dobu tohoto rozhovoru ani jednou nezaznělo jméno Alexandra Dubčeka. [...] Sověti očekávali uvnitř KSČ převrat, nebo že se alespoň vedení doplní novými a nezatíženými lidmi – například se hovořilo o Antonínu Váňovi, vedoucím tajemníkovi OV KSČ v Teplicích, který se nebál otevřeně hovořit s demonstranty.²⁰ Přiznám se, že jsem to jméno do té doby nikdy neslyšel, ale třeba dodat, že v hierarchicky uspořádané KSČ neexistovaly žádné názorové platformy nebo opozice, proto nebylo možné najednou se tak rychle o někoho opřít. Ladislav Adamec byl od počátku bez jakýchkoliv perspektiv. Existovala prý dokonce dohoda, o níž jsem se dověděl z ruské strany až po deseti letech, že již 14 dní před 17. listopadem Adamec nebude v žádném případě ten, kdo dostane po nastolených změnách trůn. On sám to však pochopil až po návštěvě Moskvy, což bylo zhruba měsíc poté, co byla tato dohoda uzavřena. Sám jsem proto Michaelu Kocábovi a Michalu Horáčkovi říkal už 22. listopadu, že Adamec, s nímž vedli jednání a počítali s ním, je muž bez politické budoucnosti. Tehdy mi nevěřili, tak jsem je naměřoval na toho radu na sovětském velvyslanectví, s nímž jsem hovořil.“²¹ [...]

„Velvyslanectví mělo v té době přísný zákaz vměšovat se do situace, jen ji monitorovalo. Dohlíželi na to čtyři zástupci vedoucích oddělení ÚV KSSS z Moskvy, kteří se mimo jiné setkali s Václavem Havlem v bytě Josky Skalníka. Už v srpnu 1989 byl do ČSSR vyslán generál PGU²² – a to prý dokonce proti vůli tehdejšího sovětského velvyslance, který zde situaci pro Moskvu analyzoval. Generál měl dohlédnout na pokojný přechod moci v ČSSR. Velvyslanectví totiž nemělo důvěru Kremlu, proto sem byli vysláni specialisté ještě před událostmi v Listopadu. Podle jejich mínění, které se ke mně dostalo, nebylo nikdy od roku 1968 tolik cizích lidí na velvyslanectví jako v tomto čase. *Že nastal definitivní konec komunistického režimu, jsem pochopil, když jsem zjistil, že Sověti nelpí na tom, aby komunisté obsadili ministerstvo vnitra.* Žádali pouze to, aby minis-

trem obrany byl generál, jinak by nás nepustili na zasedání Varšavské smlouvy. Jak vím, s tímto stanoviskem bylo seznámeno i vedení KSČ. Bohužel upadlo do apatie a snažilo se zajistit pouze vlastní bezpečnost a beztržnost. Například místopředseda vlády a bývalý ministr vnitra Jaromír Obzina se tyto informace dověděl jen o dvě hodiny dříve než já, seděl prý na stejné židli, a když je vyslechl, rozplakal se. Pouze sólista Adamec si stále dělal plané naděje na politické přežití a možná tím ostatní, kteří se na něj vážali, ztratili drahocenný čas a náskok.

[Uzavřeme výběr OKAMŽIKŮ z LISTOPADU úvahou o zasedání ÚV ve Vokovicích, kterou autor uzavřel řádky KARLA SRPA:] „Při tom na jedinou větu, začínající slovem ‚rozkazuji‘, čekaly vycvičené represivní složky: armáda, vojska Ministerstva vnitra, tajná policie, milice. Komunisté měli perfektní, disciplinovanou a logisticky vypracovanou technologii moci – a nesáhli po ní. Vzdali se jí. Člověk, který předsedovi vlády nedoporučil výjimečný stav, žije mezi námi. Nemá pomník, ale má stále legitimaci KSČ. S komunisty jsme se nerozešli na bitevním poli, ale u kulatého stolu.“

„Už na jaře 1990 řekl Petr Pithart, že v listopadu 1989 nešlo o žádnou revoluci, ale o dojednané převzetí/předání moci. Později to ještě několikrát opakoval. Dodnes si kladu otázku, když už to tvrdil jeden z nejvyšších ústavních činitelů ČSSR, ČSFR a konečně i ČR, proč nikdy neřekl, kdo s kým jednal, o čem a na čem se dohodli. Déle než čtvrt století bychom to snad už nemuseli tajit,“ dodal mi k tomuto tématu ZDENĚK ZBOŘIL.²³

Vysvětlivky a poznámky:

- ¹ **Syruček, Milan:** *Michail Gorbačov...*, c. d.; prvním začíná kapitola *Nepřekročitelný práh* [s. 6n.] a druhým končí kapitola *Jak začal a jaký byl Listopad 1989* [s. 178n.] Citace z knihy jsou upraveny jen na několika místech, kde si to vyžádala návaznost vybraných vět, zvolil editor jinou variantu ve volbě určitých jednoznačných termínů [např. časových údajů Pražské jaro, Listopad 89 resp. 1989...] (ed.)
- ² Mezinárodní konferenci pořádaly ve dnech 16.–18. září 2016 New Policy Forum [Fond M. S. Gorbačova], Fondazione Italiani, IRONCURTAIN [Nadace Železná opona] ve spolupráci s Evropským hnutím v Centru doktorandských a manažerských studií Univerzity Karlovy v Praze 6.
- ³ „Když bylo Michailovi deset let, otec Sergej odešel na frontu. Po osvobození dostali zprávu, že padl, ale o několik dnů později přišlo oznámení, že to byl omyl. [...] Otec byl v srpnu 1944 zraněn poblíž Košic, kus střeptiny mu rozsekl nohu, ale vyléčil se.“ [Tamtéž, c. d., s. 51n.]
- ⁴ **Syruček, Milan:** *Michail Gorbačov. Uchránil Prahu...*, c. d., s. 86. – Milan Syruček, *28. ledna 1932, s redakcí MF spolupracoval již jako student gymnasia; z doby, kterou tam prožil jako novinář, věnoval většinu zahraniční politice, jejímž byl komentátorem i vedoucím její rubriky. K vrcholům této jeho profese patřily právě konference mezi nejvyšším – a jak se později ukázalo také posledním – představitelem Sovětského svazu a prezidentem USA Reaganem i jeho nástupcem. Určitou specialistou kolegy Syručka byla vedle obvyklé angličtiny, němčiny a ruštiny především znalost francouzštiny, díky čemuž patří mezi Milanovou bibliografii dvě monografie o významných prezidentech zemí, která se stala kolébkou evropské demokracie. První, de Gaulle, se stal symbolem nejen boje za svobodu a státní suverenitu s německými okupanty, ale také jeho pokračování za nezávislosti ve věku, který nabíral kurs směř

globalizace. A letos, k stým narozeninám Mitterrandovým, vydal i monografii této osobnosti, která pomohla dát veřejné ocenění úsilí o to skoncovat s druhým područím, kterého se této zemi dostalo v minulém, byť pro řadu historiků „krátkém“ století. Od roku 1987 měl Milan svoje pořady v Čs. televizi a naposled působil jako ředitel ekonomického tisku a. s. *Economia* a komentátor hlavních titulů tohoto vydavatelství – *Hospodářských novin* a *Economa*. Následoval tam svého kolegu z *Mladé fronty* ing. Miroslava Pavla, který kolem sebe soustředil tehdy [obdobně jako nyní] šedou zónu české publicistiky, zejména její intelektuální část. (bek)

⁵ Tamtéž, c. d., s. 87n.

⁶ Tamtéž, c. d., s. 32n.

⁷ Tamtéž, c. d., s. 37; původně in: *Soudobé dějiny*, č. 4/1998, Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR.

⁸ Jákešův diskusní příspěvek, že si připadá jako „kůl v plotě“, zlidověl jako směšno-hrdinská historka; oproti tomuto obecnému přesvědčení považuji tento výrok za výstižnou metaforu, jaké jsou faktické poměry v politickém režimu normalizačních let. Mnohá studie potřebovala spoustu slov, aby přesvědčila občany o naprostém osamění vedoucích kádrů, kterým jejich lidé nevěřili. Vzpomínám, jak mne s dalšími Pražany o Palachově týdnu zahnal proud vody z policajtského transportéru do jednoho z vchodů do pasáží v paláci Lucerny. „Jsou to svině eStéBácké,“ oddechl si kdosi, kdo se tam vtačil za mnou. Pak si všiml, že tam s námi jsou dva hoši v uniformách VB. Koukal se sevrknout, až ztratit mezi námi. Ale vzápětí jej uklidnil hlas z jedné z těch uniforem: „Máte pravdu, jsou to svině.“ (bek)

⁹ **Baťovský genius loci:** V té době jsem rád opakoval obecně přejímaný názor, že ve Slušovicích působí génius loci Baťova koncernu. Ostatně: tento koncern předešel například ty regiony, které se dokázaly ubránit vykořisťování globálního světa tím, že se izolují od bank, které mají jen cifry v počítačích místo aspoň několika procent skutečného majetku. Baťův koncern, který vyrůstal vzdor krizi okolního státu i světa na to měl obdobné nástroje, jako připomíná Milan Syruček. Ale poučovalo mne i moje setkávání s kamarády, kteří v Slušovicích působili. – Můj kamarád Petr Pick sem v předjaří roku 1989 přijel a nechával se titulovat Pedro Pick. Byl vicechef světové manažerské organizace v Massachusetts, když přijel z Ameriky radit slušovickým. A jak by se nezastavil u mě, i když jsme se od roku 1949 neviděli. Tehdy jsem byl poslední, s kým se potkal. Zazvonil u nás pár dní potom, co jsme přijeli z posledního skautského tábora. Přinesl v krabici od margarínu složený kroj vodních skautů i s námořnickou bílou plackou, kterou jsme měli na hlavu k slavnostním defilé po Vltavě. „Nechám si to u tebe, až se vrátíme.“ Kde by se ten mohutný, rozložitý muž vešel do chlapecké modré košile, krátkých šedomodrých manšestráků. A dodnes si pamatuji, co mi říkal o předsedovi Čubovi: „Hodnot' každého ekonoma, jak se umí vyrovnat s podmínkami, za kterých musí podnikat. A František Čuba to umí.“ Mnohokrát jsem si na ta jeho slova vzpomněl, když později různí diletanti, kteří „neřídili ani ševcovskou dílnu“ (výrok ing. Grögra), vedli českou společnost od devíti k pěti. Petr se sem po Listopadu vrátil. Snažil se radit jednemu z mála schopných průmyslových manažerů v čele ministerstva průmyslu, ing. Vrbovi. Sám tu založil poradenskou firmu, kde jako prvním poradil několika dětem našich spolužáků a spolužaček, které tam zaměstnal. Jen měl vyměřeno strašně málo dní pro život. A jeho spolek ekonomů Lipa jej také sotva přežil. Nesmiřoval se totiž s rozprodejem českého průmyslu. A ti, co považovali pár neoliberálních frází za odbornost, aby „zřídili“ českou ekonomiku tak, že mezi námi a vyspělým Západem je zase celé schodiště, jako když jsme pětiletkami stavěli další pětice stupňů k blahobytu. (bek)

- ¹⁰ Autor na tomto místě představuje JAKOVLEVA JAKO ARCHITEKTA PERESTROJKY: [...] „právě Jakovlev v srpnu 1968 přímo v Praze koordinoval propagandistické zajištění intervence vojsk pěti států Varšavské smlouvy. V roce 1973 byl vyslán do Kanady jako velvyslanec SSSR; zůstal ovšem členem Ústřední revizní komisi ÚV KSSS. V roce 1983 pozval do Kanady tehdejšího tajemníka ÚV KSSS pro zemědělství Michaila Gorbačova. Stal se faktickým tvůrcem, nejčastěji se říkalo architektem sovětské perestrojky a glasnosti. Od roku 1985 pracoval v Moskvě jako vedoucí oddělení propagandy a o dva roky později jako tajemník ÚV KSSS. Významně přispěl ke svobodě tisku, sám inicioval veřejné odhalení do té doby utajovaného paktu SSSR s Německem z roku 1939, který umožnil sovětskou anexi pobaltských republik. Aktivně přispěl k politické reformě, která omezovala postavení komunistické strany a podporovala vznik liberálních sílan. Sám se stal v roce 1995 předsedou Ruské sociálně-demokratické strany a v této funkci setrval do roku 2000.“ [Tamtéž, c. d., s. 114n.]
- ¹¹ Autor vzpomíná v knize, jak byl svědkem, že uvedenou taktiku podporovalo např. Divadlo na Tagance sérií čtyř her *Črty k portrétu V. I. Lenina*, které pro ně napsal v letech 1982–85 dramatik Michail Šatrov, *1932, †2010 – Viz: c. d., s. 116 (bek).
- ¹² Tamtéž, c. d., s. 126n.
- ¹³ Tamtéž, c. d., s. 129n. – Viz také (bek): *Jazzová sekce* [*1969], in: *Květy jara – plody podzimu...*, c. d., s. 234n.
- ¹⁴ Slavnostní akt znovuoživení Mitterrandovy busty u vstupu do pražských zahrad otvírá na jaře každoročně „sezónu“ akcí Jazzové sekce a na podzim je zahalením uzavírá. V prostorách sekce, které důvěrně nazývám „Staré bělidlo Pálfyho paláce“, se dá totiž obtížně temperovat, a tak jsou akce ve velké síni odkázány jen na jaro, léto a „zlatavý“ podzim. – Letos do těchto prostor v úterý 13. září zavítali účastníci konference, která se konala v rámci oslav 100. narozenin François Mitterranda v jednatelství Senátu PČR, do níž je vstup naproti sídlu Jazzové sekce. (bek)
- ¹⁵ Prakticky po celé délce Vodičkovy ulice od křižovatky s Lazarskou.
- ¹⁶ **Syruček, Milan:** *Michail Gorbačov ...*, c. d., s. 132n.
- ¹⁷ Tamtéž, c. d., s. 134n.
- ¹⁸ Tamtéž, c. d., s. 133.
- ¹⁹ Tamtéž, c. d., s. 135n.
- ²⁰ Viz (bek): *15. listopadu 1989 se režim poprvé otřásl* a rozhovor **Voleník, Lubomír:** *Práce mi pomáhá žít*. In: *Od Palachova týdne do 15. listopadu 1989* v knize: *Květy jara – plody podzimu...*, c. d., s. 265n.
- ²¹ „Nelze ovšem dokázat, že právě KGB vedla Adamce k tomu, aby už 19. listopadu přijal zástupce iniciativy *Most* (Michal Horáček a Michael Kocáb) a dva dny na to se bez souhlasu stranického orgánu sešel se zástupci Občanského fóra. 23. listopadu odletěl do Moskvy, ale Michail Gorbačov ho nepřijal. 26. listopadu jej OF pozvalo, aby promluvil na Letenské pláni. 3 prosince byl opět prezidentem Husákem jmenován do čela nové vlády, která však OF a VPN nebyla přijata, a na toto místo se dostal Marián Čalfá.“ [Syruček, M.: *Michail Gorbačov...*, c. d., s. 138.]
- ²² PGU – *pervoje glavnoje upravlenije* –, což byla první hlavní správa KGB.
- ²³ **Syruček, M.:** *Michail Gorbačov...*, c. d., s. 135.

Masarykova éra made in *History-revue*

S citací ze statí Roberta Kvačka a Pavla Koukala (bek)

S 10. číslem si šéfredaktor *History-revue* Mgr. Milan Uran, jeho zástupkyně Mgr. Aneta Němcová i autorka statě, která tvořila jeho hlavní téma, Mgr. Ilona Kučerová, pospíšili. Do prodeje je naprogramovali už 9. září, aby byli první, kdo dostanou mezi čtenáře hlavní teze, kterým holdují tito žurnalisté-postmodernisté už víc než čtvrt století.

Pardon, tato věta platí jen pro tyto vyznavače soudobé intelektuální módy prezentismu. Jinak jsme se s většinou jejich tezí mohli setkávat už před 79 roky, kdy po smrti Tomáše G. Masaryka začínala nabírat sílu hesla, jakým omylem byl vznik samostatného čs. státu 28. října 1918. Tyto útoky tehdy vyvrcholily na konci září 1938, kdy se stalo nejen mezi českými novináři módou kopnout si aspoň do Beneše, když už útoky na TGM si neodpustili jen ti, kterým jejich cestu za úspěchem komplikoval právě ten velký mrtvý. Jen protesty na dnešním Palachově náměstí, kde se před Rudolfinem shromáždili ti, kdo nedovedli zradit ideály, z kterých vznikla Republika česko-slovenská¹ mezi příslušníky obou vůdčích národů rozervaného státu. Ale i třeba na ústeckém náměstí, v centru odtrhávaného příhraničí, kde přísahalo bránit čs. republiku 20 tisíc německých sociálních demokratů,² kteří v čase propukající se občanské války vytvořili Republikanische Wehr proti henleinovským Freikorps. Krátce na to, po záboru tzv. Sudetengau, putovali do koncentráků. Ale naplno, jako oficiální ideologie propukla tendence zpochybňovat ideály, ze kterých vznikl náš stát, před 68 roky, kdy se přidaly k ní věty o tom, jak nechal Masaryk střílet do dělníků.

A všechny tyto lži znovu ožily v článku *History-revue*, aby se stačily za ty dva roky před oslavami stého výročí státu ještě zafixovat v hlavách lidí. Zlatý věk našich národů, který tvořil čas první republiky, nepamatují větší počty lidí, jako jej pamatovaly například v roce 1968, kdy se naposled vracely do širšího povědomí a stávaly se živou součástí národní tradice. Ojedinelé pokusy očistit nánosy legend, kterými minulé roky zatížily tyto ideály, samy nestačí. Je však zapotřebí vyžadovat od těch, kdo se vracejí do minulosti, aby se neopakovaly lži, které do minulosti nanaslo nejen jedenačtyřicet roků po únoru, ale také deseti-letí po Masarykově abdikaci v roce 1935.

Proč jsem si vybral právě toto datum? Protože až v roce 1936 byl jmenován vyslancem v Polsku dr. Juraj Slávik, který měl jako ministr vnitra politickou odpovědnost za to, že četníci stříleli v rámci sociálních srážek do dělníků. Historik (ale také archivář a novinář) Pavel Koukal z Duchcova věnoval většině těchto svárů pozornost a výsledky svých studií shromáždil v knížce *Severočeská tabu z let 1919 až 1953*³ řadu svých poznatků. Vztahu Masaryka ke „střelbě četníků do dělníků“ v souvislosti s Mosteckou stávkou se týká následující text: „I tady

byla však pravda úplně jiná a skutečný postoj Masaryka k duchcovské střelbě objasnil až v 90. letech publicista dr. Zdeněk Mahler: v archívních pramenech našel důkaz o prezidentově nekompromisní reakci vůči ministru vnitra dr. Juraji Slávikovi, který u něho ztratil důvěru a jeho další vládní angažmá nepodpořil.“⁴ Dr. Slávik, reprezentující slovenské agrárníky, dosloužil ve vládě českého agrárníka Františka Udržala, která abdikovala v r. 1932, po událostech, kdy se střílelo u Duchcova (v únoru 1931) a ve Frývaldově (dnes Jeseníku – v listopadu 1931). Juraj Slávik pak nebyl jmenován do žádné státní funkce, pokud byl Masaryk prezidentem.⁵ Do vládní funkce se vrátil až v londýnské emigraci roku 1940.⁶ V obou komorách parlamentu pak z Masarykova pověření přednesli sociálně demokratický poslanec Tomášek a senátor Johannis návrh, aby bylo četnictvu zakázáno používat nabitě karabiny proti demonstrantům.

Vyprovokoval masakr komunistický senátor?

Třebaže je nepříjemně chladno a počasí pobytu venku rozhodně nepřeje, na 500 nezaměstnaných se odpoledne 4. února 1931 vydává na pochod od sousedních Ledvic k severočeskému Duchcovu. Zpovzdálí jejich průvod sleduje několik četníků.

Ostatně i sám Duchcovský viadukt, jemuž věnuje autorka zvláštní pozornost, je spojen s takovou řadou omylů a ideologických nánosů, že se až divím, jak ještě po letech, kdy byla řada z nich zveřejněna, se může ještě objevit to, co napsal Vojtěch Cach jako *zeitstück* a sám v 60. letech přiznával. „Za název i historický význam této události u železničního podjezdu, který byl odjakživa podle pamětníků *ledvickým* či spíše *ládovickým viaduktem*, vděčíme spisovateli Vojtěchu Cachovi. Teprve jeho hra *Duchcovský viadukt*, která měla premiéru 11. 9. 1950 [...], vzbudila vlnu zájmu o téměř zapomenutou událost. Chci však připomenout jiné Cachovo svědectví. V r. 1968 jsem mu napsal dopis, v němž jsem hru nemilosrdně odsoudil jako odstrašující příklad schematismu v literatuře na počátku 50. let. Byl jsem velmi mile překvapen, když mi vlídně odpověděl a dal téměř ve všem za pravdu,“ vzpomíná po letech redaktor Koukal. „Připojil vyličení politických tlaků, kterým byl při psaní vystaven. Nesmělo jej tehdy ani napadnout, aby se zajímal o hlubší podrobnosti, natož o bližší osvětlení některých nejasností. Zmínil se i o neuvěřitelných překážkách, přes něž se dostával k některým archívním dokumentům z procesu proti senátoru Stránskému.“⁷ V 50. letech byly uloženy na ministerstvu spravedlnosti; za Čepičky odtud Cacha čtyřikrát vyhodili.“ [...]⁸

O samotných důvodech k protestnímu pochodu autorka nic nepíše, takže skončím i stručným zdůvodněním: šlo o požadavek komunistů, aby se přestalo vyvážet pro nezaměstnané a peníze se rozdělily jednotlivým stranickým odborům. Poté vedl v předvečer průvodu Petr Stránský deputaci protestujících na ledvickou obecní radu.

I když pomineme tyto podrobnosti, odpovídá skutečný obraz sociálních svárů pohledu učebnice dějepisu, kterou napsal profesor Robert Kvaček a vydalo Nakladatelství SPL – Práce: „Ze sociálního napětí politicky těžily a ještě je pod-

něcovaly strany a hnutí, které z různých pozic odmítaly či napadaly soudobý sociální řád. Šlo o jev celosvětový. Komunistická internacionála zaměřovala své strany [„sekce“] na „revoluční východisko z krize“, na boje rozrušující kapitalistickou společnost. Cílem byla „sovětizace“, vytvoření států a společností sovětsko-komunistického typu. Prudce útočil na demokracii fašismus, usilující o její zničení a nahrazení pravicovým totalitním systémem. Objevil se v Evropě už začátkem 20. let [...] Pro Evropu a svět bylo závažné, že se v lednu 1933 dostal fašismus k moci v Německu. V podobě nacismu představoval zvlášť agresivní formu „pangermanismu“.⁹

Hitlera zradili, s tím, jak mnohem drsnější byla skutečnost, s jakou působili hakenkreuzleři na sociální sváry.

Poslanec DNSAP Hans Knirsch¹⁰ přivedl „revolucionáře“ z Frývaldova společně s tamním poslancem za KSČ Alfredem Hadkem na Mostecko, aby tam „naučili demonstranty bojovat“ se státní mocí. 29. března 1932 se také po určité odmlce v Chomutově střelilo, i když jen do vzduchu. Knirsch, osobní přítel Hitlerův, totiž spojoval sever Čech, kde vydával v Duchcově noviny *Der Tag*, se severem Moravy, kde se narodil. A v Duchcově byl také „poslední červnový týden roku 1932 ve znamení 30. župních turnerských dnů“, který Pavel Koukal cituje v následující kapitole *Zdivočelé české hordy, Gottwald a ukřivdění „hákoši“* dobový tisk.¹¹ „V předvečer oslav bylo v domech vyvěšeno snad 13 nacistických praporů, které musely být z příkazu okresního úřadu četnictvem zabaveny. V sobotu 25. června 1932 po desáté večerní vyrazil do ulic mohutný průvod, v němž pochodovalo asi 1400 turnerů s hořícími pochodněmi. K incidentům došlo před novostavbou českého gymnasia, kde se shromáždila větší skupina Čechů, aby snad zabránila zhanobení skvostné budovy. Rozjaření turneři, povzbuzovaní davem u protějšího pivovaru, jim začali strkat pochodně přímo pod nos, provokativně plivali k pomníku Karla Havlíčka Borovského a na varování Čechů odpověděli nadávkami české pakáže i českých sviní [...] Skandovali také ‚Heil Hitler‘ a ‚Heil Deutschland‘. [...] Německý tisk nejprve všechny německé provokace popřel. K vyšetřování se dostavila zvláštní komise ministerstva vnitra, ale naše úřady byly tehdy velmi opatrné. [...] Již tehdy způsobil Hans Knirsch a jeho kolega dr. Kelbl v poslanecké sněmovně poprask o porušování politických práv a svobod.

Koneckonců, jedno je nutné připsat k dobru autorce stati Iloně Kučerové k dobru: na rozdíl od jiných, kdo zůstávají v zajetí dějepisu naoktrojovanému v 50. letech, nezamlčuje ani spoluúčast budoucích henleinovců, kteří tyli ze sociálních střetů obdobně jako Kominternu. Snad jen závěrečné věta [„Německá národně socialistická strana dělnická, která již zanedlouho naváže přeshraniční kontakty s hitlerovci...“] je příliš učená. Srovnám-li, neutrální, věcný tón, jakým řadí časopis například vyjmenování těch, kdo

Jelikož zatčení byla zdůvodněna paragrafy zákona na ochranu republiky, který až dosud postihoval převážně komunisty, projevila se zjevná solidarita v řadách komunistické levice. Úřady se ovšem v duchovském případě dopustily neodpustitelného přehmatu – v oficiální úřední zprávě svalily vinu za to, že lid dal nacistům na pamětnou, na komunisty. Snad také proto Gottwald nemeškal a hned 2. července pronesl v Duchcově svůj velmi problematický projev [v *Sebraných spisech Klementa Gottwalda* je uveden pod titulem *Povalit buržoazii – společný zájem dělníků bez rozdílů národností*]; nabízela se jen dvě vysvětlení – splatit německým hakenkreulerů dluh za jejich spolupráci ve Frývaldovské i Mostecké stávce a ze všeho, co se stalo, vytrýskat politický kapitál. Zdánlivě naprosto nepochopitelně totiž vzal Gottwald pod ochranu hakenkreuzlery, kteří se ve dnech 25.–26. června 1932 závažných provokací proti republice, a za to dostali po zásluze na pamětnou. [...]

Tehdy se ovšem, stejně jako o několik let později, ukázalo, že němečtí nacisté (kteří se sjeli z celých Sudet) nereprezentovali veškerý německý národ. Demokraté se za provokace turnerů upřímně styděli a snažili se neblahý dojem co nejdříve napravit. S českou osvětovou radou se v krátké době dohodli na činu, který zasluhuje pozornost i po mnoha letech [...]. Akademický sochař Hermann Zeitlitzer vytvořil nadživotní busty velikánů obou národních kultur – Bedřicha Smetany a Ludwiga Beethovena – které byly na důkaz, že hudba spojuje národy, v říjnu a listopadu 1932 symbolicky umístěny naproti sobě v tehdejších Masarykových sadech. [...] na původním místě však vydržely pouhých šest let. Na podzim 1938 nacisté odstranili Smetanu, po osvobození upadl v nemilost zase velikán evropské hudby Beethoven, který byl až v roce 1965 znovuožhalel v zámeckém parku. Z nepochopitelných důvodů se stále obávali postavit jej nazpět k Smetanovi, a tak Beethoven (posléze s vandalsky uraženým nosem) čekal na své původní místo dalších 36 let. Nápravy bylo dosaženo až u příležitosti 70. výročí původního odhalení v rámci Česko-saského hudebního festivalu 2002.“

Dne 4. října 1933 byla postavena DNSAP mimo zákon¹² a její představitelé Jung a Krebs uprchli do Německa. Knirsch byl v důsledku toho zbaven mandátu poslance parlamentu a vstoupil s ostatními nacisty do právě založeného Henleinova hnutí Sudetendeutsche Heimatfront. Nestačil se však už stát členem jeho SdP – vznikla necelé dva roky po smrti tohoto předního hakenkreuzlera.

V HLAVNÍ ROLI MILIONY:

4 největší korupční kauzy první republiky

Obdobně je v rozporu výčet všech těch korupčníků z prvních let republiky, změř krádeží i atentátů, ve srovnání s úkoly, které byla nucena republika řešit například mezi závažnými ekonomickými problémy, jak je vypočítává mj. učebnice *České dějiny II*, schválená MŠMT č. j. 18 963/2001 – dne 4. července 2001 do seznamu učebnic pro střední školy jako součást ucelené řady pro vyučovací předmět dějepis, kterou napsal profesor Robert Kvaček:

„Nový stát nejvíce ohrožoval rozvrat hospodářský a sociální. K jeho zdolání vytvářením samostatného československého celního území a osamostatňováním měny. Bylo třeba ji oddělit od inflačního trysku v sousedních státech. Rázný krok – dílo ministra financí Aloise Rašína – vyžadoval 26. února 1919 uzavření hranic a zastavení toku peněz ze zahraničí. Bankovky Rakousko-uherské banky obíhající na čs. území byly okolkovány, čtvrtina z nich byla stažena z oběhu. Nová měna se nazývala československá koruna (Kč). Inflačnímu vývoji se sice v příštích letech nedalo úplně zabránit, ale nebyl dramatický. Od konce roku 1921, po hospodářském a politickém zklidnění se měna zpevňovala, prosadila se tedy politika deflace.“¹³ ➔

„Kdy byl rakousko-uherskými úřady držen ve vězení pro protistátní činnost,“ zavtipkovala si Mgr. Kučerová na účet dr. Rašína. Koneckonců, ani její odvolání na obecné a nedoložené tvrzení historika Klimka, který je spíše odborníkem na pozdější dobu, není prosto řečnických otázek, které si dovolím vznést:

Co vystudoval hlavní konkurent opONENT Rašinovy měnové politiky prof. JUDr. Karel Engliš?

Na jaké fakultě studoval odborník na ekonomiku, který nastoupil v době po Rašinově smrti do *Lidovek, Přítomnosti* a nakonec *Českého slova*, aby tam psal zasvěcené komentáře z ekonomiky, jako byl JUDr. Jiří Hejda?

Nebo nedávno zemřelý prof. JUDr. Jaroslav Krejčí, který byl spolu s ním členem Státní plánovací komise do únorového převzetí totální moci komunistickou stranou?

Z těch čtyř se mohl celý svůj život zabývat národním hospodářstvím celou, byť dobu nejkratší, právě jen Rašín. Po studiích se živil v novinách a vedle toho měl advokátní kancelář. Je otázka, zda by mu jako muži činu seděla právě akademická kariéra.¹⁴

A které věznění Aloise Rašína měla Mgr. Ilona Kučerová na mysli?

To, které začalo zatčením dne 12. června 1915 a ukončila amnestie ze dne 11. července 1917, kdy se v únoru 1918 podílel na vzniku státoprávní strany a v létě stal významným členem Národního výboru? Jeho důsledkem bylo, že se stal jedním z pěti mužů 28. října, od listopadu 1918 poslancem Národního shromáždění, které však bylo v historických zemích vytvořeno na základě voleb do říšské rady v roce

25. ÚNORA 1919

Reforma v rukou amatéra

Ministr financí Alois Rašín předstoupí před poslance Revolučního národního shromáždění s ledovým klidem. Předkládá jim zákony o měnové reformě, na které v uplynulých týdnech horečně a v nejvyšším utajení pracoval jen s hrstkou bankovních expertů. Schůzky se zásadně konaly po nocích a mimo budovu ministerstva. Poslanci patřičné zákony bez delší debaty schvalují. Hned následující noci jsou neprodyšně uzavřeny československé hranice, je přerušena doprava osob i zboží z ciziny a pozastaven poštovní styk. Následně dochází ke kolkování starých rakousko-uherských bankovek, které mají být v budoucnu nahrazeny korunou československou v poměru

1 : 1. Rašín také usiluje o vytvoření československého zlatého pokladu a o stažení zhruba poloviny všech bankovek z oběhu, aby se zbrzdila inflace. V koneč-

ném důsledku se mu to povede zhruba z 29 procent. Jeho radikální kroky nicméně pomohou nastartovat ekonomiku. „Někteří profesorští odborníci později říkali, že k tak rozsáhlé reformě přikročil Rašín proto, že byl v podstatě amatér – znalci by se takového kroku děsili,“ vysvětluje Klimek.

➤ O úplatky říkají četní soudci. Lidé dům nevě

1911, kam byl zvolen i poslanec Rašín. Byl poté jmenován ministrem financí první čs. vlády Kramářovy a byl jím do června 1919 – tedy jen sedm měsíců. Podruhé se stal ministrem v říjnu 1922, tento mandát ukončily následky atentátu po čtyřech měsících – 18. února 1923.

Nebo má na mysli uvěznění, k němuž byl odsouzen jako jeden z vůdců pokrokového hnutí v procesu s tzv. Omladinou na dva roky vězení, z něhož byl propuštěn v listopadu 1895? Tehdy si totiž podle životopisné literatury otevřel v roce 1900 advokátní kancelář, ale současně byl výrazně činný publicisticky, přičemž ZVLÁŠTNÍ POZORNOST VĚNOVAL PŘEVÁŽNĚ OTÁZKÁM NÁRODOHOSPODÁŘSKÝM.

PROBLÉMY PRŮMYSLU A POZEMKOVÁ REFORMA

„Hospodářsky bylo Československo **nejvyspělejším státem** po Rakousko-Uhersku, a to zásluhou ekonomické skladby a síly českých zemí,“ píše profesor Kvaček dále. „Dědilo 60–70 % jeho průmyslové kapacity (jen 21 % plochy a 20 % obyvatel). Dědictví bylo ovšem rozloženo nerovnoměrně. Největší bylo ve spotřebním průmyslu, který měl dříve zajištěn rozsáhlý trh podunajské monarchie. V ostatních odvětvích – ve strojírenství, v hutnictví, kovoprůmyslu a chemii – byl převzatý podíl nižší. Též technická úroveň nedosahovala měřítek západoevropských států. Vnitřní trh byl pro tuto průmyslovou kapacitu úzký a průmysl musel značnou část produkce vyvážet. **Problém vývozu a konkurenceschopnosti** výrobků se stal ústřední otázkou hospodářství. Jeho osamostatňování a výstavba si žádaly sjednocení, **integraci zemí po staletí se odlišně vyvíjejících**. České země měly už za sebou první období industrializace a zaznamenávaly větší podíl obyvatelstva zaměstnaného v průmyslu než v zemědělství. I zemědělství mělo v hlavních produkčních oblastech (Polabí, střední Čechy, Haná, jižní Morava) intenzivní charakter. Slovensko a Podkarpatská Rus byly agrární země s pomalým postupem industrializace (asi jen 18 % obyvatelstva v průmyslu).

Také úroveň zemědělství se za českým zpožďovala asi o padesát let. [...] Největším poválečným pozemkovým zásahem se stala **pozemková reforma**. Docházelo k ní ve více zemích Evropy, v Československu byla zvláště rozsáhlá.

1

MINISTR VÁŠNIVĚ MILUJE HAZARD

- > **AFÉRA: KARETNÍ**
- > **HLAVNÍ AKTÉR:** Jiří Stříbrný
- > **DOBA:** září 1919
- > **DOPAD AFÉRY:** Stříbrný opustil post ministra železnic.

2

SOCIALISTÉ PLACENÍ Z ALKOHOLU

- > **AFÉRA: LIHOVÁ**
- > **HLAVNÍ AKTÉR:** Karel Prášek
- > **DOBA:** 1923–1924
- > **DOPAD AFÉRY:** Prášek se musel vzdát postu předsedy senátu.

3

SVĚTÁCI SE POSTARALI O OBRANU

- > **AFÉRA: BENZINOVÁ**
- > **HLAVNÍ AKTÉŘI:** J. J. Svátek, Bohumil Benoni
- > **DOBA:** 1924
- > **DOPAD AFÉRY:** Odsouzení odešli od soudu s tresty v rozmezí 13 měsíců až čtyři roky.

Zákonem ze dne 16. dubna 1919 bylo rozhodnuto o zaboru pozemkového majetku nad 150 ha zemědělské půdy, nebo nad 250 ha půdy vůbec. [...] Dosavadní majitelé měli podle zvláštního zákona nárok na náhradu. Nejsoustavněji probíhala reforma v letech 1923–26, pak se její průběh prodlužoval. Zcela završena však v prvním čs. státě nebyla.

Hospodářská obnova po světové válce byla všude na světě nesnadným problémem. Nevyhnula se ani krizovým nárazům, nejcitelnější přišel v letech 1921–23, proto úroveň předválečné výroby byla překročena až v roce 1924, zemědělské o rok později. Pak ovšem hospodářská úroveň stoupela a stala se základem prosperity a všestranného zlepšování sociálních podmínek života.¹⁵ [...]

Poválečný svět, který doufal v dlouhý život bez ořesů, a také ho už jistou dobu prožíval, byl počátkem 30. let zaskočen prudkou a hlubokou **hospodářskou a sociální krizí**. Čs. průmysl vrhla krize v celkovém objemu do stavu na počátku 20. let. Výroba se nejlouběji snížila v roce 1933, o 40 %. Zasahovala zvláště odvětví a podniky méně schopné vyhovět náročným podmínkám. Těžký průmysl se z ní vzpamatoval úspěšněji než lehký, až příliš závislý na vývozu. Moderní ekonomická odvětví nezasáhla krize buď vůbec, nebo jen částečně.¹⁶

4

JÁ NA BRÁCHU,
BRÁCHA NA MĚ

- > **AFÉRA: UHELNÁ**
- > **HLAVNÍ AKTÉR:** Jiří Stříbrný
- > **DOBA:** léto 1926
- > **DOPAD AFÉRY:** Stříbrný opustil post ministra národní obrany.

Benešovo chybné prorockví

Předsedou Národního výboru československého je v červenci 1918 zvolen **Karel Kramář** (1860–1937). Během osudných říjnových dnů se však **nachází mimo Prahu**. Bezradná Vídeň nakonec **vydala pas** i jemu, který byl **ještě před pár**

lety na seznamu odsouzenců na smrt, aby se mohl **vypravit do švýcarské Ženevy** na jednání s českými exilovými politiky. Informace, které sem z bouřící Prahy zprvu

doléhají, nechávají účastníky jednání v klidu. **Edvard Beneš** (1884–1948, na obr.), budoucí ministr zahraničí, dokonce prorokuje, že se vznikem samostatného Československa **počítá na jaře 1919**.

Jestli dleli předáci českých politických stran právě v Ženevě, kde včele s budoucím premiérem nového státu Kramářem projednával jeho budoucí ministr zahraničí Edvard Beneš podrobnosti, jak bude ve versaillském míru fungovat nový stát, uvádí jej *History-revue* ironizujícím titulkem namísto solidní analýzy událostí. Mnohé zapříčinila nedočkavost lidu, který si po svém přeložil Andrassyho nótu, ale také maďarští honvédi či c. k. úředníci, kteří byli stejně tak ochotní předat stát pěti mužům 28. října, sokolských hlídkám a plukovníku Rošickému, otci našeho kolegy novináře a vynikajícímu běžci na střední tratě. Ostatně my, kteří jsme zažili právě před 27 roky, jak ochotně předávali svou moc protektori z jiné mocnosti, která se jí také přestávala cítit, to dokážem snadno chápat. A nač podezírat muže, kteří byli v čele Národního výboru, že byli na

různé všechny náhlé proměny připraveni. Například muž činu Alois Rašín, na jehož noc před 28. říjnem 1918 upozornil v agónii východní říše našich let svou hrou *Zítřka to spustíme* Václav Havel.¹⁷

„Počátkem října 1918 požádaly Německo a Rakousko-Uhersko prezidenta Wilsona o podmínky příměří,“ začíná profesor Kvaček ve svých *Českých dějinách II* vyprávění, které směřuje ke kapitole *Vyhlášení českého státu*. „V průběhu jednání o nich Československá národní rada utvrdila svou mezinárodní pozici [prozatímní vláde, kterou ustavila, se dostávalo uznání od více států a odbojová zahraniční akce tím vlastně politicky vrcholila]. Prohlášení nezávislosti československého národa, známé jako **Washingtonská deklarace** formuloval v polovině října Masaryk za pobytu ve Washingtonu. Prohlášení mělo především zapůsobit na mírové jednání Dohody s Rakousko-Uherskem. Zveřejněno bylo 18. října. [...]

Mezitím už došlo k definitivnímu přechodu domácí české politiky **k programu samostatného českého státu**. [...] Sloučili se v ní mladočeši, státoprávní pokrokaři a realisté. Za státní samostatnost se plně postavila strana socialistická.¹⁸

Národní výbor se chystal na převzetí moci v českých zemích, především chtěl zabránit jejich hospodářskému ochuzování a drancování. Užil k tomu také Socialistickou internacionálu, [která] uskutečnila 14. října generální stávkou proti vývozu potravin z Čech. Do stávkových proklamací bylo zařazeno i prohlášení o vzniku Československé republiky. Na několika místech došlo opravdu k jejímu vyhlášení bez praktického účinku. Národní výbor považoval tuto akci za předčasnou a nepřipravenou. Sám však za dva týdny, 28. října, vyhlášoval československý stát také ještě za nečekané situace. Vznikla dramatickým vývojem v mezinárodní politice. [...]

Podle manifestu císaře Karla ze 16. října se mělo **Předlitavsko proměnit ve spolkový stát**, ve „svaz svobodných národů“. [...] Manifest přišel příliš pozdě, než aby ovlivnil další vývoj, či dokonce rozhodl o jeho výsledku. Národní rady se totiž vzápětí postavily do příprav odtržení od říše a proklamací samostatných států. [...] Odpověď z 18. října bral Wilson Rakousku-Uhersku mezinárodní svrchovanost: svou lednovou deklaraci označil za překonanou a budoucnost národů v říši vložil do jejich rukou.

Uhersko vypovědělo 7. října dualismus. Rakouští Němci si 21. října svolali ústavodárné shromáždění Německého Rakouska, za jehož součást prohlásili i pohraniční oblasti českých zemí. Do federalizované monarchie však se svým státem neměřili, obávali se „slovanské převahy“, a tak se vlastně s říší jako první rozloučili.

Císaři velmi záleželo na domluvě s českými politiky: habsburská monarchie mohla existovat bez některých okrajových či méně rozvinutých oblastí, ale nikoliv bez českých zemí. Národní výbor jeho federalistický manifest odmítl, „českou otázku“ měla už podle něho řešit mírová konference. Přesto mu rakouské úřady povolily vyslat do Švýcarska delegaci k poradě s představiteli zahraničního odboje. Ve Vídni se domnívali, že půjde o vytvoření národní rady, předvídané císařským manifestem. Delegaci vedl předseda Národního výboru Karel Kramář a její odjezd 25. října svědčil o tom, že výbor ještě nezamýšlel vyhlásit v příštích dnech samostatný stát.

Rozklad říše se však nedal zastavit, dokonce ani zmírnit. Armáda hromadně opouštěla italské bojiště a přestala existovat. Ministr zahraničí Andrassy sdělil

27. října Wilsonovi, že Rakousko-Uhersko přijímá jeho podmínky k jednání. Andrásyho nótu si dopoledne 28. října přečetli Pražané na vývěsních tabulích redakcí a vyložili si ji jako kapitulaci habsburské říše, jako její konec.

Podle toho se začali v ulicích chovat, vyjadřovali nadšení z konce války a z „národní svobody“. Národní výbor se rychle situaci přizpůsobil. Zákon o samostatnosti státu chystal už dříve. Rašín ho v noci na 28. října po zprávách o politické panice ve Vídni dopracoval. [Telefonicky mu ji oznámil poslanec sociální demokracie Tusar, mj. druhý předseda budoucí čs. vlády – pozn. bek.] Teď mohl být užít jako první zákon nového státu. Navečer 28. října jím Národní výbor vyhlásil československý stát. Zákon podepsali Alois Rašín, Antonín Švehla [mimořádně příští třetí premiér čs. vlády], František Soukup [budoucí předseda senátu], Jiří Stříbrný [několikanásobný ministr, odvolávaný po svých aférách] a Vavro Šrobár, který právě přijel ze Slovenska [stal se hlavou slovenské vlády, která však musela být brzy odvolána – pozn. bek.] do Prahy. Forma státu ještě nebyla určena. Národní výbor nevěděl, zda se zahraniční odboj nezavázal některé evropské dynastii. Jeho delegace se právě toho dne dověděla v Ženevě od Beneše, že takový závazek neexistuje.

Během 29. října zasáhl státní převrat vnitrozemí Čech a Moravy. Spočíval především ve vyhlášení Československa a přebírání úřadů místními národními výbory. [...] Pohraniční oblasti nezasáhl čs. převrat vůbec. Němečtí politici tu provedli převratní vlastní. Vyhlásili čtyři zvláštní provincie, které zároveň označili za součást Německého Rakouska. Výzvu pražského národního výboru ke spolupráci při vytváření společného čs. státu odmítli.

Ke společnému životu s Čechy se 30. října 1918 přihlásili představitelé Slováků. V zahraničí to už dříve učinili Slováci žijící ve Spojených státech. Jejich Slovenská liga se v říjnu 1915 dohodla s Českým národním sdružením společně pracovat „pro spojení českého a slovenského národa ve federální svazek států s úplnou autonomií Slovenska. Slováci také bojovali v legiích: ve Francii tvořili jejich většinu (70 %), v Rusku jich bylo méně (10 %). Vstupovali také do americké dobrovolnické armády, z amerických Čechoslováků tvořili Slováci 60 %. O podobě česko-slovenského státu uvažovali slovenští a čeští krajané ve Spojených státech v dohodě, která vznikla 30. května 1918 v Pittsburgu. Jeho koncipování se zúčastnil také Masaryk. [...] Pittsburská dohoda však neuváděla, co by mělo být v případné federaci společné. Konečné rozhodnutí o uspořádání Československa ponechávala „osvobozeným Čechům a Slovákům a jejich právoplatným představitelům“.¹

Vysvětlivky a poznámky:

- ¹ Tak se po svém zrodu psal její název, jak může dosvědčit každý filatelista, jemuž se dostala do ruky první známka nového státu, jak ji navrhl Alfons Mucha.
- ² **Beránek, Jindřich:** *Měl podle svých věznitelů zemřít*; in: 68 – 89. *Květy jara – plody podzimu*; Praha, SNČR 2015, s. 237n. a grant vlády ČR pro studium aktivit Němců proti Hitlerovi.
- ³ **Koukal, Pavel:** *Severočeská tabu z let 1919 až 1953*. Duchcov, Kapucín 2011. 72 s.
- ⁴ Tamtéž, c. d., s. 22.
- ⁵ **Tomáš G. Masaryk** byl zvolen ještě v roce 1934 a poté abdikoval ze zdravotních důvodů 14. prosince 1935.

- ⁶ **Tomeš, Josef** (ed.): *Český biografický slovník XX. století*. Litomyšl, Praha, Paseka (Horáček) a Meisner 1999, III. díl, s. 640. – Po válce byl dr. Slávik velvyslancem v USA, kde abdikoval na protest proti únoru 1948. Zemřel v Americe v květnu 1969.
- ⁷ **Petr Stránský** z Lomu, senátor KSČ, vedl 4. února 1931 průvod demonstrantů z Ledvic do Duchcova. Autor připomíná, že byl po zvolení senátorem propuštěn z vězení, kam byl zavřen pro přepadení horníka, který se nehodlal zúčastnit stávek na podzim roku 1929, kterou připravovali komunisté na výzvu kominterny. Jinak jej však považoval za člověka v jádru poctivého, který i s ohledem na nedostatek vzdělání slepě věřil politice Kominterny. Po návratu z vězení, kam byl odsouzen po vedení průvodu do Duchcova a vyprovokování střelby, byl sice slavnostně uvítán, ale pro změnu politiky se stal nadbytečným a ze severu Čech se jako dále nepotřebný politik odstěhoval. Zemřel 17. února 1949, takže o procesech u nás se ještě nemohl nic dovědět a o moskevských vlastně také ne. (Podle textů Pavla Koukala.) Vedle čtyř zastřelených byl nepřímou obětí těchto událostí okresní hejtmán **Jaroslav Mann**, který se – na rozdíl od pověsti, kterou o něm šířili komunističtí agitátoři – snažil zabránit střetu průvodu s četníky. Po střelbě se zhroutil a koncem léta roku 1931 zemřel. Jeho pohřeb proběhl za značné účasti dělnictva, protože byl hejtmán jako člověk se sociálním cítěním oblíbeným.
- ⁸ **Koukal, Pavel**: *Severočeská tabu...*, c. d., s. 19n.
- ⁹ **Kvaček, Robert**: *České dějiny II.*, Praha, SPL Práce 2002, s.122.
- ¹⁰ **Koukal, Pavel**: *Severočeská tabu...*, c. d., s. 27n. V části s titulkem *Na scénu vstupuje lůza* popisuje, v čem tkvělo poučení ze střelby ve Frývaldově (Jeseníku), kde na sklonku roku 1931 zahynulo 8 vesměs Němců, z toho tři organizovaní příslušníci DNSAP: byly to provokace vůči četníkům. Odvetná opatření vyvolala tehdy společenské protesty, které daleko přesáhly význam místních sociálních střetů.
- Hans Knirsch**, *17. 9. 1877, †6. 12. 1933; 1918–33 předseda DNSAP (Německé národně socialistické strany dělnické), od roku 1911–18 poslanec říšské rady, od roku 1920 v Národním shromáždění, kde byl v listopadu 1933 zbaven mandátu po zrušení této strany a účastnil se do své smrti prvních kroků Henleinova hnutí.
- ¹¹ Tamtéž, c. d., s. 31n.
- ¹² **DNSAP** vypadá, jako by měla prohozená písmena na rozdíl od **NSDAP**, kterou vyhlásil její vůdce A. Hitler dne 27. ledna 1920. Ale Deutsche Nationalsozialistische Arbeiterpartei, což byla nacistická strana původně předlitavských Němců vznikla téměř o dva roky dříve – v květnu 1918 a usilovala o založení provincií Deutschböhmen. Po vzniku Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei se DNSAP považovala za její odnož v ČSR, proti níž se ovšem vždy stavěla.
1. října 1933 založil Konrad Henlein SHF (Sudetendeutsche Heimatfront) do které vstoupili členové zakázaných stran DNSAP a DNP (Deutsche Nationalpartei), při čemž Knirsch ještě do konce roku třiatřicet umírá. V roce 1935 pak přejmenoval Henlein svoje hnutí, kterému se běžně říkalo „hakenkreuzler“, na Sudetendeutsche Partei (SdP).
- ¹³ **Kvaček, Robert**: *České dějiny...*, c. d., s.104.
- ¹⁴ **Alois Rašín** se dožil 56 let, národohospodářskou činnost vykonával až do své smrti. Profesor **Karel Engliš**, *1886, †1961, byl profesorem MASARYKOVY I KARLOVY UNIVERZITY a dožil se sice 81 roku, ale únorem 1948 byl oboru národního hospodářství vzdálen, a jeho aktivita v něm trvala tedy jen do jeho 62 let.

Jiří Hejda, *1895, †1985, se dožil 90 roků, ale činnost komentátora, manažera, podnikatele a pracovníka SPK mohl vykonávat do svého odsouzení v roce 1950, tedy do svých 55 let; pak se věnoval poezii a próze.

Prof. Jaroslav Krejčí, * 1916, †2014, byl jmenován profesorem srovnávacích dějin, této disciplíně se věnoval poté, co po propuštění z vězení mu byl odepřen přístup k ekonomickým údajům; před tím byl do roku 1952 docentem na Vysoké škole politické a sociální (později VŠ obchodní), pracovníkem SPK, Státní banky, Národohospodářského ústavu J. Hlávky a po roce 1961 ve výrobním družstvu, naposled se věnoval ekonomice v roce 1968 – dožil se tedy 98 roků, ale oboru NH se mohl věnovat jen do svých 52 let.

¹⁵ **Kvaček, Robert**: *České dějiny...*, c. d., s. 105n.

¹⁶ Tamtéž, c. d., s. 120n.

¹⁷ **Beránek, Jindřich**: *Divadelní časopis Rozrazil*, in: *Květy jara – plody podzimu...*, c. d. s. 223n.

¹⁸ Tamtéž, c. d., s. 96. – **Československá strana socialistická** byla pokračovatelkou radikálních národních sociálů, k nimž se tehdy přidali i anarchisté. Tyto hlavní české strany vytvořily v červenci 1918 nový Národní výbor, který vedl Karel Kramář. Dvě socialistické strany ustavily navíc v září Socialistickou radu, „jejíž zrod byl důkazem stoupajícího vlivu obou stran a přitažlivostí hesel o socialismu“.

Do této strany vstoupil dr. Edvard Beneš v roce 1923 na osobní doporučení Masarykovo. TGM v ní postrádal člověka, na něhož by se mohl spolehnout. Mezi „muži 28. října“ byl jejím představitelem Jiří Stříbrný, který neměl pro řadu afér etickou kredibilitu. Také v prvním období se právě s ním střetával Beneš. Po rozchodu čs. socialistů s anarchisty se Beneš, který se mezi tím stal místopředsedou strany, aktivně podílel na sporu, zda se strana vrátí k svému názvu *národně sociální*, jak chtělo její pracivové křídlo, nebo půjde o *národní socialisty*. Beneš, který měl od doby před svým odchodem za hranice nejbližší k stoupencům českého socialismu, se na tomto výsledku sporu výrazně podílel. Odtud vedla přímá linie jeho politologických úvah k programu socializující demokracie, s nímž se chtěl vrátit z exilu; byl obsažen v jeho díle *Demokracie dnes a zítra*.

I když na sklonku roku 1935 v souvislosti s volbou prezidentem republiky Edvard Beneš z Čs. strany národně socialistické vystoupil, udržela si i nadále označení *Beneschpartei*, o jehož proslulost se postaral mj. Hitler. *Herr Benesch* byl totiž jeho největším nepřítelem na cestě Führera k vládě nad Evropou.

Na líčení česko-německých, přesněji našich vztahů s československými Němci se výrazně podílelo i naše zjednodušování. Jako by tu existoval jen náš vztah k Němcům podléhajícím tzv. sudetoněmecké ideologii. Proto chceme v příštích číslech *Cest a křižovatek* připomenout naše vztahy k demokratickým Němcům.

Mezi prvními přineseme studii kunsthistoričky mezi našimi členy, Blanky Stehlíkové, o osobnosti Johna Heartfielda (*1891, †1968), mj. člena spolku výtvarných umělců Mánes, který žil v 30. letech v Československu a po roce 1938 ve Velké Británii, a dalších antifašistických německých umělcích. Vrátime se také k výsledkům historického zkoumání, které podpořil grant Paroubkovy vlády na historické studium hnutí *Němci proti Hitlerovi*.

O model socialismu s lidskou tváří

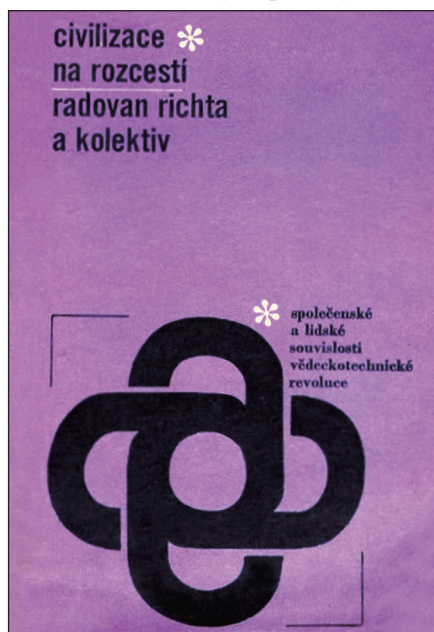
Téma, které si nesu jako svůj dluh

z roku 1967, jara 1968, ale i z knihy o normalizaci

Jindřich Beránek

S vročením roku 2015 se na jaře 2016 objevila v regálech knihkupectví kolektivní monografie čtyř autorů *O NOVÝ ČESKOSLOVENSKÝ MODEL SOCIALISMU. ČTYŘI INTERDISCIPLINÁRNÍ VĚDECKÉ TÝMY PŘI ČSAV A UK V 60. LETECH*.¹ Připomíná po mém soudu programový základ reformem, které vyvrcholily Pražským jarem 1968, při čemž tři autoři jednotlivých studií prožili tu dobu jako batolata a nejmladší z nich, Markéta Škodová, se narodila až osm roků po těchto událostech² – takže je nelze nařknout, že trpí sentimentalitou vzpomínek „na nejlepší dny svého života“.³

„Útlá knížka *Civilizace na rozcestí*, vydaná v r. 1966, kdy nabylo čs. reformní hnutí největší intenzitu, provázely naděje, že i politika nabere odborný, společenskými vědami zásadně ovlivněný charakter. Také hesla encyklopedických slovníků, pokud obsahují některé z autorů, uvádějí jako jejich nejvýznamnější aktivity mezi 50. a 60. roky, že se podíleli na mezioborových studiích, na jejichž základě byla koncipována tato knížka. Vedle dr. RADOVANA RICHTY, DrSc., který byl v tom 66. roce vědeckým pracovníkem Filosofického ústavu ČSAV, tvořilo pracovní tým 28 pracovníků dalších ústavů akademie, šesti vysokých škol a jeden náměstek ministra. Bez impulsů této studie si málokdo z nás, kdo jsme tu dobu prožívali, dovede představit své tehdejší myšlení,“⁴ začíná partie o vědeckých pracovnících v seznámení „nepřátel režimu na věčné časy“, které vypracovala státostrana v r. 1971, aby tak měla soupis lidí, které by nejen izolovala od další tvůrčí práce, ale varovala i všechny, kdo by v obdobně orientované činnosti chtěli pokračovat.

V souladu s posláním knihy o normalizaci jsem v ní uveřejnil informace o osudu 29 intelektuálů, kteří tvořili Richtův tým; nelišily se „od osudu většiny občanů a tedy i nás, novinářů. Byli mezi nimi ti, kdo zůstali věrni tomu, čím před 48 roky charakterizovali společenské a lidské souvislosti vědeckotechnické revoluce, ale také ti, kdo se přizpůsobili staronové době. Stranou, bohužel, zůstaly výsledky jeho stejně jako dalších tří mezioborových týmů, které vytvářely obdobné studie v oblasti národohospodářské, sociologické, jakož i ve vlastním politickém systému.

To je také důvod, proč chci čtenáře *Cest a křižovatek* podrobněji seznámit s kolektivní monografií, kterou vytvořili čtyři historici v Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR o práci čtyř interdisciplinárních týmů při Čs. akademii věd a Univerzitě Karlově. Činím tak i s vědomím, že vedle jejich bezprostředního poslání (hledat řešení v momentální ekonomické i společenské krizi) patřilo jejich ustavení k novému způsobu, jak řešit problémy, na něž si dosud u nás osobovaly právo formulovat jen politicko-ideologické orgány státostrany.

Bylo to ostatně tak nové a nezvyklé, že jsem se nesetkal s ochotou podpořit tento přístup v novinách ani v redakci jinak otevřené reformnímu hnutí. Skončil jsem tehdy po prvních novinářských zkušenostech jako zpravodaj z různých oblastí života od budování palivo-energetické základny (výstavby první etapy elektráren Tušimice, Prunéřov, Syntetického lihu Litvínov) v oblasti národohospodářské, až po první úspěchy divadel malých forem *Kladivadlo a Ypsilonka* a povýšil na komentátora „nadstavby“ – tedy kultury a vědy. V tomto oboru jsem mohl navázat na zkušenost, že jsem si během studií přivydělával reportážemi z vědeckých ústavů, profily vědeckých osobností (za cestu k mnohým jsem vděčil přízni svého učitele Františka Gela). V té době ovlivnily dvousvazkové Bernalovy *Dějiny vědy*,⁵ které byly právě vydány, takže mi znělo první vydání *Civilizace na rozcestí* svým nejvýznamnějším termínem *vědeckotechnická revoluce* velice blízce. Bohužel však v deníku měly tehdy přednost senzace, jako byla na severu Čech, kde jsem tehdy jako novinář žil, aféra semínkového generála Šejny, vzpoura vězňů v Minkovicích, popřípadě boj proti možnosti zakázat film *Každý den odvahu*, který právě tam Evald Schorm natočil.

Ostatně hned po úvodní informaci, „jakými cestami doputovala objednávka na studii o *společenských a lidských souvislostech vědeckotechnické revoluce* ze stranického ústředí do Filozofického ústavu ČSAV, [a ta] ovlivňovala a zčásti i modelovala čs. státní ideologii,“⁶ začíná Jiří Hoppe úvodní analýzu doby KRIZE IDEOLOGIE právě připomínkou filmu, který mi byl osobně blízký.

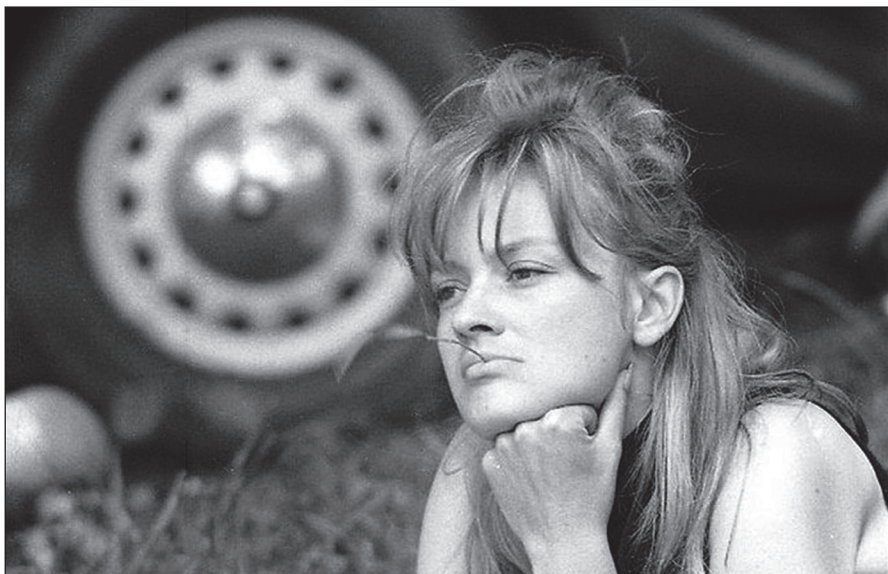
Z jeho natáčení v Podkrušnohoří jsem ostatně psal reportáž.⁷ Námet k tomu filmu a literární scénář napsal Antonín Máša, s kterým jsem se znal z fakulty. Studoval před odchodem na FAMU novinařinu. Pak jej přiváděli mezi nás na fakultu – tehdy spíše jen administrativně rozdělenou na filosoficko-historickou a filologickou – jeho kamarádi, příští šéfredaktor *Tváře* Jan Nedvěd, literární kritik a dnes spíše politolog Bohumil Doležal a tuším i básník Antonín Brousek. Považovali jsme i proto ten film za svůj generační manifest. A tak jsem se zúčastnil debat po promítání, které měly zabránit jeho zákazu, nejen jako komentátor deníku, ale tak trochu i jako občan, kterému ten film mluví z duše. Ústecká debata se konala v klubovně mladých nedávno otevřeného Domu kultury, kde byl také film promítán ještě před jeho oficiální premiérou. Politické orgány v Ústí nad Labem (na rozdíl třeba od Ústí nad Orlicí, odkud přicházely pravidelně požadavky na zakazy inscenací či filmů) zastávaly názor, že ti, kdo požadovali administrativní zásah, jej mají obhájit ve veřejné diskusi. A to se jim obvykle nedařilo.⁸

„Když Radovan Richta začínal pracovat na knize *Civilizace na rozcestí*, promítal se v [našich] kinech skvělý film Evalda Schorma *Každý den odvahu*,“ začal Jiří Hoppe druhou kapitolu o tehdejší krizi.⁹ [Bylo to] „dílo, které konfrontovalo ideály a skutečnost, jedince a byrokratický aparát a v konečném výsledku

ukazovalo i – slovy hlavního hrdiny – *zradu revoluce*.¹⁰ Film přivádí na plátno angažovaného a aktivistického dělníka Jardu, kterého Schorm divákovi ukáže v okamžiku, kdy se svět kolem něj změnil a on nestačil s touto proměnou udržet krok.¹¹

Jardu hrál jeden z nejvýznamnějších herců naší generace JAN KAČER.

Věru, jeho lásku, radost i starost, představovala JANA BREJCHOVÁ.¹²

Příběh filmu přesvědčivě líčí historii krutého vystřízlivění z revolučních ideálů, jež sdílela nemalá část generace vstupující do politiky po roce 1945.¹³ Jarda představuje typ doposud úspěšného mladého muže, úderníka a vzorného straníka obtíženého funkcemi, který se nestaral o osobní zájmy a chtěl pracovat pro *dobro* lidu. Dříve ho za takový přístup chválili a vyznamenávali, ale časy se změnily. Jeho neotřesitelný životní postoj, jasný a jednoduchý, se komplikuje, neboť kolegové z padesátých let se proměnili v úředníky, funkcionáře a ředitele a z továren už dávno vymizel veškerý idealismus.¹⁴ Schorm hlavního hrdinu konfrontuje s názory a jednáním dělníků, činovníků z kraje nebo příbuzných, pro něž se čím dál víc stává komickou či spíše pitoreskní postavou minulosti. [...] Vrcholem filmu je scéna, kdy se Jardova osvětová přednáška, plná upřímně míněných mobilizačních hesel a úderních prohlášení, které ale už nikdo v sále nepřijímá, dokonce ani nebere vážně, plynule přemění v estrádní číslo, v němž artista Jardu použije jako rekvizitu a sál se mu krutě vysmívá. V závěru [vyprovokuje hrdina rvačku] proti všem. Po vystřízlivění si uvědomí, že starou prošlapanou cestu sice musí opustit, ale jinou nezná. Zůstane sám s prohranou minulostí a bez naděje do budoucnosti.“¹⁵

Pokud měla doba, která směřovala k Pražskému jaru, nějakou ideu, jmenovala se SOCIALISMUS S LIDSKOU TVÁŘÍ a autorem tohoto sousloví byl právě Radovan Richta. Přiznejme mu to, i když – jak se dočteme v závěru studie o něm – sám Richta ve čtyřech člancích „psaných pro *Rudé právo*, *Novou mysl* a *Tvorbu* především sebekriticky přiznal ‚chyby‘ v manifestu *Před rozhodnutím*.“¹⁶ Hlavně však je to čtení o záměru našich vědců dát čs. občanům opravdu světlo na konci tunelu. Dnes záměrně nedoceneném, třeba jen proto, že se jmenoval právě „nový československý model socialismu“.

Radovan Richta, Ota Šik, Pavel Machonin, Zdeněk Mlynář a jejich lidé na rozcestí

Pražské jaro a interdisciplinární vědecké týmy v recenzi s ukázkami

„Kolektivní monografie *O nový československý model socialismu* [vznikla na půdě Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR] jako první písemný výstup projektu financovaného Grantovou agenturou ČR,“ píše v úvodu ke knize jeden ze čtyř autorů, Jiří Hoppe.¹⁷

Autoři se pokoušeli odpovědět především na otázku, jaký společenskopolitický kontext vedl k založení čtyř interdisciplinárních týmů. Jednotlivé studie o práci čtyř interdisciplinárních týmů při ČSAV a UK vytvořili: **Suk, Jiří**: *Od stalin-ské „metafyziky“ k obrysům „třetí cesty“*. Vědecký a politický přerod ekonoma *Oty Šika* (1948–1967), Ekonomický ústav ČSAV); **Hoppe, Jiří**: *Radovan Richta a mezioborový tým pro výzkum společenských a lidských souvislostí vědeckotechnické revoluce: Proč a jak vznikla Civilizace na rozcestí*, Filosofický ústav ČSAV; **Škodová, Markéta**: *Jak byla rozvrstvená socialistická společnost? Pavel Machonin a výzkum sociální stratifikace v Československu 1967*, Ústav marxismu-leninismu pro vysoké školy UK, později Ústav sociálněpolitických věd UK); **Caccamo, Francesco**: *Ke vzniku pražského jara. Zdeněk Mlynář a mezi-*

oborový tým pro rozvoj politického systému, Ústav státu a práva ČSAV. Bezprostřední příčinou byl záměr našeho státního i stranického vedení inspirovat se na sklonku roku 1961 dvěma klíčovými závěry XXII. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu: 1. dokončit „destalinizaci“, 2. připojit se k vyhlášenému Programu KSSS, který „vznikal od roku 1959 a [byl] podřízen utkvělé myšlence Nikity Chruščova *dohnat a předejít USA*“.¹⁸ [To] byl příslib, že do dvaceti let se Sovětský svaz i země v jeho vlivové zóně „měly přeměnit v sociální stát všeobecného dostatku“.

Záhy po poté, co přijalo Československo tento závazek, postihla je však ekonomická krize. A protože západní Evropa právě procházela hospodářskou konjunkturou, „rozdíly mezi ČSSR a průmyslově vyspělými zeměmi se začaly zvětšovat“. Řešit rozpor „mezi kýženým cílem a reálným stavem“ měla „orientace na vědecký a technický rozvoj a na východiska navržená odborníky mj. i z ČSAV a UK. Forma ad hoc vytvořených komisí, pracovních kolektivů, aktivů či týmů pak nejspíše vyplynula z poměrně příznivých zkušeností s tzv. Kolderovou a s tzv. barnabitskou komisí historiků (1962–63), jež přispěly k rozkrývání politických procesů 50. let [...]“.¹⁹

Za jeden z vrcholů takových úvah považuje autor úvodu, Jiří Hoppe, trilogii článků *Před rozhodnutím. O nový československý model socialismu*, kterou uveřejnili členové Richtova týmu v červenci 1968 v *Rudém právu*.²⁰ Připomínal ostatně při každé diskusi o vrcholném období reformního hnutí 60. let mimořádný význam této stati mezi vším, co bylo v novinách od ledna do července 1968 zveřejněno. Obvykle se jako vrchol uvádí s odvoláním na opravdu široký ohlas mezi všemi vrstvami občanů manifest *Dva tisíce slov*.²¹ Ostatně Hoppe také píše ve své monografii *Pražské jaro v médiích* o Vaculíkově textu, že je nejznámější, neboť jeho význam tkví ve faktu, že „zasahuje jak do oblasti občanské společnosti, tak do politické publicistiky“. O vztahu obou statí poznamenává: „Tato série tří článků zaujala analytiku KSSS natolik, že ji zařadili do podkladových materiálů připravených pro setkání sovětské a čs. delegace v Čierné nad Tisou. Leonid Brežněv se tam o ní zmínil hned v úvodním projevu. Přirovnal ji k manifestu *Dva tisíce slov*.“²²

Proto také do ankety, co si cení na reformním hnutí z roku 1968 ve vztahu k dnešku, kterou jsme zveřejnili v knize o normalizaci v českých médiích, vybral právě tento článek: „Koncipovali ho členové a spolupracovníci mezioborového týmu pro výzkum společenských a lidských souvislostí vědeckotechnické revoluce. Pisatelé hodlali usilovat o to, aby se v budoucnosti každý občan socialistické země opravdu setkával nikoli s menší a nikoli se stejnou, ale právě s větší měrou svobody slova, projevu, shromažďování, spolčování, pohybu a cestování, než jaké poskytovala buržoazní společnost. Totéž mělo platit pro sebeurčení osobní a národní, pro vzdělání, pro zaměstnání a dokonce i pro nabývání osobního majetku. Vyšší formy mělo dosáhnout demokratické zastoupení občanů v zastupitelských sborech i jejich účast na rozhodování a řízení. Pražské jaro však snahy o tak pronikavé změny pouze zahájilo a je zřejmé, že by je časem provázely více či méně konfliktní diskuse o významu slov, jako jsou socialismus, svoboda, demokracie atd. Následovalo by hledání způsobů a mechanismů jak, jakým tempem a v jaké míře změny uskutečnit.“²³

Proč a jak vznikla *Civilizace na rozcestí*

I když měl každý tým určité konkrétní zadání a přispíval tak k celkovému reformnímu úsilí, mnohdy šlo jen o práce dílčí, které přinášely výsledky rozdílné, ba směřující i poněkud jinými směry. Nikdo totiž nemohl předpokládat, jak krátký čas budou mít, neboť jen ten byl vyměřen jak „předjaří“, tak Pražskému jaru 1968. Proto také nemohli – až snad na autorku studie o sociologickém týmu – pominout fakt, jakým se na přístupu k rozdílným oborům společenského života podílí věrnost vůdčích osobností tradice levé části českého politického národa. Zůstávali mu věrni i přesto, političtí vůdcové té její části, která sama sebe prohlašovala za nejradikálnější, ji opouštěli od první hospodářské krize, kterou samostatný čs. stát prožíval.²⁴

Bylo to doba, kdy se snáze plnila politická gesta „destalinizace“ než vytvářel skutečně nový program, byť Antonín Novotný nazval na plénu ÚV KSČ v 15.–17. listopadu 1961 XXII. sjezd KSSS, který se konal 17.–30. října, „že bude navždy zapsán v historii lidstva jakožto vítězný sjezd tvůrčího leninismu, sjezd prvního programu komunistické výstavby, jakožto sjezd, který ukázal lidstvu konkrétní cestu ke komunismu a k trvalému míru“. [...] „Téměř vzápětí poté, kdy se Novotný a s ním i vedení KSČ přihlásili k ‚výsledkům XXII. sjezdu KSSS‘, tedy ke slibu brzkého výrazného zlepšení životní úrovně, rozpadl se třetí pětiletý plán. Na léta 1962 a 1963 se upravily roční plány a na roky 1964–70 měla být vyhlášena sedmiletka.“²⁵

Konkrétně byl na XXII. sjezdu „podán otřesný obraz o hnusných činech porušování socialistické zákonnosti, o hromadných represáliích vůči nevinným stranickým, státním, vojenským a komsomolským kádrům“. Se Stalinovým odkazem se sjezd vypořádal také velmi viditelně a více než srozumitelně, když rozhodl, že „sarkofág s tělem Stalina nemůže dále zůstat po boku V. I. Lenina“.²⁶ Vůdcovy portréty a sochy se po celém Sovětském svazu začaly ničit, odstřelovat dynamitem a strhávat vrtulníky. Města, ulice a podniky pojmenované po Stalinovi změnily jména. Chruščovův nový výpad měl občanům nejen v SSSR, ale i v ostatních zemích východního bloku ukázat, že „destalinizace“ po jistém útlumu zůstává v platnosti a dokonce sílí, a že se neodvolatelně stala součástí státní ideologie.²⁷ [...] Ve zprávě se o pár týdnů později Novotný „poprvé a relativně ostře vyslovil k pouťorovému působení Klementa Gottwalda, který prý byl pasivní a ‚měl málo praktických poznatků ze současného života, přestával znát tep života naší strany a našeho lidu‘. Za hlavního nositele a šířitele ‚zvrhlých metod‘ označil Slánského (!). Vypořádal se také se Stalinovým pomníkem v Praze na Letné, který byl podle něj ‚v rozporu i s tradicemi našeho lidu a krásou Prahy‘ a s vystavenými ostatky Klementa Gottwalda, jež měly být uloženy na Vítkově ‚stejným způsobem jako v případě ostatních předních bojovníků strany‘.“²⁸ [...]

Autor připomíná řadu opatření v rámci příprav XII. sjezdu KSČ (sešel se 4. prosince 1962), které se týkaly pracovníků ve společenských vědách, a tudíž také měly vliv na vznik Richtova týmu. Sjezdu předcházelo „lidmi škodolibě komentované a nanejvýš symbolické odstřelení Stalinovy sochy na Letné v listopadu 1962, což byla nejviditelnější [naše] odpověď na Chruščovovu druhou

fázi *destalinizace*.^{“29} [...] „Pouze okrajově se otázek spojených s vědeckotechnickou revolucí na XII. sjezdu dotkl vedoucí sovětské delegace Leonid Brežněv, když mluvil o významu vynikajících objevů pro úroveň výrobních sil v každé historické epoše a pro 20. století za takové označil jadernou energii a mohutné rakety. [...] přímo o vědeckotechnické revoluci a jejích důsledcích pro socialismus hovořil člen politického byra Jiří Hendrych, který později podporoval práci Richtova týmu: ‚Lenin řekl zcela jednoznačně, že definitivní vítězství socialismu na světě umožní jedině to, když socialismus vytvoří vyšší produktivitu práce než kapitalismus. Hlavním nástrojem boje o vyšší produktivitu je technika a její rozmach. [...] V tom je také politická stránka současné světové vědeckotechnické revoluce, která se musí zcela přirozeně projevit v našem vyspělém hospodářství‘.^{“ 30} [...]

Nespokojenost předsednictva KSČ sleduje autor studie na proměnách ideologické komise, která byla zřízena 11. dubna a „pracovala pod vedením tajemníka ÚV KSČ Čestmíra Císaře, jejím členem byl místopředseda ČSAV Ivan Málek a na zasedání docházel i předseda akademie František Šorm. Už 20. září 1963 však plenární zasedání ÚV odhlasovalo další reorganizaci [týkající se také] ideologické komise. Reformovanou ideologickou komisi jmenovanou 20. září 1963 vedli střídavě tajemníci ÚV KSČ Vladimír Koucký a Jiří Hendrych. Další nespokojenost s veřejnou aktivitou vědců a s celkovým stavem ve společenských vědách dokumentoval na stanovisku ÚV KSČ *Poslání a stav kulturních časopisů* [předem je projednala 17. února 1964 ideologická komise a 24. března i předsednictvo ÚV KSČ]. „V relativně ostře formulovaném dokumentu vedení strany analyzuje a hodnotí české a slovenské kulturní časopisy, především *Kulturní tvorbu*, *Literární noviny* a *Kultúrny život* v éře *milostivého léta 1963* ihned poté, kdy A. Novotný přednesl zprávu o porušování [...] zákonnosti v období kultu osobnosti. Redakce kulturních časopisů si Novotného sdělení, jímž byla do značné míry zpochybněna čs. poučnorová justice, vysvětlily po svém. Jak se píše v dokumentu, ‚nelze považovat za normální, berou-li kulturní časopisy na sebe úlohu autonomních vykladačů politické linie strany [...] a přitom víceméně nepřímou, často dokonce v potůchlych narážkách polemizují s postupem strany i výkladem těchto otázek ve stranických dokumentech‘. Základním nedostatkem takto pojaté publicistiky bylo prý ‚zúžené pojetí boje proti dogmatismu a kultu osobnosti‘, neboť ‚tento boj je chápán jednostranně, jako účtování s minulostí, jako prostá její negace‘. V některých článcích pak předsednictvo ÚV KSČ nalézalo ‚nezastřené projevy liberalistických tendencí, dokonce projev opozice proti politice strany‘.^{“ 31}

Další kritiku předsednictva strany připomněl Jiří Hoppe v jeho usnesení *Stav a další úkoly ve výuce marxismu leninismu na vysokých školách* z 28. července 1964, kde se píše: „Naše společenské vědy nedokázaly dosud rozvinout vědecké základy marxismu-leninismu vzhledem k současným podmínkám tak, aby odrážely současně probíhající společenské a přírodní procesy. V důsledku toho teorie nestačí odpovídat na naléhavé otázky společenské praxe, nestačí náležitě dávat propagandě a výchově nový obsah. Právě proto je často defenzivní, soustřeďuje se pouze na obhajobu základních principů tam, kde by měla razit nové myšlenky, stát v čele probíjování pokrokových procesů.“^{“ 32} V té souvislosti připomíná

z projevu Vladimíra Kouckého na předcházejícím zasedání ideologické komise, že podobný stav panoval i v tiskovinách vydávaných společenskovědními institucemi. Dokonce se na fakultách podle Kouckého ozývaly „různé hlasy, že u nás není žádná demokracie, že naše volby nejsou žádné volby a že by bylo třeba rozpustit ČSM a zvolit opoziční stranu“. [...] Ústředí se tomu pokoušelo čelit dalším posílením přímého řízení [...] Předsedovi akademie věd Šormovi se přes sekretariát ÚV KSČ mj. přikazovalo, aby urychleně vypracoval koncepci Filozofického ústavu ČSAV, plán tematických úkolů ústavu a provedl jeho reorganizaci. Kromě toho měl ve spolupráci s vědeckým kolegiem filozofie a s ostatními institucemi také připravit celkovou koncepci vědecké práce ve filozofii v Československu.“³³ [...] V další části své studie připomíná dr. Hoppe, že „od května 1964 začali ve Filozofickém ústavu ČSAV intenzivně připravovat „samostatný hlavní úkol státního plánu“, jehož součástí bylo i téma *vědeckotechnická revoluce a její společenské důsledky*. [...] Ale členové vědeckého kolegia se téma snažili aktivovat a zadat nejméně od roku 1962, přičemž je pravděpodobné, že termín a koncept „vědeckotechnická revoluce“ Johna Desmonda Bernala³⁴ do kolegia vnesl sám ředitel ústavu Arnošt Kolman (1959–62), který jej běžně používal už dříve.“³⁵ K témuž okamžiku, ke konci roku 1964, se do práce ve Filozofickém ústavu ČSAV znovu zapojil RADOVAN RICHTA. „[...] hned v lednu 1965 narychlo sepsal materiál *Podíl vědeckého kolegia filozofie na přípravě XIII. sjezdu. Důsledky vědeckotechnické revoluce*, který byl vzápětí vtělen do nové koncepce Filozofického ústavu.“³⁶ [...] zasedání prezidia ČSAV 17. února 1965 nařídilo novou koncepci FÚ realizovat.“³⁷

Jiří Hoppe:

RADOVAN RICHTA SE VRACÍ DO FILOZOFICKÉHO ÚSTAVU ČSAV

Závěrečné části studie, které označil Jiří Hoppe jako *Zadání tématu a Základní myšlenky Civilizace na rozcestí*, považuji pro časopis novinářů-osmašedesátníků za stěžejní. Obsahuje mj. i podstatné informace o Richtově osobnosti a jeho *sebekritice* v čase společenské *bezhybnosti*, proto podstatně doplňuje plasticitu jeho medailónu, ve srovnání se sdělením, které obsahovala kniha 68 – 89. *Květy jara – plody podzimu* ve své stěžejní, a tedy i stejnojmenné, kapitole.³⁸ Proto cituji texty, které v těchto částech své studie její autor napsal.

Do Prahy se vracel z šestiletého, téměř nepřetržitého pobytu ve státním sanatoriu v Dobříši, neboť od konce války v důsledku věznění v koncentračním táboře trpěl těžkou plicní TBC a v roce 1958 se nemoc znovu akutně projevila.³⁹ Léčbu v sanatoriu Richta vyplňoval studiem a psaním dvou textů, tzv. *Červené a Modré knihy*, jejichž téma, obsah a závěry se velmi podobaly pozdější *Civilizaci na rozcestí*.⁴⁰ *Červenou knihu* v říjnu 1963 schvalovalo do tisku vědecké kolegium filozofie, tudíž členové kolegia Richtovy mimořádné schopnosti ohledně daného tématu znali. I když se Richta osobně na vytváření úkolu pro Filozofický ústav nepodílel, lze předpokládat, že o něm byl alespoň v hrubých obrysech informován, neboť za ním kolegové jezdili.⁴¹

Od roku 1945 se také velmi intenzivně účastnil stranické práce, nejprve jako člen Vysokoškolského výboru KSČ a funkcionář studentských organizací, poté

jako redaktor *Tvorby* pro vědecké otázky (po roce 1948), člen redakční rady *Rudého práva*, vedoucí oddělení společenských věd na ministerstvu školství nebo jako člen stranické komise pro přípravu založení Čs. akademie věd, a proto se nepochybně osobně znal s mnoha lidmi z aparátu i komisí ÚV KSČ. Blízký, možná přátelský vztah měl Richta k předsedovi ideologické komise Vladimíru Kouckému, s nímž se znal z komunistické odbojové organizace *Předvoj*⁴², a zřejmě i k Jiřímu Hendrychovi⁴³. [...] Totéž lze tvrdit o předsedovi ČSAV Františku Šormovi a místopředsedovi Ivanu Málkovi, jemuž Richta v roce 1955 recenzoval jeho knihu *Boj nového se starým*.⁴⁴ [...]

Práci, jež posléze dostala název CIVILIZACE NA ROZCESTÍ, Richta započal 1. dubna 1965 s tím, že „jde také patrně o dosud nejrozsáhlejší pozitivní účast naší filozofie na přípravě teoretických podkladů pro stranické řízení výstavby země podle přímých podnětů stranických orgánů“. O významu, který Richtovu snaze přikládalo vedení strany, svědčí fakt, že za úkol *Důsledky vědeckotechnické revoluce pro společnost* ústřednímu výboru osobně zodpovídal předseda akademie František Šorm, plnění úkolu sledovala zvláštní komise ÚV KSČ a na úkol dohlížel i předseda vědeckého kolegia Jindřich Srovnal. Odpovídalo tomu i personální zajištění rodícího se týmu, který měl zprvu sedmnáct, na konci roku 1965 už devětadvacet, v letech 1968–1969 jedenašedesát vědců a v roce 1970 se počítalo s nasazením až 95 vědců z českých zemí a 15 ze Slovenska.⁴⁵

Při práci [na této knize] Richta principiálně vycházel z Marxovy kritiky kapitalismu a průmyslové civilizace v díle *Grundrisse der Kritik der Politischen Oekonomie* z roku 1858.⁴⁶ Ze soudobých zdrojů bral v potaz *Program KSSS* z roku 1961, sovětské filozofy a ekonomy Mstislava Keldyše (prezidenta Akademie věd SSSR), Sergeje Trapeznikova a Stanislava Strumilina, ze západních pak především marxistu Johna Desmonda Bernala,⁴⁷ dále pak Helmuta Schelskyho, Raymonda Arona, Fritze Baadeho a mnohých dalších. Na tomto základě se pak Richta a jeho kolektiv pokusili rozvinout originální československou „koncepti podstaty vědeckotechnické revoluce i jejích společenských a lidských souvislostí“,⁴⁸ jež měla pomoci Československu přejít z „rozvinutého“ či „vyspělého“ socialismu do komunismu.

Základní Richtova myšlenka tkvěla v přesvědčení, že se soudobá průmyslová civilizace nachází v bodě obratu, který přináší změnu nejen ve výrobních poměrech, tedy v odstranění třídního protikladu a uskutečnění vzájemné spolupráce a rozvoje lidí ve společnosti, ale strukturální změnu ve výrobní síle, tedy v postavení člověka – jednotlivce ve výrobním procesu. V moderní civilizační základně podle Richty existovala tzv. vnitřní uzlová čára růstu, jakási krajní mez, za níž se mění základní vazby a proporce v postavení člověka. [...] Vědeckotechnická revoluce zařazuje jako centrální výrobní sílu společnosti vědu, takže výroba sama se dostává na úroveň technologické aplikace vědy. Mezi člověka a přírodu se už nevkládá jen nástroj, ale komplexní výrobní proces, který Richta nazval automatický princip, jež člověka vyřazuje z bezprostřední produkce a odsouvá do funkce seřizovače a programátora, později pak konstruktéra a výzkumníka. [...] Teprve automatizace dostává techniku na takovou úroveň, která umožňuje všeobecný rozvoj lidských sil, směřuje k beztřídní sociální struktuře a tedy plně a jediné odpovídá nárokům života v komunismu. [...] V zásadním

obratu k VTR bude mít „klíčové postavení nová soustava plánovitého řízení“, protože bez jejího úspěchu nemůže Československo přejít do fáze vědeckotechnické revoluce. Richta tedy principiálně vázal brzký počátek vědeckotechnické revoluce v Československu na úspěch Šikovy reformy.⁴⁹

[...]

Civilizace na rozcestí se vzápětí po dokončení první verze v listopadu 1965 setkala u objednavatelů s pozitivním přijetím, a to jak v Čs. akademii věd, tak v ústředí KSČ. Nejvyšší stranické orgány hodnotily na jaře 1966 dosažené výsledky jako „zdařilé, tvůrčí a prakticky prospěšné“ marxistické úsilí. Richtovy závěry byly relativně dalekosáhle využity při přípravě i ve výsledné rezoluci XIII. sjezdu KSČ (1966).⁵⁰ [Kniha vyšla v Česku] ve třech vydáních v celkovém nákladu 70 tisíc výtisků, na Slovensku také třikrát; byla vydána v Sovětském svazu i v Americe, ve východní a v západní Evropě.⁵¹ [...] stala se součástí diskusí ve stranickém i odborném tisku a VTR se těsně před Pražským jarem 1968 zmiňovala snad v každém vydání *Rudého práva*. Vznikly dva mimořádně zajímavé televizní cykly. [...]

Richta za práci obdržel Státní cenu KG, posléze i cenu Akademie věd. [V době Pražského jara] se významně podílel na přípravě *Akčního programu KSČ*, v březnu se stal ředitelem Filozofického ústavu ČSAV a v červenci Richtův tým publikoval v *Rudém právu* [výše vzpomenutý] manifest *Před rozhodnutím*...[c. d.], který ukazoval posun v přemýšlení Radovana Richty a jeho kolegů směrem k rychlejším a radikálnějším změnám, hlavně co do způsobů uplatňování moci [také se proto stal předmětem kritiky] Leonida Brežněva v Čierné nad Tisou.⁵²

[...]

Novou kapitolu pak [Richta] otevřel na podzim 1969, když se on i jeho tým stali „prvým společenskovědním kolektivem“, který se přihlásil k novému vedení strany.⁵³ V celkem čtyřech článcích psaných společně s Jindřichem Filipcem (a dalšími) pro *Rudé právo*, *Novou mysl* a *Tvorbu* Richta především sebekriticky přiznal „chyby“ v manifestu *Před rozhodnutím*, obsáhle citoval z Brežněvova a Husákova projevu na moskevské poradě komunistických a dělnických stran (červen 1969) a ocenil „ovzduší politické a hospodářské konsolidace, o níž usiluje naše současné vedení“.⁵⁴ Adaptace na změny ve vedení KSČ Richtovi umožnila setrvat ve funkci ředitele Filozofického ústavu ČSAV, přeměnit vlastní tým v jednu ze tří ústavních sekcí (sekce filozofie, sociologie a VTR) a pokračovat v bádání na tématu i v nových podmínkách až do předčasné smrti v roce 1983. [...]

Richta a jeho spolupracovníci alespoň zčásti ukončili programovou bezradnost stranického vedení, a přitom nijak zásadně neohrožovali základní princip daného politického systému – vedoucí úlohu KSČ ve státě a ve společnosti. Současně Richta zachovával loajalitu ke všem prvním tajemníkům ÚV KSČ, pod nimiž on i jeho tým pracoval, odtud tedy plyne kontinuita jeho bádání a veřejného působení od poloviny 60. let až do roku 1983. Proto Richtův tým nebyl v otevřené či skryté subverzi vůči současnému politickému vedení a systému, spíše v určitém smyslu patřil k jeho oporám. Richta rovněž promýšlel a přepisoval relativně složité soudobé výsledky marxistické vědy a filozofie, resp. některá její východiska, do srozumitelnějšího jazyka a myšlenkových vzorců a při-

blížíval je „běžnému“ občanovi. Umně skloubil „vědu“ a „ideologii“, ačkoli trend byl od roku 1956 opačný. Tím u části veřejnosti pozvedl prestiž Filozofického ústavu ČSAV jako prvořadého společenskovědního pracoviště.

Ze závěrů dalších tří studií

Autoři uzavřeli každou ze čtyř studií závěrem, který vedle stručného resumé jejich textu akcentuje výsledek práce jednotlivých týmů pro soudobý proces reformních kroků. Týž závěr zpracoval pochopitelně i Jiří Hoppe, ale ten je obsažen již ve výše uvedeném textu.

Práce Richtova týmu se odlišuje od dalších tří především v tom, že jeho činnost s nástupem normalizace nemusí končit, i když je ochuzena o činnost významné skupiny vědců v čele s Ladislavem Tondlem a Jiřím Cveklm (jejichž individuálním přínosem se Hoppeho studie ostatně nezabývá). Postihly je kádrové důsledky věrnosti idejím reformního období 60. let.⁵⁵ Pro Richtu a ty, kdo se k němu přidali, bylo rozhodující osobní rozhodnutí akceptovat změny v politice strany, jak to zmiňuje Jiří Hoppe v závěrečné části své studie.⁵⁶ Ovšem v dalších textech převažuje u tohoto týmu „sebekritický striptýz“ jeho členů a jejich sebezrazení do koexistence po boku normalizátorů.

Jiří Suk:

OD STALINSKÉ „METAFYZIKY“ K OBRYŠŮM „TŘETÍ CESTY“

VĚDECKÝ A POLITICKÝ PŘEROD EKONOMA OTY ŠIKA (1948–1967)

Realizace ekonomické reformy pokročila nejdál. K její realizaci již v době, která následovala po XIII. sjezdu KSČ [31. května – 4. června 1966] a Šikovi bylo uděleno slovo až na samém konci diskuse, ač byl přihlášen mezi prvními. Období realizace prvních kroků k realizaci této reformy bylo obsahem monografického bloku, který jsme věnovali Zdislavu Šulcovi v prvním dvojčísle *Cest a křižovatek*.⁵⁷

[...] V pamětech líčí [Ota Šik] sám sebe jako jednoho z nejzasvěcenějších konspirátorů proti Novotnému, jehož cílem nebyla jen výměna prvního tajemníka, ale probuzení společnosti do jiné doby. Nového a fatálně nerozhodného prvního tajemníka Alexandra Dubčeka proto v lednu 1968 povzbuzoval k neobvyklé aktivitě: „Musí přece být informována veřejnost! Musíme lidi vytrhnout z politické netečnosti... Okamžitě je třeba dát po pohybu masové sdělovací prostředky.“⁵⁸ Není důvod tomu nevěřit. Právě tento populistický aktivismus, jehož byl akademický ekonom jedním z předních strůjců, rozpoutal Pražské jaro 1968.

Takže nikoli nejprve demokratizace strany a poté celé společnosti, ale všechno najednou! Ekonom Šik předběhl Šika politika. Šik a další ekonomové se dopustili krátkého spojení, když si mysleli, že co nefunguje ekonomicky, nemůže déle fungovat ani politicky. [...] Demokratizace strany podle Šikova návrhu by nevedla k posílení její autority, ale k rozkladu. V tom měl Novotný pravdu, jak to koneckonců ukázalo několik svobodných měsíců Pražského jara.⁵⁹ [...]

Druhý a důležitější impuls hledejme v oblasti vědění. Sociální vědy (včetně ekonomie) se ve světovém kontextu dynamicky vyvíjely a východoevropské ekonomové

zachytili tyto trendy právě v 60. letech. [...] Inspirovali se interdisciplinaritou – propojováním ekonomie se sociologií, matematikou atd. [...] Od poloviny století nabývaly na síle postmoderní způsoby ve vnímání a přijímání světa. Kladly důraz na přítomnost a individualismus a s nimi spojené estetické a hédonismus.⁶⁰ Prosazovalo se postindustriální osvobozování lidského individua z koloběhu práce pro budoucnost, občanských a rodinných závazků. Odpor západní levicové mládeže ke kapitalismu rozhodně nebyl podmíněn proletářskou askézí a rozhodující váhu v něm měla touha vyvázat se z dalších pout.⁶¹ Ve východním bloku ovšem znamenalo vyvažování z pout něco jiného. V myšlení Šikových reformistů odpovídal paradigmatické proměně koncept rozptýlení ekonomické moci – uzurpované státem – do podnikových center. Byli pro autonomii hospodářských i spotřebitelských subjektů, pro tržní mechanismus jako samoregulační živel korigovaný plánem.⁶²

Markéta Škodová:

JAK BYLA ROZVRSTVENÁ SOCIALISTICKÁ SPOLEČNOST?

PAVEL MACHONIN A VÝZKUM SOCIÁLNÍ STRATIFIKACE V ČESKOSLOVENSKU 1967

Práce tří týmů (kromě Richtova) skončila vlastně s nástupem normalizace. Po Listopadu '89 již pokračovali prakticky jen sociologové. Připomněli jsme v knize o normalizaci v českých médiích i práce jednoho z nejmladších členů interdisciplinárních týmů, sociologa Lubomíra Brokla; zde uvádím v souvislosti s další studií jeho práci, která se týkala politického systému.

Výzkum stratifikace československé společnosti v roce 1967 prokázal, že úporná snaha marxisticko-leninských (potažmo stalinských) ideologů o dosažení diktatury proletariátu či dokonce beztřídní společnosti nemá oporu v realitě. Obraz společenské struktury a nerovností, poskládaný za pomoci robustního datového souboru, byl naopak v mnoha ohledech v příkrém rozporu s ideologií státního zřízení i (ne)revizionistické vědy o společnosti. [...] Machoninův tým podal výmluvné svědectví, že nivelizace socialistické společnosti zdaleka nedosahovala takových rozměrů, jaké by podle marxisticko-leninské teorie měla mít. Výzkum sociální stratifikace se stal ne-li nejvýznamnějším, pak jistě nejpopulárnějším sociologickým šetřením šedesátých let a jeho teoretické i metodologické kvality došly ve své době ocenění i mezi vědci z nesocialistických zemí.⁶³

Francesco Caccamo:

KE VZNIKU PRAŽSKÉHO JARA

ZDENĚK MLYNÁŘ A MEZIOBOROVÝ TÝM PRO ROZVOJ POLITICKÉHO SYSTÉMU

Tým Zdeňka Mlynáře byl založen nejpozději a odvolání jeho vedoucího z funkce tajemníka ÚV KSČ záhy po podpisu tzv. moskevských protokolů, vedla také k ukončení jeho činnosti. Trvalý význam mohou mít ty části z Caccamova textu, které dokládají kritiku otrockého přebírání rusko-sovětských ideologických mechanismů a v souvislosti s tím také *přezírání vlastních tradic z formování českého politického národa*. Jejich aktuální význam podtrhuje fakt, že s pádem režimu přetrvává totéž přezírání vlastních tradic, byť je prosazováno pod jinou ideologií, než praktikovala státostrana – ale se stejně zhoubnými následky.

Inspirátorem těchto studií byl v 60. letech mladý sociolog, dnes prof. dr. LUBOMÍR BROKL. Jeho stať, shrnující sociologické výzkumy názorů veřejnosti na dobu reform 60. let, pak usvědčuje mainstream české žurnalistiky po Listopadu '89, že záměrně znevažoval obraz názorů veřejnosti na dobu, která hledání nového čs. modelu socialismu výrazně ovlivnila, jak na to poukazuje kniha o normalizaci v českých médiích. Tyto proměny ovlivňovalo *víc to, jak veřejnost ztrácela víru ve smysl* polistopadových proměn, které s takovou nadějí podporovala ve smyslu nejčastějšího symbolu „sametové revoluce“, jak je vyjadřoval snad nejčastější grafický bonmot oněch dnů **68 – 89**.⁶⁴ To ovšem jsou problémy mimo časové vymezení uvedených *čtyř studií*.

Za své nedlouhé existence se týmu pro reformu politického systému nepodařilo dokončit úkol, který si stanovil. Nedospěl k formulování předběžného návrhu přípravy změny modelu socialismu v Československu a ani nevytvořil komplexní projekt reformy. Běžně se přijímá vysvětlení, že činnost týmu byla násilně přerušena krizí v srpnu 1968 vpádem vojsk Varšavské smlouvy do Československa a počátkem normalizace. [...] již v prvních měsících roku 1968 byly mezi členy skupiny patrné rozdílnosti názorů a směřování v základním problému politického pluralismu. Ve stejné době také schůze ve Smolenicích ukázala, že je těžké tyto názory sladit s náladami slovenské inteligence ohledně národní otázky.⁶⁵

ODMÍTNUTÍ SOVĚTSKÉHO MODELU, PŘEHODNOCENÍ NÁRODNÍ MINULOSTI A HLEDÁNÍ ČS. CESTY K SOCIALISMU

Asi nejjasnější projev kritiky sovětského socialismu a jeho ruského zázemí bylo možné najít ve studijních materiálech, které prezentoval Lubomír Brokl z Ústavu sociálních věd ČSAV, který již dříve spolupracoval s Machoninovým týmem.⁶⁶ Při své analýze konceptu pluralismu upozorňoval na existující analogie mezi politickou demokracií západního typu a lidovými demokraciemi, které byly ustaveny ve střední a východní Evropě, ale které umísťoval někam úplně jinam než rusko-sovětský systém. Citáty z díla liberálního italského filozofa Benedetto Croceho a českého komunistického intelektuála Zdeňka Nejedlého Brokl zdůrazňoval rozdílnost, ne-li odcizenost Ruska ve vztahu k dalším evropským společnostem, které při přechodu od feudalismu k socialismu přeskočilo nejen fázi liberální a buržoazní společnosti, ale i filozofický a náboženský vývoj, který zažil zbytek Evropy se staletou tradicí a logického myšlení a kritického postoje. Obecněji řečeno, celé dějiny Ruska byly dějinami politické autokracie a doktrinního monismu, v nichž se setkávaly vlivy asijského světa, etnická roztržitost, kontinentální rozměry, nerozlišování třídních struktur, ideologické mesiášství a nacionalismus identifikující se se státem. S těmito předpoklady, vysvětloval Brokl, nebylo myslitelné, aby národy po staletí úzce spojené se středoevropským prostředím jako Češi nebo Slováci hledaly inspiraci v sovětském socialismu. Spíše bylo nutné se zaměřit na jejich národní tradice s vědomím, že politický systém je výrazem sociálních struktur, že jejich nesoulad je dlouhodobě neudržitelný.⁶⁷

[...] odmítnutí sovětského modelu šlo ruku v ruce s přehodnocením zvláštních československých zkušeností v oblasti historie, práva a politiky, a to až k jejich pozvednutí na hlavní prvek národní cesty k socialismu. Jasným svědectvím tohoto

přehodnocení bylo rozhodnutí věnovat zvláštní schůzi týmu problematice česko-slovenské historie. Při této příležitosti se dva mladí historici, EVA BROKLOVÁ a OLDŘICH JANEČEK, vyjádřili velmi vyváženě k politickému systému první republiky a masarykovské demokracii, ještě před několika lety striktně odsuzovaných jako reakcionářské a buržoazní. Ještě významnější byl příspěvek KARLA KAPLANA, člena Historického ústavu ČSAV, který se vypracoval jako konzultant komisi, jež byly ustanoveny špičkami KSČ pro přezkoumání procesů a čistek stalinistické éry.⁶⁸

[...] další příčinu problémů týmu představovalo nastolení dlouho přehlížené slovenské otázky. Mlynářova skupina byla touto novinkou zaskočená, ale snažila se přizpůsobit tím, že se rozhodla věnovat této problematice schůzi, která se posléze ukázala jako poslední. Ve snaze vyhovět emocím východní části země se schůze uskutečnila 6.–8. března 1968 v reprezentačním sídle Slovenské akademie věd na Smolenickém zámku v blízkosti Trnavy. Studijní materiály, které zde byly prezentovány dvěma předními spolupracovníky Ústavu státu a práva Jiřím Grospičem a Zdeňkem Jičínským, jasně signalizovaly odklon od éry Novotného a jeho odmítání jakýchkoli slovenských nároků. Grospič a Jičínský nejen že uznávali neadekvátnost reálného centralismu, v jehož duchu byly řízeny od druhé světové války česko-slovenské vztahy, ale připouštěli možnost změny ústavy v autonomním nebo federalistickém smyslu, i když až po vhodném prostudování a v rámci komplexní reformy politického systému.⁶⁹

Podobné návrhy ale nedokázaly uspokojit řadu slovenských osobností, které se ve Smolenicích sešly. Především Gustáv Husák [...] zkritizoval pozice týmu jako příliš nesmělé a žádal okamžité zahájení diskuse s cílem schválení ústavní reformy. Tento útok uvedl do rozpaků členy týmu, kteří před Husákem dávali najevo určitý pocit viny jak proto, že tak dlouho nechávali národní otázku stranou, tak proto, že s centralistickým Novotného režimem dospěli k nejednomu kompromisu. Symptomatický byl příspěvek Zdeňka Mlynáře, který sebekritickým tónem připustil, že si příliš pozdě uvědomil důležitost otázky česko-slovenských vztahů a institucionálních opatření, jež se od nich odvozují.⁷⁰ [...]

Schůze ve Smolenicích rozhodně stojí za zmínku nejen proto, že poprvé od začátku Pražského jara byla myšlenka federalizace veřejnosti představena v přítomnosti kvalifikovaných osobností jak z Čech, tak ze Slovenska. Pro účely naší úvahy byly stejně tak vypovídající rozpaky, v nichž se Mlynář se zbytkem týmu ocitli při projevech slovenských aspirací. [Tyto rozpaky] v mnoha ohledech předjímaly vývoj v následujících týdnech, když česká strana ponechala slovenským orgánům iniciativu při úpravě ústavy do federální podoby a připustila, aby byl Husák jmenován místopředsedou vlády se zvláštními pravomocemi pro změnu státní struktury.⁷¹

[...]

Mlynář nedoporučoval v blízké budoucnosti zabývat se choulostivým tématem pluralismu ani „přijímat samostatná politická rozhodnutí o otázkách Národní fronty, o jejím významu, „oživení“, možnostech vývoje atd.“. [...] téměř shodně se schválením *Akčního programu* v dubnu 1968, byly přímé pokusy zabránit řešení otázky pluralismu v krátkodobém horizontu překonány vystoupeními podporujícími mnohostranictví, pro které se vyslovili známí intelektuálové jako dramatik Václav

Havel nebo filozof Ivan Sviták. I uvnitř samotné skupiny pro obnovu politického systému byla pozorovatelná vzrůstající rozdílnost názorů. Bezpochyby příznačné bylo zapojení alespoň dvou členů týmu – bývalého sociálního demokrata Dalibora Plichty⁷² a logika a politologa Oty Weinbergera – do založení Klubu angažovaných nestraníků (KAN), tedy do iniciativy, která předznamenávala spojení politické síly komunistické straně potenciálně alternativní.⁷³

[...]

Fakt, že se týmu nepodařilo sestavit projekt reformy politického systému, však neznamená, že by mu ubíral na důležitosti. [...] jak studijní materiály vypracované v jádru týmu v roce 1967 a začátkem roku 1968 dosahují často dál než symbolický dokument dubčkovské KSČ *Akční program*.⁷⁴ Tyto materiály ve skutečnosti ukazovaly, jak se v intelektuálním prostředí, které bylo formované ČSAV, univerzitním světem a samotnou stranou u moci, vytvářela koncepce demokratického socialismu s extrémně širokým dosahem. O této koncepci ještě panovaly jisté pochybnosti a nejistota, ale v jednom bodě panovala široká shoda: ve vědomí, že ideálního demokratického socialismu lze dosáhnout pouze národní, československou cestou. Pro intelektuály v době předjaří existovala nevyhnutelná souvislost mezi reformou systému a připomínkou národní tradice, v níž se různou měrou setkávají zkušenost masarykovské meziválečné demokracie a třetí, lidově demokratické republiky z let 1945–48. Zajisté, co předcházelo, bylo znovu interpretováno a nahlíženo velice selektivním způsobem podle očekávání a potřeb imaginárního demokratického socialismu. Současně však zvolená cesta byla zřetelně odlišná od té, po které šla KSČ v prvním dvacetiletí své moci, a také od té, nad níž zanedlouho převezme dozor Sovětský svaz.⁷⁵

Z italštiny přeložila Magdalena Žáčková

Mnohé ze závěrečných slov česko-italského historika by mohlo být i závěrem této recenze; kdybychom však neprožili už čtvrtstoletí od období, kdy sice „zanedlouho převzal dozor Sovětský svaz“, ale už dva a půl roku před Listopadem '89, o Pražském jaru 1987, kdy k nám přijeli Raisa a Michail Gorbačovovi na státní a nikoliv deklarativně stranickou návštěvu, bylo zřejmé, že to nezáleželo pouze na tomto dozoru. Vždycky se u nás našlo vždy dost lidí, kteří rádi plnili zadání kohosi mocnějšího, kdo jim bude „přítelem a oporou“, když chtějí mít pravomoci překračující jejich skutečné schopnosti, opravdové znalosti i talent dát lidem víru, že je dokážou vést někam, kde vidí světlo na konci tunelu.

Vyprávění čtyř historiků bylo o týmech odborníků, kteří takové světlo nabízel před půlstoletím. Je to vyprávění generace, která se do té doby narodila. To mne opravdu zajímalo. Zejména otázka: Stačí prostudovat dokumenty a pochopit z psaného textu tuto dobu?

Přesvědčení, které vyslovil Jiří Hoppe, že se o cestě, kterou „jeho tým“ navrhoval civilizaci, aby mohla aspoň vykročit z rozcestí, na němž ji analyzovala, velice diskutovalo: bylo toho plné *Rudé právo* a mezi papírovými médii ta, co jsou psána jazykem vědců. Ale stačilo to? Dodnes jako novinář cítím dluh, že o tom, kam vykročit, nestačili dostat lidi do hlavy i srdce v obyčejných slovech, aby tomu světlu na konci tunelu nevěřili jen intuitivně, ale celou svou bytostí.

Čtyři studie historiků, kteří jsou dnes na vrcholu svého středního věku, vyvolávají možná důležitější otázky. Ty však už si jejich autoři nekladli. Dost na tom, že připomněli alespoň to, co mělo být v duchu módního postmodernismu zcela zasuto. Třeba jen pro ten k zapomenutí odsouzený titul *O NOVÝ ČESKOSLOVENSKÝ MODEL SOCIALISMU*, který knížce přisoudili v duchu tří novinových článků, kterých si tak cení autor studie o týmu kolem Filosofického ústavu Jiří Hoppe. A k němuž se rád přidávám.

Koneckonců však citáty z formulací Radovana Richty, které Jiří Hoppe vybral, bezděčně ukazují, proč ztrácela filosofie od půle 20. století své postavení Ur-vědy věd. A ti z vůdčí osobností týmu, kdo směřovali k posílení přesnějších metod pro význam slov, byli shodou okolností v mnohém těch, komu normalizace měla znemožnit další intelektuální činnost. Jako byl např. prof. Ladislav Tondl: „V roce 1966 pracoval v Ústavu teorie informací a automatizace ČSAV, kam byl v r. r. 1958 „odejit“ z Filosofické fakulty... V r. 1968 byl jmenován profesorem na FF UK, kam se také na krátký čas vrátil. Současně založil a řídí Ústav teorie a metodologie vědy ČSAV, zlikvidovaný na počátku normalizace.“⁷⁶

Mnohé z návrhů těch čtyř interdisciplinárních týmů žilo dál svým životem; ale kdo jsme to věděli? Ať už proto, že jsme se snadno nechali oblouznit těmi, kdo měli zájem, aby to zapadlo, nebo jenom proto, že se snadno zapomíná. A málokdo dál běžel se štafetou. Třeba proto, že by se tím vyřadil z módních směrů, které vedou k nové – nikoliv jen obnovené – kariéře. Zvlášť, když hned u vstupu do hlediště Semaforu, kde byla první šance ucházet se o nové místo na výsluní kompetencí, vládla diferenciaci na ty, kdo budou mít z přízemí blíž k lízu, a ty, kdo se tam po schodišti z bidýlka nedostanou. Proto nabízím ještě jedno čtení. I když svým titulkem mířila citovaná kniha o Michailu Gorbačovovi do té země, která příliš pozdě pochopila, že měla zanedlouho spíš odejít než přijít. Ale čtení z ní bylo o nás, hlavně o nás.

Vysvětlivky a poznámky:

- ¹ **Hoppe, Jiří, Škodová Markéta, Suk, Jiří a Caccamo, Francesco:** „*O nový československý model socialismu*“. Čtyři interdisciplinární vědecké týmy při ČSAV a UK v 60. letech. Praha, ÚSD AV ČR 2015, 144 s.
- ² **Markéta Škodová,** * 4. srpna 1975; nejstaršímu z nich, **Jiřímu Sukovi,** *14. října 1966, byl 5. ledna 1968 rok a necelé tři měsíce, **Francesco Caccamo,** * 1968, se v tom roce v Itálii narodil právě tak jako **Jiří Hoppe,** *23. srpna 1968, se kterým maminka podnikla dobrodružnou cestu Prahou plnou sovětských tanků.
- ³ Viz autorův článek v kolektivní monografii *Souboj slova a obrazu s mocnými. Noviny a novináři v Pražském jaru '68* Praha, SN ČR 2013, s. 126: „Ten titul jsem si vypůjčil. Ve filmovém klubu [se] tehdy promítal vynikající film [...] *Nejlepší léta našeho života*, který získal 7 Oscarů [...]“ (bek)
- ⁴ **Beránek, Jindřich:** *Zvláštní kapitoly tvoří Richtův tým na rozcestí*. In: 68–69. *Květy jara – plody podzimu*. Praha, SN ČR 2015, s. 113n.
- ⁵ **Bernal, John Desmond:** *Věda v dějinách*, I. a II. díl. Praha, Státní nakladatelství politické literatury 1960.
- ⁶ **Hoppe, Jiří:** „*O nový československý model socialismu*“ ..., c. d., s. 44.

- ⁷ Mezi představiteli menších rolí bylo také několik herců mosteckého a teplického divadla, které jsem pravidelně recenzoval; mezi nimi jsem měl tři dobré kamarády. Byli to komik Jan Počepický, který býval kabaretiérem na malé scéně bývalého Komorního divadla v Teplicích, ale především nezapomenutelná představitelka jedné z titulních rolí v první v Divadla na Zábradlí *Faust, Markétka, služka a já* – Emma Černá. Neshoda s některými šéfy tohoto souboru ji tehdy vyhnala z Prahy a angažmá jí dokázal nabídnout jen ředitel Divadla pracujících v Mostě Luboš Poživil. Z dalších mosteckých herců tu sbíral své zkušenosti před kamerou například Pavel Páv, se kterým jsme hráli jako studenti v Malostranské besedě. Později se osvědčil, když američtí filmaři využívali pro válečné scény likvidaci starého Mostu. Po vpádu sovětů a jejich satelitů využil Pavel známostí, které si mezi Američany udělal, a emigroval za Atlantik; k existenci mezi filmaři měl řadu doporučení. (bek)
- ⁸ Zmiňoval jsem se o tom mj. i v knize o normalizaci v souvislosti s příchodem Klavdivadla z východních do severních Čech. Stejně postupovali v té době funkcionáři i v Liberci, kde se tak podařilo obhájit inscenaci Uhdeho *Krále Vávry* v Divadle F. X. Šaldy s „Krakonošem“ Peterkou v titulní roli, která se leckde dočkala zákazu. – Kvůli obdobným diskusím měl film oficiální premiéru o rok později – 15. ledna 1965. (bek)
- ⁹ **Hoppe, Jiří:** *O nový čs. model socialismu...*, c. d. s.45
- ¹⁰ *Svědectví*, č. 27/1965, s. 255.
- ¹¹ **Přádná, Stanislava – Škapová, Zdena – Cieslar, Jiří:** *Démanty všednosti*. Praha, Pražská scéna 2002, s. 250. Původně in: *Rudé právo*, 23. 9. 1965, s. 2.
- ¹² **Jana Brejchová** natáčela Schromův film už jako star českého filmu; právě se rozešla se svým prvním manželem, Milošem Formanem, a „na place“ se potkávala s tím druhým. Vlastimil Brodský hrál v tom filmu oportunistického novináře, který v tom příběhu vyjadřuje „ideu“ většiny – dá-li se to tak ještě nazývat. (bek)
- ¹³ **Žalman, Jan:** *Umlčený film*. Praha, KMa 2008, s. 57.
- ¹⁴ **Škvorecký, Josef:** *Všichni ti bystří mladí muži a ženy. Osobní historie českého filmu*. Praha, Horizont 1991, s. 149.
- ¹⁵ **Hoppe:** *O nový čs. model socialismu...* c. d., ss. 45-46.
- ¹⁶ Tamtéž, c. d., s. 75.
- ¹⁷ Tamtéž, s. 5n.
- ¹⁸ **Zubov, Andrej** (ed.): *Dějiny Ruska*. II. díl 1939-2007. Praha, Argo 2015, s. 316n.
- ¹⁹ **Hoppe, Jiří:** *O nový čs. model socialismu*, c. d. s. 5
- ²⁰ *Rudé právo*, 10. července 1968, s. 3; 11. července 1968, s. 5; 12. července 1968, s. 5. – Trilogii uvedených statí uveřejnil autor studie o Richtově týmu ve své pramenné monografii **Hoppe, Jiří** (vyd.): *Pražské jaro v médiích. Výběr z dobové publicistiky*. Ediční řada Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970, 11. díl. Praha – Brno, ÚSD – Doplněk 2004, dokument č. 55, s. 237n.
- ²¹ „Manifest **DVA TISÍCE SLOV** bývá vnímán jako jeden z klíčových dokumentů Pražského jara. Takovým dokumentem se ale stal ve vleku dějinných událostí a z rozhodnutí dobových politických elit než záměrem svých tvůrců. Některé myšlenky a formulace *Dvou tisíc slov* se rodily již 29. března 1968 v „pozdravu“ ze zasedání vědecké rady ministerstva zdravotnictví novému vedení KSČ, které připravovali mj. i budoucí iniciátoři manifestu [...]. Všechny tyto podněty nakonec přivedly skupinu několika vědců k rozhodnutí s prohlášením vystoupit [...]. Rozhodli se jasně říci to, co si myslí nekomunisté, tzv. nestraníci, o soudruzích, kam to dopracovali. A povědět jim, proč si myslíme, že vládli a vládnou mizerně, bez obalu, čistě, bez stranické hantýr-

ky. Poněvadž ale usoudili, že nejsou schopni dát své představě náležitou formu, navrhl ředitel Ústavu makromolekulární chemie ČSAV Otto Wichterle požádat o pomoc tehdejšího redaktora *Literárních listů* Ludvíka Vaculíka. Společná schůzka se uskutečnila 6. června 1968 [...]. Vaculík toho moc neřekl, jen poslouchal, co po něm chceme. Pak se po nás po řadě podíval a řekl: Napíšu. Tak nanejvýš dva tisíce slov! V příštích osmi dnech pak sestavil a rozvinul onen neorganický a kontinuálně se vyvíjející soubor myšlenek. Vědci její znění na dvou schůzkách bez větších připomínek schválili. [...] pak zorganizovali poněkud hektickou a nepřehlednou podpisovou akci [...]. Vyšlo nesignováno dne 27. června 1968 zároveň v denících *Práce*, *Mladá fronta*, *Zemědělské noviny* a v týdeníku *Literární listy* v souhrnném nákladu zhruba tři sta tisíc výtisků. O dva dny později vyšlo i v severomoravském deníku *Nová svoboda* a ve slovenském deníku *Smena*. In: *Souboj slova a obrazu s mocnými. Noviny a novináři v Pražském jaru '68*, Praha. SN ČR 2013, s. 94n. s použitím studie **Končelík, Jakub**: *Dva tisíce slov. Zrod a důsledky nečekaně vlivného provolání*; in: *Soudobé dějiny*, roč. XV, č. 3–4, Praha 2008, s. 491n. – Prohlášení bylo mj. publikováno i v pramenné monografii **Hoppe, Jiří**: *Pražské jaro v médiích...*, c. d., ss. 219–222.

²² Tamtéž, c. d., s. 223 – pozn. č. 1.

²³ *Květy jara – plody podzimu...* c. d. s. 399.

²⁴ Odkazují v tomto smyslu na tu část monografického bloku o **Zdislavu Šulcovi**, která líčí jeho snahu být účasten na realizaci čs. cesty k socialismu – viz *Cesty a křížovatky* č. 1 a 2/2016, ss. 8–11 [*Počátky a bolševizace KSČ*], 12–16, 26–28 a 53–55 [*Konec čs. cesty k socialismu...*, *Cesta k socialismu s lidskou tváří, Román života*], jakož i tradice odboje [*Předvoj* v životopise Richtově] a „dědictví“ po Němcích, kteří povraždili v závěru války české intelektuální osobnosti v dodatcích k této recenzi. (bek)

²⁵ **Hoppe, Jiří**: *O nový čs. model socialismu...*, c. d., s. 51. – Autor studie zde cituje ze *Zprávy o XXII. sjezdu KSSS a závěry pro práci strany*, jak ji přednesl první tajemník Antonín Novotný se všemi frázetovými adjektivy, jak byly uchováány v dobové knižní produkci – v tomto případě in: *Usnesení a dokumenty ÚV KSČ. Od celostátní konference KSČ 1960 do XII. sjezdu KSČ* (Zpráva z XXII. sjezdu KSSS a závěry pro práci strany). Praha, Nakladatelství politické literatury 1962, ss. 226, 231 a 254. (bek)

²⁶ *Usnesení a dokumenty ÚV KSČ...* c. d., s. 21n.

²⁷ **Zubov, Andrej**: *Dějiny Ruska*. II. díl ..., c. d. s. 338.

²⁸ **Hoppe, Jiří**: *O nový čs. model socialismu*, c. d., s. 50. – citace z Novotného zprávy in: *Usnesení a dokumenty ÚV KSČ...*, c. d., ss. 6n., 24n., 30–32.

²⁹ Tamtéž, c. d., s. 55. – Odstřelování pomníku se dalo ve třech etapách; byl požadavek, aby 6. listopadu 1962 nenarušovaly zbytky „fronty na maso“, jak bylo sousoší obecně nazýváno, oslavy 45. „godovščiny“ říjnové revoluce. Bylo to bezpečnostní opatření, které nebylo vždycky dokonalé, neboť kameny někdy létaly až do míst, kde byly tehdy už víc než čtvrtletí připravené základy pro Akademický dům. V roce 1974 zde byla dokončena výstavba komplexu budov ve stylu brutalismu a v něm byl hotel Intercontinental. (bek)

³⁰ Tamtéž, s. 56n.

³¹ Tamtéž, ss. 58, 60, 63; – citace z dokumentu in: *Usnesení a dokumenty ÚV KSČ*, c. d., ss. 99, 101n. a 106.

³² *Usnesení a dokumenty ÚV KSČ*, c. d., s. 239

³³ **Hoppe, Jiří**: *O nový čs. model socialismu...*, c. d., ss. 65 a 67.

³⁴ K Bernalovu pojetí vědeckotechnické revoluce blíže viz **Bernal. J. D.**: *Věda v dějinách*, c. d., II. díl, ss. 7 a 419.

- ³⁵ **Hoppe, Jiří:** *O nový čs. model socialismu...*, c. d., s. 69
- ³⁶ Tamtéž, s. 70 – AAV, f. VKFS, k. 5, sg.? [ve fondu tento materiál není].
- ³⁷ AAV, f. VKFS, k. 5, i. č. 26, sg. 1104, *Zápisy zasedání kolegia 1965: Zápis z II. řádného zasedání VKF dne 25. února 1965*, s. 1.
- ³⁸ *Cesty a křižovatky* č. 4 a 5, s. 56; – viz pozn. č. 4.
- ³⁹ AAV, f. VKFS, k. 1, i. č. 5, sg. 022, Životopis Radovana Richty z roku 1968, s. 1.
- ⁴⁰ **Richta, Radovan:** *Konunismus a proměny lidského života. K povaze humanismu naší doby*. Praha, Čs. společnost pro šíření politických a vědeckých znalostí 1963; Týž: *Člověk a technika v revoluci našich dnů*. Praha, Čs. společnost pro šíření politických a vědeckých znalostí 1963.
- ⁴¹ Blíže viz **Mlynář:** *Mráz přichází z Kremlu...*, c. d., s. 173
- ⁴² **Wagnerová, Alena – Jankovic, Vladimír:** *Neohlížej se, zkameníš*. Praha, Naše vojsko 1968, s. 124n.
- ⁴³ **Mlynář:** *Mráz přichází z Kremlu...*, c. d., s. 94.
- ⁴⁴ Blíže viz **Franc, Martin:** *Ivan Málek a vědní politika 1952–1989 aneb Jediný opravdový komunista?* Praha, Masarykův ústav AV ČR 2011, s. 67.
- ⁴⁵ **Richta, Radovan a kol.:** *Civilizace na rozcestí. Společenské a lidské souvislosti vědeckotechnické revoluce*. Praha, Svoboda 1966, 236 s. Autor studie cituje z 2. vydání z r. 1967. (bek)
- ⁴⁶ Česky viz **Marx, Karel:** *Rukopisy „Grundrisse“: Ekonomické rukopisy z let 1857–1859. I–III*. Praha, Svoboda 1971 až 1977. Rukopisy vyšly v překladu Mojmíra a Rút Hrbkových s předmluvou Radovana Richty.
- ⁴⁷ **Bernal, John Desmond:** *Věda v dějinách II...* c. d., ss. 7 a 419.
- ⁴⁸ **Richta a kol.:** *Civilizace na rozcestí...*, c. d., Praha, Svoboda 1967, s. 9.
- ⁴⁹ Tamtéž, c. d., ss. 11n., 20, 38 a 61n.
- ⁵⁰ *XIII. sjezd Komunistické strany Československa*. Svoboda, Praha 1967, ss. 599n., 605n. a 711.
- ⁵¹ **Richta a kol.:** *Civilizace na rozcestí...*, c. d., Praha, Svoboda 1966, 236 s., první vydání v nákladu 23 800 ks; 2. vydání z r. 1967; 3. rozšířené vydání, 1969, 417 s. Slovensky vyšla v překladu Jozefa Gajdoše v letech 1966, 1967 a 1968; italsky v milánském nakladatelství Franco Angeli v roce 1968 pod titulem *La via cecoslovacca: civiltà al bivio: le proposte di Praga per un nuovo socialismo* v překladu Giorgia Colornioho a Paola Pescettiho, anglicky v nakladatelství Svoboda v překladu Marian Šlingové v roce 1969, francouzsky v nakladatelství Seouil v překladu Ludmily Klímové a Jeana-Louise Gloryho v roce 1974, maďarsky, polsky, německy, španělsky, srbochorvatsky, rumunsky. Ruské přepracované vydání vyšlo v roce 1973. (bek)
- ⁵² Viz úvod této recenze in: *Cesty a křižovatky*, č. 4 a 5, s. 60 a pozn. č. 19.
- ⁵³ **Beránek, Jindřich** (ed.): *Květy jara – plody podzimu...* c. d., s. 113n.; zde připomínka na s. 56 a pozn. č. 4
- Devátá, Markéta:** *Marxismus jako projekt nové společnosti. Dvě studie ke společenským vědám*. Praha, ÚSD 2014, s. 57.
- ⁵⁴ **Filipec, Jindřich – Hodek, Antonín – Richta, Radovan – Vaško, Tibor:** *Citlivý bod vědeckotechnické revoluce. Rudé právo*, 19. 9. 1969, s. 3; **Filipec, Jindřich – Richta, Radovan:** *Socialismus a paradoxy současné civilizace. Nová mysl* č. 9/1969, ss. 1038–1061; **Filipec, Jindřich – Richta, Radovan:** *Dvě varianty antikomunismu*.

- In: *Rudé právo*, 7. 10. 1969, s. 3; **Richta, Radovan – Filippec, Jindřich**: *Svoboda, řízení a efektivnost vědy*. In: *Tvorba* č. 13/1969, s. 3 a 7.
- ⁵⁵ Viz text úvodní část tohoto celku, s. 56, který se váže k pozn. č. 4.
- ⁵⁶ *Cesty a křižovatky*, č. 4 a 5, s. 66, původně: **Hoppe, Jiří**: *O nový čs. model socialismu...*, c. d., s. 76.
- ⁵⁷ **Šulc, Zdislav**: *Jak se rodila, kam směřoval a proč byla potlačena „Šikova reforma“*; in: *Cesty a křižovatky*, č. 1 a 2/2016, s. 17n. a další články tohoto bloku. – Také **Turek, Otakar**: *Zmařená Šikova reforma a Klausova transformace*; in 68–89. *Květy jara – plody podzimu...*, c. d. s. 18n.
- ⁵⁸ **Šik, Ota**: *Jarní probuzení. Iluze a skutečnost*. Praha, Mladá fronta 1990, s. 167
- ⁵⁹ **Suk, Jiří**: *Od stalinské „metafyziky“ obrysům „třetí cesty“...* In: „*O nový čs. model socialismu*“..., c. d., ss. 40–41.
- ⁶⁰ **Fišerová, Michaela**: *Obraz a moc. Rozhovory s francouzskými mysliteli*. Praha, Karolinum 2015, s. 145–146.
- ⁶¹ **Davydov Jurij**: *Mystika spotřebního vědomí*. Přeložil Ladislav Zadražil. In: *Světová literatura* 5/1974, s. 235n.
- ⁶² **Turek, Otakar**: *O plánu, trhu a hospodářské politice*. Praha, Svoboda 1967.
- ⁶³ **Škodová, Markéta**: *Jak byla rozvrstvena socialistická společnost*. In: „*O nový český model...*“, c. d., s. 91.
- V závěrečné poznámce ke studii uvádí autorka namátkou výběr literatury: **Machonin, Pavel**: *Sociální struktura Československa v předvečer Pražského jara 1968*. Praha Karolinum 1992. – Týž: *Renesance sociologie a výzkum československé společnosti v roce 1967*. In: **Zilynská, B. – Svobodný, P.** (eds): *Česká věda a Pražské jaro (1963–1970)*. Praha Karolinum 2001, ss. 275 až 280.
- ⁶⁴ **Brokl, Lubomír**: *Čím bylo a čím pro Čechy zůstalo Pražské jaro 1968*; In: **Beránek (ed.)**: *Květy jara – plody podzimu...*, c. d. ss. 179–188; původně in: **Neudorfllová, Marie** (ed.): *Spory o dějiny*, sv. IV. Praha, Masarykův ústav AV ČR 2013, ss. 11–188.
- ⁶⁵ **Caccamo, Francesco**: *Ke vzniku Pražského jara*. In: *O nový model...*, c. d., s. 120n. Ale spoň v širším slova smyslu je tento názor vyjádřen in **Mlynář, Zdeněk**: *Mráz přichází z Kremlu*, Praha, Mladá fronta 1990, s. 164 – původní vydání Mnichov, Index 1978.
- ⁶⁶ **Caccamo, Francesco**: *Odmítnutí sovětského modelu a další texty*. In: *O nový model...*, c. d., s. 105n.
- ⁶⁷ **Brokl, Lubomír**: *O nový čs. model socialismu...*, c. d. ss. 105, 106–107, 118–120.
- ⁶⁸ **Dr. Karel Kaplan**, *Československý politický systém v letech 1945–1953*, s. m. č. 30 (77 s.); **dr. Oldřich Janeček**, *Představy a úvahy českého odboje o politickém uspořádání budoucího Československa za II. světové války*, s. m. č. 31 (53 s.); **Eva Broklová**, *K politickému systému předmnichovské ČSR*, s. m. č. 32 (35 s.). NA, FM, část III, k. 14
- ⁶⁹ **Doc. Jiří Grospič, CSc., doc. dr. Zdeněk Jičínský, DrSc.**: *K otázkám politického a státoprávního řešení vztahu českého a slovenského národa*, s. m. č. 44 (57 s.). Při stejné příležitosti byl prezentován studijní materiál z bratislavské Akademie věd, který zkoumal bez zvláštní nápaditosti vývoj slovenské otázky v československém rámci: **Samo Falťan, CSc.**, *Slovensko a ČSR*, s. m. č. 45 (51 s.). Mnohem zajímavější je text Michala Lakatoše, který je ve fondu Mlynář zařazen mezi dokumenty, které byly připraveny pro Smolenice [...]: **dr. Michal Lakatoš CSc.**: *K problému záruk státoprávního postavenia slovenského národa v ČSSR* (14 s.). NA, FM, část III, k. 16.

- ⁷⁰ **Žatkuliak, Josef:** *Federalizácia československého státu 1968–1970. Vznik česko-slovenskej federácie roku 1968. Prameny k dejinám Československé krize v letech 1967–1970.* vol. 5/1, Brno, Doplněk 1996, d. 2.
- ⁷¹ **Caccamo, Francesco:** *Pražské jaro od naděje na politickou reformu, k vyčerpání činnosti týmu.* In: *O nový český model...*, c. d., s. 120. (pozn. a vysvětlivky ^{52, 53, 55-58, 60, 64, 65, 67, 68, 70, 75})
(bek)
- ⁷² **Dalibor Plichta,** *1920, †2014, manžel Jany Seifertové, patřil po r. 1992 ke kritikům politiky ČSSD pod vedením Miloše Zemana a podléhající tehdy v česko-německých vztazích příliš vlivu ministrů zahraničních věcí Zieleniece a Kühnla. – Už během studií na Vysoké škole politické a sociální byl parlamentním zpravodajem deníku brněnské soc. dem. *Čin*. Jako člen soc. dem. odmítl po tzv. „sloučení“ vstup do KSČ a pracoval jako redaktor nakladatelství Odeon. V letech 1967–68 byl členem Mlynářova týmu a poté pracovníkem Ústavu státu a práva. V letech 1969–72 přednášel srovnávací ústavní právo na Univerzitě 17. listopadu. Později mohl překládat, ale jen pod cizími jmény. Po roce 1989 se účastnil obnovení činnosti ČSSD, pracoval jako poradce předsedy J. Horáka a na čas jako ředitel Masarykovy dělnické akademie. Obdobně jako další člen Mlynářova týmu patřil k členům Klubu angažovaných nestraníků.
- Ota Weinberger,** *1919, †2009, kvůli svému původu byl čtyři roky vězněn v koncentračních táborech, mj. v Osvětimi. Po válce dokončil studia práv na Masarykově univerzitě a zahájil svou krátkou právní praxi v soudnictví, po únoru 1948 odmítl vstoupit do KSČ a do roku 1956 se živil jako zámečník, zároveň však studoval na Filosofické fakultě UK právní teorii a logiku, a po roce 1964 vyučoval na Právnické fakultě UK. Během okupace v srpnu 1968 se účastnil Světového kongresu filozofů ve Vídni a v Rakousku zůstal. Na univerzitě ve Štýrském Hradci získal roku 1972 řádnou profesuru. Masarykova univerzita mu roku 2004 udělila čestný doktorát v oboru právní vědy.
(bek)
- ⁷³ Viz **Hoppe, Jiří:** *Opozice 68. Sociální demokracie, KAN a K231 v období Pražského jara,* Praha, Prostor 2009, ss. 135-208.
- ⁷⁴ Viz **Mlynářova** svědectví o *Akčním programu.* In: *Mráz přichází...*, c. d., s. 99n.
- ⁷⁵ **Caccamo, Francesco:** *Ke vzniku Pražského jara.* In: *O nový český model...*, c. d., ss. 120–122.
- ⁷⁶ In: **Beránek** (ed.): 68–89. *Květy jara – plody podzimu...*, c. d. s. 113n.

Členský zpravodaj KNPJ,

pobočného spolku Syndikátu novinářů České republiky

Ročník XXVII.

Číslo 4 / 2016

Osmášedesátý očima tří generací

Snad všem účastníkům Pražského jara vadí přehlízivý postoj médií i politiků a mnoha veřejně činných osobností k občanským aktivitám šedesátých let, které vyvrcholily v roce 1968. Vadí nám to, že se donekonečna omílají jen události, k nimž došlo pár týdnů před 21. srpnem a po něm. Slyšíme to bohužel i na vlnách médií veřejné služby. V televizi k tomu navíc vidáme hlavně záběry lidí, protestujících kolem tanků na Václavském náměstí i před pražskou budovou Čs. rozhlasu. A aby toho nebylo dost, tak v pozdějším Českém rozhlase nám historickou stanicí *Praha* s jejími odvážně burčujícími pořady konjunkturální neznámkové českých dějin přejmenovali téměř před šesti lety na nicneříkající *Dvojku*. Vadí nám, že všechno to překotné dění před Srpnem jakoby neexistovalo (jako neexistuje jméno stanice s ním spjaté), nebo se v podání většiny našich polistopadových médií považuje za pouhý boj jednotlivých klik ve vedení komunistické strany, za šarvátky, které nezajímaly nestraníky ani mládež.

My, příslušníci odcházející generace pamětníků, ale víme, že tomu bylo jinak. A soudíme, že je naší povinností podat o tom svědectví. Chceme proto k 50. výročí těchto významných událostí novodobé české i slovenské historie připravit do konce léta příštího roku k vydání kolektivní monografii, která by měla pomoci tento přehlízivý až pohrdavý přístup změnit. Vzala jsem si na starost vypracování koncepce zamýšlené knihy a postupně již od jara konzultuji tento záměr s lidmi různých profesí, také s několika historiky, novináři a publicisty. Všichni souhlasili s tím, že je žádoucí, aby se na stránkách publikace vyslovili zejména nestraníci, bývalí političtí vězni z Klubu 231, členové KAN, Sokola, skauti, účastníci zahraničního i domácího odboje, též ti, kdo usilovali o obnovu sociální demokracie, národní socialisté či lidovci a respektované osobnosti veřejného života bez ohledu na politickou příslušnost.

Osu publikace by měly tvořit **příspěvky historiků tří generací**. Ty bych ráda doplnila o další klíčovou kapitolu, jež by obsáhla pohledy ze zahraničí, zprostředkované (kromě Slovenska) bývalými velvyslanci. Chceme se jich zeptat, jaký mělo dění roku '68 v dané zemi ohlas, jak tam vnímali to, o co občané Československa tehdy usilovali. Do výpovědí diplomatů navrhuji zahrnout tehdejší i pozdější až současné názory intelektuálů či politiků nebo i někdejší oficiální stanoviska politických stran z následujících států: Slovensko (historik Dušan Kováč), Německo (František Černý), Francie (Jaroslav Šedivý), Itálie (Jiří Holub), Rusko (Luboš Dobrovský) a Čína (?). Náplň a členění ostatních kapitol se teprve rýsuje. Jisté je, že věnujeme pozornost také stému jubileu vzniku Československa. – Radím se rovněž o optimálním rozsahu díla a jeho přílohách. Ty by měly obsahovat jmenný rejstřík a stručné charakteristiky všech autorů, ale možná i seznam doporučené literatury a heslovitý přehled nejdůležitějších událostí na tehdejší politické scéně.

Výsledek této týmové práce bychom rádi dali (v tištěné podobě i na webu Syndikátu novinářů ČR) již začátkem jubilejního roku 2018 k dispozici publicistům, editorům i redaktorům médií, politikům, studentům vysokých škol, SŠ pedagogům, návštěvníkům vědeckých a dalších vybraných knihoven či informačních pracovišť, ale též široké obci zájemců o naši novodobou historii. Považujeme za důležité, aby se čtenáři mohli inspirovat fakty, dokumenty, úvahami, názory a vším, co tato kniha obsáhne. Publicistům i novinářům aby posloužila při psaní článků či při natáčení rozhlasových nebo televizních pořadů a všem při hledání historických souvislostí.

Budu vám, kolegyně a kolegové, vděčná za vaše připomínky k naznačené koncepci a případné doplňky k ní, ale též za návrhy témat i autorů z řad pamětníků nestraníků či přímo oponentů režimu z období šedesátých let, stejně jako někdejších progresivních členů komunistické strany nejen z vašeho regionu. Uvítám, když mi doporučíte třeba i sami sebe a alespoň jednoho historika či historičku z hledaných představitelů zmíněných tří generací. Jde nám o osobnosti s rokem narození koncem dvacátých či začátkem třicátých let 20. století, v letech šedesátých a na konci let osmdesátých. Pokud můžete, doplňte navržené jméno autora alespoň jedním kontaktním údajem nebo odkazem na někoho, kdo by mi s vyhledáním spojení na danou osobnost mohl pomoci. Adresa pro zaslání e-mailů je: monografie1968@seznam.cz Nebo zašlete sms zprávu na mobil číslo 777 192 109; sama vám pak z jiného čísla zavolám. A pokud nejste milovníky žádných moderních vymožeností, lze mi napsat i klasickou cestou na klubovou adresu, která je v tiráži tohoto čísla. Vaše vyjádření potřebuji mít do konce prosince.

Jarmila Lakosilová

Předvečer 17. listopadu 2016 v Havířově

Neúnavná členka našeho klubu, Hanka Kuchařová, připravila na podvečer před letošním svátkem na paměť 17. listopadů 1939 a 1989 program, kterému dala titul *Postřehy zpravodaje Jana Petránka aneb Úžasné osudy pětaosmdesátiletého mladíka*. Navázala v něm jednak na Petránkovu knížku, jednak na letošní setkání s tímto respektovaným komentátorem v ostravském Domě knihy, které sama moderovala. V pořadu, který se konal v Městské knihovně Havířov ve středu od 18 hodin, vedle autorky účinkoval Jan Fišar, člen Národního divadla moravskoslezského v Ostravě.

(ed.)

ROZESLÁNO s pozvánkou na posezení U ŠTRŮDLU před 15. prosincem.

ČLENSKÝ ZPRAVODAJ KNPJ, pobočného spolku Syndikátu novinářů ČR, z. s.
Stálá příloha časopisu CESTY A KŘÍŽOVATKY • Rediguje výbor klubu

Nevěřte prorokům, všechno je jinak

Václav Kraus

BRIGÁDY A JINÁ FAKTA O TÉ DOBĚ

Prošel jsem v letech socialismu brigádně řadu pracovišť. Mohlo by to dosvědčovat mou politickou horlivost. V mém případě to svědčilo spíše o tom, že jsem se stále zřetelněji zařazoval vlastní vinou mezi nepřizpůsobivé osoby. Ne snad proto, že bych se zdráhal vydržet na jednom pracovišti dlouhá léta, jak si přáli vychovatelé a plánovači společenského systému, ale z důvodů nepřetržité škály průsvihů, nepravidelně po sobě jdoucích, z nichž téměř každý měl za následek doporučení k odchodu někam, kde bych měl být převychován. Jako kotel k převýchově lidí sloužily krátkodobé i dlouhodobé brigády v průmyslu, zemědělství, a na stavbách. Těm, kteří si na brigádu jen přišli vylepšit svůj kádrový profil například po maturitě, zpravidla stačilo několik týdnů k tomu, aby tím dali najevo svou snahu přiblížit se dělnické třídě – před přijímacím řízením na vysokou školu, či v jiné podobně pohnuté chvíli. Já jsem na brigády odcházel, když mi už nic jiného nezbývalo – leda nezaměstnanost. Musím však přiznat, že na brigádách jsem se cítil nejvolněji, nejsvobodněji. Tam se totiž většinou nikdo neptal na to, odkud člověk přišel, jaký měl předtím kde malér, nikdo nechtěl po vás rozsáhlé dotazníky, kde byste se museli přiznávat ke svým „zločinům“, kdy a jak jste vstoupil (či nevstoupil) do SČM, KSČ, SČSP, ROH, a jiných organizací, takže jste neměl pocit nějaké viny, že jste tam či onam nevstoupil, anebo třeba vstoupil. Zda jste na minulém pracovišti rozvázal pracovní poměr dohodou, po výpovědi, nebo byl s vámi rozvázán a proč, jaké jste měl na minulém pracovišti pracovní zařazení, funkce atd., atd. A po té nekonečné sérii otázek ještě následoval dotaz, kdo může dosvědčit pravdivost vašich údajů: například o tom, zda váš rodič byl politicky angažovaný, jak, pro koho, proti komu a pod.

[...] My ve Staroměstské skupině svazu mládeže jsme se nechtěli rozdělovat a rozhádat. Ani ti, kteří byli vyzváni svou stranou, aby vystoupili ze svazu mládeže, protože je prý řízen komunistickou stranou, to neudělali. Někteří dokonce vystoupili ze strany, která je k tomu vyzývala. V předvolebním boji po sobě všechny strany a jednotliví činitelé vzájemně házeli jeden po druhém bláto a plivali po sobě. Ten boj pokračoval i po volbách. My jsme si žili v té své svazácké skupině, kde jsme si byli všichni rovni (alespoň do té doby) a nechtělo se nám se přidat na tu či onu stranu.

Když přišel osudný únor čtyřicátý osmý, byli všichni šokováni. Ti, co prohráli a bylo s nimi pojednou brutálně zacházeno, i ti, kteří se v ničem neangažovali. Byli ochromeni tím, co se dělo. Profitovat z vítězství začali ti, kteří ten osudný únor zorganizovali. Potají, potichu, ale rychle přicházely kroky a akty represe proti všem, kteří ve volbách prohráli. Vymýšlela se hrůzná obvinění pro všechny nepoddajné, aby byl zlomen jejich odpor. Ještě spíše však jejich vliv na ostatní. Dělo se něco, čemu neinformovaný člověk nerozuměl a snad ani nemohl v té chvíli porozumět.

V době, když začaly první velké hospodářské obtíže, kdy neměli mlynáři z čeho mlít mouku a pekaři z čeho péci chleba, narýsoval vůdce vítězné strany

celou plejádu nepřátel republiky, kteří chtějí těžit z hospodářské i všeobecné poválečné krize a prohlásil:

že nepřátelům socialismu stromy do nebe nenarostly a nenarostou,
že vláda ví, co má dělat, aby lidu zajistila chleba a klid k budovatelské práci.

[...]

Atmosféra byla napjatá, znárodněovalo se, ve velkém i v malém, drobní rolníci i ti, kteří neměli žádnou půdu, teď své hektary dostali z půdy konfiskované velkostatkářům a kolaborantům. Jedněm se bralo a jiným se dávalo: v pohraničí se rozdělovaly grunty i firmy po Němcích novým osídlencům a „národním správcům“.

Nejtvrďší úder vedl proti těm, kteří se o svobodu nové republiky nejvíc zasloužili z liberálních politických stran a proti liberálně smýšlejícím komunistům, kteří nebyli dost poslušní aktuálních stranických direktiv, byť se nalézali třeba přímo v jejím centru. Zásah proti „zločineckému centru“ se týkal zejména většiny Židů (Slánský, Geminder, Lébl, Goldstücker a další), kterým vládnoucí strana nedůvěřovala, dále v podstatě všech zahraničních vojáků, kteří bojovali v západních spojeneckých armádách, nebo v odboji, avšak i těch, kteří bojovali po boku Rudé armády, stejně tak jako vojáků, kteří bojovali proti Francovu fašismu ve Španělsku.

Všichni byli nebezpeční stalinskému diktátorskému režimu. Byli to lidé, kteří měli svoji hlavu, svoje názory, svůj rozum – nebyli ochotni papouškovat žádné sebelibivější vnucované ideje. Měli už na rozdíl od lidí doma svoje kruté zkušenosti z boje proti diktaturám fašistickým a nacistickým. Z těchto lidí byly vypracovány seznamy „nepřátel socialismu“. Hotové seznamy vypracované orgány NKVD v Moskvě podle jednoho mustru, jaký byl uplatňován v Maďarsku, Rumunsku, Polsku ve východním Německu, přivezl začátkem padesátých let po vítězném únoru do Prahy člen politbyra sovětských komunistů, Anastáz Mikojan. V Praze snad pobyl jen půl dne, aby sdělil Gotwaldovu politbyru, že seznam připravený Berijou v NKVD schválil sám Josef Visarionovič Stalin. Naše justice společně s československou StB za režie sovětských bezpečnostních poradců mohla začít své krvavé dílo. Připravené obžaloby se týkaly i předválečných přátel a kamarádů a spolubojovníků samotného Klementa Gottwalda. Když pak lidé masově v rádiu naslouchali přednášeným žalobám na známé vysoké funkcionáře komunistické strany, včetně generálního tajemníka, nestačili se divit. Kdo to kdy u soudu slyšel, aby nejvyšší autorita strany vykládala o sobě přiznání ke strašným zločinům velezrady bez jediné výmluvy, bez jediného zakolísání hlasu. Když například generální tajemník ÚV KSČ o sobě říkal: ano, byl jsem placeným agentem imperialistů a dopouštěl jsem se těchto zločinů z hluboké nenávisti k socialismu od samého počátku. Zradil jsem rodnou zem a československý lid, zradil jsem i své blízké a tak podobně. [...] Do té doby každý souzený o svůj život i před soudem bojoval do poslední minuty. A tady najednou desítky lidí pokorně doznávaly svou vinu a obžalovaní dokonce žádali pro sebe tresty smrti. Propagandistům se dokonce podařilo v některých případech přesvědčit syna, aby se zřekl vlastního otce a ženu, aby se zřekla vlastního muže.¹

[...] Jestliže ještě po únoru 48 se mohli mnozí zemědělci radovat z toho, že dostali půdu, později začala nenápadně – a pak i nápadně – vznikat zemědělská

družstva. S rozšiřujícím se počtem JZD o půdu postupně všichni přijdou. A my, svazáci, jsme jistý čas jezdili zemědělce přesvědčovat, aby vstoupili do družstev. [...] Jednou jsem jako mladičkový novinář byl přítomen takové agitaci úplně náhodou v Horehroní. Okresní tajemník KSS mi chtěl předvést, jak on umí zatočit s reakčními tvrdohlavými soukromníky. Nechal je předvádět jednoho po druhém a domlouval jim po dobrém: Když podepíšete přihlášku, odpustíme vám neplnění kontingentu zemědělské produkce. Každý něco nesplnil, protože se mu třeba neurodilo – jednomu dost obilí, jinému brambor, třetímu řepy, dalšímu nechtěly pořádně dojít krávy, jiný neměl čím krmit prasata a tak podobně. Prostě, všem vám bude odpuštěno, sliboval tajemník, když podepíšete přihlášku do JZD. Když ne, je tu přítomen velitel SNB i prokurátor, kteří s vámi ihned zahájí trestní stíhání. Neplníš kontingent, půjdeš k soudu a do basy. Můžeme tě taky prohlásit za kulaka a vystěhovat z obce někam na statek, kde budeš pouhý čeledín!

Ve městě se sice tehdy dělalo i v sobotu, ale od jistého roku jen dopoledne. V neděli prostě byla neděle. Když jsem začínal ještě jako kluk v novinách, pokládalo se za velké umění napsat lidsky a přesvědčivě o lidech, kterým se dnes říká workholici. Tehdy, úderníci. Strašně mě lákal jistý ostravský havíř, který překonával všechny rekordy vyrubanáho čistého černého uhlí v jednom karvinském dole. Samozřejmě, měl jsem o dole povrchní představu z brigád na Kladensku. Jenže o zemědělství jsem již věděl, že se to musí umět – i třeba jen vzít kosu do ruky.

FELIX ŽIJE!

V podstatě jsem našel otce přes náhodného známého, který s ním byl v interbrigádě ve Španělsku. Vypůjčil jsem si tehdy od jednoho z profesorů (Vladimír Ruml) na cestu do tehdejšího pohraničí, kde otec žil s novou rodinou a malými dětmi a pracoval v řemesle, které dělal před válkou.

Rekl mi, že se po návratu dozvěděl, že jsme všichni mrtvi. Chtl tam žít klidně, vzruchu měl v minulých deseti letech dost. Nepostřehl zrovna ještě, že interbrigadisté začali být podezříváni z toho, že byli během války získáni západními zpravodajskými službami. Měl to postřehnout o málo později. Většina španěláků byla s pomocí různých falešných obvinění v padesátých letech vězněna, protože to byli lidé, kteří po útěku ze Španělska po porážce demokratických sil generálem Francem a po dalším útěku z Francie, která byla jako ČSR obsazena německým wehrmachtem, bojovali proti nacistům v československé armádní jednotce, jež vznikla v Anglii a účastnili se tažení spojeneckých vojsk proti Německu i legendární invaze u Dunkerque.

Žil jsem v té době už ve studentské koleji a svého patrona strýce Felixe, který se o mne staral, když maminku semlelo soukolí holocaustu, jsem na delší dobu ztratil z obzoru. Než jsem se dostal do koleje, žil jsem nějaký čas mezi tím u Bětky; trvale to nebylo možné, švagr počítal každou korunu, důchod na mě se mu zdál legrační (jistě taky byl), a tak jsem se postavil zcela na vlastní nohy. Felix tehdy podmiňoval bydlení u nich prací v jeho živnosti a k tomu jsem neměl chuť.

Každé ptáče se musí naučit nějak létat a k tomu patří nějaké vlastní hnízdo. Já je našel v koleji a to nebylo špatné. Nikde se nedalo najíst tak levně, abych mohl vystačit se stipendiem. Byla však období, kdy se v menze nevařilo a často

se ani nedalo v koleji bydlet. Byly to letní prázdniny. Ty jsem překonával pobyt na brigádách, což bylo užitečné dvakrát. Jednak jsem měl kde bydlet i jíst a ještě mi zbylo na nějaké to ošacení; i když ty příjmy z brigád byly tehdy velice mizerné. [...] Pak byly ovšem také prázdniny mezi rokem – jarní a hlavně vánoční –, kdy jsem se tak nějak potuloval po městě. Všichni měli na svátky a o prázdninách kam jet a já si připadal jako vyděděnec.

Od táty se mi dopisy vracely jako nedoručitelné. Když se tam při jedné své cestě zastavil můj spolužák, kterému jsem uložil zjistit, co se děje, přijel zděšený, že ho ani nestačil najít, protože ho zastavili nějakí muži v montgomerákách a vyslyšali rovnou na národním výboru: proč ho shání, co je zač a co s ním má společného. Jeden z mých profesorů, s nímž jsem se radil, mi řekl, že „španěláci“ jsou vyšetřováni jako zrádci a abych se raději zatím příliš intenzívně o otcův osud nezajímal, že bych mu tím stejně nepomohl. A navíc mi řekl, že možná budu muset zvážit otázku svého setrvání na škole. Že ale, pokud to na něm nebudou nějak agresivně vymáhat, on mne ze školy nevyhodí. Byl to profesor dr. Jiří Hájek. Nevyhodil mne, ani tehdy, ani později, kdy byl vyhazován sám jako mluvčí Charty 77. [...]

Výlohy nebyly bohaté nabízeným zbožím, spíše jen výzdobou na téma *Děd Moroz*. Bylo to banální, ale já byl jak z cukru. Uvažoval jsem, co by se stalo, kdybych si někam zalehl do koutku průchodu a nechal na sebe působit ospalost, která mne v posledních dnech stále zmáhala. Bylo by to hezké usnout a už se neprobudit – do tak vypráskaného světa plného složitostí, jejichž smysl mi unikal. I když jsme mimo jiné studovali logiku a taky dialektiku, tehdy kromě Marxovy a Engelsovy i Hegelovu, taky jsem přemýšlel o tom, že kdyby byla v umývárce na koleji vana, nebylo by až tak marné si ji natočit plnou teplé vody a pak si jemně ostrou břitvou načít žíly na zápěstích a nechat je vytékat do té vody. Četl jsem někde, že to je docela příjemná smrt – člověka nic nebolí, jen se mu chce spát a spát.

V těch úvahách jsem došel až k hospůdce na náměstíčku nedaleko koleje, kam jsme chodili po stipendiu na guláš a na pivo. Na chvilku jsem se zastavil s takovým pitomým, ale možná spásným nápadem: Co to zkusit zajít tam a požádat o trochu polévky s kusem chleba na dluh? Je Štědrý den, třeba by mne ten hovorný mladý číšník, který nás obvykle obsluhoval a za tučné dýško vždycky uctivě poděkoval, nevyhodil. [...]

Ozýval se odtamtud zpěv a harmonika. No, to mě podrž, řekl jsem si, takový svátek a tam řádí štamgasti jako ve všední den. Vešel jsem dovnitř, a než jsem sestoupil po těch několika schůdcích dolů, věděl jsem, že jsem zachráněn.

Za pipou totiž stál – inu, kdo jiný: Felix! Můj takřikající strýc, který mne chtěl adoptovat. Takže o krámk v Truhlářské ulici přišli a Felix si vzal hospodu. Než jsem k němu došel, měl pro mě natočené pivo, které jsem si sice vzal, ale bez chuti si třeba jen cucnout. Ten hlad se teď ozýval s dvojnásobnou silou.

„Já nemůžu, Felix, já mám strašnej hlad,“ řekl jsem. Felix opustil výčepní pult, chytil mě za ruku a táhl do kuchyně: „Podívej, Ančo, kdo se nám vrátil.“

Anča pravou rukou přehazovala na pánvi nějakou omeletu a v levé držela zapálenou cigaretu. „Co chceš, omeletu, nebo guláš?“

„Asi radši omeletu, teti, já nejmníh týden nevzal ani sousto.“

Felix byl zvědavý: „Tak co děláš, studuješ, jak jsi chtěl?“

„Jo, povedlo se mi to,“ řekl jsem a chtěl se zmínit o poznámce prorektora, že možná budu muset opustit studium. To jsem však už neřekl.

Teta by tomu stejně asi nerozuměla, politika ji vůbec nezajímala. „Sedni si tady k tomu stolu,“ přikázala, „já ti dám nejdřív trochu hovězího bujonu, to ti udělá dobře. – Nech ho najíst a hled’ si výčepu,“ napomenula Felixe.

A byl jsem zachráněn. Ještě před deseti minutami jsem vymýšlel, jak co nejtišeji odejít z tohoto světa, když v koleji není jediná vana, ale jen sprchy. Smiřoval jsem se s tím, že by to mohlo jít i ve sprchách. Jenže teď, když jsem jedl horkou polévku, mne napadlo, že teď o svátcích ani neteče teplá voda – a ve studené by to nešlo ani ve vaně, natož ve sprše.

„Kluk jeden zatracená, ani jsme nevěděli, co s tebou je. Jestli jsi neodjel do Ameriky,“ žertoval Felix, když se zase na chvíli vrátil od pultu. Zřejmě byl opravdu potěšen, že mě vidí.

A pak jsem dostal omeletu. A pak ještě guláš. Ale ten jsem už nemohl dojíst, a tak jsem Anču poprosil, jestli by mi ho nemohla dát do nějakého kastrůlku s sebou, že samozřejmě ten kastrůlek vrátím.

„Co blbneš, co by sis to někam nosil, když si můžeš kdykoliv na jídlo přijít sem a zapít ho dobrým pivem. Býváme tu od deseti dopoledne. Tak když budeš mít ráno hlad, tak to holt do těch jedenácti, než Anča nadělá nějaké guláš, budeš muset vydržet. Ale vlastně by sis mohl dát i ráno, třeba něco studeného, tlačenku, nebo buřty s cibulí, tos měl přece vždycky rád, ne?“

Poslouchal jsem tuhle řeč jako sen, najednou jsem měl pocit, že jsem zase doma, i když ne tak úplně doma, ale přece jen – doma.

„Já mám v koleji obědy i večere, teď jsou ale prázdniny, tak se nevaří.“

„Jo, chápu, ale teď budeš mít kuchyň tady, doma ne? Ono to tam asi taky ani za moc nestojí, co?“

[...] jak vidíš, vzal jsem si putyku. To víš, není to podnikání; není to taky naše. Ale žít se v tom dá. Á propo, abych nezapomněl: tvůj pokojík je pořád prázdný, nikomu jsme to nepronajali. Já jsem čekal, že se někdy vrátíš...“

„Jenže to já nemůžu, to už snad ani nejde. Mám v koleji kamarády a tak. Líp se tam studuje.“

„Copak u nás nebudeš mít klid? Kdo by tě rušil? A hele, taky musíš něco platit, ne?“

„To jo, ale není to zas až tolik. Vždycky mi dost zbyde,“ řekl jsem.

„Hm,“ odfrkla si teta. „To je vidět, že pak nemáš ani na chleba.“

Mlčel jsem, co jsem měl říci?

Felix nebyl k zastavení: „Vždyť jsem ti říkal, že přijde, a ty jsi tomu nevěřila,“ říkal Anče.

Teta mlčela. Byla vždycky skeptik. Ve všem. A většinou měla pravdu.

„My na tebe pořád vzpomínali. Pamatuješ, jak jsme tě posílali na šmelinu? Kdybys tam nejezdil, tak jsme asi neměli nikdo co jíst, vid’, Ančo? On byl vždycky hodný kluk.“

„Jo, tahal tě ožralého po schodech, když ses vracel z karbanu,“ podotkla. Tím potvrdila, že jsem byl dobrý kluk. Sama ale nepřipomněla, že jsem jí vozil hodně vajec, a ty vyměňovala za cigarety. Tehdy jsem ale našťvaný byl, když

jsem dostal tak dvě tři vejce jednou k večeři a pak jich třeba padesát zmizelo, protože je teta Anča zašmelila za cigarety.

[...] „Jo, vezmi tyhle klíče a jdi domů,“ řekl Felix. „Máme tam teď zámky dva, to víš, gaunerů přibývá.“ Podával mi klíče.

Já byl nerozhodný. Napadlo mě, že na koleji mi teď bude tím větší chladno, oč víc jsem se tady vyhrál.

[...] „Tak co, vrátíš se? Mohl bys tu dělat číšníka,“ řekl. A už to bylo venku. Asi jsem se zatvářil jako kyselý citron, protože hned k tomu dodal: „Ale já myslím, po večerech, že bys nám tu píchl. Snad si nemyslíš, že bych tě nenechal vystudovat? A pak, až vyštuduješ, by ses rozhodl sám. Kdyby ti dali nějaký místo, kde bys vydělal víc, tak bys šel do kanceláře. Ale nikde nemůžeš víc vydělat než v hospodě. Zeptej se našeho vrchního Zdeňka, jestli ti to řekne. Když ne, tak ti to povím sám. Třeba ti to ale nebude vadit, když moc nevyděláš, já nevím, třeba zruší zase peníze, až bude ten komunismus. Až budeš umět anglicky tak bychom si pak mohli vzít nějaký nóbl podnik, kam chodí cizí turisté, to je džob. Německy umím já, ty vlastně taky. To bys měl lepší, než sedět někde na prdeli na úřadě...“

Už jen chybělo, aby Felix řekl: A stejně to po nás zdědíš. Tak daleko se Felix ale nedostal. Chápal, že ta hospoda mu nepatří. Proč si myslí, že až vystuduji, musím sedět někde na úřadě? „Já ale chci psát,“ řekl jsem vyčítavě. Věděl přece dávno o mém velkém snu, pokud na to nezapomněl.

„Nojo, v neděli by sis mohl něco smolit, co bys dělal? Ale uživit tě to nikdy nemůže. Sem chodí několik spisovatelů. Všichni to jsou švorcáci. Maj tak stěží na pivo a na buřty s cibulí. Ani jeden nemá na pořádný flám. To musí vždycky roztočit někdo jiný. Víš, chodí sem ten ředitel potravin, jo, tak to je frajer, ten když má náladu, tak rozpumpuje celou hospodu. Nebo ten náměstek z ministerstva průmyslu. Ale kam se všichni hrabou na toho tlustého ředitele masa! Minulý týden sem nechal poslat zabijačku, úplně gratis. Kvůli Vlastičce – víš, ta odsud z baráku. Vypadá jak panenka, jakoby neuměla do deseti počítat. Maminka jezdí jako průvodčí na dráze, holka je pořád sama doma a ředitel to má jen dvě patra. Kvůli ní tu už dvakrát byly hody. No, holky na ni žárlí, protože na ně se chytne leda tak nějaký ten ožrala, pořádný člověk z nich má strach. Jenže ona, Vlastička, může mít zrovna tak tripla jako ty ostatní holky. Hele, pokecat s nimi můžeš, ale jinak si dej majzla. Víš, co jsou zač?“

Felix se mnou už zase mluvil jako s malým klukem, který o životě zhola nic neví. Ale za chvíli zase jak s dospělým. „Hele, Vendo, já přece po tobě nebudu chtít žádný nájem. A ještě bych ti týdně přidal na kapesný. A samozřejmě ke stravě, co říkáš? – Heled, když se budeš moc rozmyšlet, tak nám ten pokoj třeba taky seberou. Už u nás byla nějaká kontrola z bytáku, že nás někdo prásknul, prý máme nadměrný metry, když jsme sami a nemáme děti. Takhle bych řek, že ses nám vrátil a bylo by po ptákách. Vždyť víš, že jsi náš kluk, když se ti maminka nevrátila. A tatínka taky vlastně nemáš.“

[...] Když se spolužáci vrátili z prázdnin, vrátil jsem se i já zpátky do koleje. Už jsem si zkrátka zvykl na jiný způsob života. U Felixe bylo všechno postaru. Teď ještě víc než dříve se u něho večer i třikrát týdně scházeli staří přátelé a společně mazali ferbla. Zpravidla v sobotu a v neděli, někdy i v týdnu. A když jsme chodili z hospody po půlnoci, Felix pravidelně, ne snad, že by byl opilý,

ale přece jen při tom stálém cucání piva za celý den měl ještě tak jednu dvě hodiny po půlnoci náladu k rozprávění. A já už neviděl na oči. Já totiž musel každý den brzo vstávat a chodit na přednášky, semináře, nebo na tělovýchovu, kdežto Felix celé dopoledne vespával – jako správný hostinský. Byl jsem už po týdnů takového života unavený. A nestačil jsem si dělat přípravu do školy.

Hospůdka to byla roztomilá. Přesto, že všude kolem bylo dusno, dobíhaly politické procesy, v nichž byly vynášeny i rozsudky smrti, zuřil třídní boj, tady byla atmosféra domácká, jaksí nadtřídní. Zpíjeli se tu zedníci, instalatéri, elektrikáři, náměstci ředitelů i ředitelé podniků a ministerstev se sekretářkami, úřednicemi, prodavačkami, varietními umělci, herci, zpěváky z opery i z operety. Vyhrával tam a rozezpíval celý lokál široce známý harmonikář Jarda Kec, který v mladších letech rozezpíval sály na Václaváku, ale i v Monte Carlu. Říkal mi, že nikdy ale nebyl tak spokojený, jako teď tady, protože takové publikum nikdy neměl, i když dříve vydělával jiné peníze. Chodili sem i bývalí obchodníci, fabrikanti i advokáti. Občas se sice ti bývalí pohádali s těmi nynějšími, ale Felix je vždycky okřikl a prohlásil, že v jeho podniku si jsou všichni rovni, ať jsou dělníci nebo ministři. Pivo chutnalo všem a guláš a vuřty s cibulí taky.

Chvilí se mi ta práce docela líbila, ale nelíbilo se mi, že Felix se rychle naučil triky hospodských těch dob. Když viděl, že čepuju pivo plné, napomínal mne: „To nemůžeš, dyť přijdem cugrunt.“ Každou chvíli přiběhl s prázdnými ale i s poloplnými püllitry. Když viděl, že ho nikdo nepozoruje, bleskově ty poloprázdné doplnil a hned s nima šupajdil „na plac“. Uměl taky řezat dvanáctku desítkou, nedopité víno „čerstvým“. Jako burgundské první třídy roznášel modrý portugal nebo mavrud. Když si někdo poručil francouzský koňak, tak ho dostal. „Ten trouba v životě Napoleona ani neochutnal, na Riviéře nikdy nebyl, ale tady dělá haura,“ říkal Felix. „Lidem se musí vyhovět. Když si bude přát koňský vejce, dostane třeba oslí uši.“

Tohle všechno si ale musel dělat sám, já odmítal cokoliv pajcovat, prostě se mi to přičilo. V kuchyni říkal Anče: „Ten kluk je pořád tak blbý, jako byl vždycky. On nechápe, v jaké společnosti vlastně žije. Všichni se tváří ctnostně a kážou vodu, ale sami chlastaj víno. V takový džungli se na poctivost umírá. Chceš chci pat hladý?“ Anča jen mávla rukou a zapálila si další cigaretu a šla podruhé, možná potřetí cedit kávu z jednoho lógru.

„To jste ale nedělali před válkou,“ nadhodil jsem Felixovi.

„To víš, že ne. U mě v lokále byly bifteky dvacetidekové a z mladého býka. Když jsem někomu nalil napoleona, tak to byl napoleon. Nebylo to za pár šupů jako teď, ale všechno to bylo pravý. Válka lidi zkazila. Naučila je krást. Okrádat. Až na pár lidí, které dobře znáš, si musíš dneska dávat bacha na každého. I takový, do kterého bys to neřekl, tě klidně natáhne třeba o poslední úspory a vůbec si s tím nedělá hlavu. Já bych ani nespál, kdybych něco takového někomu udělal,“ říkal Felix. Když viděl, že mlčím, řekl: „Já vím, ty si myslíš, že jsem taky takový, ale já bych nic takového udělat nemohl. – Jestli myslíš, že zkrátím nějakého toho ožralku o nějakou pětku, to je pravda. Ale ty já nelituju. Oni stejně všechno prochlastají, domů nic nepřinesou. Když to neutratí u mne, tak v další hospodě. Když mu dám vychlastat všechno za ty koruny, tak mi to tu ještě pozvrací, chápeš?“

Chápal jsem. Ale nechtěl chápat. Tohle není moje parketa, říkal jsem si.

Felixe mám rád. Uznávám, že když bude úplně poctivý, tak zkrachuje. Viděl jsem, že musí platit na všechny strany. Číšníkovi (který ho také okrádal na pokladních korálkách), řezníkovi, aby mu dal jakž takž slušnou tlačenkou a párky a maso na guláš nebo buček na knedlo zelo. Šofěři z pivovaru dostávali lepší svačinu a každý stovku do kapsy. Snad jen pošťák dostal pouze pivo. Přes to všechno Felix moji tvrdohlavost a neochotu dělat to jako on, toleroval podobně jako u jiného člověka kratší nohu. Pokládal to za nedostatek smyslu pro realitu a malou přizpůsobivost.

„Když chceš přežít, musíš dělat některý věci, který nejsou košer,“ říkal. „Když je takhle dělají všichni, nemůžeš to dělat jinak. Bude z tebe bílá ovce a tu vždycky ze stáda vyženou, to si pamatuj. Když si trochu nepomůžeš, nebudeš mít na dodavatele. Oni zase nebudou mít pro tebe zboží. V tu ránu můžeš zástěru pověsit na hřebík a hledat si práci u lopaty. Tu najdeš vždycky. Tu najde každý kretén.“

„Tak to si snad radši budu vydělávat na vagónech,“ řekl jsem mu.

„To můžeš. Ale do smrti z tebe bude nahá prdel. Když vydržíš někde dvacet let, tak ti možná dají i byt. Vezmeš si nějakou historičku nebo filosofku, jako jsi sám, naděláte si tři čtyři děti, ona bude muset zůstat doma a ty se udřeš, abys parchanty uživil. Ještě rád půjdeš pak někam točit pivo, protože z nějakého platu učitele nebo filosofa rodinu neuživíš. Tak je to, kamaráde. Budeš mít jednu košili a jedny kalhoty. Jedny boty. A jednu postel. A jednu duchnu. Možná jednoho pána boha. I toho ti vezmou. Dají ti Marxe. Ten byl chytřejší jak ty, ale nikdy v životě se neuměl uživit. Kdyby ho neživil ten Engels, tak by chcipl hladem. Abys věděl, tak mi to řekl Erik Polák, tvůj kamarád, který je teď velký zvíře na nějaký vysoký škole. Jo, s poctivostí nejdál dojdeš. Ale nekoupíš si za ni ani buřty s cibulí.“

[...]

O pár let později jsem ho našel v jiné hospodě a s jinou ženou, vyšší, kostnatou, energickou. Při roztáčení piva mi řekl, že Anču pochoval. Zeměla na plicní rakovinu. Měl jsem pocit, jako by se bál se mnou mluvit jako dřív. Spěchal a ve spěchu mi sděloval ty novinky. Vzal si ženu, která mu dělala v restauraci hospodářku, a teď tady dělají spolu a její syn dělá číšníka. Když jsem viděl, jak je nesvůj, kdykoliv jeho nová žena s přísným pohledem vyjde z kuchyně, dlouho jsem se nezdržel. Ani mi nenabídl, abych si sedl a něco dal. Řekl jsem, že se někdy zase zastavím, ale nemyslel jsem to vážně. Felix to zřejmě pochopil a vyšel se mnou před hospodu. Strkal mi nějaké stokoruny a omlouval se, že jeho žena je prostě jiná, než byla teta Anča, strašně šetrná.

A pak jsem ho o mnoho, mnoho let později navštívil se synkem ve starém bytě, v paláci Roxy, který byl také mým domovem. U Felixe, kde žil už bez té přísné ženy i jejího syna. Byl na vozíčku, po amputaci nohy, o níž přišel po škrábnutí pedikérky, když mu odstraňovala kuří oko. Po špatně léčené otravě krve přišel prý nejdřív o část nohy po kotník, při postupu otravy mu ji vzali až nad kolenem. Starala se o něho příbuzná žena jeho bratra, s kterým měl papírnický krámeček v Truhlářské ulici, než si pronajal hospodu. Plakal, že ho ta přísná žena i se svým synem číšníkem opustila, když viděla, že už jim v hospodě (která dobře vzkvétala), k ničemu nebude. „Ukradli mi poslední vkladní knížku,

kde jsem měl ještě posledních ušetřených padesát tisíc,“ naříkal. „Anča mi neměla odejít. Pořád jsem jí říkal, aby tolik nekouřila.“

O půl roku později jsem ho našel na tomtéž vozičku, avšak již úplně bez nohou. O další půlrok později jsem ho již nenašel vůbec. Ta stará paní ve Felixově bytě zůstala sama.

CHTĚL JSEM BÝT NOVINÁŘEM

Protože jsem hned po válce zatoužil stát se novinářem, začal jsem dopisovat do sportu v *Mladé frontě* o boxu, o fotbalu, zprávy o utkáních, na která ze sportovních redaktorů neměl už kdo jít. Začaly mi vycházet sloupky a já tomu hned propadl. Na jednu schůzi tehdejšího Svazu české mládeže přišel diskutovat šéfredaktor MF Jaromír Hořec a já ho svými dotazy nějak zaujal, a tak mě pozval na návštěvu redakce. To byl sen. Nic jsem nedbal na rady známých, abych si našel nějaké rozumné zaměstnání. Třeba u Felixe, který měl se svým bratrem krámek s papírem, a díky tomu papírnictví snad během roku měli v trezoru první milion. Natož abych bral jejich rady a vstoupil s nimi do místní organizace KSČ, že si tak pojistím svůj další klidný život. Já nechtěl klidný život, já chtěl být pilotem, to byl můj sen z dětství.

Ale tohle, to překonalo všechno moje snění. Jaromír Hořec mne pozval na dopolední schůzi redakce, která mne okouzila. Byli tam lidé, kteří měli smysl pro humor, a jejichž články a reportáže už jsem znal z novin. Například Jirka Brabenec proslul tím, že psal detektivky, Mirek Sígls psal seriálové reportáže o kriminálních gangech a jejich přestřelkách v sadech na Karlově náměstí, Luba Čtverák zase psal seriál o svých pobytech ve španělských věznicích [*Byl jsem Francovým vězněm*]. Šéfredaktor byl pyšný na takové reportéry, kteří zvedali náklad novin k nelibosti státních i stranických orgánů. Denně informoval, že je tlačen tiskovým oddělením ÚV KSČ, aby sdělil, jak redaktor Čtverák přišel k věznění při cestě po Španělsku. Kde redaktor Sígls bere informace o přestřelkách na Karlově náměstí, když ředitel kriminální ústředny takové informace nemá. Brabenec byl pochválen, babička šéfredaktora prý hltala poslední jeho detektivku. „Ano, bratře šéfredaktore, moje detektivky se čtou v mnoha českých rodinách,“ odpovídal za řehotu celé porady. Zahraniční redaktorka Lydie Tarantová s dítětem v náručí si stěžovala šéfredaktorovi, že jí byl českou policií odepřen vstup na britské velvyslanectví na tiskovku zahraničních novinářů.

A tak jsem byl šéfredaktorem vyslán spolu s redaktorem Mirkem Síglem do Plzně, kde MF obsadila krajskou redakci národně socialistického časopisu *Směr* a získala tak v tiskárně dvě místnosti pro *Západočeské vydání Mladé fronty*. Pro Sígla a Miroslava Kalouse redakce objednala nějaký nejlevnější hotel, ale pro kluka sotva sedmnáctiletého, jaksi ubytování nebylo. A peníze taky ne. Takže se na mne skládali: Miron, někteří sazeči a ředitel tohoto *Západočeského vydání* docent Luděk Mištera, pozdější profesor geografie plzeňské university, ale Kalous ne.

Spal jsem na psacím stole přikrytý tlustým vlněným zimním kabátem, který jsem dostal hned po válce z UNRRY. Psal jsem všelijaké reportáže, o pádu odstřeleného komínu doudlevecké cihelny, ale také o koncertu slavného českého dirigenta Rafaela Kubelika, který uváděl v čele České filharmonie pro stovky

dělníků ve velké hale Škodovky Smetanovu *Mou vlast*. Byl jsem hrdý na toto interview, vždyť jsem při něm slzel a slavný dirigent taky – byl uchvácen opakujícím se potleskem dělníků a jejich dojetím v této slavnostní chvíli. O to víc jsem byl pyšný, když jsem se dozvěděl, jaký to vyvolalo poprask, když velký dirigent druhý den odjížděl s filharmonií na velký zájezd do světa – z něhož se přijel do vlasti podívat až po Listopadu '89. [...]

Za každou takovou zpučnost jsem byl potrestán. Mirek Kalous, velmi ambiciózní mladý člověk, napsal vedení redakce do Prahy, že mu nepřipadám dost ukázněný a vymýšlím témata, která mohou brzo redakci poškodit – například rozhovor s Rafaelem Kubelíkem... A tak v Praze přibýlo vůči mně obvinění, že podle jakýchsi směrnic nemohu být redaktorem, když mi není osmnáct let a nemohu být ani členem Svazu novinářů.

Před tímto i některými dalšími průšvihy mne zachránila tehdejší vedoucí tiskového oddělení ÚV SČM Eva Šternová, která mne vzala do oddělení i přes to, že jsem během té doby způsobil další malér tím, že jsem dopisoval do tehdejšího MY, neboli *Myčka*, jehož šéfredaktorem byl zkušený novinář Honza Beran. Ten se snažil o neortodoxní týdeník, čtený přemýšlivými čtenáři. Otiskl mi například recenzi o představení hry *Mladá garda* v Divadle 5. května ², které režíroval mladý režisér Oto Hass, jenž předtím prodělal snad roční stáž v Moskvě u Ochlopkova. Na smůlu všeho jsem v Divadle 5. května statoval – třicet korun za večer. A tak jsem tam viděl to moskevské představení v režii slavného Ochlopkova. Tím pádem jsem měřil a srovnával inscenaci v Dlouhé třídě, kde tam v hlavní roli vynikla mladičká Tonka Hegerlíková, pochválil jsem představení mládežnického divadla co do hereckých výkonů, ale nedalo mi to, a zmínil jsem se, že režie je kopií Ochlopkovovy *Mladé gardy* z Moskvy.

O několik dnů později si mne pozval tehdy oblíbený předseda svazu mládeže Zdeněk Hejzlar: „Václave, před chvílí mi volal soudruh Slánský velmi rozčilený, a ptal se, jestli je pravda, že ten trockista Václav Kraus, nedávno vyhozený z redakce *Mladé fronty*, pracuje na Svazu mládeže v tiskovém oddělení a dělá poradce Zdeňkovi Hejzlarovi ve věcech tisku.“

Zůstal jsem zcela šokovaný a beze slova. Po chvíli jsem řekl: „Ale proč to říká? Co je to trockista?“

Hejzlar se rozesmál: „To jsi celý ty, vždyť ty ani nevíš, co je trockista. – Já jsem generálnímu tajemníkovi řekl: Je pravda, že tě vyhodili z *Mladé fronty*, ale hlavně kvůli tomu, že prý jsi tak mladičký, že ani nemůžeš být členem Svazu novinářů a tudíž nemůžeš pracovat v redakci. Soudruh Slánský je informován, že jsi se dokonce hlásil na vysokou školu stranickou, že chceš být žurnalistou, ale pomluvil jsi premiéru *Mladé gardy* a soudruha Fadějeva. Kromě toho jsi také napsal v mládežnickém týdeníku MY 49 článek proti ministrovi Zdeňku Nejedlému, který chystal sloučení Divadla 5. května s Národním, protože tam hrají lehké populární opery, *Carmen*, *Tosca* a podobně. A ty jsi prý napsal, že by bylo špatné zrušit Operu 5. května, právě proto, že tam hrají ve světě oblíbené opery a že tam zpívají světoví tenoři, kteří v Národním divadle nikdy nevystoupí.“

„Ale když ty opery jsou krásné,“ chtěl jsem namítat.

„Ale soudruhu ministrovi se právě tyhle opery nelíbí,“ dodal Hejzlar.

„A v činohře je režie *Mladé gardy* přesně okopírovaná režisérem, který u Ochlopkova studoval,“ dodal jsem, abych potvrdil, že ministr nemá pravdu.

„Myslel jsem si, že to nějak tak s tebou bude. Řekl jsem generálnímu tajemníkovi, že jsi talentovaný novinář, ale že jsi ještě hrozně mladý hloupý sedmnáctiletý kluk, který nosí krátké kalhoty a myslí si, že může říkat všechno, co si myslí, že je správné. A, taky jsem řekl, že jsem tě navrhl na vysokou školu stranickou já. Moc z toho moudrý nebyl a spokojený taky ne. Ale smířil se s tím, že jsem tě na hodinu nevyhodil.“

O nějaký rok později, kdy už generální tajemník ÚV KSČ Rudolf Slánský byl popraven, jsem na Vysoké škole politických a hospodářských věd byl postaven před děkana fakulty společenských věd Jaroslava Kladivu po konfliktu s majorem z vojenské katedry, který byl důstojníkem Svobodovy brigády v Sovětském svazu. Konflikt to byl docela obyčejný. Při přednášce, která se konala na dvoře školy a my tam seděli na trávě, jsem si zapálil cigaretu a nenapadlo mne, že si toho dotýčný major všimne. [...]

Moje provinění se projednávalo na pěti stranických výborech, kde polovina výboru neviděla moje provinění tragicky, ale druhá polovina se klonila k názoru proděkana docenta Svitáka, že arogantně k děkanovi jsem se choval jen já, nikoliv on. Když jsem před výborem užasle uslyšel stanovisko doc. Svitáka, řekl jsem mu do očí, že lže. Po pátém jednání výboru byl jednoznačný výsledek – vinen. Před osudným hlasováním na plenární celofakultní schůzi jsem na výzvu předsedy Krále řekl jen jednu větu, že k mému úžasu můj oblíbený učitel, Ivan Sviták, lže. Otočil jsem se dozadu, a doc. Sviták seděl dvě židle za mnou. Při hlasování se zdržel. Přece jen mu to bylo asi trapné. Na tomto hrozném zasedání, plném atmosféry padesátých let a doznívajících politických procesů. Eva Š., která mne zachraňovala, tehdy navrhla vyloučit jednoho našeho kamaráda, který chodil se spolužačkou, ale jednou se vyspal s jinou dívkou. Eva Š. svůj návrh zdůvodnila větou: „Franto, jak ses mohl zamilovat, když v Koreji se bojuje?“

Takoví jsme byli. Ten kamarád dostal, tuším, důtku s výstrahou. Já jsem pak ještě za pár dní stál čestnou stráž se samopalem na hrudi u katafalku zemřelého Stalina. Když se mne spolužáci ptali, proč jsem to neodmítl, říkal jsem, ale já jsem v duši opravdu komunista. „Byl bych dobrý komunista, myslím, třeba v Anglii,“ říkal jsem.

Unikl jsem tomu vyhazovu tím, že jsme prodělali reorganizaci. Ze dvou fakult ekonomického charakteru vznikla fakulta nové Vysoké školy ekonomické. A naše fakulta společenských věd byla vtělena do Filosofické fakulty Karlovy university. Naším děkanem tím pádem byl dosavadní děkan Filosofické fakulty docent Miroslav Očadlík. Známý muzikolog se tehdy dostal jako tvůrce populárního rozhlasového pořadu do rozporu s ideology KSČ. Šlo tehdy o šlágr hudební sezony *Červená sukýnka*. K překvapení ideologů, například tajemníka ÚV Jiřího Hendrycha, na námitky, že ta písnička je typický český kýč, prof. Očadlík kontroval a prohlásil, že když se ta písnička líbí lidem, bude hrát *Červenou sukýnku* do roztrhání těla.

Byl jsem zachráněn. Byl jsem také klidnější, i atmosféra na fakultě se uklidnila. Skončilo stranické drásání nervů a trestání a vylučování, typické pro padesátá léta. Na škole byl zvolen nový stranický výbor, v jeho čele vyučený auto-

mechanik Jaroslav Jindra. Rozšafný a rozumný chlapec, jehož měli studenti rádi. Jenž měl rád plzeň, a taky už na svůj věk věděl dost o životě a lidech. Miloval nového děkana za jeho statečný boj proti stranickým ideologům, kteří ničemu nerozuměli, ale nařizovali, čemu se má dávat priorita. I já jsem si nového děkana oblíbil. A těmto lidem, děkanovi i stranickému výboru, jsem zase v posledním roce studia ztížil život. A zase kvůli vojně.

FÁRAL JSEM S HRDINOU SOCIALISTICKÉ PRÁCE

O rubání jsem měl díky filmovým aktualitám představu docela jasnou: Havíř namíří sbíječku do černé stěny, která se pod jejím dotekem zřítí a jeho pomocník pak pohodlně kusy uhlí nahází na vozíky, které má přistavené na důlní kolejnici. A to je vlastně všechno. Čím má ve sloji větší žílu uhlí, tím větších rekordů může dosáhnout – tím víc peněz pak vydělá. Za ty peníze si může havíř koupit slušný nábytek a třeba auto (škodovku za dvacet tisíc) – byt samozřejmě dostane zadarmo. Může si i dovolit dovolenou u moře, třeba v Bulharsku nebo i v Soči. V Jugoslávii už ne, protože v Jugoslávii v tom čase vládl sice dříve národní hrdina, ale teď krvavý pes imperialismu maršál Josif Broz-Tito. Od roku 48 mohli jsme vídat plakáty s jeho krvavými prsty, inspirované těmi německými z okupace: Zachváti-li tě, zahyneš! [...]

Líbily se mi fotografie horníka, Oty Bořuckého, jeho úsměv, jeho upřímné oči. Rozhodl jsem se, že se za ním vydám do Ostravy. Přihlásil jsem se na důl *Jeremenko*, kde tehdy vedl svoji partu, a žádal jsem, zda bych mohl být zařazen do jeho brigády, abych měl možnost ho poznat, anebo ještě lépe, pracovat přímo s ním. Ten náborář na dole, který mi psal moje zařazení – v dohodě se štajgrem se lišácky usmíval –, když mi sděloval, že se na mne moc těší, abych si namasíroval svaly francovkou. Já se taky smál, protože jsem byl přesvědčen, že moje svaly trénované sportem i předešlými brigádami nebudou o nic horší, než svaly Oty a jeho havířů.

První den jsem na havířské ubytovně nemohl ani usnout a ráno zase ani do spat, jak jsem se těšil na tu první šichtu s Otou Bořuckým. Dočkal jsem se. Ota, jak mi ho v šatně představili, byl přesně takový, jak jsem si ho představoval. Tělo měl jako boxer střední váhy, nižší, sporý, ani gram tuku navíc. Usměvavé oči byly stejně přesvědčivé, jako na fotografii ČTK, kterou jsem si dlouho důkladně prohlížel. Už v šatně mi Ota doporučil, abych si také navlékl na nohy kožené nákolény a na lokty taktéž kožené chrániče. Nebyl jsem s to utáhnout si kožené řemínky na ně, protože se mi rozčilením chvěly ruce, že konečně budu fárat s nejslavnějším havířem, který dokáže narubat tolik uhlí, jako nikdo v republice před ním. Pak jsme už padali ve výtahové kleci nečekanou rychlostí do hloubky nějakých osm či devět set metrů pod povrch země, až se mi zhoupl žaludek, jak na lochnesce. Byl jsem už předtím několikrát na brigádě na dole *Zápotocký* v Kladně, kde bylo rubání nejméně dva metry vysoké. Na *Jeremenku* jsem však zažil něco, o čem jsem neměl ani tušení: byly tam štolys vysoké v průměru padesát centimetrů, takže se do nich člověk mohl proplazit jen na břicho. Samozřejmě, že lezete po roztroušeném uhlí nebo kamení, takže po takových padesáti metrech cítíte už každý kámen a kamínek, jako jehly, které vás řezou do kolen nebo do loktů.

A to jsem tehdy s Otou lezl po břiše snad půl kilometru na jeho dost vzdálené pracoviště do proslavené sloje *Natálie*. Než jsme se tam doplazili, měl jsem lokte i kolena jako biftek a ruce i nohy unavené tak, že jsem si ani neuměl představit, jak teď budu pracovat. K tomu jsem si tahal svoji výzbroj, zkrácenou lopatu uhelku, nějaký řetěz (dnes už nevím k čemu), kdežto B. tahal lopatu a ještě sbíječku, ač – jak jsem rychle pochopil – to byla povinnost pomocníka, čili šlepra, tedy moje.

Natálie byla sloj vysoká asi metr osmdesát, ale už spojovací chodba, ve které čekaly vozíky na transport narubaného uhlí, byly vysoké něco asi metr a půl. Ota mi dal na zotavenou čtvrt hodinky, během které nakrájel svou sbíječkou (přesně tak, jak jsem to viděl ve filmovém týdeníku) plnou spojovací chodbičku velkých kusů nádherného lesklého antracitu, černého jak vlasy cikánky. Na mně zbylo pouze naložit je do vozíků. Vleze jsem sám sebe protáhl po pásu, s ne zrovna malou lopatou s krátkou násadou (teď jsem pochopil, proč je násada tak krátká). Pak mne napadlo (když mi větší kusy uhlí z lopaty padaly). Že by snad bylo lepší, kdybych ty kusy uhlí házel do vozíků rukou. Jenže přehodíte vleze přes hlavu například desetikilový kus uhlí! Když jsem uházel asi půl hromady toho uhlí, které Ota narubal, uvědomil jsem si, že sedí a čeká na mne, kdy budu hotov. Nevypadal, že by chtěl odpočívat. Prostě jen čekal, až já udělám svou práci jako šlepr rubače.

Když Ota viděl mou bezmocnost a jak ze mne teče, řekl: „Tož to nic novinařů, každý začátek je těžký.“ A vzal si svoji lopatu a dal se do práce. Během deseti minut vyházel do vozíků lopatou celou tu moji hromadu, kterou bych vyhazoval snad dvě hodiny, kdyby mi na to stačily síly.

Pak vzal sbíječku a za čtvrt hodiny zase narubal hromadu, jaká tam byla předtím. Já se zase dal do práce – avšak marná snaha – po půlhodině jsem vyčerpan klesl na podlažku a němě žádal o přestávku. On mi ji zase poskytl a nechal mne opět asi tak půl hodiny házet, až jsem zase zkolaboval. A šel to vyházet za mne.

Trochu jsem si zatím odpočinul a troufnul jsem si zkusit něco jiného: „Půjč mi, prosím, tu sbíječku, já bych to zkusil taky,“ řekl jsem a tajně jsem doufal, že to rubání asi není žádná práce, když mu zbývají síly ještě vyházet ten můj prostor, který za malou chvíli zavalí svým krájením plátů.

Ota se usmál, podával mi sbíječku: „Tož to zkus, chlapče, možná ti to půjde líp než lopata.“

Já jsem sbíječku zvedl, ale hned mne bolely ruce. Ona totiž vážila snad dvacet kilo. Když jsem ji udržel ve vzduchu několik minut, byl jsem rád. Musel jsem ovšem na ni pěkně tlačit, sama totiž nic, vůbec nic neukrojila. To jen ve filmu vzbuzovala dojem, že stačí ji jen přidržet ke stěně s uhlím, a už padají pláty samy. Kdepak, co skále nevyrvete, to sama nedá. [...]

Najednou byl konec šichty. Ota mne pochválil a já byl spokojený, že je tomu mému utrpení konec, a že si budu moci odpočinout. Něco jsem zhltl v závodce a dal se na cestu na ubikaci. Tam jsem padl na lůžko a spal a spal, úplně až zase do rána, kdy jsem se probudil se sice stále bolavým tělem, ale přece jen odpočinitý. Ten další den to šlo líp, ale stejně mi musel Ota pomáhat s odklizením narubaného uhlí. Tu sbíječku jsem vzdal sám, nebyl jsem schopen ji udržet ve

vzduchu než několik minut. A neměl jsem pak už dost síly na ni tlačit tak, aby mi krájela nádherné pláty, jako to uměli havíři, kteří se s ní snad i narodili.

Tak to se mnou Ota Bořucký vydržel týden. Pak mi řekl, že mě má rád, že jsem hodný chlapec, ale že od příštího týdne podnikne zase se svou partou pokus o rekord v těžbě uhlí a že mu pomocníka bude dělat jeho mladší bratr Rudolf. Já jsem samozřejmě rád ustoupil a Rudolf navrhl, že bych mohl dělat v jeho partě, a pak se uvidí. Já si řekl, že tam to jistě nebude tak zlé, jako dělat se slavným rekordmanem. Pochopil jsem, že se mnou by si Ota asi moc nevydělal (a on vydělával nejvíc peněz ze všech horníků v celé republice). Ale přesto si vilu nepostavil, skromný rodinný domek, ano. On ovšem bydlel v paneláku.

Jeden den jsem dělal s partou Rudolfa. Jen jeden. Za ten jediný den jsem všechno pochopil. Zástupce Rudy Honza byl ukřižovaný chlap, který mne hnal pekelným tempem od rána. A když viděl, že už nemohu, tak řval, kurva novinařů, to sa ti piše o havířach, když o nich viš hovno, leda tak, že chlastaj vodku a rum. Tak teď poznaj jejich pracu. Řval na mě, jako bych já pomlouval horníky. To jsem sám viděl, že hodně horníků místo domů jde rovnou do hospody „spláchnout ten černý prach na plicích“, a než já tam snědl svou oblíbenou tláčenku a vypil dvě piva, tak leckterý dokázal udělat pět piv a tři panáky k tomu. Honza mě za ten den zničil na duchu i na těle, protože mě chtěl zničit. Neboť nenáviděl novináře, jak mi svěřil Ota. Jeden ostravský redaktor o něm v místních novinách napsal, že je dobrý úderník, ale že by se neměl snažit také o rekordy ve vypitých sklenicích piva a vodky.

Tak jsem sám a dobrovolně požádal štajgra, jestli by měl pro mě nějakou přiměřenou práci. Než to zařídil, pracoval jsem ještě asi tři dny s Otou. Trochu jsem si odpočal po neděli, ovšem ta bolest zraněných loktů a kolen z lezení na pracoviště neustávala, ani permanentní bolest kostry a svalů, nezvyklých na extrémní fyzickou zátěž (horničina takovou zátěží – zejména v nízkých slojích – nesporně je). Zdálo se mi, že už Otovi trochu začínám stačit. To byl ovšem jen můj dojem. Ota zvolňoval kvůli mně.

O posledním dnu práce s Otou Bořuckým rozhodl ve stěně *Natálie* zával. To je přírodní tektonický jev, který patří k dolům jako smrt k životu. Přes všechnu dřevěnou a ocelovou výztuž, kterou technici na každém dole projektují a havíři realizují, přes všechny výpočty a prognózy možných rizik důlní činnosti, jimž je vhodné se vyhnout, dochází občas snad na každém dole vlivem opravdu těžko odhadnutelných vlivů měnících se teplot vody, plynů a kinetických vlivů různých skalních masivů k nečekaným pohybům jednotlivých vrstev hornin. Tak se v určitém místě provalí nějaké ložisko skály či uhlí a zavalí uhelnou stěnu, někdy i spojovací chodbu. Příroda nemyslí na to, zda v takovém případě v místě provalu někdo je či není.

Stalo se tak tehdy ten poslední den mé práce s Otou. Ten den dopoledne jsem se opět zbrcen potem pokoušel něco narubat se sbíječkou, když Ota na mne křikl, abych přestal rubat. Natáčel hlavu nahoru, pak si přiložil ruce k uším, jako když srna nastavuje své slechy. I já jsem teď zaslechl jakési slabounké popraskávání nad námi ve stěně, ale nic moc. To jsem slyšel už víckrát, avšak Ota vždy jen mávl rukou a řekl: „To nic, z toho sa nestrílá.“ Avšak v tento den po dalším větším zapraskání a následně spršce uhlí, kterou jsme měli za krkem, mě chytil

za límec a táhl nahoru do spojovací chodby. A to tak rychle, že jsem nestačil ani protestovat, že bych tam vylezl sám. Když jsem chtěl tahat s sebou sbíječku, vyrazil mi ji z rukou, nestačil jsem ani sebrat tašku se svačinou a termoskou s čajem, kterou jsem si nosil s sebou. Vystrkal mě nahoru, kde bylo slyšet hlasy dalších havířů, kteří právě tak rychle opouštěli další stěny. Když vedle mne žuchl na jakousi bednu s nějakým náradím, zasmál jsem se a řekl: „Neukvapil ses, Oto?“

Jenže v tom to žuchlo. Z *Natálie* se vyvalil oblak černého prachu, takže jsme trochu kuckali, ale za chvíli si prach zase sedl a teprve teď bylo zřejmé, že *Natálie* je zasypaná snad až ke stropu. Zbylo tak snad třicet centimetrů. Přešel mě smích, ale to bylo všechno. Na Otovi jsem viděl tence sevřená ústa a na čele poprvé pot, který mu začal stékat do očí, takže si ho rozmazal dlaní a vypadal teď jako maškara z masopustu. Ono se totiž ozvalo ještě další zapraskání.

„Bojíš sa, novinářů?“

„Co bych se bál,“ oponoval jsem, když jsem viděl, že je už po všem a my si odpočíváme na spojovací chodbě, kde vane čistý vzduch, ba téměř vítr, jenž ihned vysušuje pot. Sakra, i nastydnout by se dalo z toho fukýře, pomyslel jsem si.

„Tož, já se bojím, ty ne?“

„Ne,“ řekl jsem znovu.

„Eh, to mládí, ještě neví, jak je voda v studni hluboká,“ řekl Ota.

Chlapi kolem se zasmáli a přikyvovali mu.

„Však sa ešte môže aj tato chodba provalit’, chápeš?“

Nechápal jsem, když byla tak vysoká, pěkně vyztužená ocelí.

Až asi po hodině dvou čekání mi (pomalu ale přece jen) docházelo, když jsem slyšel chlapy vzrušeně diskutovat, a když si začali vyprávět o těch minulých závalech a o některých velkých neštěstích v revíru, že oni slyší mezi těmi všemi zvuky šachty něco, co já neslyším.

Já se nebál, pořád jsem slyšel kolem sebe a nad sebou něco praskat, ať už to byla výdřeva nebo stěna, občas stále něco padalo i na chodbách, které byly důkladně vyztuženy. Ve stěně vždy kus výztuže samozřejmě chyběl, mohlo se vyztužovat, až se vybralo kus stěny, tam tedy je riziko vždy relativně největší. Jenže já nevěděl, čeho se mám bát, mně všechno to praskání celkem nic neříkalo, ale havíři měli cvičené uši. Asi mají také instinkt, který získávají léty praxe: pomyslel jsem si, než mě obestřely mrákoty.

Chvilí mi pak trvalo, než jsem poznal, kdo se mnou třese a kde vlastně jsem: „Vstavať, novinářů, konec šichty, idem nahoru.“ Najednou jsem se cítil odpočínutý, když jsme šli dlouhou chodbou a stále nebylo vidět konce. Ota mi řekl, abych se nedivil, když jsem prospal na lůžku z uhlí víc jak půl šichty.

„A proč jdeme jinudy na klec, proč se neplazíme po kolenou?“ ptal jsem se.

„Protože chodba ke kleci je někde též zavalena,“ řekl Ota.

Konečně jsme došli jako permoníci v pohádce k jakési chodbě, kde to vyloženě foukalo jak ze strniště a pochod se zastavil.

„Jdem na komin,“ vysvětlil Ota Bořucký. „To je díra navrch,“ řekl stručně. A já pochopil, že to je jakýsi tunel, kudy se dostaneme nahoru. Nahoře bylo vidět ono pověstné světýlko na konci tunelu.

„Ano, enemže bez kleca, ručky ručky.“

Fjú, hvízd! jsem si, bez výtahu. To teda byl gól, polezeme nouzovými požárními žebříky nahoru snad skoro kilometr. Zase dobrodružství! Tak tomu tedy říkají komín! Avšak charakter komína jsem začal chápat, až když jsme tam lezli. Byl jsem celkem odpočínutý, tak mi ta námaha ani moc nevadila.

„Nedívej se dole,“ napomínal mne Ota.

A to neměl říkat. Protože v tu chvíli jsem se dolů podíval. Do této chvíle jsem se staral jen o to, abych se pěkně pevně držel a kladl střídavě ruku a nohu a jednu a druhou na příčky kovového žebříku. Tak trochu jsem cítil kdesi až v zadku podivný tlak, který jsem už znal, když jsem lezl s kluky na některé stromy do větších výšek. Do té chvíle jsem se díval nahoru, za tím malinkým náznakem světýlka, z něhož prýštil čerstvý vzduch. Ale teď, když jsem uviděl pod sebou ty desítky a desítky komínajících se světýlek od hornických lampiček na přílbách havířů, dostal jsem najednou závrať. A to jsme byli tak ve čtvrtině žebříku. A to jen proto, že moje fantazie okamžitě vykreslila podobný žebřík na továrním komínu v přibližně stejné výšce. Kdykoliv jsem viděl nějakého chlapíka, šplhajícího na tovární komín v takové výšce, nebo pokrývače na střeše kostela, pociťoval jsem závrať, i když jsem stál na pevné zemi.

Ota, který lezl pode mnou, řekl: „Kurva nedívej sa dolů, a neboj sa, novinář, i kdybys padal, já ťa udržím, neboj!“

Ten komín byl asi tak metr v průměru, chlap by tam klidně mohl propadnout, ale když jsem viděl, že Ota, který postřehl, že jsem se chvíli zastavil a pochopil, proč asi natahuje trup tak, aby mne opravdu zachytil, kdybych snad po železném žebříku sklouzl, začal jsem hledět opět nahoru, k tomu spásnému světýlku a bylo po krizi. Štajgr mne nahoře uvítal se spokojeným úsměvem: „Tak, novinář, budeš mít o čem psat, ne? Přežilš zaval. – A zítra ťa vyzkoušame na fedruňku na věži, což?“

Byla tam taky makanda: Muselo se rychle reagovat na permanentní hlad výtahu, který vyvážel plné vozíky s uhlím a přisunovat za ně opět prázdné, aby dole měli do čeho vytěžené uhlí nakládat. Většinou jsem to stačil sám, i když tam byl další helfr (většinou nějaký hornický důchodce), který mi měl pomáhat. [...]

Když jsem se po brigádě vrátil do Prahy a plný dojmů jsem v redakci vyprávěl o fárunku s rekordmanem Otou Bořuckým ze slavné stěny *Natálie*, i o závalu, který jsem tam prožil, kolegům se to líbilo a hleděli na mne asi jako na člověka, který prožil silné zemětřesení.

„Napiš to, napiš to všechno, to se bude lidem líbit,“ říkali.

Napsal jsem, třikrát přepisoval, po konzultaci se staršími a zkušenými kolegy. Šéfredaktor si mne pak pozval a zhodnotil mou reportáž stručně: „Podívej, Vašku, kdyby mi ty noviny patřily, tak bych to otiskl jen s některými malými zásahy ve stylistice. Jenže mně ty noviny nepatří, jsem odpovědný několika ústředním orgánům. Tak, jak to napsal, to prostě nejde tisknout. Máš tu pasáže, jak Ota B. tě nechal skoro dělat s ním bez ohledu na to, jestli za tu dobu podá, nebo alespoň vykáže on sám standardní výkon – uznáváš sám, že na tobě musel prodělat, že si nevydělal pomalu ani na slanou vodu. Takhle se nedá psát o nejslavnějším havířovi rekordmanovi, že je mu jedno, kolik narubá, když za ním přijede nějaký novinář, aby se udělal hezkým. To zaprvé.

„Dobře, ale to je jen obrazně řečeno,“ namítal jsem.

„Ano, obrazně, lidi mají dost velkou obraznost, aby si sami dokreslili, že využil toho, že mu přidělili nezkušeného mladičkého novináře, aby se fláknul a pěkně si odpočinul. Chybí ti tady pravdivá informace, jestli on dostal taky za slabý výkon s tebou málo peněz. To asi ne, že?“

„To já přece nevím, mně ani nenapadlo se ho na něco takového ptát.“

„Určitě bral výplatu jako za rekordy, nikdo by si mu netroufl dát málo. A to lidi odsuzují. Podívej, je známo, že on, zrovna tak, jako jiní rekordmani a přední úderníci, jezdí na besedy s mládeží a s veřejností, kde přednášejí o svých zkušenostech. Ale dostávají stejně peněz, jako když dělají pracovní rekordy. To lidi taky tuší, ale nemůžeme je ještě dráždit tím, že to budeme říkat na plnou hubu. Za druhé,“ pokračoval, když viděl, že bych se bránil dál: „Píšeš tam o tom závalu, jakoby se nic nestalo, jakoby bylo samozřejmé, že tam nedokázali odstranit zával někde v chodbě k tomu výtahu a že jste museli lézt snad kilometr po kluzkém žebříčku. Píšeš tam, jak jsi po závalu prospal půl šichty na chodbě. Co myslíš, že by si lidé pomysleli? Že tam ti havíři prochrápou půl šichty třeba každý den, chápeš? Jakoby tam havíři měli denně závaly, jakoby tam denně v rubání pospávali. Píšeš, jak mají strach. Dokonce i nejlepší havíř v republice má strach. To přece nemůžeme napsat. To on ti možná ve slabé chvíli přiznal, ale do novin to takhle dát nemůžeme. To by vypadalo, že je nějaký posera, rozumíš?“

Taky do novin nemůžu pustit, žes tam lezl jako brigádník stovky metrů po kluzkém žebříku bez zajištění, to bych měl pěkný průser, kde je pak bezpečná práce, no chápej, to prostě takhle nemůže vyjít.“

Viděl jsem, že to neprojde: „A jak bych to teda měl napsat?“

„Já nevím, jestli to svedeš, abys to napsal tak, aby kvůli tomu nebyl nějaký kravál. A aby to lidi s chutí přečetli.“

„Dobře, ale jak?“

„Například tu nemáš nic o jeho ženě, o jeho dětech, o jeho rodině vůbec, nic nevíš o jeho bytě, jak žije ve volném čase, jak žije kulturně, jestli chodí na fotbal, komu fandí, jestli Spartě nebo Slávii, jak je hrdý na to, že dostal k prvnímu máji řád práce, taky se tam nic neříká o tom, co tomu všemu, té jeho práci a slávě říká jeho žena, tohle všechno ti tam chybí, to by ti neodpustili ani v amerických novinách.“

„Promiň, ale kdybys slyšel, co říkal o té medaili, tu prý dal na hraní dětem, on sám že si s ní může tak leda vytříť zadek, a taky říkal, že za medaile si hovno koupí. A kdybys slyšel, jak se vyjadřuje o tom bytě, který dostal v paneláku, to je prej, jak říkají zedníci, hrubá stavba; místo pořádný parketový podlahy je tam prý nějaký mizerný lino, který se už teď krabatí, a nejdou pořádně zavřít okna, jak jsou zkřížené, a vůbec prý tam je všechno zfušovaný, že to bude rok opravovat a upravovat, aby z toho byl byt k bydlení. Říkal, že si sežene parcelu a postaví si sám pořádný domek.“

„Zadrž, zadrž!“ začal křičet šéfredaktor a já jsem údivem zmlkl.

Všiml si toho, ale stále zamračený pokračoval: „Ty nechceš chápat mou situaci. Že mám taky nějakou odpovědnost před určitými orgány, kterou nikdo z vás, kteří si píšete svoje a pak si taky jdete po svém, nemáte a vidíte ve mně jen censored. Přece musíte pochopit, že to všechno je jinak a že ani já nemůžu všechno tak, jak bych si představoval. A vůbec.“

Pochopil jsem, že jsem tímto narazil na jakési problémy, které má šéf s redaktory, ale taky s těmi, kteří šéfuji jemu a snad právě proto zase zpětně s vlastními redaktory, kteří o něm po straně říkají, že je posránek. Tomu všemu jsem tehdy ještě moc nerozuměl.

mlčel jsem. To, co chtěl on, jsem napsat nemohl, jednak jsem toho zase až tak moc o Otovi a jeho soukromém životě nevěděl, jednak z toho, co občas prohodil, když jsme si při práci povídali, nebo co prohodil před chlapy u piva, na něž jsme chodili dřív než domů, abychom spláchli ten černých prach z krku i z plic, jak chlapi říkali, jsem nemohl napsat to, co by si přál šéfredaktor. A to, co jsem věděl, holt není použitelné. Asi by mi přijel sám „šlápnout do ciferníku“, jak říkal, kdybych o něm napsal, „jakési kokotiny“.

Jenže to bych zase já nerad, řekl jsem, že o něm pořád píší jen nějaké fráze, pro které si ho chlapi z party pak ještě několik dní dobírají. Například mu začali říkat „ušlechtilý úderník“ po článku jakési novinářky, která po setkání s ním na kafi v kavárně o něm napsala, že to je člověk s tak jemnou a ušlechtilou povahou, jakého nikdy v životě ještě nepotkala, že ani nechtěla věřit, že to je ten slavný ostravský havíř.

„Však mi znatě,“ vyprávěl Ota B. kamarádům na pivě, „já ji kurva pořade říkal, kurva, neptejte se ma na také pičoviny, esli mam děti rad nebo ně, esli bych za ně i život položil, kurva, kdo by za dítě život nedal? Když mi ale doma hodinu reve, ustelu si radši v koupelně. Sem chlap normalny, či somar?“

Stejně závadné bylo, že jsem v reportáži o něm psal, co mi řekli jeho kamarádi: Že už byl dvakrát ve Vyšných Hágach v sanatoriu, protože má nemocné plíce z havířiny. Silikózu, tuberu. „To by ho měli vlastně okamžitě dát do invalidního důchodu,“ řekl šéfredaktor. „No, vidíš, můžeme to napsat?“ Musel jsem uznat, že tohle asi ne, to by byl jistě průser.

Zrovna tak se šéfovi jaksi nehodilo k portrétu úderníka, že mi půjčil do doby, než jsem bral výplatu, tři stovky. Poctivě jsem přiznal, že je nechtěl zpátky. Že prý by to vypadalo, jakože si mě uplácel, abych o něm dobře napsal. Jenže Ota mne zval na pivo do hospody, i když jsem pracoval na „fedruňku“ a ne v jeho partě. Aniž čekal, že o něm něco napíšu. Měl totiž pocit, že jsem novinářský učedník, jemuž stejně nic neotisknou. Když jsme se loučili, tak mi doporučil, abych si vyžádal od štajgra statistiky jeho brigády, kolik toho rube letos a kolik bylo loni a kolik měli pracovních závazků loni a kolik jich mají letos, že on se o tyhle věci vůbec nestará, ani ho nezajímají. Věděl však, co se po mně bude chtít. Já mu tehdy naivně řekl, že mě taky tyhle věci nezajímají, že já o něm napíšu jinak. Jednoduše o tom, jaký je člověk.

On se jen usmál. Než mi pevně a opravdu kamarádsky stiskl ruku, řekl: „To neprojde, je jina moda.“

JAK JSEM SE DOSTAL DO SVĚTA

Počátkem šedesátých let, po třech letech pobytu v závodních novinách o mne projevila zájem redakce *Práce*. Četl jsem ty noviny a viděl, že se snaží, aby se řešily pálivé problémy lidí z fabrik, ze staveb, a to zejména křivdy z oblasti pracovně právní, ale i ochrany bezpečné práce, šízení práce hlavně v bytové výstavbě, a tak podobně. Takže jsem byl přijat právě Ladislavem Velenským, který byl vedoucím hospodářského oddělení.

Bylo tam pár lidí, kteří měli zájem na tom, aby se ty noviny četly, aby měly svou váhu a respekt. Právě v hospodářském oddělení byli takoví lidé, dobří publicisté. U Velenského jsem psal hlavně o stavebnictví, vesměs samé kritické materiály, vždyť jsem měl ze stavebnictví dost zkušeností, abych věděl, kde má velké slabiny. Nekvalita materiálů, nekvalita práce, neplnění plánů a slibů, podvodů na lidech zejména v bytové výstavbě. Jenže mne z hospodářského oddělení přetahoval vedoucí vnitropolitické rubriky Josef Vávra, který mne chtěl získat jako reportéra a komentátora k obecnějším problémům fungování státu, byrokracii a nedostatečné možnosti lidí se bránit proti nezákonnosti v praxi soudů, policie a slabosti státního aparátu ve stále narůstající zločinnosti, okrádání lidí a aroganci ve vztahu k jejich oprávněným zájmům. To mi imponovalo. Zkušený novinář Josef Vávra, který chtěl jít ještě hlouběji do problémů společenských, měl už vytvořen aktiv autorů z řad vědeckých kapacit z oblasti exaktních věd, výzkumu, medicíny a podobně. Ten mne zlákal k aktuálním reportážím a komentování veřejného života. Takže, když se někde něco strhlo, stručně řekl: „Víš, že bude Majáles a že na Petříně bude policie a psi a že budou pendreký v akci a tak. Vezmi si fotografa, a vyraž na to.“ Takové úkoly jsem bral, psal o nich, ještě než se rozvinuly ve velký konflikt, a když se rozvinuly, pak už jsem byl jakousi uznávanou autoritou přes kriminalitu, a to z toho důvodu, že jsem s Josefem Vávrou založil *Černou kroniku*, jež do té doby v žádných novinách neexistovala.

Tvrdý a autoritářský velitel policie města plukovník Ticháček neměl o mně ani tušení, co jsem zač, ale na každé tiskovce mne napadal, jak krivdím policii v zásazích zejména proti studentům, kteří se čím dál víc bouřili proti režimu z mnoha důvodů. Ale někdy byl spokojený, když jsem policii pochválil, že při demonstracích nesáhla po obuších a slzném plynu, ani na studenty nepustila psy, ale snažila se nesahat k násilí. Nebylo tiskovky, aby mne pominul s komentářem, že právě dnes policie na Petříně nebude nasazovat proti studentským demonstrantům psůvody, když pan redaktor znevažuje policii a čtenářům vykládá, že studenti se na Petřín přicházejí radovat z Majálesu a policie je provokuje a honí je po Petříně se psy a pendreký.

Jiné deníky se zdržovaly komentářů, netroufaly si, *Rudé právo* ovšem hovořilo o studentských provokatérech a rozpačitě zasahující policii. Stalo se například, že na Strahovských kolejích přestalo svítit světlo, a také přestalo hřát topení a studenti se bouřili, demonstrovali, žádali nápravu, ale protože byli důrazní a hluční, byla na ně povolána policie. Vávra na poradě vedení redakce jemně upozornil, že na strahovské události okamžitě deponoval celou stranu. K událostem jsem současně psal i komentáře. Kolegové a kamarádi se snažili o totéž.

V oddělení Jana Šterna a Pavla Vranovského vznikaly myšlenky, kolem nich se soustřeďovaly osobnosti ideově vynalézavých lidí, filosofové, ekonomové, literární kritici a vědci, kteří šířili myšlenky o demokratickém socialismu a podrobovali stále hlubší kritice stalinismus a politický dogmatismus vůbec. Pracovat v této redakci byla radost, i když těch denně se nabízejících úkolů bylo stále víc a více. Kuriózní bylo, že právě po velké aféře, jakou byly Strahovské události, si mne po jedné bouřlivé tiskovce velitel města plukovník Ticháček ponechal „přesčas“ ve své pracovně a řekl mi: „Budeš mi dělat mluvčího. Kolik ti tam dávají?“

„Dva a půl,“ řekl jsem. Ale přišlo mi to k smíchu. On nevěděl, co jsem si vytrpěl jako nepřátelská osoba. On nevěděl, že po mém vystoupení v *Zemědělských novinách* v roce 1956 byl o mně zápis z politbyra ÚV KSČ: otevřeně proti straně vystoupil i čerstvý absolvent filosofické fakulty VÁCLAV KRAUS.

„Dám ti tři tisíce, dostaneš hodnost poručíka.“

Smál jsem se a řekl: „Poručík jsem, i když jsem měl právě kvůli vojně největší průšvihy.“

„Dám ti hodnost kapitána a tři a půl tisíce. Víc nemůžu. Já sám mám čtyři a půl...“

Věděl jsem, že i ředitel Konstruktivy měl oficiální plat necelých pět tisíc korun, ale jaké měl prémie, o tom se nesnilo ani ministroví stavebnictví. O tom, jak plnil plán, jsem psal i v *Konstruktiváku* v pohádkách o hodném králi. Když přicházel konec roku a měl se dělat součet na plnění plánu, Král si ponechal dispečink se všemi řediteli stavebních správ, kteří měli rozhodující podíl na úkolech své správy. Byli to zejména ředitelé z Mostu, Litvínova, Karlových Varů, Kladna a dalších důležitých správ.

„Tak, Nešleho, povídej, kolik dáš na plán do konce roku?“ Šlo o velké cifry. „Ale, soudruhu řediteli, přece víte, že nemůžu dát sto padesát milionů, když bych to musel nastavovat hned po novém roce v prvním kvartálu.“

„Ach jo, řediteli, já vidím, že nemáš rád svoje děti, nestojíš o to, aby měly na stole pomeranče a telecí řízečky, vid', no, nedáš, nedáš – nebudou prémie.“

V ty dny před koncem roku mne taky jednou pozval do své pracovny a já zůstal v šoku.

Tolik věcí pohromadě jsem snad neviděl ani v Tuzexu. Byly tam bedny s porcelánovým značkovým nádobím, bedny broušeného skla, cenné obrazy, vzácné starožitné vázy a sloupkové hodiny, ale také bedničky s dovozovými krabičkami ryb a olejovek, konzervy s exportní pražskou šunkou, snad dvacet našich i cizích televizorů a tak podobně. Ředitel ukázal na bednu s krásnou porcelánovou soupravou a řekl: „Potřebuješ něco? Nádobí máš? Tak si vezmi pěkně velký televizor.“

„Ne, děkuju, mám jeden na splátky... Co se děje, to se všichni zbláznili?“ řekl jsem.

„Ne, to je jednoduchý. Blíží se vánoce, a tihle všichni chtějí, abych u nich stavěl, chápeš? Tedy abych tam stavěl hned, rychle a nasadil zrovna u nich nejvíce lidí. – Ráno jsem byl shodou okolností u okresního tajemníka v Mělníce, chtěl u mě na pár dní partu tesařů a zedníků, staví si barák. No, a on tam má teď před vánoce plyný sekretariát dárků, víc jak já. Tak mi nabízel taky rekreační člun, už má dva.“

To bylo v Konstruktivě. Za totality. Ale žilo se tam dobře všem. Přece jen v první řadě rozhodovalo, kdo jak umí pracovat.

V deníku se koncentrovaly všechny neduhy totalitního režimu. Deník odrážel tu složitou šedou realitu. To byla taky krásná užitečná práce. Ale hrozně vyčerpávající. Noviny se snažily řešit nesmírnou škálu problémů, jež byly v podstatě neřešitelné. Mně ovšem na stole přibýval štos dopisů, které můj vedoucí Josef Vávra přihrazoval na stůl. Byly to kritické dopisy, z nichž každý tým, co vyprávěl, vyžadoval úmornou a tvrdou práci při jejich prověřování. Já jsem,

pravda, často podle některého z těch dopisů dostal dobrý podnět k reportáži o osudu člověka, jemuž politický systém obecné neodpovědnosti konkrétně uškodil, a to zpravidla nějaký státní nebo podnikový orgán. Bojovat o nápravu věci ve prospěch občana, který se stal obětí orgánu či konkrétního člověka bylo nesmírně obtížné a vyčerpávající.

A tak mi také jednoho dne červeně zatrhl dopis MUDr. Škarabelové z Třebíče; psala o neuvěřitelném případě, jak byli obviněni jako chirurgové v nemocnici z pokusu o vraždu na pacientovi, jehož operovali. Tím operovaným byl místní farář, jemuž odoperovali žlučník, bez problému a úspěšně. Vím ze současnosti, že operace žlučníku není práce pro vrátného, ale vím také, jaké infekce tyto pacienty ohrožují a zhoršují jejich zdravotní stav, někdy až k exitu. Když jsem si ten dopis přečetl, bylo mi jasné, že pro Třebíč byla tahle aféra velice bolestivá.

Pepík Vávra byl takový můj druhý otec. Řekl mi: „Co říkáš, to je případ... Až na tom začneš dělat, řekni, pojedu do té nemocnice s tebou. Všiml ses, jak je to tam rozvařené?“ Sestry pořádaly proti doktorce Škarabelové stávky, protože prý chodily na kázání pana faráře, který měl být zavražděn právě doktorkou Škarabelovou a jejím kolegou anesteziologem doktorem Pavlíkem. „Kdy se do toho dáš?“

„Josefe, nech mě žít, vidíš, jak padám, já už opravdu nevím co dřív...“

„Ale tenhle je opravdu zvláštní, nevíš, co se z toho ještě vyklube.“

„No, taky jsem ti chtěl k tomu přidat pozvánku.“

„Já už radši slíbím, že se dám do Třebíče, jen mi nic už nepřidávej,“ prosil jsem.

„Jak myslíš, ale to je jen taková pozvánka na výlet, já myslel, že by sis tam mohl trochu odpočinout, ale dobře. Tak až uděláš Třebíč. Je to na čtrnáct dnů výlet do Německa, na mezinárodní brigádu.“

„Tak já se pustím do té trebičské nemocnice, a schovej mi na pak ten výlet...“

To byl celý Vávra. Když viděl, že už padáte na hubu, přinesl nějaký bonboněk – výlet do Hamburku, nebo do Curychu, a z toho jsem v těch šedesátých letech taky psal reportáže, a velice čtené. A pravdivé.

Do Třebíče jsem pak jezdil snad tři roky. Byla to moje noční můra. A nejen moje. Jezdil tam se mnou i filosoficky založený Honza Štern, který vládl silným hlasem, silnými myšlenkami o demokratickém socialismu, ale přesto byl zvědavý na tak silně vyhraněný dogmatický stranický postup, který připustil obvinění lékařů z vraždy. A schvaloval jejich okamžité propuštění z nemocnice. Jak se jmenoval málem zavražděný farář, si nepamatuji, také to není podstatné. Operaci ve zdraví přežil a netušil ani, co se kolem něho dělo. Stalo se to tak: doktorka Kamila Škarabelová a anesteziolog Miroslav Pavlík si při práci povídali, tak, jak si povídají chirurgové při takové práci všude. Tedy takovými větami jako: Mirku, teď ho trochu podus, už nám to trvá moc dlouho, mohl by se taky probudit a to by byl malér. – No, a teď trochu povol, špatně dýchá, tak mu přidáme kyslík, jo a hodíme mu ještě něco pod hlavu, ne, ono to jeho srdíčko takhle už táhne ztěžka... A tak podobně.

Farář neměl žádné komplikace, i když jeho zdraví nebylo nejlepší. Netrpěl po operaci ani žádným zánětem, což svědčilo o dobrém stavu oddělení. Jediným problémem byla neplánovaná účast při této operaci sestry Věry Houdové z in-

terny; zaskakovala za sestru z chirurgie, která byla zrovna na dovolené či kde. Sestra Věra Houdová na chirurgickém sále v životě nebyla, nemohla tedy vědět, jak chirurgové mluví, jak komentují svou práci, jak se dorozumívají. A byla z toho v šoku. V poledne šla na oběd do nemocniční jídelny, a při obědě vyprávěla svůj zážitek kolegyni z interny. Nevšimla si ani, že naproti nim sedí ředitel nemocnice MUDr. Zedníček. Na konci oběda si ředitel Zedníček sestru Houdovou pozval na kávu, aby mu vyprávěla, jak to na té chirurgii bylo.

Sestra Houdová byla toho zážitku plná, a tak to všechno vyprávěla znovu, aniž by z toho, co při operaci slyšela, dělala nějaké závěry. Ředitel ovšem o takových nepořádcích na chirurgickém oddělení rád slyšel, protože ho dráždilo, že tam už před několika lety byl jmenován primářem docent, který však snad dva či tři roky pracoval jako expert kdesi v Africe. A doktor Zedníček dostal příležitost se nechtěného primáře zbavit a jmenovat tam svého přítele. Navíc asi taky nevěděl, jak se na sále při operacích chirurgové baví, a tak natočené vyprávění sestry Houdové dal k dispozici svému příteli náměstkovi okresního prokurátora JUDr. Kroupovi, který v tom osudném 63. roce dal 5. října pokyn policejnímu vyšetřovateli k zahájení trestního stíhání obou lékařů z pokusu vraždy na pacientovi.

Dne 9. února následujícího roku jsem po řadě naprosto neúspěšných jednání a pokusech o nápravu napsal otevřený dopis prokurátorovi dr. Kroupovi v Třebíči, kde jsem všechna fakta uvedl v celé šíři. Než jsem dosáhl toho, že se k případu vyjádřily některé orgány činné v trestním řízení, trvalo půl roku usilovné práce a jednání na všech úrovních. Takže již v říjnu 64. roku k případu lékařů obviněných z vraždy v nemocnici v Třebíči vydal náměstek generálního prokurátora ČSSR dr. František Zábranský obsírné prohlášení, v němž jménem generálního prokurátora uděluje důtku náměstkovi okresního prokurátora v Třebíči za porušování demokratických principů v trestním řízení zejména, dále za porušení pravidla rovnosti občanů při výkonu práva a ověřování důkazů pro rozhodnutí, které obvinilo lékaře po problematickém svědectví sestry Houdové, která shodou náhody se ocitla na chirurgickém pracovišti, kde se žalované výroky vedou běžně a denně, aniž by jejich smysl zavdával důvod domněnce, že se může jednat o trestný čin. Teprve později z iniciativy nadřízené generální prokuratury byly objednány posudky specialistů chirurgů soudních znalců, kteří bez rozpaků vyloučili, že by se mohlo jednat o trestný čin.

Okresní prokurátor musel trestní stíhání zastavit, protože se o trestný čin evidentně nejednalo a sestra Houdová mimoto svoji výpověď odvolala, když zjistila, že její omyl už způsobil velkou újmu.

K nesprávné dedukci okresního prokurátora Kroupy, že šlo o plánovaný útok na život trebičského faráře, přispívalo veřejné mínění, zejména přesvědčení sester nemocnice, že MUDr. Škarabelová chtěla pana faráře nenápadně usmrtit, protože se o ní vědělo, že nemá nijak zvláště vřelý vztah k náboženství a k církvi zvláště. Sestry jistě věděly, že paní doktorka do kostela nechodí – a bylo jasno.

Třebíč byla rozdělena, konaly se tam i demonstrace vůči novinářům a redakci *Práce*. K stanovisku redakce se po slyšení soudních znalců kriticky vyslovili i ministři zdravotnictví dr. Josef Plojhar a spravedlnosti dr. Alois Neumann. Generální prokurátor mimo jiné uložil krajskému prokurátorovi v Brně dr. Vepřekovi, aby dbal na splnění důsledků rehabilitace nezákonně obviněných lékařů,

aby se mohli vrátit na svá pracoviště, kde mimochodem velice chyběli. Ale JUDr. Vepřek byl první, kdo pochopil, oč v Třebíči vlastně šlo, druhým byl JUDr. Alois Peroutka, vedoucí odboru generální prokuratury v Praze, mimo jiné znamenitý právník, který ještě jako okresní prokurátor myslím, v Kladně odhalil spartakiádního vraha Straku, který zapíral až téměř do konce. Teprve ve strachu o život udělal doznání, protože tehdy ještě krátce mu hrozil trest smrti oběšením. Měl ale štěstí [říkejme tomu tak, že trest smrti byl zrušen, než se podařilo ho přinutit k doznání]. Jména těch dvou prokurátorů by měla zůstat zlatým písmem v knize dějin prokuratury – takových odvážných lidí v procesu trestního řízení bylo opravdu ale opravdu hodně málo.

Avšak dodatečné výklady stranických i státních funkcionářů na okrese Třebíči, jaksi v tom smyslu, že lékaři byli rehabilitováni všemi nadřízenými právníckými složkami státu, ale že stejně takový úmysl měli, a že jen náhodou se jim jejich temný záměr nepovedl, to nenapravilo. Korunu tomu všemu tehdy nasadil vedoucí tajemník OV KSČ Třebíči, který na všechny moje konečné důkazy, jež jsem písemně předložil, toho dne na zasedání tohoto orgánu, řekl: „Já ti, soudruhu redaktore, začínám věřit, asi máš pravdu, ale pochop, ti lékaři se v žádném případě nemohou vrátit na svoje místa na trebičské chirurgii, vymyslí pro ně nějaké jiné řešení, jinde.“

Tehdy jsem užasl: „Proboha, pro vás, jako okresní výbor žádné právo neplatí, neuznáváte ani stranickou disciplínu a pokyny vedoucího tajemníka krajského výboru strany soudruha Martina Vaculíka, ani tajemníka ústředního výboru, ani ministra spravedlnosti, ani generálního prokurátora?“

„V tomhle orgánu jsou členové všech vyšších a nejvyšších orgánů strany, pochop to. Prostě to není možné.“

„Ale proboha proč?“

„PROTOŽE BY TO BYLO POLITICKY NEÚNOSNÉ,“ řekl tajemník.

Ale obvinění lékaři se tam prostě vrátit museli a měli to štěstí, že nebyli nuceni snášet dusnou atmosféru v nemocnici i ve městě, protože se záhy přiblížil rok 68. a s ním i nové naděje v návrat práva a spravedlnosti do Československa.

Tisíce hodin a stovky dnů, jež jsem kolem toho případu strávil s přáteli, jako byli můj šéf Josef Vávra nebo Jan Štern, se ničemu nevyrovnaly. Těch nocí, kdy jsme se dramatických schůzí v trebičské nemocnici účastnili, a kdy nás na hranici okresu perlustrovalo policejní auto, které řidiči ukládalo například při baterce na silnici seřizovat světla. Než se totiž oba lékaři mohli ke své práci vrátit, trvalo roky. A když to všechno skončilo a lékaři mohli pracovat zase na svém oddělení, dostal jsem na poradě šéfredaktora za trebičský případ 300 korun mimořádné odměny.

[...]

Docházelo i na pozvánky za hranice. Díky Josefu Vávrovi jsem se dostával už v šedesátých letech na reportáže do Německa, které organizovala CKM, [...] a měl tak příležitost psát v šedesátých letech o Spolkové republice Německo, ale i o Švýcarsku seriály reportáží, jaké nikde jinde nevycházely. Ale tím pádem jsem se byl nucen seznámit tehdy například s Václavem Lokajíčkem, jenž byl tlumočnickem skupiny, kterou jsem vedl v jednom čtrnáctidenním pobytu nedaleko Kolína nad Rýnem. Byli jsme hosty turistické organizace mládeže, která

nám poskytovala výlety a ty nás měly přesvědčit o tehdy již dobře založeném blahobytu a hlavně svobodě občanů i jejich organizací. Takže nás vzali například do továrny Ford v Kolíně nad Rýnem, kde nám představili silnou odborovou organizaci a kde část dělníků byli akcionáři, a ti z úspěšné výroby fordů podle americké licence pobírali mimo plat slušný peníz na své akcie. Samozřejmě, měli levné bydlení, ale také levná auta, nejčastěji Volkswageny. Průměrný plat ve fordovce byl osm set marek měsíčně, auto bylo za osm tisíc marek a oni říkali, že dělají na luxus. A na cesty k moři. Do Jugoslávie, Řecka, Turecka, ale i do Bulharska a Rumunska. Tehdy.

Mládenci z mládežnické organizace pro nás mimo jiné uspořádali diskusní večer, na němž měl hlavní slovo jakýsi pan Mertens z osidlovacího úřadu. Bydleli jsme na tom mládežnickém táboře ve stanech a jedli a besedovali ve velkém společenském stanu. To vše patřilo německé armádě, Bundeswehru. Vojáci pro nás i vařili – a dobře, tak jako vařili pro své vojáky. Děvčata z naší skupiny chodila po ránu pomáhat do polní kuchyně, tak jako tam chodily pomáhat skupiny z jiných zemí – z Francie, Anglie, Holandska, Švédska a podobně. V tom bylo kouzlo toho tábora, jim jako i nám byly dveře všude otevřené. Jednou jsem přichytil jednoho mladíka z Votic, jak dovedně oklamal několikrát automaty na žvýkačky českými tříkorunami. Bral jsem to jako důvtip šikovného kluka, který říkal, že je technikem někde v Kohinorce. Když jsem ho ale přichytil v malém klenotnickém obchodě, jak si strčil prohlížené značkové hodinky do kapsy, naštvalo mě to, a řekl jsem mu, že jestli je majiteli nevrátí, napíšu to na něj organizaci, jež ho do skupiny delegovala. Večer jsem podle seznamu viděl, že je zapsán v seznamu, jako státní zaměstnanec. A bylo jasno.

Řekl jsem o tom Vaškovi Lokajičkovi, ale ten pokrčil rameny a neřekl ani slovo. Podíval jsem se i na jeho jméno na seznamu – pracovník zahraničního obchodu Koospol. No, tak ti nemají o nic zájem, jen o peníze a možnost cestovat, řekl jsem si.

V tom zájezdu byl shodou okolností lékař z mého třebíčského případu, dr. Miroslav Pavlík, který se se mnou hned při příjezdu do tábora chtěl ubytovat ve stanu. Ten stan byl pro tři osoby, a tak se tou třetí osobou skoro logicky stal Václav Lokajíček, asi čtyřicetiletý muž, který mi řekl, že němčinu měl v rodině, protože prý pocházel někde z Teplic, a tak se snadno dostal do exportní pézetky Koospol; chystá se prý na několikaletou službu v Německu nebo Švýcarsku či jinde.

Vašek při návštěvě pana Mertense z Bonu překládal prudkou diskusi, jež vypukla zásluhou francouzské delegace. Pan Martens maloval na tabuli schéma zemí demokratických – kde moc pochází zdola, od voličů – a totalitních, kde je to zcela naopak, jako jsou komunistické země. Tím naštvál Francouze, kteří považovali za demokratickou svou komunistickou stranu, a taky mě. Nebyla to póza, položil jsem mu záladnou otázku, kde se učil demokracii, když mu chybí jedna noha. Rozpálili ho už Francouzi, já ho dorazil, když jsem mu řekl, že jsem byl školen z demokracie v době okupace Československa, když jsem měl mámu se žlutou hvězdou, která skončila svůj život v koncentračním táboře v Osvětimi. A on se učil demokracii někde u Stalingradu. Křičel na mě s čím dál větší zlostí, nakonec praštil s holí o stůl a odklopýtal se svými průvodci k vládnímu mercedesu.

Vašek Lokajíček s nehnutou tváří pokerového hráče tlumočil až do konce i Francouzům, na argumenty pana Martense odpovídal i ve franštině. Vážili jsme si ho za profesionálnost průvodce i pracovníka zahraničního obchodu. Doktor Pavlík vysoko hodnotil jeho úroveň, dokonce mi řekl, že by snad dopadli v Třebíči jinak, kdyby měli třeba takového ředitele, odborně zdatného, vyrovnaného, nepodléhajícího emocím. Horší bylo, že mi provedl právě poslední den takovou věc, že mě docela rozčilil.

Byl jsem na nejvýznamnější návštěvě u šéfredaktora *Kölnische Rundschau*, který mi řekl popravdě všechno o redakční práci a redaktorech. Dostal jsem od nich právě ten den čerstvý výtisk novin s otištěnou smlouvou o spolupráci hitlerovského režimu se Sovětským svazem o rozdělení Polska, podepsanou ministry zahraničí, Ribbentropem a Molotovem. Těšil jsem se na to, že si tu strašnou špinavost doma v klidu přečtu, a půjčím ji kamarádům, hlavně Šternovi, Vávrovi a dalším. Nezavřel jsem noviny hned do kufru, který jsem měl pod postelí, ale položil jsem je na kufr a zatížil něčím, snad cihlou, nevím. A šel jsem na oběd, že si noviny důkladně zamaskuju nějak v kufru, kdyby na hranicích náhodou dělali nějakou prohlídku.

Když jsem se vrátil, sáhl jsem pod postel, ale noviny nikde. Dr. Pavlík se někde flákal s jednou zdravotní sestrou z Plzně. Vašek Lokajíček před stanem zametal jakýmsi koštětem popel z ohníčku. „Václave, prosím tě, neviděls moje noviny? Měl jsem je na kufru pod postelí.“

„Já nevím, asi jsem je smetl, všechno, co zbylo ve stanu, jsem uklidil a spálil, tady žádnou popelnici nemáme.“

„Tak to se ti teda povedlo, to ti povím. Tam byl jeden ohromně cenný historický dokument, který u nás určitě nikdo neotiskne.“ Řekl jsem mu, o co jde, a on jen suše poznamenal: „No, žádná škoda, kdyby ti na hranicích prohlíželi kufr, měl bys asi dost problémy.“

To na něj teda pasuje, všechno je mu jedno, hlavně aby se dostal na Západ a mohl si dobře žít. Myslel jsem si. Taky že mi dělali prohlídku kufru na hranicích a tedy dost důkladnou. Za noviny jiné, kde nic zvláštního nebylo, jsem dostal pokutu Celní správy za dovoz nedovolené tiskoviny s tím, že celní správa oznamuje cestovní kancelářím i zaměstnavatelům, čeho jsem se dopustil.

„No, vidíš, ještěže jsem ti to říkal,“ podotkl Lokajíček.

„Ale neřekls mi, že nesmím dovézt ani normální německé noviny.“

„Nenapadlo mě, že to nevíš.“

Když jsme se na nádraží rozcházel, vyměnili jsme si všichni telefony na setkání v hospodě u *Kalicha* o měsíc později. Ještě týden před tím jsem zavolał Lokajíčkovi, aby nezapomněl přijít. Jenže telefonistka v Koospolu mi řekla, že jsem se asi spletl, že u nich žádný soudruh Lokajíček nepracuje. Když jsem nechtěl věřit, řekla, že mi dá kádrováka, který tam pracuje nejméně deset let. Řekl mi také, že takový člověk u nich určitě nepracuje, ani na půl úvazku. Ale začal se mě vyptávat, odkud jsem. Když jsem mu řekl z redakce *Práce*, zval mě na kafe, že by se mnou rád mluvil a jestli znám jazyky a tak podobně. Na pivo ke *Kalichu* Lokajíček nepřišel. Ale všem to bylo jedno, zřejmě ho nijak zvlášť nemilovali, ač to byli lidé taky z obchodu a z úřadů nebo z fabrik. Nelámálem jsem si s tím hlavu. Ale Pepík Vávra suše řekl: „Asi to byl fízl, copak nevíš, že s každou skupinou nějaký jezdí?“ [...]

ZADOSTIUCINĚNÍM BYL PRO NÁS PŘÍCHOD PRAŽSKÉHO JARA 1968

V *Práci* byl v šedesátých letech šéfredaktorem Antonín Zázvorka, velice čestný a hodný člověk, který by neublížil kuřeti – ale měl strach z toho, že bude stále popotahován na poradách tiskového oddělení ÚV a posléze bude degradován a třeba vyhozen z novin a současně i z řad KSČ, a tedy pak jej čeká život navždy zničený. Takto jej čekal vnitřní boj s redakcí, jež byla spíše náhodou a možná ne až tak náhodou složena z novinářů, kteří znali řemeslo, ale navíc měli na oblast, jíž se věnovali, kritické názory. Bylo to asi hlavně tím, že v redakci bylo několik silných osobností, které přitahovaly do svých oddělení novináře, kteří chtěli něco řešit a nechtěli podlehnout nepolitičnosti průměru, jaký byl asi všude. *Práce* byla od šedesátých let kritická a čím dál kritičtější k nesmyslům společenského systému, s nímž byla čím dál větší nespokojenost. Byl to hlavně vedoucí vnitropolitického oddělení Josef Vávra, který viděl dál než jen na několik let dopředu. [...]

Seděl jsem tehdy v malém kamrlíku v deníku *Práce* s vynikajícím novinářem Josefem Fleissigem, který sice se strachem, ale přece jen s velkou vnitřní odvahou publikoval seriál dohadů, jak to bylo se smrtí a postoji ministra Jana Masaryka. Vypadl z okna náhodou, nebo skočil sám, nebo na tom mohly mít podíl sovětské tajné služby? Chodil za žijícími svědky, vyčítavě se díval na Pepíka Vávru, který dovedl své redaktory orientovat na ta nejžhavější témata. Josef měl nesmírnou přednost nejen ve svém ohromném talentu, ale i ve znalosti jazyků. Mluvil anglicky a německy jako česky. On by si tehdy nejraději dělal jen svůj seriál o záhadných kosmických tělesech, jež nedovedou identifikovat ani piloti vojenských nadzvukových stíhaček. Josef byl odborník na kosmonautiku i proto, že jeho dcera při pobytu v jakési americké rodině se poznala se synem profesora, který byl světově uznávaným odborníkem na létající talíře. A tedy vzala si jeho syna, a když zatoužila po domově, nenapadlo jí nic lepšího, než se svým mužem přijet do Prahy, a stát se spolu s ním pracovnící amerického velvyslanectví. Josef měl tedy ulehčenou pozici, jako odborník na kosmonautiku byl pozván na kosmonautický kongres do Spojených států, a tam se mu podařilo uskutečnit rozhovor s ikonou amerického jaderného průmyslu, s architektem amerických raketových stěl s jaderným pohonem, profesorem, původně hlavním konstruktérem německých raket *faul eins* a *faul zwei* Wernerem von Braunem. Takže mít dceru na americké ambasádě byla zdánlivá Fleissigova výhoda, ale zároveň strašná nevýhoda.

[... V oddělení byl dále] Vlado Holotík, specialista na armádu a bezpečnost, který sledoval například příběh generála Šejny od začátku do konce, protože dokázal získávat zasvěcené informace i z bezpečnostního oddělení ÚV Hegenbarta. Poslední tragickou informací jsem získal já, bohužel po odchodu z redakce, když jsem si pořizoval emběčko k taxikářeni. Dostal jsem totiž půjčku od ředitele spořitelny [vždyť jsem měl na dluh všechno, i nábytek]. Ředitel bohužel přišel dost pozdě na to, že půjčil generálu Šejnovi, nevím, zda půl milionu nebo víc, ale v následných prověrkách byl potrestán nejen ztrátou práce, ale i předepsanou náhradou za Šejnův dluh. Zastřelil se.

V oddělení Jiřího Cysaře byl zkušený obhájce lidí, kteří měli problémy pracovní právní Josef Kubík i další. Nejtalentovanějším jeho redaktorem byl mladý dynamický novinář Štefan Huďagy, bývalý vyučený kalič z fabriky, který se

dokázal prokličkovat až do centra kontroly korespondence občanů StB v budově na Havlíčkově náměstí [bývalá pošta]. Skončil pak kdesi na stavbě, kde během normalizace pádem odkudsi z lešení skončil jeho život. Náhodou? StB ho nesnášela ani náhodou.

V oddělení propagandy byli jen dva redaktori. Jan Štern, pozdější mluvčí Charty 77, a Pavel Vranovský, obdivovatel Gustáva Husáka. Pavel od svého útlého mládí byl hrdý na to, že stál za mikrofonem košického vysílání Československého rozhlasu – jako první, když bylo vyhlášeno Slovenské národní povstání. Byl jedním z mála, které Gustáv Husák nehodil přes palubu, jako téměř všechny své přátele a spolubojovníky.

[...] Jan Štern, básník a volnomyšlenkář, se jako mladý novinář tak trochu namočil v kritice některých českých básníků, [což byl] výsledek silného, ale přesvědčivého dogmatismu, zejména odsudkem tzv. nihilistického hodnocení básníků, obviňovaných z formalismu a naturalistického cynismu, zejména ve vztahu k ženám. Štern byl velmi záhy stranicky potrestán, a teprve když poznal tvrdou dělnickou práci na brigádě na Ostravě, docházelo mu, v jakém to žije režimu a proč a zač mají bojovat strániční intelektuálové, i on měl tak trochu pevné paty jako člověk, který prodělal koncentrák, takže dostal možnost se vrátit do tisku jako řadový redaktor deníku.

INTERMEZZO

Myslíš, že to mám risknout?

Nejznámější článek, jaký Václav Kraus napsal, nepodepsal svým jménem. Vyšel v neděli 21. ledna 1968 jako úvodník OČ DNES JDE; podepsal jej člověk, který se těšil v těch dnech mezi politiky – také díky tomuto článku – snad největší důvěře – Josef Smrkovský. O Alexandru Dubčekovi do té chvíle lidé věděli pramálo. Nevěděli totiž, co se vlastně stalo 5. ledna 1968. Že přesně dva měsíce po jeho zveřejnění začne toho roku jaro astronomické. Ale jaro, které bude známo jako pražské i československé už začalo.

To se dověděli z článku, který naklepal na svém starém psacím stroji Václav Kraus. Kdyby nenapsal nic jiného, patřil by do historie českých novin. Proto v tomto ohlédnutí za jeho práci nesmí chybět. Uveřejňuji v něm jen stěžejní věty z článku OČ DNES JDE i Vaškovy vzpomínky, jak jej se Smrkovským psali. Celý jeho text byl uveřejněn nejen na titulní straně nedělní PRÁCE, ale i v řadě historických studií o čs. reformním hnutí, které v roce 1968 vyvrcholilo.³ Jím začíná i kniha, kterou vydal Klub novinářů Pražského jara, když bylo tomu jaru 45 roků. Tam byla – pod stejným titulem jako dnes – zveřejněna také celá vzpomínka autora článku, kterým se občané ČSSR dověděli, co se stalo v Lednu '68.

SMRKOVSKÝ DLOUHO MLČEL, DOPIL KÁVU A ŘEKL...

Poznal jsem Josefa Smrkovského koncem šedesátých let v souvislosti s některými publikovanými kritickými články z konkrétních případů [...]. Právě přes nějaký případ zemědělce (tuším na Berounsku), kterému hrozilo vězení za údajné neplnění dodávek, jsem se s J. Smrkovským seznámil. Byl v té době náměst-

kem přes zemědělství bez velkého vlivu Ministerstva lidové kontroly v Karlíně na Invalidovně, kde jsem mimo jiné také bydlel. Ten zemědělec ovšem měl rozepsané dodávky v takové výši, aby mohl být trestán, protože odolával nátlaku ke vstupu do JZD. Běžná věc. [...]

V těch nepravidelných setkáních jsem pak pokračoval, i když se později stal ministrem – jak se říkalo – vod a strání a sídlo měl v Opletalově ulici. Smrkovský mne volal stále častěji, aby informoval naši redakci a aby umožnil mou přítomnost, když měl překvapivě nenadálé a významné hosty [...]. Tenkrát na jednom z předsednictev ÚV padl návrh, že přes jistou snahu „o obrodu“ socialismu by měl Antonín Novotný podat demisi a měl by být navržen nový generální tajemník ÚV, který by zásadním způsobem pomohl obrodit stranu a prosadit politické a ekonomické reformy. [...] A tak se stalo, že na onom zasedání padala různá jména, například ze strany Novotného na ideologa Jiřího Hendrycha, ze strany reformistů na Čestmíra Císaře anebo Otu Šika. Ale taky tam padlo jméno Josefa Smrkovského – a to se Novotný rozzlobil: „Tak toho jsem měl nechat navždy shnit v kriminále,“ vykřikl. [...] Inu, doneslo se to, co Novotný řekl o Smrkovském k nám a ode mne právě v ten historický den k Josefovi Smrkovskému, který mne právě volal. Události se kupily a vřely a on se chtěl poradit o tom či onom. V tom okamžiku mne však redakční rada vyslala za ministrem s úkolem: „Je jedním z mála politiků, kteří mají důvěru, má charisma, je bohem nadaným lidovým tribunem.“

Byl tam i můj přítel ještě ze studií Věněk Šilhán. A tak jsem Smrkovskému sdělil, že právě redakci *Práce* by měl říci svoje jasné, zřetelné, neuhýbavé stanovisko. Ta diskuse nebyla čtvrt hodinová. [...] Smrkovský uhýbal, nechtělo se mu v složité a nervózní politické situaci takové stanovisko vyslovit. Věděl, že to je nebezpečné pro všechny účastné strany. Jak pro KSČ, tak pro Moskvu, jež nepochybně pozorně sleduje dění v Československu. Věděl ale také, že jeho slovo, jeho jméno v Československu opět něco znamená. Nebylo možné ho zlomit.

„Ale Novotný se zastal reforem, i reformy Oto Šika,“ řekl. Nakonec z něho vylezlo, že mu Novotný dal znát, že s ním počítá. „A to by mu přece nemohl udělat,“ řekl tiše. [...]

„Ty zřejmě nevíš, co o tobě řekl na předsednictvu.“ A tak jsem mu to vyprávěl.

„To přece není možný, byli jsme spolu v neděli na Orlíku, procházeli jsme se tam, a on mi ukázal svůj zápisník: Podívej, to je nové předsednictvo, tady je tvoje jméno...“ Byl to pro něho otřes. Volal pak několika lidem, z toho jednomu novému členovi předsednictva; a ten mu potvrdil, že Novotný byl doslova zděšen, když slyšel Smrkovského jméno. Položil telefon, měl jsem pocit, že je mu do pláče. „Co mám dělat?“

Dlouho mlčel, dopil kávu a pak řekl: „Myslíš tedy, že to mám risknout? Nejde jen o mě. Jde taky o rodinu. Moje žena se mnou prožívala to všechno špatný. Teď mlčí víc než jindy. Jen já vím, jaký má ona instinkt. Bohužel, vždycky měla pravdu...“

Nehecoval jsem ho. Věděl jsem, co prožíval i prožil, včetně věznění, věděl jsem, že teď jde o hodně. Ale sám jsem netušil, kam až to všechno může dojít.

„Tak dobře, já to tedy risknu. Tak to napiš...“

„Ale to musíš ty, to bude tvoje slovo do pralice,“ řekl jsem.

„Jaký tomu dáš titul,“ dělal, že mne neslyší.

„Mělo by to mít naprosto jednoduchý titul: O CO DNES JDE?“

„Tak vidíš, ty víš dobře, o CO JDE. Tak to napiš. Chceš psát tady?“

„Ne, vy tu máte elektrický stroj, na tom ani neumím,“ vyhrkl jsem. Věděl jsem, že to musím napsat, jinak nebyla naděje.

„Tak s tím pak přijď na skleničku,“ řekl už klidně. [...]

Úvodník vyšel v nedělní *Práci*. Byl to rozruch. Hned v pondělí ráno volal Smrkovský: „Jaký to mělo ohlas?“ ptal se.

„Tak to nevím, ale už mi někdo volal, že to je bomba,“ řekl jsem.

„Tak tohle mi už včera řekla moje žena. Má starosti. A já taky.“

[...] asi za čtyřicet minut volal znovu. „Ještě jsi doma? [...] „Ale, zrovna mi volal Švestka, strašně mi vynadal.“

„Josefe, když si necháš vynadat od Švestky, tak už nic neříkám. Ať si hlídá svoje *Rudý právo*,“ řekl jsem.

„Ale on mi vynadal, proč jsem to nedal jemu, pro *Rudé právo*.“

„To je teda dobrý,“ říkám.

„Jo, tak příští článek píšeme pro Švestku, co říkáš?“

Neříkal jsem nic. Psali jsme druhý článek. Ale vyšel už s cenzurou. Myslím, že o nějaký týden později.

O co šlo v článku: O CO DNES JDE

Josef Smrkovský

...poslední zasedání ÚV KSČ⁴ velmi důrazně vyjádřilo, že nejde jen o personální záležitosti, ale že jde o to všechno, co zajímá a pálí každého komunistu a každého občana. Řešení personální na nejvyšší funkci je první krok k tomu.

Oč jde zejména?

V první řadě o to do důsledků odstranit z naší strany i státní správy byrokratické manýry a nánosy z minulosti, a to počínaje vrcholnými orgány strany a státu a pak – nebo raději současně – až dolů, až na poslední ves a na poslední pracoviště. Jde o to, aby jak ve straně, tak ve státě a všude jinde – kde se to patří – se rozhodovalo na základě demokratických principů a zásad, ať stranických či státních. Aby se nedala možnost pro nadvládu ani jednotlivců, ani jakékoliv administrativy nad lidem a jeho orgány. [...]

Vědět, co má být a proč to má být, mít jasno teoreticky, mít koncepci. A pak jednat a rozhodovat. Jednat tak, aby nebylo rozporu mezi našimi slovy a našimi činy. A být realisty. Neslibovat nesplnitelné, říkat národu pravdu, ať je příjemná nebo ne, a spolu s ním pak vše řešit. Dát do pořádku i vztahy mezi dělnickou třídou a inteligencí, vztahy k studentům a mladé generaci vůbec, k umělcům a spisovatelům atd. Bez všech těchto kategorií národa, bez jejich aktivní účasti na společenském dění, bez respektování jejich stranických i ústavních práv není možno hovořit o nástupu do éry vědeckotechnické revoluce a budování socialistické společnosti. [...]

Mezi našimi slovy a činy nesmí být rozporu. Hlásit se k tomu, co velkého jsme udělali za dobu od osvobození – a toho není málo (ač se dalo udělat více), ovšem daleko více nás čeká. Do důsledků korigovat, opravit a napravit deformace socialismu, jak k nim v minulosti došlo, a nedat možnost vzniku nových. [...]

Funkce nepovažovat za doživotní. Vytvořit podmínky pro čestný odchod z funkcí vysokých i nejvyšších i pro návrat do takových funkcí podle stanov strany v životě stranickém a podle ústavy republiky na poli státní správy. Usnadnit čestný a společensky důstojný odchod starých funkcionářů na zasloužený odpočinek. [...]

Poslední zasedání ústředního výboru strany se ničím nepodobalo dřívějším. Ve sféře hospodářské důsledně pokračovat v rozvíjení ekonomické reformy, v jejím celku a „dotlačit“ její principy až na každé pracoviště. Ve sféře společenské obrodit demokratismus, atmosféru pro výměnu a střetávání myšlenek tak, aby ty nejhodnotnější a nejprogresivnější mohly vítězit proti konzervativním a přežilým. A také metody práce. Politické i ekonomické a výrobní. V duchu národních demokratických tradic [...]

Práce, 21. ledna 1968, s. 1.

V šedesátých letech docházelo kromě stálého a tvrdého stranického tlaku na tisk i k politickým rehabilitacím. Rehabilitovány byly oběti procesů, ti kteří se nedožili i ti, kteří se dožili. Ti, kteří se dožili, se dozvěděli, že Rudolf Slánský přispíval k politické likvidaci těch, které komunisté pokládali za své třídní nepřátele, aby jako první padl jako největší zrádce uvnitř komunistické strany. Když jsem mimo jiné zpovídal tehdejšího ministra vnitra Josefa Pavla, ptal jsem se, čím to bylo, že počínaje Slánským všichni vypovídali přesně podle připraveného scénáře. Cožpak by jinak normální člověk začínal své doznání opakovanou větou: Ano, byl jsem agentem amerických tajných služeb...

Josef Pavel mi sám vyprávěl o svých snech z hladu, jaké se mu zdály šílenosti: jak jel sám svou služební tatroou silnicí na Štěchovice, najednou měl pocit, že narazil do zajíce, ale když zastavil, zjistil, že to není zajíc, ale člověk. Tak ho rychle vši silou zvedl a hodil přes zábradlí do řeky. A v tom se probudil. Začal tlouct na plechové dveře, prohlásil, že žádá, aby okamžitě přijel jeho referent, že chce učinit doznání. Než ale vyšetřovatel přijel, chtěl se mu omluvit, že nikoho nezabil, že to byl sen. Vyšetřovatel se mohl pominout zuřivostí, co mu ten panchart v noci provedl – tak mu těžkou botou šlapal po bosých nohou a vytloulkal mu zbylé zuby. Pavel na něho křičel, ať mu okamžitě zavolá Klemu, že si bude stěžovat, že je člen ústředního výboru a velitel SNB v celé republice.

„Hovno seš, ty svině zrádná, ani nevíš, že Kléma už ani nežije, idiote.“

Pavel měl kdesi v podšívce skrytou svou stranickou legitimaci a řekl: „Podívej, já jsem člen strany od třicátých let, a co jsi ty?“ Ten muž rozzuřený na nejvyšší míru vytáhl svou stranickou legitimaci a začal po ní šlapat a křičel, než být s takovým sviněma v jedné partaji, tak se snad radši oddělám.

[...] „Podívej, já ti dokážu, že jsem nařídil, aby všichni, kdo se na tomto ministerstvu dopustili nezákonností, byli okamžitě propuštěni a všichni náčelníci podali výpověď ze svých funkcí a ze svých míst.“ Zmáčkl jeden z knoflíků telefonů na svém stole a řekl: „Okamžitě mi přineste rozkaz číslo jedna a zprávu, jak je plněn!“

Do pěti minut se dveře otevřely, připochoval jakýsi plukovník s deskami v ruce a zasalutoval: „Zde je zpráva o plnění vašeho rozkazu, soudruhu ministře.“ „Je to krátké, tak řekněte, jak je plněn.“

„Na sto procent, soudruhu ministře.“

„Slyšel jsi to?“

„Ano. Slyšel, ale stoprocentně vím, že se neplní.“

„Jak to můžeš vědět? Od koho?“

„Prostě to vím.“

Neřekl jsem, jak to vím. Odkud. Nemohl jsem mu to říci. Zejména ne v jeho pracovně, když jsem věděl, že je odposloucháván. Nemohl jsem mu říci, vždyť nemá ani tušení, že náčelníci ministerstva vnitra nejsou řízení ministrem, ale sovětskými poradci, kteří ani na krok neopustili své pozice. Nemohl jsem mu říci, že za mnou přišli čtyři spolužáci, kteří na ministerstvu vnitra pracovali a i po vpádu sovětské armády sdíleli určitou naději, že snad mohlo dubčekovské vedení vymoci nějakou autonomii bez tvrdých následků.

Přišli za mnou, do malé kanceláře, kterou jsem sdílel s Josefem Fleissigem. Pepík řekl, že jde na svačinu a všichni čtyři nejdříve hledali, zda nemám někde odposlech. Nenašli nic a řekli: „Ty chodíš za ministrem Pavlem a my víme, že je to slušný člověk a že bychom byli rádi, kdyby tam zůstal. Ale on neví, že náčelníci, které neodvolal, ale vyzval, aby odešli, jestli se dopouštěli nezákonností, ho neposlouchají. Poslouchají sovětské poradce.“ Jediný, kdo se nechtěl podvolit sovětským poradcům, když obsadili ministerstvo vnitra, byl náměstek Záruba. Dost tvrdý chlap, bezpečák do morku kostí, ale neubližoval nikomu, když to nebylo nutné. Záruba, hned v den, kdy tam sověti pronikli a chtěli po něm klíče od osobního tresoru ministra vnitra, jim odmítl vydat klíče a na místě se zastřelil.

Moji kamarádi z vnitra také vypadli; někteří hned a jiní tak asi po půl roce. Po třech měsících vypadl a nějaký čas se skrýval i generál Pavel a pak se uchýlil na svou chatu na Medníku.

Z těch čtrnácti spolužáků, kteří po absolutoriu nastoupili k vnitru, jich část pracovala doma v různých funkcích, někteří tam působili jako učitelé marxismu nebo v censurním oddělení sledované korespondence, velká část jich byla po intenzivní jazykové přípravě poslána do zahraničí, do funkcí tajemníků ambasad a jen čtyři zůstali na vnitru až do konce, a od osmačtyřicátého se mimo jiné věnovali sledování asi deseti těch, kteří tak či onak dali najevo nesouhlas s okupací.

Jedním z těch úspěšných byl také například Mirek Kokeš, první tajemník ambasády v Mali, který pak léta po bratrské pomoci vojsk Varšavské smlouvy žil jako referent pro bezpečnost práce u ředitele pražských restaurací Majera, který byl členem městského výboru KSČ a pomohl i jiným postiženým, kteří nemohli najít práci. Takže Kokeš chodil po hospodách a kontroloval, zda jim fungují hasicí přístroje. Vyprávěl mi s humorem, proč byl v Mali zlikvidován [on totiž vůbec i tyto své služby pro Československo bral s humorem]: „Po zprávě o bratrské pomoci se nám před ambasádou shromáždila dost silná demonstrace. Co s tím? Radil jsem se s velvyslancem, ten mi kamarádsky poradil: ‚Nějak to vyřeš; já se s nimi nebudu pokoušet přetahovat, na to nemám figuru; odjíždím, musím něco vyjednávat.‘ A odjel mercedesem k moři. Křičící dav tloukl na naše vrata, tak jsem řekl zahradníkovi: Otevři, stejně by je rozbili. Zeptal jsem se: Co máte? Řekli, že mají petici proti sovětské okupaci; a já řekl, že jsem ochoten přijmout tři s peticí. Popili si francouzský koňak, my si petici

zkopírovali a slíbili jsme, že ji pošleme ministerstvu zahraničí do Prahy. Spokojeně odešli. Večer se vrátil i spokojený velvyslanec, a řekl: Chápeš, já se přece jako ambasador s takovou holotou nemůžu zabývat. Já věděl, že to zvládneš. – Asi tak za tři čtyři dny jsem dostal pozvánku do Prahy a tam se dozvěděl, že jsem odeslal protestní petici. A rázem jsem byl bez práce. Práskl mne řidič velvyslance.“

S odstupem jsem dostal pozvánku na schůzku sekce historiků z naší školy; z nich se pak většinou poskládala skupina budoucích referentů ministerstva vnitra. Sešel jsem se s nimi naposledy před řadou let v jedné vinárně, kde pekli steaky, na něž jsem nejen já, ale ani někteří další už neměli dost dobré zuby. Ale byla tam i děvčata z toho kolektivu historiků, a tak se vedly různé řeči. Až si Líba, kdysi boubelatá a krásné děvče někde od Mikulova postěžovalo, že tam žije dobře, zdědila domek a kus vinice, ale dlouho už žije sama: „Však víte, jak to je, ti muži brzo umírají. A kdybyste někdo jel kolem a potřeboval třeba na pár dní ubytovat, zastavte se, udělám něco dobrého, vínko mám taky.“ A najednou povídá: „Kluci, řekněte mi, jak to teda s vámi tehdy bylo? Taký jste byli nějakí agenti?“

„Ale kdež, Líbo, buď klidná, my jsme žádní agenti nebyli.“

„Ježíšmarjá, to jsem ráda, to mi spadl tedy kámen ze srdce, to je fajn.“ No, povídalo se, povídalo, a Líba se k tématu vrátila: „Ale stejně, mně to nějak nedá, já nemůžu pochopit, jak to tedy s vámi bylo, když jste nebyli agenti. Tak jak to bylo?“

„No,“ řekl ten nejstarší, „my jsme byli ve služebním poměru.“

„Jo, ale já nevím, co to znamená ve služebním poměru.“

„No, my jsme nebyli agenti, Libuško, my jsme ty agenty řídili.“

[...]

Hned po Srpnu 1969 v *Rudém právu* vyšel seznam všech zasloužilých soudruhů, kteří se zvláště zasloužili o osvobození naší vlasti vojsky Varšavské smlouvy od možného uchvácení západním imperialismem. Mezi vyznamenanými se objevilo jméno plukovníka Václava Lokajička, vyznamenaného Řádem práce a Řádem rudého praporu. Pak byl jmenován generálem a zástupcem náčelníka vojenské politické správy čs. armády.

Po Listopadu jsem docela náhodou sjížděl po schodech metra v Dejvicích, když jsem před sebou zahlédl „kamaráda“ Vaška Lokajička. Oslovil jsem ho: „Tak co Vašku, ještě děláš pro Koospol?“

Udiveně ke mně vzhlédl a řekl: „Promiňte, já vás neznám.“

Bodejť bys mě znal. Ve stanu už taky určitě nespíš.

Když schody končily, urychleně ode mne utekl. [...]

Takže jsem se ani tak moc nepodivil, když jsem najednou začal vídat před televizní kamerou pětikrát týdně mladého starostu jedné pražské části, který ale náhodou, ale zjevně úplně náhodou vypadal jako dvojče majora Richtera z padesátých let. Zůstal jsem úplně užaslý, zejména když ho jako prvního pražského starostu navštívil prezident Klaus. Ten mladý starosta se jmenoval Milan Richter. A zřejmě taky náhodou hned proslul jako tvrdý pravičák, jenž netrpí na žádné kompromisy a za nic na světě by si nepodal ruku s nikým ze socialistů, nebo komunistů.

Druhý takový starosta, stejně tvrdý chlapec a kamarád i spojenec Milana Richtera, je šileně podobný jednomu spolužákovi, který se jmenoval Karel Vodrážka. Tenhle mladý starosta se jmenuje jakoby ďábelskou náhodou David Vodrážka. Vypadá taky úplně stejně jako náš bývalý spolužák, který okouzloval pěknou chlapeckou tváří mnoho let. Ale jen do doby, než jsme přišli na to, že ten pěkný chlapec není hoden obdivu jako hodný a slušný kluk, protože několik let všem úspěšně lhal a tvrdil, že chodí přednášet dějiny dělnického hnutí studentům na technice. Zkrátka vyplavalo na povrch, že je dost vysokým důstojníkem kontrarozvědky STB. Takových v našem ročníku nebylo málo, ale nikdo z nich spolužákům nelhal a nedělal z nich pitomečky. On se ale opravdu vypracoval do vysokých funkcí. Zatímco ze čtrnácti spolužáků, kteří po škole odešli na vnětro, jich zhruba deset skončilo v roce 1968 vyhazovem pro odmítavý postoj k osvobodující roli bratrských armád. Taková zatracená náhoda, byl to pěkný a učenlivý chlapec. A úplně zatracenou náhodou se mu též podobá jako jeho dvojče z mladých let ten další mladý starosta jiné pražské části. S tím prvním, který je tak fantasticky podobný Jardovi Richterovi si veřejně přísahali věrnost v tvrdém boji proti komunistům a socialistům v dresech ODS. A taky nezklamali; ti chlapi ve svém poločase v podstatě ovládali pražskou ODS rukou tvrdou, neseptimentální a bez kompromisů. [...]

Vždy jsem obdivoval jako velké hráče některé spolužáky, kteří v roli špiónů působili ve světě. Jeden z nich – nebudu říkat jeho jméno – byl poslán do Německa na úplně falešnou identitu. Měl jsem ho docela rád, protože byl vyučený sazeč v tiskárně, což mně jako novináři bylo blízké. Taky tam pracoval někde v tiskárně. Byl prostě obyčejný tiskárenský dělník a léta v Německu sbíral údaje o americké a německé armádě pro čs. rozvědku. Asi to nebyl lehký život. Kdyby byl odhalen, nikdy by už nespátl nic jiného než mříže. Je také jediný, o němž dodnes nic nevím, ani zda ještě žije či ne, zda se vrátil domů, nebo tam třeba pak zůstal, prostě nic. Nevěděli o něm nic ani mí spolužáci z ministerstva vnitra. Jsem ale přesvědčen, že žil v domnění, že dělá správnou věc, že slouží své zemi a nasazuje pro ni život.

LÁMÁNÍ CHLEBA

Po stranické prověrce, která ukončila těch šťastných sedm let, které jsem prožil v redakci *Práce*, jsem ještě stačil sám odejít jinam. Na pozvání Aloise Svobody, šéfredaktora týdeníku *Politika*, kde jsme – tedy nejen my dva, ale i někteří další pracovali tři měsíce, než ten časopis zrušili rozhodnutím předsednictva ÚV KSČ. Pořád jsme si všichni ještě mysleli, že nějak ty noviny uhájíme, když budou lepší, kritičtější, analytické, že se budou víc číst a my se uživíme. Já jsem tam v té době táhl dva seriály, jeden o procesech, počínaje Rudolfem Slánským, druhý o dělnických radách (mé staré téma) s Rudou Slánským, tedy mladým Slánským, který těm dělnickým radám také propadl. Byly to krásné tři měsíce a skončilo to stranickou prověrkou.

Na stranickou prověrku do budovy vydavatelství *Rudého práva* jsem se dostavil už jako taxikář. V prověřkové komisi seděli lidé, které jsem znal z novin nebo spíše z klubu novinářů. Předsedou té komise byl Jiří Hájek, teď už šéfredaktor *Tvorby*. Hájek byl literární kritik s velkou stranickou autoritou. Snažil se

několik z nás – tedy z redakce *Politika* – získat do své nové redakce. Bylo to podivuhodné, ale činil tak. Takže naléhal i na mne: „Rád bych tě tu viděl...“

„To by ti nevadilo, kdybych chtěl psát třeba o dělnických radách nebo o procesech z padesátých let?“

„Ne, nevadilo. Piš si, o čem chceš.“

„Ale kvůli takovým věcem nás s Lojzou Svobodou zrušili,“ řekl jsem.

„Ne, vás zrušili kvůli takovým materiálům, jako byl například úvodník Karla Bartoška *Nevýt s vlky* nebo *Neměli tam tanky, dostali tři branky*.

Tak, když vyšly takové věci, věděl jsem i já, že nás zruší. „Ale stejně – ty znáš, co jsem já napáchal v redakci *Práce*? Vždyť tam už teď vycházejí o mně materiály s hlavičkou Ministerstva vnitra z pera nového šéfredaktora Smolíka, který vedl na ministerstvu vnitra časopis.“

„Dobře, ale já jsem šéfredaktor, a předseda komise, já si budu rozhodovat o tom, koho přijmu a koho ne.“

Do nastalého ticha se ozval redaktor *Rudého práva* a známý „prokurátor“ Svazu novinářů, Jan Kliment; nenáviděl všechny, kdo nesouhlasili s okupanty. „Tak, Václave, víš ty vůbec, co vlastně chceš? Jsi ještě mladý člověk a nadělal jsi spoustu blbostí. Jírka ti chce dát šanci. Tak co chceš? Chceš u něho pracovat, nebo ne?“

„Když ti mám, Honzo, říct pravdu, tak já bych například nemohl napsat ani čárku do takových novin, do jakých píšeš ty.“

„Jo, takhle, no tak já vůbec nevím, proč se s ním bavíme.“

Když jsem čekal na chodbě, přinesl mi sám šéfredaktor poměrně milosrdný posudek a znovu se zeptal: „A chtěl bys?“ Šlo o časopis *Tvorba*, který vznikal místo *Politiky*.

„Není to možné, za týden dostaneš příkaz vyhodit mě od Fojtíka nebo třeba já nevím od koho.“ Ještě jsem tam chvíli seděl, když vypadl kolega Miroslav Filip s užaslým obličejem: „Sakra, znáte mě přece, já jsem přítel ruských literátů, já jsem překladatel z ruštiny, já jsem byl člen hlavního výboru tady v tom baráku. A oni mě vyhodili.“

Někdo jen tak hodil otázku: „A za co?“

„Ale za jedno pitomé dvouverší.“

Já ho doplnil: „Neměli tam tanky, dostali tři branky.“

„No právě, no chápeš? Pro pitomé dva veršíky.“

Chápal jsem. On sám totiž skutečně nepochopil, že se mu povedlo mistrovsky napsat ve dvou řádcích významný a hluboký protest proti sovětské okupaci. A že ty dvě řádky okamžitě citovaly snad všechny světové agentury a bleskové si je osvojily masy nespokojených demonstrantů proti sovětským tankům.

Vyprávět o mém taxikaření, jaké jsem potkával zajímavé a zvláštní lidi, nebudu, o tom mám napsanou knížku, kterou mi zatloukl jeden hloupý šéfredaktor, jemuž nestačila nabídka knihkupců na odběr deseti tisíc výtisků. I o tom, jak jsem rozbil auto a z nouze šel pak jezdit na pozvání kamarádů k záchrance, jsem napsal knížku. Vyšla díky disidenty nenáviděnému literárnímu kritikovi Jiřímu Hájkovi v roce 1988. Byl tehdy předsedou poroty literární soutěže odborů, a tak spatřilo světlo světa v nakladatelství *Práce*. Z *Tvorby* byl odejit, protože se dotkl Husákova nedotknutelného „povstání“.⁵

Od sanitky, jejíž prožitky pro mne musely skončit knížkou, jsem byl odenán vlastní ženou, která chtěla stavět chatu, na což mi zbývalo méně času než řádným občanům, neboť jsem u záchranky míval o víkendech víc služeb než volna. Pomohl mi však Toník Velíšek, vedoucí propagačního odboru tehdejšího Stavebního informačního střediska, spolužák z fakulty, jemuž jsem pomohl dostudovat, neboť právě v posledním roce studia propadl alkoholu a nemohl ani pracovat na diplomové práci, ani složit závěrečnou státnici. Byl to syn pracovitěho živnostníka, který měl ve Volyni malou fabričku na textil, než mu ji komunisté sebrali, ale i pak ho tam nechali pracovat jako vedoucího, později ředitele. Byl prostě schopný a pracovitý. Toník dostával od otce pěkné výživné, osm set korun měsíčně (já měl stipendium tři sta osmdesát korun) a na kalhoty i košili jsem si musel vydělávat na brigádách, na to všechno Toník dostával peníze ještě zvlášť. [...] Otcí Velíškovi sice trvalo dost dlouho, než přišel na to, jak to je, ale nechtěl ho nechat vyloženě na ulici bez peněz. Toníka vystěhovali z koleje už před rokem, protože neplatil, tak si našel podnájem a požádal, jestli bych nešel bydlet s ním, že je to u paní Čadkové levnější než koleje. Platili jsme dvě stovky, ale Toník měl co dělat, aby měl i na tenhle nájem, já jsem naštěstí chodil do tiskárny dělat korektury časopisu *Zahrádkář*, ale naučil jsem se od tiskařů dělat grafickou úpravu. Takže jsem tam měl dobrou pozici. Jenže Tonda mi brzo dlužil i tu stovku měsíčně. Peníze od tatínka utrácel hned v hospodě naproti, kam chodilo několik spisovatelů alkoholiků, Toník měl rád zejména Karla Konráda. Tam se cítil dobře. Ale jednoho dne večer na mne čekal doma. Kupodivu nebyl opilý a řekl mi, že ráno přijede otec a chce s ním mluvit a se mnou taky. A že bych měl otcí říct, že půjde do práce a bude se živit sám.

Zeptal jsem se, kam půjde pracovat a co bude dělat. Řekl mi, že neví, a že neví vůbec, kam by měl jít o práci žádat. Ale měl to promyšlené, tedy: že bych mohl požádat v tiskárně, aby ho vzali jako pomocného dělníka. A abych jeho otcí ráno řekl, že pro něj mám místo, a že na něj dohlídnu, že se bude řádně živit. Viděl jsem, že je úplně na dně. Věděl jsem, že v té tiskárně už mám v sazečích i mistrech přátele a že ho vezmou. Pokud bude chodit do práce a nebude pít. To jsem mu řekl rovnou.

Jeho otec přijel po deváté, přivezl krabici jídla a viděl, že Toník je vylekaný, ale strýzlivý. Řekl jsem mu, jak to s Tondou je, a že chce okamžitě nastoupit do práce, kterou jsem mu sehnal v tiskárně. Tonda otcí popisoval, co má práce při svém neustále nedobrému zdravotním stavu, aby napsal diplomovou práci a mohl pak taky složit závěrečnou státní zkoušku. Otec seděl na židli u své pečlivě ustlané postele, dlouze se na mne díval a nakonec řekl: „Václave, můžu mu věřit?“

„Myslí to vážně,“ řekl jsem.

„A myslíte, že to vydrží?“

„Myslíte pracovat a nepít? Tak to vám řeknu tak za měsíc, za dva.“

„Dobře, dejme tomu, že to vydrží. A kdy bude psát tu diplomku? Vybral si tak pěkné téma, Masaryka.“

„Ano, krásné téma. I mně se líbí.“

„Vám by se líbilo takové téma psát?“

„Ano, jenom nevím, kdo by mi to alespoň částečně zaplatil.“

„Já. Když vám dám tisíc korun, měl byste chuť se do toho pustit? Myslím tedy, tisíc korun hned, a potom bych ještě přidal.“

Zaváhal jsem. Tisíc korun bylo tehdy hodně peněz i pro mne. A potom ještě nějaká tisícovka taky. Masaryk, samozřejmě by mě to lákalo.

Pan Velíšek mi vysázal na stůl deset stokorun. Vzal jsem to. Opravdu mne téma Masaryk zaujalo. Na prvních čtrnáct dní, než dostane Tonda první výplatu, mi dal na jeho stravu čtyři stovky. Ne jemu, mně do ruky. Ještě ten den jsem dovedl Tondu do tiskárny. On byl takový druhý Werich. Mohutnou postavou i dikcí. Líbil se jim. I mistrovi. A kádrovákovi. A bylo to.

Nejméně dva až tři měsíce jsem studoval Masarykovy knížky v Univerzitní knihovně na potvrzení docenta Machovce, že si smím v základních Masarykových spisech listovat a dělat si poznámky. Trvalo mi dva měsíce, než jsem základní věci prolétl. Trvalo mi další měsíc, než jsem napsal těch povinných nejméně šedesát stran. Když to pak Toník přinesl svázané ve třech exemplářích od knihařů, jen zářil. Věděl, jako já, že docent Machovec se chystal napsat větší práci na svou profesuru.

Proto jsem Tondovi vložil do prvního svazku lísteček: „Vypadá to, že se to panu docentovi bude určitě líbit a hodí se mu to pro tu jeho velkou doktorskou práci, aby nebyl jen kandidátem věd. A kdyby se mu to náhodou nelíbilo, tak víš, co nám může políbit. Slavnostně to odnesl panu docentovi, a ten mu slíbil brzký termín k obhajobě i ke složení státnice.

Snad za čtrnáct dní mi sděloval: „Ty vole, víš, co se stalo, on našel ten tvůj lístek založený pod obrubou, jak jsi ho posílal do prdelky.“

„A tys to nevyhodil?“

„Ne, já byl tak spokojený, že mu to můžu odevzdat. – Docent Machovec to vzal s humorem. Říkal, že se na tebe nezlobí, že ví, že jsi cvok.“ Zkrátka to všechno dobře dopadlo, hlavně pro Tondu. On se zhruba za rok z tiskárny dostal na stálou výstavu stavebnictví na Letné jako referent propagace. Já pak zase v prověrkách v roce 1958 vypadl z časopisů, a byl jsem odvelen na roční brigádu. Předsedou prověřovací komise byl můj bývalý spolužák, jmenoval se Oldřich Kokeš. A já ho potkal jako pasažéra, když jsem se začal živit taxikářinou. Nicméně, vrátím se k Velíškovi.

Zachoval se jako kamarád. Byl už dávno z krize venku, byl vedoucím důležitého propagačního oddělení Ústavu stavebních informací, který vznikl na základech stálé výstavy stavebnictví na Letné díky manažerovi Metrostavu ing. Josefu Škorpilovi, který řídil podobný malý útvar na ministerstvu stavebnictví a měl na ústav velký vliv. Byl typ mladého moderního manažera, který měl svoje představy, jak by měl fungovat a do jisté míry ústav formoval a řídil. Chybělo mu ovšem členství ve straně, ale měl za sebou osobnost ministra, bývalého ředitele Metrostavu.

Toník měl za sebou osobnost stranického manažera Vasilu Jusky, který kdy si pracoval na okresním výboru strany na východě republiky v době, kdy tam byl vedoucím tajemníkem Vasil Biľak. Já Jusku poznal už jako redaktor stavbařského časopisu *Konstruktivák*. Vasil byl referentem propagace na ministerstvu, kde měl šéfa, mladého inženýra Schöna, který se ho snažil vystřadit, v předtuše nebezpečné konkurence. Vasil byl typický východňár, v podstatě prostý a hodný člověk. Já jsem se ho tehdy v novinách zastal, protože mi byl sympatický a nelíbilo se mi, že je mladým ambiciózním kariéristou šikanován.

Když mě Velíšek přivedl do ústavu, byl už předsedou stranické organizace. A taky věděl, že jsem Vasilovi kdysi na ministerstvu pomohl. A Toník měl ve Vasilu Juskovi silného zastánce, když se stal pracovníkem oddělení ÚV KSČ pro stavebnictví. Škorpil mi dost fandil, protože věděl, že jsem jako novinář Pražského jara známý a navrhl, abych bez ohledu na kádrový původ vedl tiskové oddělení ústavu. Tím si zajistil, že bude mít dobrého stylistu pro svého ministra, když bude potřebovat psát texty pro noviny. Tak jsem například psal ministroví projev pro jeho vystoupení v televizi v Dánsku, kde jsme se učili vyrábět kvalitní panely Larsen-Nielsen pro stavbu našich sídlišť. Taky mi zadal redigovat publikaci k 25. výročí znárodněného stavebnictví. Ale Tonika Škorpila, jenž se připravoval na kariéru evropského manažera, neměl moc rád, už protože Škorpil už tehdy mluvil slušně anglicky a tím pádem mohl s ministrem jezdit do ciziny.

Ústav řídil zkušený ředitel ing. Václav Papež; přišel do této funkce s praxí náměstka ministra místního hospodářství. Nutno dodat, že měl odvahu zaměstnávat některé lidi, kteří by jinde nezavadili o nic jiného než o práci u lopaty. I ke mně se choval slušně. Někdy jsem mu dělal šoféra, když jeho vlastní řidič onemocněl anebo se mu zrovna moc nechtělo jezdit na větší výlety. Na ně zase rád jezdil ředitel Papež. [...] V ústavu jsem pár hezkých let docela slušně strávil, mezitím ale Tonika zase ovládl alkohol, takže trávil každé odpoledne pravidelně naproti ve vinárně U Paukertů, zejména se známým spisovatelem literatury sci-fi dr. Ludvíkem Součkem. Byl to zázrak přitom, že i dr. Souček trávil zpravidla každé odpoledne ve vinárně, stačil přitom psát báječné knížky o zázracích lidské budoucnosti i minulosti. Na ty knížky se stály fronty. Za Toníkem jsem tam chodil občas, když ho sháněl ředitel nebo šéfka propagace, nebo někdo důležitý.

Jednoho dne ale do ústavu přišel nový ředitel a odeslal tak na důchod ředitele Papeže. Byl to relativně mladý ambiciózní ředitel s pověstí fanatického kádrového komunisty, člena předsednictva okresního výboru KSČ; nikdo mu nemohl přijít na jméno, jmenoval se nějak jako inženýr Schaumen a od prvního dne se ho v ústavu každý bál, protože se za ním táhla pověst z jakéhosi výzkumného ústavu na okraji Prahy, kde pracovali významní čeští architekti – jako byli Frágner, Šrámek a jiní, kteří se už nemuseli v podstatě nikoho bát, oni už své dílo odevzdali. V našem ústavu, který byl služebním pracovištěm pro ministerstvo stavebnictví, tolik stavbařských osobností nebylo, takže nový ředitel působil od prvního dne jako zatnutá sekyra. I Toník se trochu polekal a byl nucen častěji pobývat na svém pracovišti s menší konzumací vína než obvykle.

Nový ředitel, štíhlý, elegantní a pohledný člověk, přišel s jakýmsi pověřením dát ústav do pořádku a vyhodit všechny kádrově pochybné existence, všelijaké revizionisty a nepřátele režimu. A začal s tím razantně. Pár dnů po svém nástupu do ředitelské pracovny si mne pozval na pohovor, k němuž sezval výbory KSČ, ROH a některé hosty z ministerstva a výzkumáku, odkud přišel. V něm zastupoval ředitele, ale vědělo se, že měl větší slovo než on. Sám nebyl stavař, ale chemik. Říkalo se, že by asi odborně byl lepší na nějakou chemickou výrobu nebo technický vývoj. Byl sice ve svém oboru kandidátem věd, ale jeho síla spočívala v silné stranické pozici. Jistě mu pár let trvalo, než se po žebříčku vyšplhal na volenou funkci v předsednictvu strany. Natolik byl obezřetný, že

k Toníkově náklonnosti ke sklence vína hrál roli mrtvého brouka. Ale po mně vyjel rychle. Otevřel mou kádrovou složku a položil několik formálních otázek. Zda je pravdivá informace, že jsem novinář, který se v nedávné minulosti aktivně účastnil všech kampaní proti KSČ, proti bratrské pomoci armád Varšavského paktu a že jsem odevzdáním stranické legitimace při prověrce v *Rudém právu* odmítl členství v KSČ.

Všichni mlčeli. Mlčel jsem i já. Neměl jsem k tomu co dodat.

On mi tedy manifestačně přede všemi přítomnými oznámil, že od pondělka se přestěhuji z centrály na Národní třídě do památkového objektu v Dejvicích Na Beránce, kde budu pracovat jako pomocná síla v oddělení bezpečnosti práce. Řekl, že by mi sice mohl dát okamžitě hodinovou výpověď, ale že tak neučiní a nechá mne, abych si nějaké místo našel sám někde, kde zaměstnavateli nebude tak vadit moje minulost nepřítel socializmu. A dal mi novou smlouvu, v níž bylo přihlédnuto k ředitelovu rozhodnutí, že mi současně snižuje plat o dvě třídy mzdového katalogu. S tím, že Na Beránce na Červeném vrchu budu pomáhat s udržováním a vytápěním starého vybydleného objektu, kde zatím nebyla schválena rekonstrukce pro nedostatek finančních prostředků. A dále, že mne od pondělka bude denně kontrolovat vedoucí oddělení bezpečnosti práce, inženýr Chlupáč.

Tak jsem každý den zatápěl v malém vincku, abych vyhrál dvě místnosti ve druhém patře. A musel jsem ze sklepa překonat vlastně tři patra pro dva až tři kbelíky uhlí, které kamínka spolkla. To oddělení mělo sekretářku, štíhlou sympatickou dámu, která by kyblík uhlí do tří pater jistě neunesla. Pan inženýr Chlupáč byl ze mne velmi rozpačitý. Úkoly mi přiděloval písemně a zapomínal uvádět data plnění. Bylo mu to zjevně trapné, a chvíli trvalo, než pochopil, že vím taky něco o tiskárnách a grafice. V tom mne opravdu upřímně žádal o pomoc, protože jeho starostí bylo pořizovat plakáty a dokonce i výukové filmy s tématem *Nehoda není náhoda*. Když viděl, že mu mohu pomoci vyjednávat v tiskárnách, velmi se snažil, abych nemusel brzo odejít a dokonce mi začal psát odměny, které k mému údivu účtárna proplácela, protože o tom zase nevěděl ředitel, který začal mít dost starostí s kočírováním a reorganizováním ústavu. Já jsem takhle byl několikrát doma s malým synem, jemuž se opakovala angína. Žena byla od léta na dlouhodobém pobytu na Kubě, kde pracovala jako tlumočnice. Takže já byl takhle doma asi týden s klukem na nemocenské a mezitím na Národní potkal pana ředitele Schaumena, jemuž se nelíbilo, že nejsem v práci. Umínil jsem si, že si něco zkrátka rychle seženu, i když to bude zase u lopaty. A tak se jednoho dne (když jsem chlapci dával po lžici minerálku, neboť měl vysokou teplotu a žížeň) ozval telefon. Někáká dívka mi sdělovala, že se mnou chce mluvit soudruh Hanuš, náměstek ministra. Já jsem jí řekl, že jde o nějaký omyl, a že já teď zrovna nemám čas pátrat o jaký omyl...

„Ale třeba zítra byste mohl přijít, nebo pozítří? Soudruh náměstek se na vás těší a je připraven vás přijmout.“

„Prosím vás, jaký náměstek?“

„Ale přece soudruh Hanuš, náměstek ministra vnitra.“

„No tak ten se asi těší na nějakého jiného Krause, víte, kdo já jsem? Já jsem vyhozený novinář a nepřítel státu a socialismu. Evidentní omyl.“

„Ale ne, soudruhu redaktore, my o vás víme všechno a soudruh náměstek vás chce, protože jste prý dobrý novinář, a mohl byste mu pomáhat v jeho práci.“

„Nezlobte se, ale to je evidentní omyl, já mám jiné starosti; nějaké místo hledám, ale nikdo nemůže mít takovou odvahu, aby mě někde zaměstnal, leda u lopaty.“

„Ale vás, soudruhu redaktore doporučil vedoucí tiskového oddělení ústředního výboru soudruh Karel Hradecký. Ještě vám tedy řeknu něco navíc, soudruh náměstek o vás mluvil se soudruhem Jakešem.“

„Ale to byl přece můj snad největší hřích z osmašedesátého, že jsem v novinách kritizoval Jakeše jako předsedu komise stranické kontroly...“

„No právě, ale soudruh Jakeš vám, jak se zdá, odpustil, a dokonce je ochotný vás taky přijmout.“

„Tak, teď jsem ale úplný magor. To si musel někdo na mne vymyslet, nechte mne prosím vydechnout, já tomu všemu nemůžu přece vůbec věřit.“

„Já vás tedy zavolám zítra, nebo vás zavolá soudruh náměstek sám, jestli chcete.“

„Ne, proboha, to se mi jen zdá a nevím, jaký to má smysl.“ – Karel Hradecký, to mi něco říká; byl přece vedoucím tiskového oddělení v Bratislavě v roce 1964, když jsem dělal besedu pro *Práci* k výročí Slovenského národního povstání. Hned po ránu volala sekretářka náměstka Hanuše znovu. A rovnou mi dala k telefonu samotného náměstka.

„Tady je Hanuš. Já vím, že jsi překvapený, ale musím ti něco říci hned úvodem. My jsme civilní správa českého ministerstva vnitra, my nemáme s bezpečnostními složkami nic společného. My jsme správa národních výborů, které řídíme administrativně a pomáháme jim metodicky. Ale nerozhodujeme. Ani soudruh Jakeš, když byl náměstkem na této správě, neměl nic ani s bezpečností, ani s žádným rozhodováním o takových věcech. A taky ti musím hned říci, že tě doporučil soudruh Karel Hradecký, který tě zná jako novináře a váží si tě. Tak kdy přijdeš?“

Mohl bych snad zítra, ale musím vymyslet, kdo doma kluka ohlídá. Napadlo mě, že dcera, pokud nebude mít zrovna službu v nemocnici, nebo až odpoledne. Řekl jsem, že jí zavolám. Ale nemohla. Měl jsem štěstí, hlídat chodila kamarádka z *Rudého práva*, kterou to začalo bavit i to, že může pomoci člověku, který nemůže sehnat zaměstnání.

Když jsem do té budovy ministerstva hned vedle hotelu Paříž vstupoval, měl jsem sevřené hrdlo. Počítal jsem, že ta sveřepá ženská ve vrátnici mi řekne: „Ne, pane, já o vás nic nevím,“ a já si šťastně vydechnu, a půjdu si dát jednu plzeň naproti do lidové restaurace Obecního domu. Řekla ale: „Ano, redaktor Kraus, počkejte chvíli, on si pro vás někdo přijede.“ Přijela docela pohledná usměvavá blondýna a promluvila na mě hlasem, který jsem už poznal z telefonu. A vedla mne k velkým dubovým dveřím, na nich byla cedulka: náměstek ministra Miroslav Hanuš.

Tak teď jsem úplně zatajil dech. A z křesla od stolu se zvedal mohutný velký světlovlasý muž s pomněnkovými očima a pokynul ke křeslu na straně hostů, když mi nejdříve pevně stiskl ruku: „Já jsem Hanuš, a tady je se mnou náš vedoucí kádrového odboru.“ I ten vstal a podal mi ruku, a řekl: „Já jsem si ho tak

představoval, když jsem studoval jeho materiály. Ještě si musíme vyžádat ty od stavbařů.“ Náměstek Hanuš řekl sekretářce, zavolej soudruha Hradeckého, ať redaktorovi řekne, jak to je. Stalo se a já najednou slyšel hlas, který jsem si nepamatoval, ale patřil člověku, s nímž jsem se před lety setkal na Slovensku.

„Abys věděl, byl to můj nápad,“ řekl Hradecký. „Na to, že jsi bez práce a bez chuti do života, mne upozornil jeden z tvých bývalých vedoucích v novinách. Když si mi můj přítel Hanuš postěžoval, že nemá žádného šikovného redaktora, který by mu mohl pomoci, že má jen dobré úředníky, ale chybí mu novinář, tak jsem mu řekl, že o jednom takovém vím, ale není zrovna košer. Ale je schopný, a když se za něj postavíme, tak se to povede. Kvůli tomu jsem o tobě zavedl řeč i se soudruhem Jakešem. Řekl, že to, jak jsi o něm psal, bylo velké nedorozumění a že on tě bere jako novináře a zastávce Dubčeka vedení, ale že by proti tomu nebyl, abys pracoval třeba u soudruha Hanuše, který by si jistě dovedl ohlídat, kdybys dělal nějaké problémy.“

„Jak je ale možné, že mě doporučuješ? Já si vzpomněl, když jsem dělal ve čtyřiašedesátém besedu k povstání v Banské Bystrici, tak ty jsi mi jako vedoucí tiskového odd. ÚV v Bratislavě zakázal na besedu pozvat dr. Gustáva Husáka. Je to tak?“

„Ano, aspoň vidíš, že v politice není všechno jen černé nebo bílé, když dr. Husák teď řídí nás všechny.“ Dozvěděl jsem se, že budu pracovat pod studijním oddělením, ale že budu pracovat pro náměstka Hanuše. Hlavně že mým úkolem bude připravovat kritická stanoviska k námětům několika důležitých oddělení. A mezi tím bych mu mohl připravit nějaká lidská stanoviska k práci národních výborů, a ty bych mohl nabízet a prosazovat v některých novinách, v kterých mám ještě nějaké známé.

Řekl jsem, že kluk musí být do pondělka zdravý, v pondělí musím do práce a tam bych musel nabídnout svůj odchod na nějakou smlouvu na dohodu, protože ředitel mi nebude chtít vyplatit peníze za odchodné při výpovědi.

„To zařídíme,“ řekl kádrovák, zjevně původem z Ostravy: „pošlu tam za ředitelem svoji zástupkyni, která ředitele požádá o vydání kádrového materiálu na tebe. Stejně pořád nechápu, proč z takových lidí s takovým původem, jako máš ty, děláme nepřátele.“

Pak jsem byl představen mladému vedoucímu studijního oddělení dr. Kantorkovi. Stále jsem nemohl uvěřit, jestli bdím nebo sním.

Sotva jsem v pondělí Na Beránce stačil vytopit pracoviště, snad kolem desáté volala sekretářka ředitele, prima ženská už za ředitele Papeže a halekala: „Redaktore, ředitel je po vás úplně žíznlivý, musí s vámi okamžitě mluvit, tak všeho nechte a hned přijďte, moment, počkejte u telefonu, soudruh ředitel říká, abyste nejezdil tramvají, že by na vás nemohl čekat do poledne, v poledne má politbyro, takže chvíli čekejte, ředitel pro vás posílá okamžitě řidiče.“

Řidič pro mne přijel, hubu smíchem nakřivo: „Ředitel je úplně zděšený, přišla za ním taková přísná ženská, kádruvačka z ministerstva vnitra, a že si jde vy-zvednout kádrovou složku na redaktora Krause. Zděšení jsou všichni, před ředitelem dělají mrtvé brouky, ale šeptají si, ten Kraus teda ředitele pěkně doběhl, tak on je tajným agentem ministerstva vnitra a ředitele zkoušel, jak je silný v kramflekách, chacha.“

„A ty si to myslíš taky?“

„Já? Určitě ne. Všichni, co tě znají si spíš myslí, že jsi pěkný kulihrač a že jsi na něj vymyslel fintu, abys mu osladil z jeho patolízalství.“

„Tak ono je to trochu jinak, všechno je jinak, ale já jsem pořád ten stejný člověk, jako jsem byl.“

„No, já byl u toho, když ta ženská přišla, a ředitel tam měl zrovna někoho důležitějšího z partaje, ale já viděl, že ta ženská má pravou legitimaci toho ministerstva a ještě nějaký papír, na který jí musí ředitel vydat kádrové materiály.“

Byl jsem zvědavý, co se to děje a jak se ředitel zachová. Hořely mu uši, postřehl jsem, že se mu jemně chvějí ruce, když mi nabízel hrneček s kávou, málem ji vylihl. Chtěl být se mnou sám, ani sekretářka při tomhle hovoru nebyla žádoucí. „Tedy, soudruhu redaktore, vy jste mě vynervoval. Proč jste mi něco neřekl, proč jste mi nedal najevo, na čí straně stojíte? Co si teď mám myslet? Já snad nemám důvěru?“

„Já nemám důvěru, pane řediteli.“

„Proboha, neříkejte mi pane řediteli, já se přece snažím plnit všechna rozhodnutí strany do puntíku. Nebo myslíte, že ne? – Já musím na jednání, tak mi prosím promiňte to všechno a dojeďte si na Beránku pro věci autem, já dám hned příkaz, aby pro vás vyklidili kancelář, kterou jste měl, pro vedoucího tiskového oddělení.“

„Ne, děkuju, s vámi už ne, to mi úplně stačilo. Hlavně mi připravte zbytek výplaty, momentálně jsem na dně.“

Sahal pro peněženku: „Já vás založím, soudruhu redaktore, já vám hned napíšu prémii, vždyť vy jste tam pracoval dobře...“

Neřekl jsem už ani slovo, nečekal jsem, že z toho bude tak nejistý, člen okresního politbyra strany. Nechápal jsem to. Nechápal jsem ho ani v okamžiku, kdy jsem ho potkal snad po čtrnácti dnech na plovárně v Podolí, kam jsem si jel zaplavat, jak jsem mívával ve zvyku, když jsem taxikařil a pak jezdil u sanity. Najednou se proti mně objevil mezi jinými lidmi v krytém bazénu, když jsem vylézal z vody a s rozzářenými očima se mi snažil potřást rukou a ptal se mne na zdraví. Já nechal ruce svěšené a řekl: „Ne, vám už ruku nikdy nepodám.“

Řekl: „Proboha, to mám opravdu tak málo důvěry?“

Ale zůstal pro mne záhadou. Proč byl tak tvrdý, arogantní, naprosto bezohledný, ale jen do chvíle, kdy si myslel, že jsem byl k němu snad nasazen jako tajný agent. Nechápal jsem to. Dosáhl tak vysoko. Na okresní politbyro. Jak jsem už v životě poznal, například v Berouně a pak taky v Třebíči, někdy byla okresní vláda mocnější než ta ústřední. Alespoň ve svém okrese.

Tedy jsem pracoval na ministerstvu vnitra. Byla to opravdu civilní správa a já seděl s vedoucím oddělení, který byl bezpartijní, odborník na komunální hospodářství, jaké jsme znali z OPBH, tedy opravy a správa domů a bytů, když vám teklo střešinou, byla jejich povinnost to okamžitě opravit, ale když vám teklo přes fasádu a vlhly stěny a tedy i nábytek, tak na to nebyly peníze, ale ani na nesplachující záchody a tak podobně. Já měl doma na sídlišti v paneláku čtyřicet dva kolaudačních závad. Neopraveno zůstalo čtyřicet. Nebyly peníze, nebyli řemeslníci a tenhle sympatický Jirka to dělal někde v Chomutově, a když dostal sám byt v paneláku v Praze, vztekal se, že se staral o byty nájemníků

daleko líp. Poznal, že na to nikdo nestačí a řemeslníci si cpou kapsy za špatnou práci, za špatné materiály. Po mně chtěl, abych to v otevřených stanoviscích k materiálům, jež předkládala jiná oddělení, otevřeně pranýřoval. Tak jsme ty připomínky psali spolu, ale to všechno nebylo nic platné, ani v mém vlastním bytě na sídlišti v Karlíně, a že jen někomu se opravovalo a rekonstruovalo, a to ještě za hodně peněz v obálkách řemeslníkům a referentům těch OPBH.

Na civilní správě českého MV byl vedoucím nejdůležitějšího odboru správy národních výborů neobyčejně schopný a pracovitý ale žlučovitý a agresivní člověk, dr. Zdeněk Buřival. Ten nesouhlasil s mým přijetím od začátku, zejména když se dozvěděl, že jsem v osmašedesátém napadl předsedu komise stranické kontroly Miloše Jakeše. Jednou si mne objednal na zásadní kádrový pohovor – uložil mi, abych mu přinesl nějaké výstřižky z osmašedesátého i ten o Jakešovi. Pár jsem mu jich přinesl, i s tehdejšími vyjádřeními Miloše Jakeše, že nechápe, proč si myslím, že je proti obrodě socialismu a že jde o nedorozumění a že mne nezná, a tak, zkrátka ve stylu a proč a za co, soudruzi? Dr. Buřival to všechno studoval zřejmě několik dnů a sháněl na mne další informace, ale najednou rozhodl: „Redaktor Kraus nadělal spoustu blbostí a chyb, ale umí, a já ho беру!“ A tak jsem si tam celkem tři měsíce docela klidně žil a studoval materiály, s nimiž náměstek nebyl spokojený, a já tím méně. Takže jsem psal ostrá stanoviska, jako jsem psával otevřeně do novin předtím, a i náměstkovi jsem psal drobnější příspěvky, jež publikoval. Až mne požádal, zda bych se nepokusil formulovat osvětářskou stať o úloze národních výborů, čemu by měly věnovat největší pozornost – tedy hlavně lidem, kterým mají sloužit, ale slouží špatně. Já nějaké nápady měl, a tak jsem je psal, co bych doporučoval změnit v práci národních výborů, aby lépe sloužily lidem. Mezi jinými úkoly v lepší správě domů jsem například doporučil, že by se měly věnovat i zlepšování životního prostředí, a tedy i sídlištních parků, na nichž by nemusely růst jen okrasné stromy, zejména jehličnaté, kterým se ve městě nedaří, ale třeba ovocné stromy, jako na zahradách, jablka, švestky, ořechy a další, z kterých by si děti mohly volně trhat ovoce a pod nimi si hrát atd.

Tenhle klíčový článek se líbil i Buřivalovi. Já došel tehdy do *Rudého práva* vyjednávat za Tondou Zázvorkou, který se stal zástupcem šéfredaktora Švestky. Byla to ode mne odvaha a taky drzost, když jsem si říkal, že on byl v *Práci* stále vystrašený a vynervovaný, a to hlavně z takových lidí, jako jsem byl já. Ale ten článek ho zaujal, a když jsem mu slíbil, že se nikdo nedozví, že jsem mu ho přinesl zrovna já, že se pokusí ho prosadit do novin.

Ano, podařilo se, článek zabral téměř celou stranu a jistě zaujal pozornost národních výborů ale i jiných orgánů. Získal jsem určitý respekt, ale také varování od některých kompetentních lidí: například od šéfa studijního oddělení dr. Kantorka, který mi fandil.

A tak jsem si v pěkném počasí nastávajícího léta odjel s mým malým klukem na týden k moři do Bulharska (žena byla na Kubě) kde se nám líbilo, až na to, že synek tam ke konci lízal zmrzlinu ze stánku a dostal úplavici a musel pak strávit tři neděle na infekčním na Bulovce. S jakýmsi nejasným tušením možných i jiných komplikací jsem se po tom týdnu vrátil do práce na ministerstvu. V kanceláři bylo nějak málo lidí, říkal jsem si, safra, všichni jsou na dovolené.

Jenže na pracovišti mne upozornila sekretářka, že před chvílí začala odborová schůze. Takže jsem se tam vypravil do velké zasedačky, plné lidí. Hned od dveří mi pokynul dr. Buřival, abych si k němu přisedl. „Nebudeš tu moci pracovat,“ pošeptal mi.

Zastavil se mi dech.

„U ministra Junga protestoval předseda hlavního výboru partaje soudruh Vejvoda, jak je možný, že člověk, který napadl soudruha Jakeše, může pracovat na ministerstvu vnitra. Takže ministr uložil našemu náměstkovi, aby tě okamžitě vyhodil. – Jak se cítíš?“

„Ohromně,“ řekl jsem.

„To víš, náměstek Hanuš je člověk budoucnosti, ale ministři nemůže vzdorovat. On ti snad něco najde, abys nemusel zase k lopatě.“

A bylo to. Doporučil mne na Svaz družstevních rolníků, kde byl ochoten mne přijmout do propagace tajemník Židek, který byl tak trochu kamarád Karla Hradeckého, oba seděli na ÚV blízko sebe. S velkým váháním mi podal ruku předseda svazu ing. Josef Jonáš. U toho mi trochu pomohlo, že jeho právním poradcem byl JUDr. Adolf Peroutka. Ale i dr. Peroutka, tak statečný člověk v třebičském případě, byl z generální prokuratury propuštěn se ztrátou stranické legiti-mace. Ještě předtím se ale Jonáš informoval u Miloše Jakeše.

Ten mne dokonce v té chvíli ještě jednou přijal k rozhovoru. A já tam šel. Jeho sekretářka byla malá skromná žena, nabídla mi kávu nebo čaj. Řekl jsem si o čaj, ona řekla, že soudruh předseda pije šípkový, že ho zlobí ledviny. Já si ho dal také, i mne zlobily ledviny. Podal mi ruku bez jakýchkoliv cavyků a řekl, že ho mrzí, že to tak dopadlo. Řekl, že si soudruha Hanuše váží, ale dodal: „To víš, ministr vnitra je ministr vnitra a je dvakrát ministr. Soudruh Hanuš se mu nemůže postavit. A kdo se mu taky může postavit. – Aby bylo jasno, já tě nepokládám za nepřítele, já si myslím, žeš měl prostě vždycky jiné názory než my. Ty jsi o mně tehdy napsal, že jsem arogantní a že každého seřvu, ale určitě jsi nevěděl, že já takový opravdu nejsem. Jsem ale dost nedoslýchavý, a tak mluvím hlasitě, víc než jiní lidé. I doma o mně říkají, že na každého křičím. – Ale tvoje stanovisko bylo zásadně jiné, to víš, to byl problém. Já jsem jako předseda UKRK neměl žádnou moc. Já jsem nemohl rozhodovat o masovém vylučování komunistů po osmašedesátém, já mohl maximálně rozhodnout o některých jednotlivcích, jestli mu uznat členství, nebo ne. To masové vylučování dělaly organizace. Já nemohl rozhodovat například o tobě, já ani nevěděl, kde jsi. Ale nepochybuji, že jsi k té zásadní otázce při prověrce musel mít nesouhlasné stanovisko.“

„Ano, to je pravda. Nemohl jsem souhlasit se vstupem a vším tím dalším.“

„No, vidíš. Co jsme měli s vámi dělat, když jste vystupovali proti straně?“

„Ale ty jsi nejdřív byl taky pro obrodný proces?“

„Ano, ale jen do doby, dokud se nestavěl proti socialismu.“

„Já jsem ale byl proti stalinskému socialismu,“ řekl jsem. „Já měl pocit, že nebereš ani Slušovice jako protistranickou úchylku, v nich jsem viděl určitou naději.“

„Ne všichni, kteří hájí socialismus, se dívají na věci stejně. – Pojď se na něco podívat,“ zavedl mne ke globusu v jednom rohu a beze slova dlaní překrýval velikost Sovětského svazu od Kyjeva až po Sibiř a řekl jen jedno slovo: „Chápeš?“

Chápal jsem. Chápal jsem také jeho slova o tom, že na věci se dívají někteří členové vedení jinak. Jinak třeba soudruh Štrougal, jinak zase Vasil Biľak.

Nakonec řekl: „Dnes už jistou moc mám jako tajemník pro zemědělství. Možná, si myslíš, že bych mohl zavolat ministra Junga a ztratit za tebe slovo. Ale zase jako tajemník – podle protokolu – já jeho volat nemůžu. Jak říkám, ministr vnitra je víc než všichni ostatní ministři. Soudruhovi Jonášovi ze Svazu družstevních rolníků jsem řekl, že jejich stranická organizace má přece tolik síly, aby uhlídala jednoho zbloudilého novináře. Víc ode mne nemůžeš čekat.“

Jen aby bylo jasno: ten Jakeš nebyl zase tak hloupý, jak se myslelo. Ale vždycky stál na straně těch věrných komunistů, zejména těch, kteří měli důvěru Moskvy. Takže: jestli se podepsal na zvacím dopise nebo ne, nevím. On mi řekl, že to nepodepsal, ale že se nedivil, když k zásahu došlo. Dodnes si myslí, že to, co pak vnesl Gorbačov, bylo pro socialismus škodlivé. – To všechno ale brzo vycítil předseda Svazu družstevních rolníků Jonáš, takže mi stejně moc nevěřil. [...]

„Soudruh Jakeš si myslel, že si tě uhlídáme, ale já jsem tušil, že ne, a že budeš chtít dělat kontrarevoluci i tady. Tak to tedy ne. U mne jsi dohrál, redaktore. Ty jsi byl dobrý novinář, to je pravda, ale té krieglovské sebranky. Tak tady ti kvítí nepokvete, to tě ujišťuji. Víš, kdo jsem? Já jsem člen předsednictva Národního shromáždění. Já jsem člen ústředního výboru strany. Já ti tady v oblbování mých lidí pomáhat nebudu, aby bylo jasno.“

A tak mne nabídl do redakce *Zemědělských novin*, kde byl šéfredaktorem Kulhánek, bývalý pomocník tajemníka Indry. Sloužil u něho pár let, a protože sloužil věrně, dostal za odměnu *Zemědělské noviny*. Kulhánek dostal dvě doporučení pro mé přijetí – jediné na problematiku JZD. Jednou od Karla Hradeckého z tiskového odd. ÚV, podruhé ono nerozhodné od Jakeše: snad si ho dokážete ohlídat, v takové organizaci.

Bylo mi tam líp, než dlouho předtím jinde, i když taky za málo peněz. Hlídal mne mladičský šéf družstevní přílohy, Ivan Ryšavý, jako tam hlídal už dva další redaktory, byl totiž synem místopředsedy Akademie věd, který byl známý jako velký příznivec sovětské vědy a brežněvovského režimu, takže ten hlídal kolegy v Akademii a dbal o to, aby i věda pomáhala sovětským modlám. Mladičský Ivan to myslel vážně, takže ani po sametové revoluci nezměnil názory a nenasal pro polistopadový režim ani řádku.

Nicméně když já začal fandit Slušovicím a jiným podobným družstvům, kde zaváděli tak zvanou přidruženou výrobu, vlastně živnostenské podnikání, nebyli si jisti ani jeden ani druhý, takže jsem dostával výprasky hlavně od šéfredaktora, který na poradě u Fojtíka dostal výprask. Ale Jakeš ke Slušovicím neřekl křivého slova, takže jsem v té redakci dožíval sice v nemilosti a za malé peníze, ale přece jen jsem to dožil. A to až do chvíle, kdy Kulhánek (známý alkoholik) ve svém domě spadl ze schodů a zabil se.

Když byl těsně před Listopadem Biľakem jmenován šéfredaktorem Franta Savov, hned bylo zase zle. Savov měl správný kádrový původ. Pocházel z rodiny bulharského zahradníka. Jeho otec byl nejen šikovným zahradníkem, ale i nomenklaturním politikem. Byl tajemníkem KV KSČ pro zemědělství v Hradci Králové. Nomenklaturní kádry masově přešly do nomenklatur pravicových stran do dozorčích a všech možných akciových rad soukromých i státních pod-

niků, do státního aparátu na komunální městské i celostátní úrovni, ze značné části ovládají hospodářství i politiku – když ne přímo, pak přes děti.

Tak například mladý Savov byl správně nastartován, kromě titulu zemědělského inženýra studoval nejméně rok na mezinárodní stranické škole v Moskvě. Jak jsem se dověděl, byl rok či dva na stáži v sekretariátu Vasila Bil'aka. Já jsem začal psát úvahy už revoluční, které mi Savov škrtal a vyhazoval z listu, ale sazeči je nevyhodili a tiskli je, aniž o tom šéfredaktor věděl. Když končili směnu brzo ráno, nosili jich balíky na Václavák a vylepovali je na výkladech obchodů. Já potom ráno chodil po Václaváku a žasl jsem, jak se tam začali objevovat protestující mladí lidé, studenti a dávali podepisovat rezoluce proti vládě. Byl jsem u jedné takové diskuse u koně sv. Václava, když redakční fotograf Nosek, který chodil se mnou, chtěl nafotit jakousi dívku, jak podepisuje petici. Ona se ale lekla, když viděla namířený objektiv, a řekla ne, proboha, nenechali by mne dostudovat.

Nějaký starší pán jí řekl, nebojte se, stejně už to brzo praskne, a komunisti skončí tuhle hladovou vládou. Dám vám deset tisíc, když se necháte vyfotit. A kdyby vás vyhodili, zaplatím vám studium v cizině. Věříte mi? Vytáhl peněženku a vysázel jí deset tisíc na ruku. Pak se nechala vyfotit a přidávali se další a všichni chtěli vyfotit. Takhle několik dní vycházela část nákladu *Zemědělských novin* tím způsobem, že je sazeči nechali vyvézt na Václavák a povolené *Zemědělské noviny* na stáncích tyhle reportáže neměly.

Demonstrace narůstaly i napětí v redakci vzrůstalo. Napětí jednoho dne vygradovalo. Nevím, zda to bylo po sedmnáctém listopadu, nebo ještě před tímto datem – redakce se bouřila. Poukazovalo se na neudržitelnost situace, kdy lidé začali chodit na protesty, a Václavské bylo plné plakátů. Na bouřlivé schůzi si někteří žádali moje stanovisko. Řekl jsem je. Navrhl jsem, aby šéfredaktor sám abdikoval na svou funkci. Řekl, že to on ani udělat nemůže, i když nemá moc chuti takovou redakci řídit, protože byl jmenován orgánem a rozhodnutím sekretariátu ÚV KSČ.

„Tak ale co tedy dělat,“ ptaly se některé emotivní redaktorky, zejména členky stranického výboru.

„Musíme tedy Savova odvolat sami,“ řekl jsem. Nastalo poněkud zděšené nerozhodné ticho.

„A to jde, to můžeme?“ ptala se jedna členka výboru.

„Proč by to nešlo,“ řekl jsem.

„Ale jak, jak se to dělá?“

„Jednoduše, dáme hlasovat celé poradě, ať zvedne ruku, ten, kdo je pro ponechání Savova ve funkci, anebo kdo si přeje zvolit někoho jiného šéfredaktorem.“

„Ale to nám nikdo neschválí, zítra nám přikážou, kdo tady musí být.“

„Ale koho bychom tedy chtěli, kdyby...“ nedopověděla ta členka výboru, která se tak zalekla.

„Já bych navrhl Petra Schönfelda. Ten přece musí mít i důvěru strany, když je sekretářem stranické organizace a taky sekretářem redakce,“ řekl jsem.

„Nechceš to vzít ty?“ řekla ta soudružka.

„Ne, to by nešlo, já jsem vyvrhel společnosti. Ale Petr má důvěru, a je to, myslím, slušný člověk.“

„Tak já jsem teda taky pro Petra,“ řekla ta mladá žena. „Tak co uděláme?“

„Dáme hlasovat,“ řekl jsem. „Kdo je pro Petra?“ Zvedl se les rukou.

A bylo to.

„Kam jde Savov?“ zeptal se ještě někdo.

„Jde si stěžovat,“ řekl jsem. Jistě šel. Ale do redakce se nevrátil. Šel řídit útvar propagace a funkci mluvčího ministerstva zemědělství.

Petr se jen se zdráháním ujal funkce. Já zůstal v oddělení Družstevní besedy, ale začal jsem psát věci, jaké mi vynášeli sazeči z tiskárny. [...] Nicméně jsme se dožili svobody. Petr mi řekl, že bude dělat šéfredaktora bulvárního *Blesku*, prvního velkého bulvárního deníku a *Zemědělské noviny* nechá za sebou. Měl bych mu dělat sekretáře. Za slušnější peníz...

Já dostal nabídku do zbrusu nového *Občanského deníku*, který začalo vydávat Občanské fórum. „Přece jsi nemyslel, že tohle je moje parketa.“

„Ale vždyť nemusíš psát, ty bys jen řídil a hlídal mi ty vlčáky, aby mi nedělali moc velké maléry. Ale zase to bude kladivo na všelijaké podvodníky a zloděje ve velkém, vždyť vidíš, co se děje. A budeš mít dvakrát tolik, jako v tom *Občanským deníku*.“

„Ne, děkuju, Petře, to pro mne není.“ [...]

Pro Petra jistě taky ne; nějaký čas tam vydržel a začal se starat o Vydavatelskou unii, to bylo zřejmě jiné kafe. Stal se generálním ředitelem švýcarského vydavatelství Ringier, které vydávalo *Blesk* a řadu dalších novin a časopisů. Ukázalo se totiž také, že Petrovým strýcem byl ministr kultury a od roku 1960 vydavatel exilového časopisu *Svědectví* Pavel Tigrid, původním jménem Schönfeld.

Vedoucím vnitropolitického byl Muška, přestože nebyl v partaji; měl to dobré u Fojtíka. Šéfredaktor Kulhánek ho taky posílal k Fojtíkovi a on každý průser vždycky nějak vyžehlil. Poslední půlrok se krčil a zaváděl diskuse na téma: „Kluci, to je v prdeli, až to prdne, tak my všichni půjdeme od novin, protože jsme všichni sloužili téhle vládě a téhle partaji, aniž jsme to tušili. Jenže co ti naši disidenti: mají zničené zdraví, část jich je za mřížemi, ostatní jsou pečení vaření v Bartolomějské, samé výslechy, mají zničené rodiny, já nevím, tak takhle žít se taky nedá. Lidi je ani neznají, já nevím, měli bychom si najít něco mimo noviny, mimo veřejnou činnost, ale co a kde?“ Později Muška dokázal prodat *Zemědělské noviny* jakémusi velkému investorovi, který mu dal šanci spolupo-dílnictví. [...]

Ostatně, stejný trik uplatnil tehdy i známý emigrant a spisovatel, teoretik tisku Karel Hvížd'ala, když prodal *Mladou frontu* pod titulem MF DNES mocnému francouzskému vydavateli. Nepochybně za slušný honorář. Měl eminentní zájem na tom, aby se nevrátil žádný z bývalých redaktorů MF, kteří se ocitli po roce 1968 na dlažbě jako nepřátelé socialismu. Po Listopadu 89 si dělali určitou naději, že snad alespoň na čas některé z nich MF využije. Ale ani zdání. Díky Karlu Hvížd'alovi se to nepodařilo ani jednomu z nich. Ani k externí práci, v níž by mohli uplatnit své zkušenosti. Hvížd'ala byl „velký disident“ a osoboval si právo rozhodovat o tom, kdo smí být v MF angažován. Vyvolával pocit, že on byl ten nejodvážnější protirežimní novinář. Ano, byl borec a dovolil si psát o režimu bojovně. Ale na dálku. V bezpečí demokracie ve Spolkové republice Německo. Doma? Ani náhodou.

Zažil jsem ho před odchodem do emigrace. „Tady žít nebudu,“ řekl mi, když jsem ho jednou potkal před Albatrosem, kde pracoval jako nakladatelský redaktor. Pokud vím, bez pronásledování. Taky nebylo za co. „Tady se mi nelíbí. A tam, než se chytím, mne žena uživí. Ona je totiž lékařka, bude mít slušné příjmy,“ řekl mi.

Další setkání, po dvaceti letech, bylo stejně překvapivé. Setkal jsem se s ním v podstatě náhodou, když jsem nesl nějaký článek do časopisu, jehož byl v Praze v té době předsedou správní rady akciové společnosti a šéfredaktorem. Na chodbě jsem ho potkal. „Ale, co ty tady u nás, Vašku, něco jsi přinesl?“

„Jo,“ řekl jsem nerozhodně. Už jsem něco věděl o jeho snaze ovládnout *Mladou frontu*.

„Pojď si ke mně na chvíli sednout, hodíme řeč. Ty jsi, jak jsem se všiml, v *Právu lidu*. Povídej, jak to tam vypadá.“ Na stůl přistálo kafičko, a sklenička zřejmě dobrého koňaku, sekretářka byla perfektní. „Jak je to v tom baráku? Kdo tam dělá vedoucí funkce? A kdo vás řídí? Jelínek? Ten bývalý šéfredaktor z *Mladé fronty*?“

„Jo, ten.“

„Ale on dělal ještě *Mladou frontu* za Husáka, ne?“ zpovídal mne Hvížďala.

„Jo. Ale pak byl dvacet let u asfaltérů a dělal střechy. Zničil si plíce.“

„No ale stejně dělal za Husáka v tisku,“ nedal se Karel.⁶

„Ty jsi dělal v té době v *Mladém světě* a pak knížky v nakladatelství Albatros. Nepamatuji, že bys musel k lopatě.“

mlčel. Viditelně ho nezajímal osud novinářů, kteří skončili na ulici.

V naší malé zemi je i vydavatelský obchod malý. Takže dochází k směšné situaci, že si ho rozdělují nejbohatší miliardáři tak, aby sloužil jejich zájmům a zájmům jejich podniků. Že určitou část tisku vlastní miliardář Kellner (zejména s vlivem v televizích podílem na reklamě) i miliardář Bakala s vlivem na ekonomickou publicistiku v zemi. Také Andrej Babiš, který koupil vydavatelství MAFRA, a tedy dva nejvlivnější deníky u nás *mjDnes* a *Lidových novin*, dal znát, že si tyto deníky nebudou dělat, co po nich dosavadní zahraniční vydavatelé chtěli, ale to, co si bude přát jejich majitel.⁷

Dnes se zdá být po Hvížďalovi jako úplně nejmocnější muž, jenž dokáže ovládnout většinu inzerce a reklamy nejen v novinách, ale zejména v televizi, Jaromír Soukup. Ale ten přece plní svou úlohu při zadání, které po něm vyžadují nejbohatší sponzoři, jako jsou Kellner, Babiš a Bakala. Hvížďala najednou objevuje Ameriku, že v této fázi kapitalismu záleží jen na zisku a na zlepšení technických podmínek pro média, ale už vůbec nikomu nezáleží na obsahu médií, ani na osudu redaktorů a na jejich svobodné tvorbě novin. Dokonce postřehl, že tomu tak není jen u nás, ale že se to děje v celém světě. A má obavu, zda vůbec nejde i o demokracii samotnou. Zjišťuje, že ten trh bez přívlastku se žene jen za ziskem a osud novinářů je všem zcela lhostejný. Na ty už peníze nezbyývají. Dokonce jim jsou lhostejní i ti, kdo jim média prodali. Jim ovšem není lhostejné, že už ani ty prodané redakce oni nemohou manipulovat. To Hvížďalu mate. Ne jeho starost o redaktory, starost o lidi a jejich svobodu a životní úroveň. [...]

Pojednou se zvedl a řekl: „Podívej, Vašku, já ti musím říci, že k nám v žádném případě psát nemůžeš. Zkrátka, pro mě jsi levicový novinář. Tak se nezlob.“ Jak to všechno s *Mladou frontou* dopadlo, víme.

Karel se proslavil svými dálkovými rozhovory, zejména s Havlem. Nezávidím mu z takové emigrace nepochybně slušná konta v bankách. Ale trochu mi vadí, že ve svém dvacetiletém krajně pravicovém postoji nepohrdne ani levicí a spoluprací s ní v Lidovém domě, kam chodí přednášet na půdu Masarykovy akademie. Snaží se tam ohromovat svými velice kritickými studiemi o současných médiích, jež se ocitají pod tlakem vlivných lobby. Peníze Hvižďalovi vždy dělaly starosti. Asi se mu už tak nehrnou, jako dříve. A nejčastěji svůj příklon k chápání sociálních problémů novinářů předkládá na diskusní půdě sociální demokracie. Jinde ho už neberou. Je to zkrátka charakter.

Připomnělo mi to story ministra vnitra z padesátých let Rudolfa Baráka, rehabilitovaného v šedesátých letech. Seděl jsem tehdy v malém kamrlíku v deníku *Práce* [...] a psal o soudních rehabilitacích lidí nevině odsouzených v procesech z padesátých let; napsal jsem i nevelkou kurzívu o rehabilitaci bývalého ministra vnitra. Rudolf Barák [v ní] mimo jiné vyprávěl, jak probíhalo jeho uvěznění. I o tom, že když se s někým dorozumíval, ať už to bylo uvnitř nebo při návštěvě někoho z příbuzných, vždycky pustil na cele z kohoutku vodu, protože dobře věděl, že tekoucí voda znemožňuje odposlechy. A jak jsou politici vězňové mučení hladu, takže jsou zpravidla ochotni i za jeden rohlík odpovídat na otázky vyšetřovatelů tak, jak oni chtějí slyšet. Připsal jsem k tomu dost ironickou poznámku, že by snad bývalý ministr vnitra mohl odpovídat v rehabilitačním stání i na to, kdo nutil vězně k falešným výpovědím, a jaká byla pravda při jeho odsouzení, že vydíráním bral za slibovaná přilepšení vězňům úplatky a kupoval si levně cenná výtvarná díla. Ve svém osobním trezoru měl zárodek sbírky malířů, jako byli Zrzavý, Špála, Tichý, ale i českých krajinářů. Když jej zatýkal ministr vnitra Štrougal na příkaz Antonína Novotného, muselo ho napadnout, že to byla stejná metoda, jako když on sám dával zatýkat politické vězně. Přesto při rehabilitačním stání uváděl, že všechny ty nezákonnosti byly výhradně dílem Antonína Novotného.

A najednou, zčista jasna se objevil v redakci; vstoupil do cimry, kterou jsme obývali s Josefem Fleissigem. Přišel i se svým synem. Josef vytrřel oči. Okamžitě mu nabídl svoji židli a jednu přisunul pro mladého Baráka. „Promiňte, nebudu rušit,“ řekl a okamžitě odešel.

„Ale, to je návštěva,“ řekl jsem. „Tak copak nám chcete sdělit, pane ministře?“

„Jsem zvědavý, kdo se odvažuje o mně psát v novinách nepravdy. Vůbec jsem byl zvědavý, kdo si na mě troufá, když jsem rehabilitovaný vězeň.“

„Vy a politický vězeň? Pokud se pamatuji, dal vás Novotný zavřít za okrádání a vydírání politických vězňů.“

„A to je právě ta lež, kterou o mně rozšířil.“

„Ale dosud o vás nikdo nenapsal nic. A jistě jste se domáhal v jiných novinách. V televizi. A určitě v *Rudém právu*. Ne protestoval jste nikde?“

„Ano.“ Řekl to váhavě.

„Ale přišel jste k nám. Proč?“

„Protože jste o mně napsal. A taky nepravdu. Ironizoval jste jednání soudu.“

„Ale jinde nenapsali o vás vůbec nic.“

„Ale vy jste napsal. A nepravdu. Vždyť ani moje rehabilitace ještě neskončila.“

„Co byste ale chtěl, abych napsal?“

„Abyste napsal pravdu.“

„Já bych rád, kdybyste vy mluvil pravdu, protože jste se neřídil zákony, když jste vy řídil výslechy vám podřízených orgánů StB. Řekněte pravdu, kdo vám diktoval, když jste nechával zatýkat lidi, kteří nesouhlasili s režimem. Když řeknete, jak to všechno bylo a kdo vás řídil, já napíši úplnou pravdu.“

„Co byste chtěl slyšet?“

„Například jste uvedl, že když jste podal svůj názor na nezákonnosti v řízení Antonína Novotného, měl jste připravený projev, jímž jste chtěl proti Novotnému otevřeně vystoupit a přimět ústřední výbor k jeho odstoupení. Proč jste si to troufl? Přece jste jako zkušený ministr vnitra musel počítat s tím, že se bude bránit a že podnikne odvetné kroky. Kdo vás tehdy zaštitil, že jste neváhal zaútočit proti Novotnému?“

„Tak tohle byste chtěl vědět?“

„Ano, tohle bych chtěl vědět.“

„Tak já vám to mezi čtyřma očima řeknu. Já měl ten projev zkonzultovaný a schválený sovětským velvyslancem. Oni se mnou souhlasili.“

„Ale přesto vás Novotný dal zatknout, protože se dozvěděl o vašem připravovaném projevu. Jak se to mohlo stát ministrovi vnitra?“

„To jste byl hloupý ministr vnitra, který nebyl schopen utajit přípravu svého projevu do data zasedání ústředního výboru? Vždyť vás zatýkal Štrougal, oblíbenec Antonína Novotného. Tak to bych chtěl vědět, pane ministře, kdo vám tehdy zlomil vaz.“

„Pane redaktore, tak blbý zase nejsem, abych vám tohle svěřil.“

„No vidíte, to je tedy těžké, představovat vás jako člověka, který se chtěl zasa-
dit o skoncování s drastickými způsoby vyšetřování koncem padesátých let.“

Dost dlouho jsme mlčeli. Já, on i jeho syn. Rozhlížel se po místnosti, hledal zřejmě, jestli nemám v našem kamrlíku nějaký odposlech. Podíval se pod stůl a vypořádal mi telefon.

„Já vám tedy řeknu, jak to bylo. Ale nesmíte mě podtrhnout. Řekl bych, že umíte držet slovo. Napsat nic nemůžete. To by mne zavřeli znovu. Ale vás asi taky. Ten, kdo na mne práskl, že připravuji projev a že jsem odhodlaný vystoupit proti Novotnému, byl sovětský velvyslanec.“

„Tak, takhle to bylo,“ vydechl jsem.

„Takhle. Rychle zapomeňte.“

[...] Když pak přišel Listopad, byl Rudolf Barák ochotný se s novináři podělit o svá tajemství pětiletého vězení, ale to už o to ani nikdo nestál. Na druhé straně v utajení byl ochotný prodat sem tam nějaký ze své jistě velké sbírky obrazů, které připsal své dceři. Takže je prodávala ona. Shodou okolností mu sbírku obrazů nechali.

Vysvětlivky a poznámky

¹ Redakční úprava textu přílohy podle verze, kterou mi odeslal VÁCLAV KRAUS dne 21. ledna 2014 (*bek*)

O případu syna Ludvíka Frejky ing. Tomáše F. in: *Cesty a křížovky* c. 1-2/2016, s. 53n.

² Jednalo se o soubor mladých, převážně levicově orientovaných umělců a jeho činohra zabrala tehdy v Dlouhé třídě sídlo někdejší Velké operety. Opera 5. května, jejímiž vůd-

- čími tvůrci byli režisér a dirogent Kašík a šéf výpravy arch. Svoboda konkurovali tehdy poněkud konzervativnímu stylu opery ND, v čemž se Václav Kraus stačil také „omočit“.
- 3 Za všechny uvádím publikaci **Hoppe, Jiří**: *Pražské jaro v médiích. Výběr z dobové publicistiky*. Praha – Brno Ústav pro soudobé dějiny AV ČR a nakladatelství Doplněk 2004, 444 s., ediční řada Prameny k dějinám československé krize 1967-70, sv. 11, s.29n. In: Kolektivní monografie *Souboj slova a obrazu s pamětí. Noviny a novináři v Pražském jaru '68*. Praha. SN ČR 2013, 182s., s. 7n.
 - 4 Lednové zasedání začalo 19. 12. 1967 a před Vánoci, 21. 12., po tří denním jednání bylo však 21. prosince – po upozornění J. Kleňhové-Beserové, že „vánoce jsou za dveřmi a soudružky potřebují pět cukroví“ – přerušeno, aniž nastolený problém vyřešilo. To udělalo až na svém zasedání 3.-5. ledna: Novotnému byla ponechána prezidentská funkce, prvním tajemníkem ÚV KSČ byl zvolen Dubček. – Pokračovalo od 3. 1. do 5. 1. 1968, kdy Alexandr Dubček vystřídal ve funkci prvního tajemníka ÚV KSČ Antonína Novotného.
 - 5 Tedy přesněji Husákem popsaného povstání. Shodou okolností nestačila už vyjít třetí knihy reportážního cyklu o Československu, která proslavila tehdejšího Vaškova šéfredaktora na pár týdnů – Aloise Svobodu. Napsal ji se svou životní družkou Dulou Tučkovou. Byla věnována Slovensku a líčila Slovenské národní povstání, první čin někdejších Čechoslováků, kterým se přihlásili k dědictví svého státu. Toho, který vznikl 28. – v jejich případě 30. října 1918 v Svatém Martině. Kniha nemohla vyjít ani po Listopadu 1989 – v Česku nebyl zájem a na Slovensku se starali konečně o rozpad státu, zrozeného 30. 10. 1918. Až po letech vydaly pro přátele své maminky a jejího druhu ten svazek dětí Duly Tučkové k vánocím v roce 2008 svazek reportáží *Slovensko – země neznámá*. V srpnu 2011 jsem z ní přetiskl reportáž *21. srpna 1944 byla ve Sklabini, v první obci Slovenského štátu, vyhlášena znovu Československá republika*. Byla původně určena pro měsíčník *Trend*, ale ten přestal tři čtvrtě roku před tím vycházet. Uveřejnil jsem jej v internetové periodiku www.publika.cz, ale to zaniklo během prvních prezidentských voleb „zásluhou“ hackerů ve službách knížete pána s rudým hárem.
 - 6 Za Husáka (tedy od jeho zvolení do čela KSČ) byl Miroslav Jelínek v redakci deníku MF jeden měsíc a čtyři dny, načež 21. května 1969 požádal o uvolnění z funkce šéfredaktora deníku. Absolvent vysokoškolských studií politických věd v Moskvě Karel Hvižd'ala byl od dubnového thermidoru ještě rok a osm měsíců v redakci *Mladého světa*, další čtyři roky v redakci publicistických knih nakladatelství Albatros a více než tři roky na volné noze, kdy mu vycházely knížky pro děti, novely a další literární projevy. Až v roce 1978 odešel legálně do Německa, kde studoval němčinu a německou literaturu (1978–79), začal vedle spolupráce s německými rádii, BBC a exilovými časopisy publikovat první z řady asi třiceti knižních rozhovorů. Nevím, zda člověk, který posuzuje s takovou suverenitou úroveň české žurnalistiky, tak neznal události po přijetí tzv. moskevských protokolů nebo schválně bloufal. Každý, kdo se jen trochu profesně zajímal o první postihy novinářů, ví, že propuštění šéfredaktorů novin, které publikovaly *Dva tisíce slov*, bylo přímo požadováno při jednání bezprostředně po okupaci naší země. A také vynucenou rezignací M. Jelínka jako prvního z těch čtyř byla provedena čtyři dny poté, co se první signatáři *Slova do vlastních řad* 17. května 1969 přihlásili k dubnovému thermidoru a tedy i k diferenciaci mezi novináři na spolupracující s režimem normalizace (cizím slovem kolaboranty) a na jeho nepřátele.
 - 7 Poslední redakci svého rukopisu učinil Václav Kraus 14. června 2014 a odeslal ji editorovi. Během léta se jeho zdravotní stav zhoršil a musel být hospitalizován. Z nemocnice se již nevrátil. (ed.)

Členský zpravodaj KNPJ,

pobočného spolku Syndikátu novinářů České republiky

Ročník XXVIII.

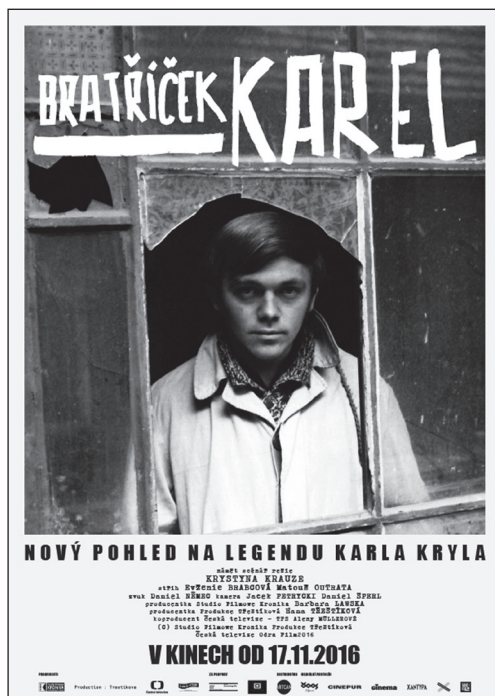
Číslo 5 / 2017

PRVNÍ SETKÁNÍ V NOVÉM ROCE se uskuteční jako vždy poslední čtvrtek v měsíci – tedy 26. ledna 2017 ve 14 hod. v Presscentru SN ČR; na programu je diskuse o knize, chystané k 50. výročí roku 1968 a setkání v prvním pololetí.

POZNAMENEJTE SI DO KALENDÁŘE NA ROK 2017 DALŠÍ TERMÍNY

Setkávání členů KNPJ s jejich hosty a přáteli

23. února	26. května	31. srpna	14. prosince
30. března	V červnu a červenci	26. října	setkání
27. dubna	setkání odpadá	30. listopadu	u štrůdlu

Slogan NOVÝ POHLED NA LEGENDU KARLA KRYLA, pod kterým je od posledního 17. listopadu promítán dokumentární film režisérky Krystiny Krauze, není – alespoň pro nás – tak docela nový. Knihu, kterou jsme před rokem a půl vydali o dění mezi 17. listopady 1968 a 1989 a pár dnů po něm, drží pohromadě tři různé životní příběhy. Ten Krylův začíná legendárními protestsongy tohoto básníka a barda prvního z obou historických dat a končí odsunem jeho komentářů kamsi na stránky lokálních časopisů v jeho rodném kraje. Také mezi osobnostmi českých pamětníků obou těch údobí zabírají ve filmu nejvíce místa Miroslav Kovářik, v jehož *Docela malém divadle* se neznámý technik z továrny na sanitární keramiku v Teplicích jako bás-

ník a tvůrce protestsongů i písní s poezií tehdejšího mládí v jejich textech objevil, a Jiří Černý, v jehož houpačce se stal osobností, kde jeho tvorba naprosto zlidověla – a to nejen generačně. Chybí tu snad jen Karlův vrstevník Pavel Dostál (narodil se o rok a půldruhého měsíce dřív), protože nás opustil o jedenáct let, čtyři měsíce a tři týdny později než jeho celoživotní kamarád Karel Kryl.

Z rodinných přátel se na obrazovce objevil Krylův bratr Jan a Friedrich Taussig, který byl svědkem na první ze svateb Karla Kryla. Ostatně, jeho přítomnost na obřadu glosoval oddávající opat Opasek, když se jej Karel Kryl zeptal, zda se může obřadu zúčastnit německý žid, který se narodil na Moravě, absolvoval křesťanský křest, ale v evangelickém sboru: „Jen abychom ten kostel nemusili znova vysvětit.“

Tím novým je pro většinu z nás, kdo jsme film viděli, paralela české a polské touhy vrá-

tit do svých domovů svobodu a nezávislost. Krystyna Krauze přivedla nejen věčnou inspirátorku, která zachycuje česko-polské kontakty také filmovou kamerou Agnieszku Holland, ale i písničkářku Antonínu Krzystoň, která interpretovala Karlovy písně. Ba pro mnohé z nás je překvapivá také sama informace, že Karel sám zvládal jazyk našich nejbližších slovanských přátel, že tvořil polskou poezii. Ostatně, do této souvislosti patří i fakt, že dva týdny před jeho prvním návratem domů měl Karel Kryl svůj koncert ve Vratislavi.

A hned poté zazpíval obě části československé hymny na plném Václaváku

s Karlem Gottem, což mu mnozí čerstvě probuzení ideologové dogmatického antikomunismu vyčítali. Ostatně i první komentář mu tehdy sice otiskly *Studentské listy*, ale s poznámkou, že s ním ideologicky nesouhlasí. Jejím autorem byl později čelný ideolog tohoto „náboženství“, Pavel Žáček, který již třetím rokem studoval na škole tak ideologicky hlídané, jako byla Fakulta žurnalistiky. Ale v duchu šance pro vyvolené minulého režimu si takoví jako on zakládali už tehdy na příští své kariéře. Není divu, že tam, kde rozhodují takoví „ideologové“, není pro osobnosti, jako je Karel Kryl, místo. (bek)

Setkávání členů klubu novinářů-osmašedesátníků

NA SETKÁNÍ U ŠTRŮDLU se nás tentokrát sešlo jen šestnáct. Zavinila to propukávající chřipka a jiné „slasti“ odcházejícího podzimu. Z mimopražských se omluvili i někteří stálí návštěvníci; tak se stal mezi účastníky rekordmanem letošní jubilant RICHARD PALEČEK z Brna. Nejstarším z přítomných byl KAREL

LÁNSKÝ, jemuž 92 roků poněkud zkomplikovalo čas příchodu. I proto se protáhla debata, při které jsme probírali mj. s JIŘÍM ČERNÝM i krylovský film, jehož je komentátorem. Takže setkání u štrůdlu se protáhlo až přes šestou hodinu podvečerní.

HOSTY SETKÁNÍ 24. LISTOPADU byli autor knihy *Michail Gorbačov. Uchránil Prahu od krveprolití?* MILAN SYRUČEK a jeden z protagonistů její kapitoly o Listopadu 1989 JAN ŠOLTA. Mezi nejpilnějšími diskutéry patřil jeden z exulantů z roku 1969, první delegát německé nadace Ebert-Stiftung po listopadu 1989 u nás EMAN PLUHAŘ. V současné době se věnuje publicistice o česko-německých vztazích a německé politice. Mezi jeho trvalé zájmy patří problematika jáchymovského uranu, který poskytli přední čs. politici Sovětskému svazu záhy po konci války, a jednalo se ve značné části o politiky stran, které se dodnes nazývají demokratickými. Politickými vězni později komunistický režim nahradil německé zajatce, kteří uran dobývali hned po porážce německé armády v květnu 1945 a byli posléze propuštěni ze zajetí.

NA SETKÁNÍ 27. ŘÍJNA jsme diskutovali o materiálech, které jsme uveřejnili v polemice s časopisem *History-revue*. Ta ve svém říjnovém čísle předvedla kombinaci materiálů, ovlivněných jak ideologií druhé republiky, tak pozůstatky propagandy minulého režimu, kdy prý Masaryk nechával střilet do dělníků. Po návratu do Hradce Králové nám kolega JAROMÍR MUCHA poslal zajímavý doklad, jak dodnes patří tradice 28. října k stále živým odkazům naší historie. (bek)

Medailéři a vznik ČSR

Jaromír Mucha

Jak jsem slíbil při naší besedě, vyhledal jsem a posílám přednášku *Vznik našeho novodobého státu a jeho dějiny v tvorbě našich medailérů*. Autor, ZDENĚK NECHANICKÝ, je letec-navigátor ve výslužbě. Jeho současným zájmem je numismatika. Jako veteráni z vojenského letectva a Čs. výsadkových jednotek se každé úterý setkáváme. Před letošním 28. říjnem nám rozdával knížku, která byla vydána nákladem 1100 výtisků v r. 2004, a pár exemplářů má ještě k dispozici.

Na obrázku (vpravo) nejznámější symbol prvního odboje, tzv. legionářský odznak.

Autoři: E. Purghardt a L. Strimpl, Paříž – 1918.

Vedle tohoto odznaku všech legionářů obsahuje publikace mj. nejstarší čs. vyznamenání *Za československou svobodu*, která byla vyražena v roce 1917 ve Spojených státech. Bronzovou medaili o průměru 32 mm navrhl moravský sochař, který tehdy žil v USA Albín Polášek. V roce 1918 byla vyražena v Římě stříbrná medaile *Boj československých legionářů na italské frontě*, kterou obdrželi všichni příslušníci čs. jednotek v Itálii, včetně těch, kdo se zúčastnili po návratu domů bojů proti Maďarům na Slovensku.

Legie tvořily významnou inspiraci našich medailérů. Proto reprodukuje autor této knížky obě strany medaile Jiřího Šejnosta *Zborov* v roce 1917; bronzová medaile o průměru 50 mm byla vydána hned v roce 1920 a autor ji připravil na počest VII. všesokolského sletu. Jeden z nejznámějších medailérů, sochař Ota-
kar Španiel, je zastoupen obdélníkovou medailí v rozměrech 56 x 76 mm, kte-
rou vydal k 20. výročí bitvy u *Bachmače*, která symbolizovala tažení transsibíř-
skou magistrálou.

Původní přednáška obsahuje nejen úvahu o ztrátách, které znamenala emig-
race významných osobností, ale také zajímavé informace o jednání s americký-
mi emigranty ze Slovenska a Podkarpatské Rusi. Závěrečná část rekapituluje
boje mladé čs. armády s Maďary na Slovensku, kde padlo 1018 našich vojáků.

Pro 6. číslo *Cest a křižovatek* chystá dr. Čelko medailon o nejmladší ze čtyř poslan-
ců čs. parlamentu, kteří hlasovali proti smlouvě o „dočasném“ pobytu intervenčních
vojsk v republice. Tehdy mladá slovenská ekonomka, ing. BOŽENA FUKOVÁ, oslaví
v lednu 82. narozeniny. Božena Fuková zůstala svému přesvědčení věrná právě tak
jako její manžel, Zdeněk Fuka (1927–2008). Jako šéfredaktor časopisu *Nová Praha*
v 60. letech byl také členem KNPJ, a toto členství přijala i jeho žena na setkání
klubu, bezprostředně po jejích 75. narozeninách. (ed.)

ČLENSKÝ ZPRAVODAJ KNPJ, pobočného spolku Syndikátu novinářů ČR, z. s.
Stálá příloha časopisu **CESTY A KŘÍŽOVATKY** • Rediguje výbor klubu

Jiří HOPPE, autor studie o interdisciplinárním týmu, který vznikl kolem Filosofického ústavu a vedl jej Radovan Richta, začal svoji práci zamyšlením nad prvním filmem Evalda Schorma KAŽDÝ DEN ODVAHU. Natočil jej podle námětu a scénáře Antonína Máši, který dokonale vyjadřoval proměnu doby i myšlení lidí 60. let. Antonín Máša začal vysokoškolská studia na žurnalistice roku 1954, kde jeho spolužáky byli Antonín Slovák, členka redakční rady tohoto časopisu Helena Pecharová, Miloslav Jenšík ad. Později přešel se spolužákem z příbramského gymnasia Juráčkem na FAMU.

(bek)

Sociální vědy se ve světovém kontextu dynamicky vyvíjely a východoevropští ekonomové zachytili tyto trendy právě v 60. letech. Inspirovali se interdisciplinariitou – propojováním ekonomie se sociologií, matematikou atd. Prosazovalo se postindustriální osvobozování lidského individua z koloběhu práce pro budoucnost, občanských a rodinných závazků.

V myšlení Šikových reformistů odpovídal paradigmatické proměně koncept rozptýlení ekonomické moci – uzurpované státem – do podnikových center.

Jiří SUK,
v závěru své studie.

Nevěřte prorokům, všechno je jinak

Václav Kraus už žádnou další povídku nenapíše

Narodil se 22. srpna 1931 v česko-židovské rodině v Praze. Za války se úspěšně skrýval. Později působil jako novinář. Jako redaktor deníku *Práce* obhajoval v roce 1968 reformní politiku Dubčeka a vedení. V době normalizace byl označen za exponenta pravice.

Po roce 1989 se stal členem organizace Hidden Child a příležitostně publikoval v českém tisku. V roce 2013 v *Židovských listech* číslo 30 vyšla jeho povídka *Maminka*, v níž vzpomíná na období protektorátu.

Tomáš Jelínek,
v redakčním blogu *Židovských listů*

ZE VZPOMÍNKOVÝCH PRÓZ VÁCLAVA KRAUSE,
jsme jich vybrali pro publicistickou přílohu sedm a intermezzo o tom,
jak se zrodil jeho nejslavnější komentář, který nenese však jeho jméno.